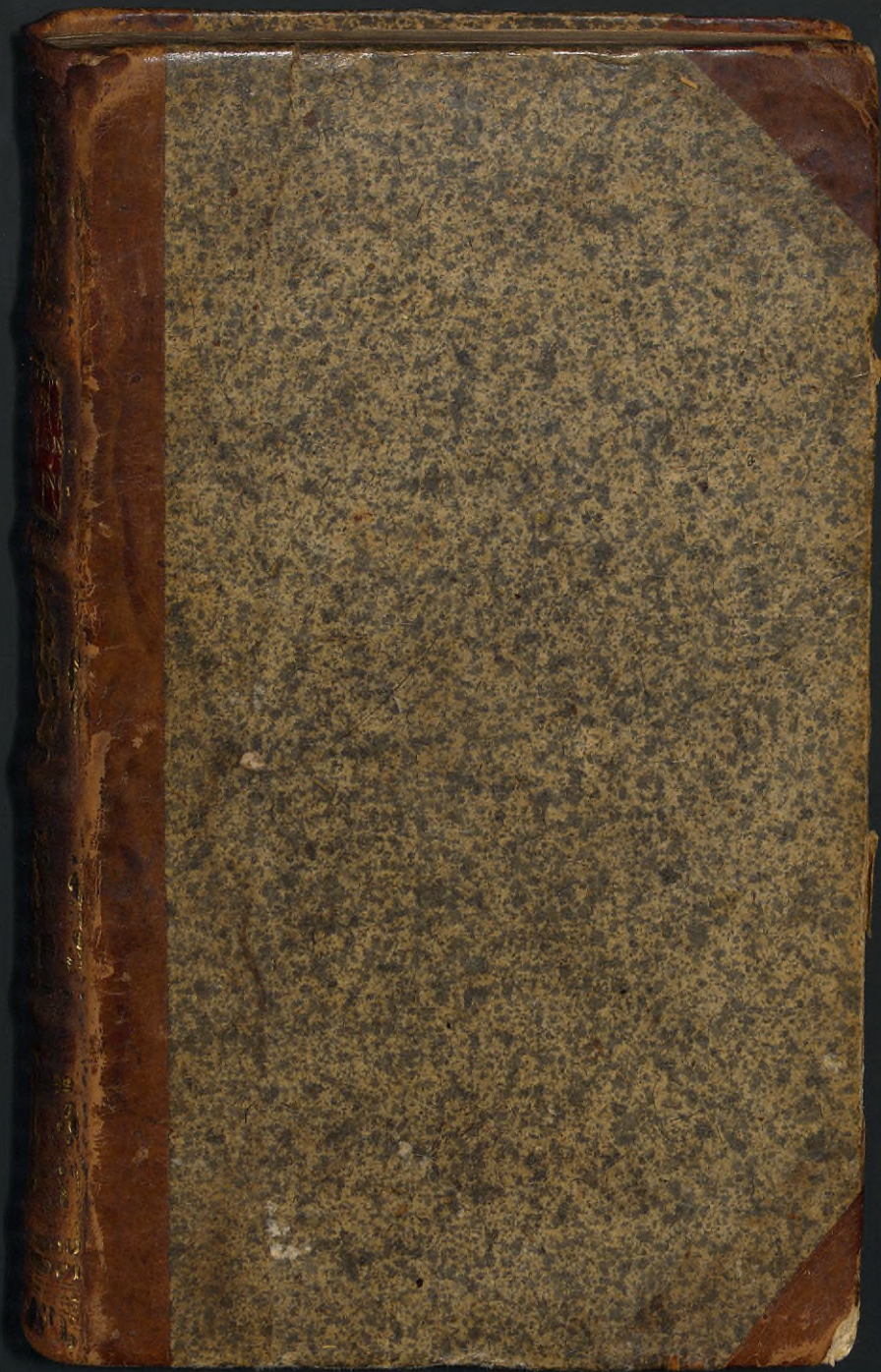

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek och är fritt att använda. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library and is free to use. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

Ernst och Frida Hagelin

* Sv. 13/46

Johan Er. Nothen
1765.

Allmänna Sektionen

Geogr.
Sv.
Bohuslän
Ex. A

Chorographia Babusiensis

Thet år:

Babus - Sån
Beskrifning,

Så

Til theß Natur/ Art och Bestaffenhet
Under Fred och Frigd

Samlade urminnes Tider

Under Danska Regeringen/

Som til theß nu warande Tillstånd

Sedan

Thet kom, genom Freds - Fördrag

Under Sveriges Crono/

Såde

Hwad Inbyggarens Wäsende, Handel
och Näring i alla Stånd widkommer,
som ock alla the Märckwärdigheter, man
kunnat på alla Orter i hwart Stäl utur dy
stra Möckret upleta ock nu i Dagsliu
set bringa, efter mångas
åsiundan

Uf

JOHAN OEDMAN,

Past. i Tanum & Präpos. Wikensium in Bahusia.

Med Kongl. Majests Allernådigste Privilegio.

STOCKHOLM,

HÖR LARS SALVIUS på egen kostnad 1746.

Etopographia Babington

Geographia

Geographia

Geographia

Geographia

Geographia

Geographia

JOHANN OF DEAN

JOHANN OF DEAN

JOHANN OF DEAN

STOCKHOLM

STOCKHOLM

Sans Kongl. Höghet

Then

Durchlechtigste, Högborne

Prinken och Herren,

Prins ADOLPH

FREDRICH,

Sweriges Gidthes och Wendes

Utforade och Hyllade

Arf. Görste,

Sinom Nädigste Herra.

Durchleuchtigste
Hr = Frink,

Allernädigste Herre.

 S för Eders Kongl. Höge
hets Höga Ögon och Nåd-
diga Ansikte / understår sig
i diupaste underdånighet at
framte en person, boende in på Den
Tule / som synes mycket ung / men är
dock mycket gammal öfwer 100de år:
är en Uttelägg / och Allster af en utgam-
mal Mor, Raumarike benämnd,
men af en långt äldre Fader Stwe-
diot wid namn: ser wäl utwärtens
slätt

slätt ut / hållt han är klädd i en ringa
af Pappers klutar sammantvickad
klädning; dock om han får Audience
ock then Höga Råden / at komma in i
Eders Kongl. Höghets eget Cabinet,
torde Eder Kongl. Höghet / kan handa /
få thet tycke til honom / som fordom
Alexander Magnus til Homeri Iliada
om thet Trojaniska Kriget ock then
tappre Nordiske Hielten Konung Carl
then XII högloflig i åminnelse til Curti-
um, medelst the ther i frambrakte then
store Alexandri oförlifneliga tappra Da-
ter mot the Perser och Indianer. Han
ser wäl oborstader ock ofnygg ut / men
lärer dock / som en stumm Redner / el-
ler stilla tiggande Tales-man / gifwa
Eder Kongl. Höghet / såsom en främ-
mande ock här på orten obekant Herre
rätt Bessed ock Uplysning både om
nytt ock gammalt / särdeles Wikwårins
garnes upförande i nya och gamla
Feigder ock Hårnader / thetas Oeco-
nomie, Commerce, Handel ock Wan-
del ic. Hwar under man finner, mån-

ga sällsamma ting / som Eder Kongl. Höghet låra beweka at gifwa thenna gamla Mannen Audience åtminstone i Timma om Dagen under lediga stunder / tills Eder Kongl. Höghet sådt besked af Honom om alt hwad Han wet.

Eder Kongl. Höghet har wäl sedt Honom år 1744 Midsommars dagen / men ganska litet / allenast til theß ena öga, som är så stort som Bahus Slott och thet wid Eder Kongl. Höghets Nedresa från Stockholm til Karls-Crona at i glädje emottaga och undfåna sin Högstälskeliga wärdaste och dyraste Gemål LOVISA ULRICA, alles wår Nådigste utforada Ulf-Princessa: gifwe Gud i en wälsignad stund / til hela Rikets obestriswelig Glädje / Fred och Fromma!

Eder Kongl. Höghet hade wäl ärenat (som jag hörde) samma gång bese thenna Personen något mera / åtminstone til theß 2dra öga, som är ej mindre / än thet förra / nu så stort / som
28 XEX Carl-

Carlsten i Mastrand / men Storm och
ondt Regnwäder gjorde thet om intet.

Nu som man ingen rätt idee eller
Concept kan ha om en Persons Bes-
skaffenhet allenast af Ögonens åskådande;
Ty har jag af undersätelig plickt
och kärlek för thenna gamla Mannen /
som mig med Hustru och 15 ån i lifwe
warande Barn så många år uppe-
hållit / närdt och klädt / understådt
mig at beledsaga Honom helt och
hållit til sin Statur från hufvudet til
fötterna in til Eder Kongl. Hög-
het / som må intet försträckas öfwer thes
längd til 18 Muhl / i thet nogaste räk-
nakt / fast man bör wäl lägga 3 ther
til / och thes bredd öfwer arlarna 7
Mül / jemte thes ofanteliga Ögon / så
stora / at the sitja 2 mihl ifrån hwar
andra / på thet Eder Kongl. Hög-
het må kunna thenna Personen rätt be-
trakta och til alla delar nådigt anskå-
da / tils thenna Personen och gamla
Mannen wid sin lyckeliga återkomst
från Stockholm försedd / jemte säkert

K. M. P. / med Hans Kongl. Maj:ts
oef Eders Kongl. Högghets Höga Råd
oef Kongl. Försäkran at bli så wäl som
alle andre Personer oef trogne undersä-
tare i Riket bestyddad / försiwarad oef
privilegerad, särdeles som han med sin
stora wödlöftiga Familie oef Uttegrenar
aldrig budit til at rebellera, aldrig at
affalla ifrån sin hyllade Konung / utan
i alla Feigder wist största trohet / nit
oef slit / får then Höga Råden oef Enckan
at se Eder Kongl. Högghet Personligen
hos sig i sin lilla Tract, utan Præft.

I medlertid ware Gud med Eder
Kongl. Högghet / Theß Högstälstelige
Gemål så wäl som med Hans Kongl.
Maj: / styre oef regere / wälsigne oef
beware til Kropp / Lif oef Siäl nu oef i
alla äwighet / önskar trohierteligen

Eders Kongl. Högghets

Tanum d. 6. Febr.
1745.

Underbänigste Tjenare
oef
Trogne Förebudjare

JOHANNES OEDMAN.

Söretal

Zil Påsaren.

SAg har ofta undrat på, at Papper ej är dyrare, än thet är, hållt så mycket skrives, tryckes ock i dagstuset komma så många Wårck, liksom äwighetenes' Allter; ändock Papperet är af gamla Klutar sammansatte, så warar thet likwist längre än Stål ock Marmor. Then widtberömda Staden Rom, som kallades Caput orbis & urbs urbium, then förnämste Stad i hela Wården, som war af sine präktige Bygningar, Palais ock Monumenter, af förståndige ock wittre, rättfärdige ock manhaftige Män berömmelig, är allaredo til en stor del död ock begrafwen, ock hade länge sedan varit i Sorgåtenhetenes' Floden Zima fördränckt, thet som icke thet tunna Papperet hade hållit Hufwudet uppe på henne ock wist thes Contrafait ock Skapnad.

Wi hafwe wäl et Rom i stället för thet
X 5 X förre

förre, men thet wansläktar ock är sin gamla Moder litet eller intet lit.

Hwad wete wi af thet gamla första Templo Pacis at såga i Rom, antingen thet hade warit til, eller nedfallit samma natt Christus föddes, om icke Orosius hade skrifwit thet? Ho hade wäl utan Skrift kunnat upräkna eller omtala the verser, som blefwo fundne inter rudera Templi?

Virginitas, Partus discordes tempore longo, Virginis in gremio foedera pacis habent.

Ho har sedt thet altare, som R. Augustus uprättade på Capitolio med theenna Öfwerkrift: Ara Primogeniti Dei, thet Suidas in Augusto ej underrättat of thet om? Hwad hade wi om Auentino ock en del af Circo, som blefwo under Tiberio afbrände, om icke Cornelius Tacitus p. 136 ock Suetonius p. 371 hade upptecknad thet? Hwad wete wi om Neropolis, om Augusti operibus, som han uprättat, at tala, nemligen om Foro ock Martis Veteris Tempel: om Apollinis Tempel in Palatio: om Jovis tonantis Tempel in Capitolio, thet icke Historici lemnat of thet i sina skrefne Böcker? Staden (såger Suetonius) såg illa ut, medelst then gamla Brand ock ödeläggelse uti Titi Vespasiani tid: thet stod hwar en fritt at antaga the ödelagde Plazer ock bygga thet

ther på, ther ratta ågaten ther försun-
made; Men Titus Vespasianus tog sig före
at föra Capitolium i sit förra stånd: Han
lät först uprödja Plakarne ock på sin egen
Bekostnad utföra en del af gruset: Han war
sorgfällig at igen uprätta 3000 Koppar-
Tafflor, hwar i the gamle Lagar ock Stads-
gar wore ingrafne, som tilförene wore för-
brände, i thet han upsoekte åtskilliga Copi-
er ock på samma sätt, som förr, brakte
them i godt stånd ock bruk; såsom Reglor
wid Regiments = Styrelsen: Han bygde
Templum Pacis å nyo näst wid Torget:
Han lät upresa Amphitheatrum mit i Staden,
ester samma Modell, som K. Augustus
thet låtit afrita ic.

Hwad weste wi om the manhaftige
Mån ock theas berömmwårde Dater at tala?
Om icke Plutarchus, Homerus, Valerius
Max. Liuius, Curtius ock andre hade bestrif-
wit them?

Månge komma från Rom, men aldrig
sedt the Christnas Rom, som the är, ock
kallas Roma Subterranea: Icke eller the af
Marmor ock Alabaster (fast ån mycket för-
salne) förträffelige Bygningar, upsatte til
the ståndaktige Christnas ock Martyrers
Åminnelse: Men af alt sådant hade man
ej west mer at säga, ån af Troia, om
hwilcken wål alla weta at tala, men ingen
ånnu

ännu kunnat säga, hwar then legat. En
Del wilja wäl wisa några Rudera, men u-
tan grund: Poëten Ouidius säger wäl:

Jam leges est, ubi Troia fuit, refecandaque falce,
Luxuriat Phrygio sanguine pinguis humus.
Semilepulta Virum curuis feriuntur arattris
Ossa, ruinosas occulit herba domos. h. e.

Nu rispas, plöjes, sås, nu höstes Korn och Kärna,
Hwar Troia fordom war, ther mängen brytt sin
Hierna

För Krigets seger-fransk, ja mångt et Hjelte-Ben,
Upplöjes på then Stad, ther förr stod mur och sten.

Orten kan therföre knäpt widare betecknas
än Böcker therom handla. Mig synes altså
at Papper är waraktigare än Stål och Mar-
mor, ty thesa kunna nederbrytas, förro-
stas och omkomma, men Papper och Bök-
ker, fast ringaste af styrcka, äro dock the al-
drawaraktigaste til at hålla et Ting i ämin-
nelse, och här uti synas the mig at slakta
the fattiga, som äro mångfaldige; Dör en
bort, äro nog igen: Men om the rike och
måktige dö, som och må ske, äro få igen
som ge antingen til Gudsbus eller the sat-
tiga; Om nu en rik reser up en Marmor-
Stod, låter han therwid bli, emedan til at
resa flere kostar alt förmycket: Men man
kan upresa några 1000de Pappers-Sto-
der under en Boks tryckande, som kostar med
alla thes exemplarer ej hälften så mycket som
en Marmor-Stod eller et Epitaphium.

Företal.

Abfalon lat uprätta sig en Stod til sit
Nammans Aminnessle ock kallade then Abfalons
Hand; Men aldrig hade wi west om
Abfalons Stod at säga, om icke Papperen
hade lärdt oss thet, ock som Alexander Ma-
gnus säger om Achillis Ros ock Homeri Vers,
at Achillis Namma hade varit begrafwit ock
med hans Kropp förrutnad, thet som icke
Homeri vers hade gjordt honom liksom o-
dödelig.

Til then ändan har jag på mina gamla
Dagar understådt mig, fast under mångfal-
diga Ambets-syflor, bland många unga
wittra Män, som sig thetta Wärdet påtagit
at fullborda, men dock lemnat ogjordt (fate,
nescio, quo) thenna Babuelåns Bestrif-
ning, genom Guds nådiga Tilhielp på then-
na ringa Pappers-klut utur mörkret i dags-
liuset bringa, hwar til jag blifwit upmun-
trad icke allenast af Arcke-Bisshopens D. Petri
Kenicii märetwärdiga Bref til hela Clerici-
et, daterat Upsala d. 27 Julii 1631, thet Hr. Eric
Benzelius junior i sit Periculo Runico ansfordt
ock jag håller wärdigt, efter thetta Företal,
ord ifrån ord af thet eget Manuscript införa,
utan ock af the 2ue widtberömda Arcke-Bis-
shopar ock Doctorer, bägge lödrlige Bröder
Herrar Eric ock Jacob Benzelier, som stedse
warit mine Höggunstige Förmän ock Gyn-
nare, then förre så länge han lefde, then se-
nare

nare ännu (hvars lifstid GUD nådeligen för-
 länge, til sin Zoro och vår Christeliga Kyr-
 kos upbyggelse!) at uprätta liksom en Pyra-
 mid eller Pappers-Stod, på hwilken kortel-
 igen, dock tydeligen stå afristade til äwigt
 Arminne, fast på slätt och tunt Papper,
 alla the Antiquiteter och Documenter, som
 höra til Bahus-Läns Beskrifning från He-
 denhös här och legat i dystra Mörkret, som
 the gamle Urner med the dödas aska begraf-
 ne, men igenom mycken läsning i the Nor-
 ske Historiske Scribenters så gamla som nya
 Chronickor och Handlingar, samt tilhielp och
 uplysning af the här nu dels döde, dels än i
 lifwe warande Herrar Probstar, Kyrkoher-
 dar och wördige Präst. Mån öfwer hela Lä-
 net, under min visitation och Brevwäxling,
 hwarföre jag har orsak them storligen at tac-
 ka och berömma, sådt them tåmmeligen i
 dagsluset, fast mycket utan twifwel är, som
 jag ej hint med eller förmädt at upleta.

Then Gunstige Läsaren behagade för-
 thenskuld min goda Wilja uptaga för sielf-
 wa Wärdet; Nam in magnis voluisse fat
 est, och the Felaktigheter, them jag af Okun-
 noghet, såsom en swag Menniska, kunnat
 begå, med Kärleksens Mantel öfwerstyla
 och all til thet bästa uttyda.

Far wäl!

Arche-Biskopens D. Petri Kenicij Bref
til Upsala Presterskap.

Hederlige / Wördige och Wällärde gode
Herrar och Mån Dn. Præpositi & Pa-
stores uti Upland och Norlanden.

S Der skal allom witterligt wara, at H.
K. Maj:z wår alles nådigste Herre
och Konung af Kongsl. Gnist och Nåde
med synnerlig Omwårdnad och god Affecti-
on uti alt thet som på åtskilligt, högt, be-
tänckt och lofwärdt Sätt kan tjäna och län-
da wårt k. Fädernesland til warande Öra
och Berömmelse, hafwer nådigst Ur Christi
1630 d. 30 Maji Wällärde Dn. Martinum
Alchaneum uti Himmelby och Frestad, så-
som och W. Johan Hindrichsson på wård-
sätra med Konungsliga Bref och Instruction
förordnat och befullmäktigat at wara Regni
Antiquarii och i Befalning gifwit öfwer hela
Riket grannelig med all flit upsöka, anteck-
na och samla alla löfliga gamla Monumen-
ter, Handlingar och Skrifter, såsom Fäder-
neslandet kan blifwa illustrerad med, be-
synnerligen.

- 1 Allehanda Runa-Skrifter, både i Böcker
och på Stenar.
- 2 Computorum Runicorum, eller Run-
stafwars varia artificia eller åtskilnad.
- 3 Gamla Lagböcker, Stråder, Recesser,
Statuter, Privilegier och Ordningar.

- 4 Gamla Chronikor, Historier, Dicter, Rune-ock Kämppe-Visor.
- 5 Gamla Bref ock Handlingar, ther af man någon Nättelse om Mynte-wärderingar, Adel-Släkter eller Wapner kan hafwa.
- 6 Sammalt Mynt ock Penningar.

Thet I widare af theras instruction förminna kunnen, hwilcket alt länders Fädersneslandet til loflig Berömmelse, hwilcket sedan skal til sit rätta Bruk uti Cronones ock H. K. Maj:ts reservet ock Håfdebud lefweras ock Rikena til Nyttia ock Håfd publiceradt warda. Thertfore är på H. Kongl. Maj:ts wägnar min alswarliga ock slitiga Begäran, at I uti hwars ock ens Edra Församling låta Eder samteligen finnas trogne ock slitige ther efter ransaka ock Åhörarne en part, som utaf missförstånd nyttiga Monumenter dölja, rätta ock underwisa, them utskickade hielpa ock förfordra, at alt nyttigt förbenämt kan komma them tilhanda, på thet H. K. Maj:ts nådiga Wilja therutinnan måtte hafwa sin rätta Framgång ock Fullbordan. At I thetta troligen efterkomma wiljen, är min alswarliga ock slitiga Förmaning.

Feliciter valet, Datum Upsala d. 27 Julii 1631.

V. H. S.

Petrus Kenicius Upsaliensis.

Förteck.

Förteckning

På alt hwad i thenna Bok. afhandlat är.

Thet Första Hufwudstycket

Om

Bahus=Lån i Gemen.

I. CAP.

Pag.

	Om thes namn och uprinnelse.	1.
II.	Om thes längd bredd och gränzes skillnad	4.
III.	Om thes fördelning och Indelning	6.
IV.	Om Hafwet och the största Sjöar Als- war och strömmar	20.
V.	Om allehanda slags fiskar både i salta Hafwet och färsta Insidar	29.
VI.	Om Sjö-och Skogsfoglar samt flygans- de Insecter och djur	41.
VII.	Om allehanda slags Fyrfotade samt kråkande djur	45.
VIII.	Om Skog, Marck, Åker, Ång samt Mineralier och Berg-Verk	50.
IX.	Om Inbyggarenas Handtering Han- del och Wandel så på landet som i Städerne	53.
X.	Om Odalsjord, Odalsmän, Landts- stylds-och Mensals samt Annex-Hemman, Bygsel, Skatt och Crono Atlagor ärligen	55.
	XI.	XI.

- XI. Om Lusten och Nordljusningar 63.
 XII. Om Ätte-backar, Jätte-Grafwar
 och Stenröstor " " " 67.
 XIII. Om the Samla Nordstas Gille och
 Gästabod, samt föröfwade widstep=
 pelse therwid och eljest " " 71.

Thet Andra Huswudstycket

Om

Babus - Län i symmerhet

Then Första Delen

Om

The Slott och städer som här äro.

I. CAP.

Pag.

- I. **S**M Babus-Slott " " 81.
 2. Om Kong-Elfs stad och Soctn 87.
 3. Om Ytterby Annex til Kong-
 Elf " " " 100.
 II. Om Mastrand's stad och Slottet
 Carlsten " " " 102.
 III. Om Uddewals stad " " " 116.
 Om Nyr Annex " " " 124.
 IV. Om Strömstad " " " 126.
 Then

Zhen Andra DeLEN

Om Elflysbels Probsteri och Pasto- rater.

I. C A P.

Om the på Hisingen belägne 3:ne
Gial.

1. Om Säfwe Pastorat " " 133.
2. Om Thorslanda Pastorat " " 137.
3. Om Lundby Pastorat " " 142.

II. C A P. Om the på Inland belägne
Gial.

1. Om Kareby Gial i Södre Hä-
rad " " " " 148.
2. Om Thoreby ibid. " " 152.
3. Om Hjertums Gial i Torpa och
Nordre Härad " " " 160.
4. Om Östmåls Gial. ibid. " " 173.
5. Om Speterö Gial. ibid. " " 176.
6. Om Solberga Gial. ibid. " " 181.
7. Om Forsbälla Pastorat i Fräkne
Härad " " " 186.
8. Om Tidöns Gial på Droust Ö-
stra och Västra Här. " " 194.
9. Om Nyckleby Gial. ibid. " " 216.
10. Om Tegneby Gial. ibid. " " 227.
- II. Om Morlanda Gial. ibid. " " 240.

III.

III. CAP. Om the i Sunnerwiken, dock i Elfskjels Probsteri belägna Pastorater, utom Uddewald, Båfwe och Kyr, såsom Annexer eller Red-Kyrckor, som de kallas i Swenska Kyrck-Ord. C. 2. §. 7.

1. Skredwik i Lane-Härad	o	o	249.
2. Bogenäs i Lane-Härad	o	o	259.

Om Wikornas Probsteri dels i Sunnerwiken
dels i Norr-Wiken.

IV. CAP. Om the i Sunnerwiken.

1. Om Foss Gial i Tunze Här.	o	o	268.
2. Om Bro Gial i Stängens Här.	o	o	281.
3. Om Sotenäs Gial och Härad.	o	o	294.
4. Om Krokstads Gial i Sörbygden	o	o	305.

V. CAP. Om the i Norrwiken.

1. Om Qwille Gial och Härad	o	o	314.
2. Om Tanums Gial och Härad	o	o	327.
3. Om Naswerstads Gial i Bullarne Härad	o	o	341.
4. Om Skee Gial i Wätte-Här.	o	o	354.
5. Om Hougdales Gial. ibid.	o	o	367.

SJUNUS

CODANUS

Vulgo

Wäster Hafwet

TRACTUS GOTHOBURGENSIS

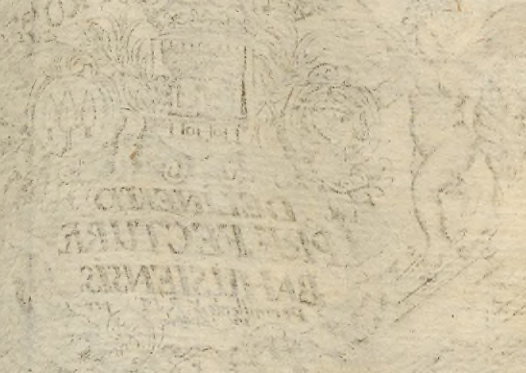

**DELINENTIO
PREFECTURA
BAHUSIENSIS**

Albus Gensis
Scala Milliarum 10 1/2 in uno gradu

Jonas Silfverberg Sulp. Ufs. 1754

Then Första Delen.

Om

Babus Län i gemen.

Thet första Capitlet.

Om

Thes Namn och Uprinnelse.

Hetta Babus Län, som fordom i
K. Oluf Skott. Kongs tijd legat un-
der Swerige ock varit kalladt nu Räu-
marijke af thet Skandiska folcket, som
hos Jorndem warda titulerade för
Raumarici (a) eller Räumare thet är Romare, af
Kong Nors Son som hette Rom, efter hwilkens
namn både thet Häradet i Christiania Stiffthet
Rö-
merie

(a) Baz. Invent. Sv. C. F.

merige, som ock Romelands giäl här i Bahus-Lån synes hafwa fådt sina namn: Nu Kanas rijke (b) efter Kong Kane, boende i Swarte-borg, som, för thes brand, hette Kaneborg, har varit i gamla dagar ett stycke land eller Lån af Norska Riket ock legat i Christiania Stiffet ock synes hafwa fådt sitt namn af thet gamla wälbesfåsta Slottet Bahus eller Baihus (men icke Baghus eller Baggehus) ock thet thesöre, emedan thet ordet Bai betyder på gammalt Norskt Språk stor ock ypperlig, hwilket ock then Herren ock Kongen wiserligen varit, som thetta Baihus d. å. thetta stora, starcka ock ypperliga hus låtit upbygga; Men innan Slottet blef upbyggt, har thet, efter sal. Kyrkoherden Per Giäddas berättelse i Maswoerstad, varit kalladt Barhus d. å. gewårshus af Schyterna i Hedendomen, så the, såsom Capare, lade sig på sid-röfwerij; ty Bard betyder Rustning, yr, gewår, thet af the orden hällebard, Bardesan &c. äro sedan upkomne. Så betyder ock Bar ett Skepp liksom afbåra, hålft thet Grefiska ordet Bæpis betyder ett Skepp. (c)

Men huru Bahus eller Baihus är kommit af Pallas Bohus kan man intet wist säga: The Norske säga aldrig Bohus, utan Bahus hwilket ock är thet rättaste, slutandes utethen bokstafwen J för thes swårhet at nämna: men wi Swånse byta ofta a uti o eller å, som ofta sker wid alla Dialecter ock alltså kalla Bohus eller Båhus för Bahus. Sen ländet blef Swånst 2:dra gången i Kong Gust. 1:mi tid år 1523, som dock lämnade thet til K. Fridrich 1532 igen, mot en wiß penningesumma; men i

kraft

(b) Snorre Stur. Norska Chronicka p. 200.

(c) Vid. Spegels Glossarium p. 31. 32.

Kraft af Roschildske freden åter affstädt til Sverige
i K. Carl Gustavs tid 1658, bruka altid the Norriska
och Danneke at kalla Bahus-Lån Wijkten och wijk-
Stjoan, utan twifwel thesfore, emedan hela theta
Bahus-Lån alt ifrån Opslo (som nu kallas Chri-
stiania) til Giöta ålf wid Bahus-Slott, wijkter
in från stora wida hafwet, liksom en boge eller wijk,
så at Holländarne för then skuld kalla Wijkten eller
hela Bahus-Lån de Sack van Norrwegen och
thes Inbyggare Wijkwaringar (d) hålft the uti
the Grefiska Kaysares frigs-tjenster sig förträffeli-
gen wårjat d. å. förswarat och tappert hållit, så at the
tymedelst woro ansedde såsom kärnan af hela then
Grefiska frigs-makten. Hwarfore så then Danneke
Kong Erik sökte med sitt tal, efter hemkomsten, up-
muntra thesa Wijkwaringar eller Nordiske strids-
män til tro och tapperhet, steg Esporn el. Ufbiörn
Snare fram och sade på sitt Norriska: Adspørgee
Greckenland, og den skal sware dig, at den
blew förswaret ved vore folkes mood og man-
dighed. Och så Kong Erik kom til Konstanti-
nopol begärte thesa Wijkwaringar at se och tala
med sin Kong, hwilket Kaysaren them tilstodde, och
lät hämta några Folckare, som kunde förklara the-
ras samtal med Konungen, hwilken bad dem först
sitja ned, och sedan begynte han at tala och wiisa
them, hwad stor ära the hade inlagt uti främman-
de land, at the, såsom utlänningar, härskade öf-
wer landets egna undersätare och at Kaysaren be-
trödde them sin egen höga Person: Han århindra-
de them och, at så ofta the skulle slå emot fienden,
the så aldrig skulle fly, men akta sin ära högre, än
sitt

U 2

(d) Zeild. Reg. Dan. & Nor. Descriptio p. 140. & Pedes
Claußons Beskrif. om Norrige Cap. II. p. 3.

sit liif: Han lofte ock, at, når de kommo hem igen, skulle the bli wäl belönte, efter theas förtienst, ock the the med ära satte lifwet til uti Kaysarens tjenst, skulle theas wänner ock släktingar anses ock aftas för theas skuld. (e)

Dock egenteligen fallas the Wikwaringar ock then tract wijgen på Norska eller wijken i Bahus-Lån, som sträcker sig från Udderwalds stad til Swijne-sund wid Fridrikshald.

Thet Andra Capitlet.

Om des längd / bredd ock gränze-
skildnad.

Bahus-Låns gränkor gå öster up åt Wästgiöta dal: från wäster til Aggershus-Lån i Norge: från Norge wid Swijne-sund alt söder ut til Giöta-Ålf wid Bahus-Slott, så at hela thes längd är wid påß 21 miil, men thes bredd är olif, dels 3, dels 6 eller 7 miil.

Om thenna Gränze-skildnad wesse Brynjolff Lepphant, en rijk ock mächtig Bonde på Sättegården Weitaland, thenhan jemte ett silsbundet för-gylt swärd fick af Kong Oluf til skänks, sålunda til at tala, så Kong Oluf här i Wijken hölt Ting med Bänderne: Wel wido wi alle det rette Lande: mercke emellan Norrige og Swerig / som wære rit hawer aff forne / at Got-Ålf skiffte lande: ne op til Wenner oc siden fra Marcker nord til Eid aa Skouff oc der fra langs efter det
field

(e) Ludvig Holbergs Dannemarcks Hist. og Noriges Beskrivelse år 1729. p. 7.

field Byllen alt nord til Finmarken: men nu hafue Suenste lenge haft denne part af Norge inde, alt til Swinsund. (f) Allert tar thet rätt sin begynnelse i Danabolmen, som warit ett urgammalt Wästgöta Rämärke, emellan Sverige, Dannemarck och Norrige och tämmeligen stor til sin omfres, thet om står salunda wid slutet af gamla Wästgöta Lagen: Dana Holmbår är skipt i thre Röte, a en lot Upsala Kononger Annan oc Dana Kononger, thridia lot oc Noregs Kononger; da är Stammå therre war/ tha hålt Dana Kononger i Besle Upsala Konongs, oc Norran Kononger i Istad hans, när han steg på sin håst. (g)

Thenne Danabolmen är belägen wäster ut från Brunå bland många andra Holmar, Skär och Öyar, hwilka thet folckeslaget Vici innehade och kallades Vicals, til thet the gotwo sig under Kong Dan, the Danskas förste Regent, efter hwilkens namn these Holmar, i synnerhet thenne fådt sitt namn och blifwit kalladt Danabolmen.

Härwid löper Göta-Älf ut (som fordom kallades Gaucelff) (h) strömmande från Wänern i Wästergötland öfwer then stora forsen och watus flippan Trollhätta kallad, 6 mil från hafwet, hwarifrån hon löper förbij Gammellös, fordom kallad Lidhus (i) belägit i gamla Sverige och Skeplende Gial ännu åt Bahus, theräst hon delar sig i 2 strömmar, then ena går ned åt then be-
 21 3 röm-

(f) Sturleson p. 200 & 201.

(g) Messenii Scandia illustrata Tom. 1. p. 3. 5. & Joh. Mag. Swea och Göta Chronicka Lib. 1. Cap. 8. p. 8.

(h) Peder Claussens Noriges Beskrifning p. 21.

(i) Praefes Cederbourg i Göteborgs Beskrifning p. 3.

römmeliga Köp och Stapel-Staden Björneborg, then andra åt Kongeälf och altså fringränner then Den Lifingen, belägen emellan Elfsborgs-Flott i Sverige och Bahus; på hwilken D åro 5 Socknar, the 3 ha i gamla dagar hört Kongen af Norrige til, och the 2 Kongen af Sverige: Men i Kong Olufs tid kom igenom ett Färninge-kast, then ena halwa Socknen från Kongen i Sverige, som nu har alt ihop.

Ey långt från thenna Lifings-O ligger nu thena förr omrörda Danabolmen, på hwilken förwisso berättas, at 3:ne Kongar på ett almant möte varit samlade och wid en Skiffwa eller ett Bord suttit til måltids, nemligen Kong Inge af Sverige, Kong Eric af Danmark och Kong Magnus Barfot af Norrige (k) hafwandes dock hwar suttit i sitt land, såsom rätta Gränze-Ort och skidnad emellan alla the 3 Nordiske Rikten.

Thet 3:die Capitlet.

Om

Bahus-Läns fördelning så til theß fasta Land som Dyar samt Indelning til Dragoner och Båtsmän.

SOm thet i norska tijder har varit ett särskilt Län och Land, så är thet ännu, och förestås samt styres af en Gouverneur eller Lands-höfdinge, som förr hade sitt säte i Kongälf, men alt sen 1700 uti Björneborg / så Ammiralen Baron Eric Siöblad bleß Gouverneur efter Gen. Lieut. Johan

(k) Peder Clausson Beskrifning om Norrige C. 2. p. 3.

Johan Benedict von Schönleben och för Skepps-
 Flottan och nya wärswers skuld, kom ther först at
 residera. (1) Warandes thetta Lån fördelt i 2:ne
 Probsterijer, och 4 Jurisdictioner eller Hårads-
 höfdinge-dömmen, 2 i hwart Probsterij, af hwil-
 ka thet ena Probsterijet kallas Elfsykel, thet andra
 Wikorna: Thet förra synes hafwa fådt sitt namn
 af Giöta Elf och Sykel, hwilket på Norrska bety-
 der Höfdinge-döme (m) hwaräst och Inbyggarne
 wid Giöta-Elf boende ha mycket at sykla eller göra
 med sina stora Båtar och Fartyg lastade måst med
 Järn, Wed och Bräder som kommer från Werme-
 land och tages wid Cedet, thet kostbare slusar äro,
 utom stora slåtar med master och spjror, som alt
 föres ned til Giöteborg.

Thet andra Probsterijet kallas Wikorne af wis-
 fen, som fördelas i Torr-och Sunner-wijken och
 sträcker sig öfwer halfwa Bahus-Lån, som förr be-
 mått är.

Thet förra nemligen Elfsykels Probsterij har
 här tils bestådt af 16 Präste-Giäl och 3 Röp-Stä-
 der, Uddewalla, Mastrand och Kongelf.

Prästegiällen uti Elfsykel äro följande.

1. Trollerö-Giäl (fordom kalladt Björnland) Säs-
 we Hufwud-Kyrckan, Björnlanda och Backa äro
 ro Annexer.
2. Utterby praebende under Kongelf.
3. Torsslanda har 2 kyrckor, Torsslanda Hufwud
 Kyrckan och Ogerö Annex.

U 4

4. Lundo

(1) Vid. Giöteborgs Bestrifning af Herr Prales Ceder-
 bourg.

(m) Vid. Spegels Glossarium p. 504.

4. Lundby med theß Annex Fufwe, fast thetta Gial intet hörer egenteligen til Elffshjels Probsterij, såsom belägit på Swånfska Hisingen ock ett præbende åt Theologiae Lectorerna wid Gidteborgs Gymnasium i Näder them förunt af Drottning Christina 1648. (o) Dock efter thet ligger i Bahus-Lån, kommer thet med rätta under theß beskrifning.
5. Tiörn har 3 kyrckor, Sten Moderkyrckan, Walsla ock Klefdal Annexen.
6. Torsby har ock 3 kyrckor, Thorsby Moderkyrckan, Hernested ock Lycke Annexer.
7. Bäreby ock theß Annex Rommeland.
8. Solbårg ock theß 2:ne Annexer Jörland ock Håltå.
9. Odsmål ock theß Annex Uglum.
10. Speleröd ock theß Annex Nerum eller Norum.
11. Fråtkne Gial har 4 kyrckor, Forsilla Huswudkyrckan, Grinneröd, Liung ock Risteröd äro Annexer.
12. Hiertum (fordom kalladt Hiertemul (o)) har 2 kyrckor, Hiertum Moderkyrckan ock Annexan Wåsterland.
13. Myckleby, (fordom Mådaleby) (p) har 3 kyrckor: Myckleby Huswudkyrckan, Langeland, ock Torp äro Annexer.
14. Tegneby gial har 2 Annexer allenast nu för tiden Stale ock Röre.

15.

- (n) Vid. Gidteborgs Beskrifning ock thet thet wid allgerade R. Maj:ts swar ock nådiga Resolution p. 70 & 71.
- (o) Vid. Rami Norriges Beskrifvelse p. 59.
- (p) ibidem

15. Morlanda (fordom Mo. anda wid namn) (q) ock legat som en Annex under Regneby, är nu bleswit ett giäl för sig sielf ock har 2:ne fisses låger, såsom Annexer under sig, nemligen Molsund ock Fissebäckskijl.
16. Hårstad (fordom Harestad) (r) har 3 kyrckor Harestad huswud-kyrckan ock theß Annexer Skredswijf ock Högås.
17. Drags. Marck's giäl på Örsförop har 2 kyrckor: Dragsmarck huswud-kyrckan ock Bogenås Annex.
18. Uddewalla Annex Nyra.

Wijkornas Probsterij består theremot allenast af 9 giäl ock then lilla Handels-Staden *serömsstad*, oaktadt Uddewald med theß Annex samt Skredswijf ock Bogenås Pastorater wärckeligen ligga uti Sunnerwijkens Jurisdiction: Men från Hedens hös hördt til Elfsyßels Probsterij, sed quo jure, & qua autoritate, nescio?

När nu landet blef Swänst, ock Giöteborg, så wäl som *Carlstad*, så woro Superintendentier, blef til Carlstad lagd Wijkornas Probsterij alt til Nwisstrums Bro: Men til Giöteborgs Superintendentia, alla the andra både the 3 förbemälte Pastoraten i Wijkorna ock hela Elfsyßel, efter thet ock låg närmaste in til Giöteborg.

Så nu Giöteborgs Stifft 1665 blef, efter D. Erics Brunnii dödd, uti Doct. Zach. Klingii eller Klingenstiernas tijd til ett Biskopsdömmie förklaradt, hade Wijkorna strax bordt komma under Giöteborgs Stifft tillika med Elfsyßel: Men så länge Doct. Erland Broman Superintendent i Carlstad lefde, fick han behålla Wijkorna til Carlstads Stifft, efter han hade warit Högsalig K. Carl XI:tes

¶ 5

Præ-

(q) ibid. (r) ibid.

Præceptor; dock når Biskopas Clericie hade varit 1687 i Carlstad, emottagit then nya Kyrkelagen och swurit på then, blef Doct. Broman död 1690: och så sal. Doct. Johan Carlberg, som blef Biskop i Gjöteborg 1689, fick thetta weta, efter sitt antwårde, lagade han, som stod i stor nåd hos Mayestårtern, at Biskopna skulle falla til Gjöteborgs Stiff, hwilket också skedde ther efter 1693. Hwar om Præses Cederbourg (s) och förmålt. I medlertid wil jag beskriwa the Pastorater, som nu för tiden hõra til Biskopas Probsterij, utom Strömstad.

I Biskopas Probsteri äro.

1. Nåsinge Gial, hvars Moderkyrka är Hofdal och thes 2:ne Annexer Nåsinge och Lommesland (fordom Lunnelaud kallad) (t).
2. Skee och Tiårnø thes Annex.
3. Tanum, som är Huswud-Kyrkan, och Lue thes Annex.
4. Nafwersted, som fordom har bestådt af 3. Kyrke, Sockner: Nafwerstad Moderkyrkan, Mo och Edinge-dalen Annexer; Men wid fredsfördr. get som skedde 1658, så Bahus-Lån blef Swänkt, kom Edinge-dalen här ifrån til Ugershus-Lån i Norrige, efter then Socknen altid legat ther under och betalt Cronan ther sin Rätt.
5. Qwille Gial har 3. Kyrkor: Moderkyrkan Qwille och 2:ne Annexer Sweneby och Botna.
6. Ofwerby Gial består och af 3. Kyrkor, Huswud-Kyrkan hette fordom Sotenås, men nu Tofene (fordom Tofunge kalladt) (u) och 2:ne An-

(s) Gjöteborgs Beskrifning p. 50. 220 & 222.

(t) Rami Norriges Beskrifning. p. 51.

(u) Vid. Ramus p. 72.

Annexer, Båssendal (fordom Båwerdal (x) ock Åstem.

7. Bro Gial har 4. Kyrkor, Moderkyrkan fordom Brastad (som i forna tider kallades Brasfärer) (y) Bro Annex samt Lyse (fordom Liusö) (z), ock et Capell på fiskelågret Luses Fjäl.

8. Sos Gial har haft i gamla tider 4. Kyrkor, men nu 3. Sos Moderkyrkan ock thes Annex Häby: Moderkyrkan Swarteborg ock Tosö thes Annex; Men nu är then förstörd ock war belägen in wid Folkes bärg på en liten Bärgskulle, mitt emellan Häby ock Swarteborg, hwars rundera eller qwarlestwor ännu något synas.

9. Brofstad, som är Moderkyrkan, har 2:ne Annexer, See ock Sanne.

I hwart Probsteri finnes 2:ne Jurisdictioner med sina Hårads-höfdingar, Crono-sogder, Länsmän, Nämne-män ock Rättare.

I Elfsjöfel, som fordom kallades Elwen-sjöfel (a), är en Hårads-höfdinge för Östra ock Västra Hisingens samt Inlands Hårader Herr Asseloren Johan Hedenquist, hwars befallnings man är Anders Ferling. För Fräckne Hårader, Drost ock Tidrn Herr Hårads-höfdingen nys tilkommen i Sal. Hårads-höfdingen Sven Wahlbergs ställe, Ekman, hwars Besal:man är Anders Almgren. Uti Wisforne äro ock 2:ne Hårads-höfdingar: then ene wid namn Herr Sten Cederfelt öfwer Sunnerwijfen bestående af Lane-Lunge-Sotenäs, Strängenäs ock Sörbygdens Hårader, hwars Besal:man är Anders

(x) Ramus p. 52.

(a) Ibidem.

(y) Ibid.

(z) Ibid.

ders Liungvall. Ehen andra Herr Peter Östling, öfwer Norwiken med thes underliggande Härader, Qwille: Bullarns: Danums och Wätte, hvars Besfalsman är Eric Engström; hwarifrån wådas til Lagmans: Ringet, som altid hålles i Uddewala i Aug. utaf then nu warande Lagmannen Hr. Melchior Friedenreich, hwilka alle dock höra under Kongl. M:ts Giöta Hof-Rätt i Jönköping, tiit hån the Lagsökande, som ei finna sig förnögde med Ring-Rättens eller Lagmans: Dom, bli wiste, ta the förut gifwit sine adpellations-pengar (b).

Ehlest är thetta Bahus-Lån indelt til Dragoner, och Båtsmän. Af Båtsmännen äro i Sunerwiken 3:ne Frelse, dock ofri Frelse hela Hemman lagde til en Båtsmans utredning och underhösd; Men i Norwiken allena 2. af Crone och Skatte äro 3. öfwer alt.

Ehese Båtsmän äro dels Notering: dels Enrollerings-Båtsmän. The förre, som äro på Hemmannen indelte och hafwa sine Forpställen jämte lön, bli ärligen til Ammiralitets-Tienst i Göteborg commanderade af nu warande Vice Ammiral Herr Johan von Utfall, som förer commando wid Esquadern och Praesidium uti Ammiralitets-Commiff. i Göteborg (c).

Af these Crone-eller Noterings-Båtsmän äro 2:ne Compagnier här i Bahus-Lån, thet första Compagniet har framl. Skeps: Capitainen hast Hindrik Hiortberg, men nu Herr Capitain Stierngranat; thet 2:dra Ammiralitets-Capitainen, på Lindholmen wid Göteborg boende, Herr Peter von Utfall.

3. Men Enrollerings-Båtsmännen, som niuta ärlig

(b) Major Henels Flor. Sw. p. 12.

(c) Vid. thet Flor. Sw. p. 97.

ärligen af Kongl. M:t ock Cronan 4. Dr. S:m
 hwar there, bestå af 3 Compagnier, thet första
 har Commendeuren Herr Johan Wolmar Stål-
 hansk, thet 2:dra Ammiralitets-Capitainen Herr
 Lago Stålhansk, ock thet 3:die Skeps. Capitainen
 Herr Berent Hederstierna, hvilka, för sina und-
 fängne så kallade twergälder, måst stå i beredskap til
 Kongl. M:ts ock Cronans Dienst, ther någon oför-
 modelig feigd påkomma skulle.

Beträffande härnäst Bahus-Låns Gröna Dra-
 gone-Regemente, så bestod thet i början allenast
 af 4. Compagnier, som woro indelte här i Wis-
 forna: Men då Aschenbergs-Regemente i Sala-
 land til hälften blef reduceradt 1723, wardt then
 2:dra Esquadronen, som låg här i Bahus-Lån in-
 delter, slagen til the Gröna Dragoner ock altså
 gjordes til et helt Regimente, som nu commende-
 ras af Öfwersten Herr Anders Tungenfelt, som har
 sitt Boställe på Castell-Ladugården wid Kongels.

Öfwerst: Lieutenanten ock Friherren, Hr. Georg
 Reinh. von Kølher på Bråland i Fost gård.

Majoren Herr Hindr. Ad. Herz på Bårg i
 Harestad wid Uddewald.

The öfrige til Regiments-Staben hörande, äro:
 Regiments-Öfwartermästaren, Herr Capi-
 tain Johan Lilienstruff, som här tils varit boen-
 de på Fretteland i Tanum med Lieutenants indel-
 ning, men nu på Bostället Hultås i Dragsmarks
 Sockn ock i Bogenäs Giäl, efter afledne Capitain
 Herr Anders Dahlfelt. Rahmn

Regiments-Auditeuren Herr Jonas Fae-
 ger-plan, som har 3. indragne Mönster-skrifwa-
 re Indelningar, utom Bostället Jordel, ther han
 dock

doct ej bor, utan, til Herr Öfwerstens tienst så mycket närmare, uti Kong-åls.

Regiments-Predikanten, Herr Magnus Gieffko Wallerius, som varit uti Ost-Indien Stepps-Präst ock nyligen kommit til thenna Bestälningen, efter Herr Past. Nils Westerlind, har sitt Boställe Bårby i Jörlanda Sockn under Solbårga Gial.

Bataillons-Predikanten är nyligen blefven Herr Gunnar Lomberg efter Herr Past. Anders Floren, hafwandes sitt Boställe i Qwille Sockn lilla Tore benämndt.

Adjutanten Herr Magnus Waegersten niuter lön på extra staten. Ehes tienst gör Fältwäbelen wid Söderbygdens Compagnie Herr Carl Gyllengahm.

Regiments-Strifwaren Herr Peter Palmborg, har wäl sitt Boställe på Giet-hycke i Hiertums Sockn, men är dock boende på Gudeby wid Kong-åls, i Ytterby Sockn.

Regiments-Fältskrifaren Herr Jonas Sundbeck är boende, såsom Stads-Fältskrif tillika med i Uddewalla Stad, oackradt han har sitt Boställe på Westen i Hiertums Pastorat.

Wid Lif-Compagniet äro nu förtiden.

Rytte-Mästaren med *Capitain-Lieutenants* Indelning, Herr Johan Holmdorff på Bostället Halteby i Jörlanda Sockn, men om han ther bor, eller på någon af sina egna gårdar, är mig obekant.

Lieutenant med *Cornets* Indelning Herr Eric Helmich Åkerman, hwars Boställe är Disteröd i Romelände Sockn.

Corneten Herr Barthold Memsen med Fältwäbelen

wåbels Indelning, på Bostället Labo i Spenferö.

Wid Öfwerst-Lieutenants-Compagnie.

Lieutenanten Herr Nils Hermelin på Bostället Bräcke i Swarteborgs Sockn.

Capitainen med Cornets Indelning Herr Carl Gyllenberg har wäl Åter i Bro Pastorat til Boställe, men bor på sitt eget Frälse-gods Skaffö i Morlanda Gial.

Wid Majorens Compagnie.

Rytte-Mästaren med *Lieut:s* Indelning Herr Peter Wilhelm Schay, hvars Boställe är Kles i Bogenås gial, sådt, efter begäran, affsed, och Herr Borgenstierna, såsom *Lieut.* i stället.

Lieutenant med Cornets Indelning Hr. Joh. Lilie bor på sin egen gård Henå på Drost, men nu nyligen sådt Cornets Indelning wid Tanums compagnie.

Lieut. med Fältwåbels Indelning Herr Jacob Cronander, som bor på sin egen gård Harffe i Fos gial, har nyligen sådt Cornets Indelning wid Sotenås Compagnie efter Herr *Lieut.* Hermelin, men nu nyligen efter begäran sådt affsed.

Wid Tanums Compagnie.

Majoren med *Capitains* Indelning Herr Otto Herman von Stahlen på sitt Boställe Kleswe, i Tanums Sockn boende.

Lieutenanten Herr *Lieut.* Johan Lilie på Treteland, efter Herr *Lieut.* Hermelin.

Lieut. Herr Wægersten med Cornets Indelning på Bostället Hala i Tanum.

Wid Fräkne Compagnie.

Capitain Herr Baron Rutger Macklier efter Herr Cap. Wilhelm Gerhard von Engelhard, som bliwit nyligen Corporal wid Drabanterna, efter Herr Öfwerst-Lieut. Isaac Brovall, hwilken bor en på sitt Boställe, utan på sitt Säterij Ström, hwar om mer wid Hertums Pastorat jag widlöftigare utfördt.

Ryttremästaren med *Lieut:s* Indelning Herr Didrich Laurentz Lunderstierna på Bostället Konongs-Bärg i Forsella gård.

Wid Södra Inlands-Compagnie.

Capitainen Herr Johan Liliestrufs, hvars Boställe är wäl Ormo i Ytterby, men är boende på sitt eget Säterij.

Regiments-Öwarteremästaren med *Lieut:s* Indelning Hr. Nils Schäre, thes Boställe är stora Rysby i Hälte Sockn, men bor på sin egen gård An-faster.

Lieut. med Cornets Indelning Hr. Eric. Balck, hvars Boställe är lille Ryr i Locke Sockn wid Masstrand.

Corneten med Fält-wäbels Indelning Herr Sven Balck, på Bostället Forsby i Forsby Sockn.

Wid Bullarns och Sörbygdens Compagnie.

Capitainen Herr Johan Bapt. Pinello, hvars Boställe är Skiärström i Swarteborgs Sockn.

Ryttremästaren med *Lieut:s* Indelning Herr Zacharias Hammar på Wäst-Säter i Swarteborgs Sockn.

Corneten Hr. Joh. Dorchemond på Hållungstad
i Krogstads gård.

Wid Sotenås Compagnie.

Capitainen Hr. Gottfr. Ulr. Herbell på Boståla
let Ledum i Qwille Pastorat.

Lieutenanten Hr. Burchard Joh. Giellerstedt på
Lefene i Fosene Sockn.

Corneten Hr. Sven Balck på Bårg i Brille.

Förutan åtskillige Exspectanter, som efter hand
bli employerade eller med större Characterer för-
affedade, hwaribland en del niuta Kongl. pension
och underhåld, som intet eljest ha at lefwa af.

The namnkunnigste Gijor, som höra til detta
Capitel, och äro them Siöfarandom til stor rättel-
se, wil jag allenast vpräfna:

1.) **Doster**, en stor skön Ö, med en hop behålds-
na Inbyggare, hwarest är thet bästa Oster-fisket,
utom all annor, är belägen strax wid Strömstad,
dock i Skee gård och Eärnö Sockn.

2. **Hornborgö**, som kallas af the Norska Sam-
borgö, men i senare tider Carlsborg efter Carl
Knutson Kong i Sverige, hwilken then tiden ha-
de inne största delen af Norrige, thet Putendorff
berättar, (d) belägen i Qwille gård, på hwilken for-
dom warit bygt ett Slott, som syntes långt ut åt
Hafwet, hvars rudera eller qwarlefwor af Wallar
och Murar, anlagde på ett högt Bårg in emot sto-
ra wida Hafwet, jag för några år sen med egnas ö-
gon sedt, hwilka bleswo förstörde 1522 i K. Christ-
den Smildes tid.

3. **Båringe Öen**, på hwilken alla tider måst
bodd förmodet Folk, the ther med rika Köpmån i
B Stockholm

(d) Puf. Inledning til Swänska Historien / p. 202.

Stockholm ock Göteborg vprättat Fiskerij-Com-
pagnie af alla slag; ligger i Morlanda giäl vti vil-
da Haswet, wid hwilken många Skepp ock Fartyg
törna ock strandas.

4. Roden wid Mastrand, på hwilken Schön-
heit bles afriättad, hwar om bredare wid Mastrands
Beskrifning.

Allt äro nästan oräknelige många andre Djor,
särdeles obebodde, såsom Wårdjorna ic. Men
ther folck äro, i synnerhet Gulholmen, Klädes-
holmen, Ramsö, Lind, Land, Otterö, Res-
ö, Kallsö, Styrso, Gällesö, Ridd, Widd,
Musö, Pind, Röd ic. Men the störste ock för-
nämste äro Orost ock Tiörn: Then förre består
af 3 hela Präste-giäl, Tegneby, Morlanda ock
Nyckleby: Then senare af ett allena, som kallas
Tiörn, hwar om mer på sina ställen.

Härjämte äro otalige Holmar ock Skiär, hwil-
ka som the äro them seglandom farlige ock anstör-
lige, så at många, ja alt för många sättia beklageli-
gen til Skepp, Lif och Gods på them, så är, til vnd-
wikande här af, utaf höga Öfwerheten förordnad
en Lög-Directeur, en sådan, som här tills varit Hr.
Nils Strömersona, hwilken förnimmes vara med
döden afgången, under hwilkens commendo stå
alla Lohar öfwer hela Skiärgården ey mer än en
Mist emellan hwar, hwilka mot ärlig löd och wiß be-
taling af the sidsfarande, alt efter Fartygens storlek,
som the gå många fot diuvt til, äro förpliktade, icke
allenast at loka in ock vt Skeppen och Farkostarna,
utan ock i starkaste storm efter teckn af sfiutande,
eller

eller eljest tå the märcka någon fara wara , at losa them in i en god hamn (e).

Skulle någon olycka ske, som beflageligen alt för ofta händer, så har Hans Kongl. Maj:ts förordnat et privilegeradt Dykerij- och Bärnings-compagnie, som kan klarligen ses af Kongl. Maj:ts här om utgångne 2:ne förordningar (f).

I then förra uppräknas Dykerij-interessenterna, neml. nu afledne Öfwer Krigs-Commiff. Hr. Rasmus Clewe, Hr. Borgmästaren Peter Pihl och Rådsmannen Johan Coster i Helsingborg, hwilka erhållit 10 års prolongation, mot försäkran, at ther något Swänst Orlogs-Skepp och Fartug Cronan tillhörigt skulle stranda, the thet skola göra, neml. bärga ock vpdyka utan någon vidare betalning, än hwad the sielfwe ther på användt.

I thet senare Placatet äro wisa leges ock stadgar upsatte, bestående i 5 puncter, jämte 1000 Daler böter samt bärgare-lönens förlust, at söka någon annan wäg ock hielp, än hos Herrar Dykerij-interessenterna, hwilka på thet the, utan någons intrång, må kunna genom Dykare, theas klocker ock instrumenter, thesto bättre ock obehindrade få råda ock bärga med thet närmaste solet ock manskap, som the betinga, äro them i Nader icke allenast stora Privilegier af den 19. Maji 1729, utan ock Protectorial af den 1 Oct. 1730 ock thet til Interessenternas så wäl som Waksfogdernas hågn och förswar.

B 2

Ock

(e) vid. Ammiralitets Collegii Taxa Öfwer Löspenningarne d. 22. Dec. 1704.

(f) Dykerij-Förordning. 1716 d. 30 Octobr. ock 1734 d. 18 Novembr.

Och at komma the i sönöd stadde thesto förr
til hielp och räddning både til Lif och Guds, om
möjligt wara kan, är försäkradt, at then, som icke
allenast hielper sådana, skönt med sin egen stora lifs-
fara, utan och först hittar och ger an i rättan Tid
något wraf, skal få discretion alt som wrafet är
godt och stort til, efter förbemålte Placats innehåld.

Thet fierde Capitlet.

Om Hafwet, och the största Sidar, Ulfwar och Strömmar.

Skring thesa Djor, Holmar, Skiär och
Klippor, hwar med Bahus-Lan, hela Skiär-
gården igenom, är lifsom beskänkad, och är
mot Fienden til siös en god mur och wärn, så at
ingen Främmande tör fara in i någon hamn utan
convoy eller någon Loh, som får sina Lohpenningar
efter then 1704 af Kongl. Ammiralitets-Collegio
författade Taxa, är på then ena sidan the stora wil-
da Hafwet, som kallas Wäster, och Norr. Siden
och Cattegat: På then andra sidan fasta Landet med
thes Sidar, Strömmar och Ulfwer.

Alldraförst är nödigt at beskrifwa Hafwet, som
billigt bär Namn af Jordenes Foster-Mor, lifasom
Jorden kallas alles wär Moder. Ty alt thet, som
Jorden behöfwer til sitt och the sinas underhåld, må-
ste hon alt ha utan Hafwet: Hafwet ger Jorden sin
sälta, ty allehanda salia gå igenom hennes buk och
inelswer til thes fylnad och förnödenhet: Hafwet
ger henne fetma och swafwelaktigheten. Hafwet
meddelar och Jorden then lifaktiga Mercurialiska
satten,

fasten, försörjer henne med ymnogt watern til sin fuktig-
het ock upfrisning, som sker, dels igenom Canaler
eller förborgade wägar ned i Jorden, dels igenom
the dunster, som af Solen wydragas och med regnet
nederfalla.

Ho wet icke at tala om Hafwets Sälta? som
sielfwa Naturen, i kraft af Solenes heta genere-
rar, ock bör skiljas ifrån thet, som ytur Jorden up-
grawes, såsom yti Lüneburg, hwilket Salt, ige-
nom ett Wild-swins wyjagande, som sig i slift Salts-
bärg, liksom yti sin sand sig wältrat, blef wyttakt,
i ty mycket salt i thes borster befans, så thet war
dödadt; som ock ifrån thet salt, som med Konst til-
wårklas, dels i grafwar uti the warmare Orter
Frankrike ock Hispanien, dels i Salt-pannor,
hwaraf åtskillige finnas här i Bahus-Lån, särdeles
i Norrwiken både i Tanums ock Skee Pastorater
öfwer 6 eller 7 st. Ock kunde här uprättas öfwer
300 stycken, thet man wore rätt uplyst alt tilwåres-
ka, som jag wid handen gifwit til Fäderneslandets
obeskrifweliga stora nytta, utan skogarnas ringaste
skada.

Hwad Setma är icke ock i Hafwet til en otrolig
myckenhet? Thet kan man se af the många oräkneli-
ga Fiskar stora och små, som grufweligen äro feta,
så wäl som the store Hwalar, Sälar, Tymblingar,
Sid-koer, Sid-hästar, Mar-swin, ytom Hälle-
fisk eller Helje-sundror til 8 eller 10 fots längd, ock
4 eller 5 fots bredd, hwar af then feta torckade Raf-
tven tages, såsom en lång rem utaf buken; För-
thenskund af mangel på Falg, bruka the fattige så
på Landet som på Djorna Lampor med Tran yti,
hwar af the se så wäl som af Ljus, fast the något luk-
ta, särdeles then Tran som är koft af Sälar och

Hwalar samt tillika stora Hafsdjur; men then af Seg och Hwitling är then bästa, och är ett stort menage uti Hushållen, som store äro med mycket Dienste-folck.

Uf then förra slags Tranen köpa Fällberedare och andre ganska mycket, hwar af Fiskarena hafwa sin näring, som eljest wore ringa nog, särdeles the är, då Fisken intet wil gå til lands, hwarföre Fiske waror liksom Spannemål på priset tar af och til, icke annorlunda än Ebbe och Flod.

Jag kunde wäl och beskriwa Hafwets Lius och Eld, som utan twifwel kommer af Salt, Olja eller Fetma och volatile; ty när the 3 tingen sig conjungera eller komma tilsamman, så synes och yppas thes förborgade Lius, hwaras låga är liusblå, lysér klart och gifwer gnistror om natten wid hwart äre-tag. Ju längre man kommer ut i Hafwet, ju mer synas the, hålft Hafwet sielft emot nätterna gifwer the fetaste dunster, som sig yptända, af hwilka thet synes bliftra i Hafwet, såsom Liungeld. Wid Capo verde har man i aekt tagit sådant Lius i Hafwet, at Sid-folket på the förbrifglande Skepp ha icke allenast kunnat se kölen, utan och Fiskarna under them sinna och spela, samt at Stammen och Styret fördes såsom uti en brinnande Elds-flod: Ja man har sedt hela stora stycken Eld eller eldiga lysande Ting i watnet flyta uti Indiska Hafwet, hwar om kan läses P. Tachard i sin Siamiske Resa.

Här uti borde jag wara widlöftigare, thet jag icke thet med under låsandet förorsakade ledsamhet. Här wore och mycket at skrifwa om Hafwets Born, som har sina åtskilliga grundar, leriga och sandiga bottnar, icke annorlunda än Jorden; och ju diuware Hafwet är, ju kallare, thet Dykare och Wärls-fiskare weta bäst at berätta.

Ut

At jag intet må tala om *Hafwets Rörelse*, theß *Ebbe* och *Flod*, som synes härröra först af *Månan* och theß *hwarfs tryckande*, efter *Cartesii* mening, och sedan af *Solen*, hwarß *fermentation* (som *Kircherus* håller före) jag menar theß *giäsn*ing, som sammangadder sig med *Månans* sten och theß *particler* i *Hafs-watnet*, förorsakar, at en *slif* *Flod*, som ofta til många fots ja några *sannars* högd *upswäller* och här i *Nord-* och *Väster-Sidon* warar 6 *Timar* med *Ebbe* och 6 *Timar* med *Flod* hwart *dygn*, och thet *gemenligen* på en *wis* tid, thet jag med *mina* egna ögon *sedt* och *utömlands* förfarit: Men här i *Babus-Lån* är themna *Ebbe* och *Floden* intet så *stor* och *starkt*, doct *flödar* och *faller* *watnet* här *jämwal* dageligen.

Wid detta tillfället bör jag en *obemålt* lämna the *Gyros* och *Hafshwirflar*, hwilka löpa akt i *kring*, som en *circel* i sig *sielf*. En *sådan* fins *fuller* icke här, doct i *Norrige*, och *kallas* *Malströmmen*, liksom *Euripus Calcidicus* i *Grekelandet* och then *nög* *bekante* *Charybdis*, hwilka äro af den *force*, at om något *Skepp* eller *Fartyg* *kommer* *aldrig* så *när*, blir thet, liksom en *syndig* *siäl* af *helwetet*, i ett *ögnablet* *upsluket*, och *knap*t *kommer* på then *ort* at *synas*, utan *flås* *fönder* i *tusende* *stycken*.

The *Diur* och *Ting* *Hafwet* i sig *hafwet*, äro *allehanda* *slag* *uti* *alla* 3. *Naturens* *Riken*.

Uti *Regno minerali* äro *åtskillige* *Jord-* och *Bärg-* *arter* af *ädla*, *fin*a och *ofina* *stenar*, *Diamanter*, *Cotaller*, *Fyr* och *Swafwel-stenar*.

In *Regno vegetabili* äro *oräknelige* *många* *slags* *wårter*, såsom *fœniculum marinum*, *polygonum marinum* *Petroselinum aquaticum*, hwilka *stå* *ned* i *Hassens* *botn* *grönskande* i *fullt* *flor*, liksom i

then skönaste Trä- och Ortegård, hwaraf långa store tracter ned i Hafwet stå gröna, rått som en blomstörång, til at förtiga alla the Swampar och Röd af allehanda slag samt the ting, som i Hafwet petrificeras eller bli til sten, som Coraller och Coralliska örter.

Uti *Regno animali* äro oräkneliga och obegripeliga många slags Diur, så at the andre elementariske ställen, hwarcken Luften eller Jorden så mycket qwickt och lifligt i sig hålla, som Hafwet eller watten. Fiskar större och mindre, ofantelige store Hwalar, Finn-fisk, carcharier eller Hund-fisk, Tymblingar, Polyporum åtskillige arter, och tusende andre slag. Sedan fyrfotade diur, såsom Sälar, Sidfoer, Haf-hästar, Wallrofer, Skill-paddor, til at förtiga åtskilligt slags Hafs-Droll, af hwilka en del äro lifte Menniskior, såsom Sirenerne. För utan thesa, finnas och i Hafwet oräknelige andra diur och slagten af Skjpor, Skal-fisk, Ostror, Vårlemodrer, Muslor, Sneckor, Qwabbor, Räcker, Krabbar, Humrar, hwarom widlöftigare bättre fram. Så at Hafwet synes wara rikare än Jorden och ibland the største Guds vnder man wet.

Men jag wil nu härnäst i lifka forthet betrackta på then andra Sijdan fasta Landet med thes Sidar och Strömmar, utur hwilka rinna många ålswer och bäcker ned i Fiolarna, som löpa långt in i Landet och dela sig i många bufter och wijfar, som äro förorsakade dels af Hafwets brusande och öfwerhöljande Böljor, dels af the store och starcke strömmar och ålswer, som Jorden förtära, och göra at stora Fordfall ske, hwarigenom the sig utbreda. G bland de største och namnkunnigste är wäl Göda-Ålf til at räkna, som kommer från stora Wänern wid Wen

Wennersborg öfwer Trollhätta, och går ända ned
 ut med Hiertums och Komelanda Pastorater til Ba-
 hus Slott i sielfwa Hafwet.

Ehen andra är C. wistrums älf, flytande dels
 utur det stora Bellernswatnet eller Siden, dels
 utur en stor Sid, som heter Siärn i Krokstads gård,
 warandes och mycket namnkunnig, dels för thet här-
 liga Laxe-fisket thet är, som Landshöfdingen har på
 sin lön, och thet bort-arrenderat til sal. Lieuten.
 Westerlinds Arfwingar; dels för de många Säg-
 ge-Bruken och Miöl-Qwarnar, som Uddewalls
 Borgare, icke utan ganska stor kostnad, mot wis-
 grundleija til Jord- och Strömsägarna, thet låtit
 uprätta: Ehes utlopp är ännu i Guldmars Fiolen
 wid Saltkällan, thetåst Skepp och allehanda Fara-
 tng hamna och lasta in många 1000:de Bräder,
 Spjror och Biälckar.

Wid och igenom Uddewalda är och en tämme-
 lig stor älf, som har sin uprinnelse utur Wänern,
 och rinner til Källero Järn-Bruf och sen i Hafwet
 genom Uddewalda, hwilken woro och skulle blifwa
 ännu mycket nyttigare för the handlande från Wä-
 ster-Götland, Dal och Wärmeland, thet ett eller
 annat i wägen liggande Bäck, emellan Uddewal-
 da och Wennersborg blefwo minerade, efter Herr
 Commercie-Rådet och Directeuren öfwer konst-
 wärcken, Polhems förslag, eller wattenet ledes om-
 kring genom grafwande.

Alliest äro mångfaldige små Älfwer och Ström-
 mar flytande utur små Insiöar, thet i äro både Säg-
 ger och Miöl-Qwarnar, såsom särdeles wid Bloms-
 holms Herregård, Dyně, Abelsäter och Tegen,
 som äro landet och Inbyggarena til stort gagn och
 nytta: Men som Skogarna äro måst uthugne, sär-

deles wid Siöfanten, theråst hela 2 ja 3 miil intet synes än bara Bärgeu och Måsar. Eber, efter the ther wid boende, af mangel på wed ståra Bränne-Dorf, så åro inga Säger stort i gång, utan litet til hus-behof, mer än the omrörde i Qwistrums ålf, för några år sedan nyligen upbygde, efter stor flod, som them ruinerade, samt then i Strömsstad på Norr sidan nys anlagde stora Miöl-Quarneru, som går med Ströms-watnet eller then Siden, som ligger ofwan för Staden och strömmar igenom then samma ned i Hafwet, i hwilken Siö then stora Wetlanna ålf rinner.

Utom thesa Allwar och Strömmar finnes allenast några Jusöar, som wårde åro at omröra; Then störste är Bullare-Siden i Roswerstads giäl, rinnande alt ifrån Swarteborg ned uti Yde-Siolen wid Fridrichshald förbi Herregården Bårby, i hwilken sås om Wåren både Bræren, Giäddor, Ålbor, Nors, All ic. hwar om kan läsas wid Roswerstads Pastorats beskrifning. Sen Grim-Siden på Östra stora Hållnings Kiärn i Krostads giäl, theråst Siös sås, samt Langen i Näsinge, som är rik af allehanda färsk Siöfisk. The andra Siöar åro små och öfwerwårte, så at i skället för Siöar, som fordom woro, åro allenast små språng af watn, bara Moraster och Hånge-dyer, thet man kan se här i Tanum både wid Greby watnet, theråst then lille Siden, som är botnlös, är full med stöna Carusser, dock swåra til at fånga, som och wid Eigde, hwaråst then lilla Siden, uti hwilken fiskas och sås hwaråt är hårliga stora Giäddor, måste nödwändiggt under Jorden genom Canaler ha conjunction med någon annan fiske-rik Siö, thet the utan twiswel alstras och wid thesas Leke-tid om Wåren komma
hops

hopetals, thet man kunde förnimma 1740 om Vä-
ren, så Isen, efter then stränga winteren, låg uti
Maji-månad, hwaräst man kunde höra, huru the,
liksom twenne Armeer slogos vnder Isen wid thet
the lekte, ock fingo ingen lufft, hwaraf hände, at
så Isen war borto, funnos mer än många Fiskar
döde, them Fiske-Mästwar, til stort antal, liksom
Korpar på Nas, vpåto, ock ther lågo så länge,
ther war någon at se ock wid Isen war NB. fastfrus-
sen, thet jag med egna ögon förmärkte, häst thet
är min egen Gård, ock jag then tiden ther war ock
såg thet.

UD har ock, vtom alt thetta, intet mindre
här, än på många andra ställen i Riket öpnat åt-
skilliga Hälso-Brunnar för the Siukas skull, en del
wål så goda, som the wid Medewi, Jönköping
ock Helsingborg, hwilka äro namnfunnoge ock widt-
berömd; En wid Rånabärget på Hisingen, twärt
öfwer Giöta-Älf, från Giöteborg fins en Surbrun,
som dock är måst förlagd, sen then wid Carlspört
i Giöteborg af sal. Doct. Andrea Lundelio,
Stads Physico 1711 blef vptagen, i godt stånd
fatt ock än är, hwarom Präses Cederbourg (g).
På Baggetoffta ägor är ock en wid Uddewalda,
hwaräst många Siuke äro hulpne: Så har ock M.
Schoug i Skee nyligen funnit en, ock jag på Tanums
ägor för 6 år sen hittat, hwar af jag mig (Gudi
Lof) öfvermåttan wäl besunnit, så wäl som någre
andre, häst icke allenast thenna, utan ock the andre
förenämde äro rätt proberade både med Thée ock
Gallåple, samt äga the qualiteter ock egenskaper,
som höra til Mineral-watn, ibland hwilka these
äro the förnämste, nemligen, efter sal. Archiatern
Doct.

Doct. Urban Hiärnes beskrifning, dels uti thes
Wattu-Profware, dels i thes korta Anledning (h).

- 1.) Är watten i sig sielst godt ock lefwande med lock
försedt, ock Tapp öfwerst wid Tunne-Brådden,
ther utur thet stadigt rinner, så at thet af ingen
dagg eller regn-watn utblandas kan.
- 2.) Theß språng, hwaröfwer Tunnan är satt, är
up i Bärge-klinten eller Sand-backen, ther up
öfwer icke i Tanums Surbrun är någon högd.
- 3.) Är ock icke allenast hel Cristall-klast, utan ock
friskt spelande ock sprittande, när thet slås i gla-
set.
- 4.) Om några grodor, kråk eller ohyror oförmo-
deligen komma ther i, dö de strax af kiöld, liksom
thet sker äfwen wäl uti min af mig för 18 år sen
här ock upfundne Thée-Riälla, strax nedan för et
stort Hänge-dy, hwilken ock är öfwermåttan hel-
sosam ock god, dock märkt, at när jag drack theß
falla watn om Sommarn, mer än mycket, fann
jag then wara stringerande ock något liter sma-
kande af Alun, hwarföre ock på botn, när then
en tid ey blir öft, synes altid hwitt Lös-wärck, så-
som af then bästa Apelles eller Målare ritadt.

Men så jag i en wälsignad stund fann på Sur-
brunnen i mitt äfvergiärde, har jag efter eget gods-
finnande ock wälmågo, drucket 1. 2. 3. glas högst
om Sommaren, ock sen hela året igenom, både
Winter, Wår och Höst, 1 glas eller 2 högst, på nyck-
ter Maga hwar morgon, ther af jag mig (Gudi lof)
öfwermåttan wäl befinner. Hinc votum do:

Totius has terras & aquas tegat arbiter orbis:
Hos populos cœli Conditor usqve regat!

Theß

(h) Urban Hiärnes om Kalm / Bärgearter / Mineralier,
&c. 1702. pag. 12.

Thet femte Capitlet.

Om allehanda slags Fiskar både i salta Hafwet ock i färska Insidar/

samt

Sätt til at fiska.

Sist thetta Bahus Län synes wid första äffändandet tämmeligen magert, rätt ock slätt, medelst the höge, store Bårg ock Klippor samt faseliga Fiäll, thet är Odemarcker hela 2 ja 3 Milen liksom i steniga Arabien, likwål har then grundgode Guden thet wålsignat på mångahanda sätt, särdeles med allehanda slags Fisk; ty i the färsta Watern ock Sidar fins här

1. Gids, dock allenast med mitt wett i en Sid, Kiärn wid Mann, belägen emellan Krokstad ock Swarteborg, hwaräst sal. Gouverneuren Harald Stake låtit them plantera. 2. Giadder stora ock små. 3. Abbor. 4. Braxen. 5. Lax. 6. Laxöron. 7. Mört. 8. All. 9. Foreller. 10. Neisjondgon. 11. Nors. 12. Sijf. 13. Sarswen ser ut liksom Braxen ock fånges i Wetlanda ålf. 14. Abuk eller Arebuk ser ut som Karp, ock fås i Krokstads Å. 15. Löijor lika Mört fås i Bullare Siden.

Alla thesa färst Sid-fiskar fångas dels igenom metande, dels med Not, Nåt, Tåter ock Rökfior; men Allen fås uti Ale-fistor til stor myckenhet.

Men i Salt Siden äro the nästan oräknelige. The som här wid Landet fångas äro följande:

Bårgsgyltor, stora som Braxen med fiäll på ock rödgula af setma under Bufen, stående wid Bårgen ock rota, liksom gyltor, thet är griser, hwar

hwar af the utan twiswel sådt sitt Namn, ock med rätta böra kallas Bahus-Låns Karp.

Cabliau eller stor Torsf, *Afellus major*. Torsf; fiskerijet börjar först på året efter Islofningen, så icke allenast Dije: Bönderna, utan ock Strandstia: re, samt the ut wid Hafwet boende 6 ja 8 stycken i hwar Båt segla ut i Fiolerna ock ankra på the wanliga ställen ther Fisken plågar sig måst vyphålla. Ut lyckan god, kan hwar person på Båten få 2 eller 3 Tiog om dygnet af Torskar, som fångas om Matten med Backer, thet är ett Strek kabbel-tog, dock smalt på 100 famnar långt, hwar på åro fäste små Strek med krockar i änden ock agn af Skial eller Musle: mat, wid påß 2 alnar emellan hwart som är en famn långt. These Backer sätias ut om astoneu ock i dagningen tagas the ut, så the genom Guds wålsignelse kunna få icke allenast *Cabliau* eller stor Torsf med små, utan ock Långer, som kallas *Afellus longus* samt Køljer, som heta *Afellus minor*, jämwal Helgesundror &c. Men om dagen bruka the allenast at meta ock dörja. The fattige Fiskare ha bara Backe: båtar at fiska på, them the kunna med 6 eller 8 personer makeligen ro bort ock hem; men the rike ha stora Skuter, såsom the ther bo i Lysekil, Gulholmen, Mossund, hwilka ligga långt ut i Hafwet, ock bli ther liggandes hela 4 ja 6 weckor med sitt Backe-fiskande efter Långer, så länge the ha at agna på Backerna ock sielfwa någon kost at äta, utan så är, at håstig Storm öfverfaller them, så the icke allenast esomoftast mista sina Backer med Fisk på, utan ock med största lifsfara söka at komma til land.

På Skutorna ha the Salt ock Trå med sig ock salta Fisken ned i Tunnor ock Fiårdingar så fort the
få

få Fiffen efter hand: Men när the komma hem spijla the en hop Långer, som therföre kallas Spijl-långer, ock the saltade Långerna lägga the ut på Bår-gen i Solfvens wäder at torcka, ock så föra the sin Fiff af alla slag om Høste-tiden til Giöteborg, Ud-dewalla, Mastrand, Kong-ålf ock Strömstad på wisa Marcknads tider at sälja, at ther med skatta ock sen sig försörja.

Glundror / åtskillig slag, the störste äro:

1. Helge Glundror / om hwilka förr skrifwet är, äro ganska stora ock feta, hwarföre the fångas ej längre än från Octobr. til April.

2. Ehet andra slaget kallas Rödspotter, äro ock merendels stora, sköna ock feta.

3. Ehet tredie slaget äro Pigghwerswer, es-ter the ha hwassa Taggar i Skinnet, äro wäl intet så fete som Rödspottern (så kallade för the röda Fläckarna) dock äro the faste i Köttet och wälsma-kande när the rått tillagas.

4. Äro Tungor eller Sälur / hafwande sådt sligt namn, efter the äro längre ock smalare än andra Glundror.

Ehese Glundror, som ej färsta w. ätas, plågar man spijla ock tårcka, men jag har ej funnit någon, som wrom lands genom rökande göra the minsta til Ruck-butten, som är läckrare än rökad Sill.

Glårfing.

Gråseg eller Seg, är torr ock mager, dock hopetals fångas med Wad om Høsten: Äls thet stora fås mycken Tran, ock är en god spijs för Dien-ste-folek, samt fås för godt köp.

Hummer stor ock små, af hwilcken säljes ett stort quantum til Holländare, som komma årligen med sina Hummer: Hufare hit ock therföre lämna wackra

penningar i Skiärgården, the öfrige bli försälde til Oster-Handlare, som them om winteren föra til stora ock förnåma i städerna, särdeles i Stockholm, theräst the få wäl betalning, om the allenast råka uti godt åreföre, wäder ock wägelag, eljest förlora the ofta på them så wäl som på Östrorna the ock föra up til stor myckenhet.

Hornfisk, eller **Hornigål Aculeatus**, **Hornigädder**; thenne fångas måst i Botn-garn, som står hela sommaren ute, ther i ock fås allehanda slags-fisk.

Switling, **Albula**, är en sfiön wälsmakande fisk både torr ock färsk.

Hwal är stora ock små, som kallas **Springhwal** lar, en del sfiutes ock indrifwes, en del finnas döda på watnet ock med storm flyta in i Fiolarna, så Land-ägaren får sin del. The störste, som ge gansta mycken Tran ifrån sig (som förr bemålt är) är ro ludne med 6 eller 8 tänder så store som Elephant-tänder til 12 fot långa: Men the mindre Hwal är o flätte på huden. Efter Rami berättelse (i) skal år 1658 i Norrige wara funnen en hwal med ett horn i pannan 3 alnar långt.

Koljer är goda, dock allenast i winter-månaderna.

Krabber ock **Krabbetasker**, the förre är små, men the senare stora ock delicate, när the bli rått tillagade, som åtas allenast af höga ock förnåma.

Bulbars / **Knoter**, **Krabber** brukas en til mat.

Långer Salt ock **Spiklånger** är en sfiön spis.

Lax liten ock stor fångas om wären i stora wäder, så han kommer utur hafwet full med ohyra på sig, then han förthensuld wil up i strömmar gnida ock två utaf sig. Intet Lax-fiske fins här mer än wid **Salt-fiällan**.

Lax

(i) Norriges Beskrifning p. 253.

Laröron wankar på många ställen thet ålfrwer
 ock strömmar åro, rinnande i hafwet; han fångas
 ock fås måst höst ock Wår, tå flod är, kunnandes
 många så så stor myckenhet, at the then, liksom
 Botn-Lax, salta ned i fiårdingar ock så långt mer
 för honom än then fetaste Mackril. Men både wid
 Lax ock Lax-öron är at märcka, thet han fetaste är
 om wåren; ty når han arbetat ut sig i strömmarna
 ock wil om hösten gå til hafwet igen, är han ma-
 graste.

Mackril *Scombrus live Coleas* är en sfiön spis bår-
 de för hög ock låg. Om wåren fångas han med stora
 Wader eller Noter, ibland, genom Guds wålsignelse,
 til så stor ömnoget, at i ett dräckte kunna bli 2 eller 3
 båtar fulla. The som inga kostbara Mackrille-wader ha,
 plåga fara långt ut i hafwet med stora båtar ock 8 ja
 10 Personer i, the thet med snöre döria dels un-
 der seglande med lagom wind, dels under roende,
 tå the ibland kunna få 1 tunna eller 2 på båten om
 dagen, når lyckan är god; Men kommer storm
 på them blifwa ofta många omkomne. Thetta fi-
 sket, som i Norrwiken är måst gängle, warar intet
 öfwer 5 eller 6 weckor om wåren. Sen fara the
 ut i Aug. månad på sina wisa ställen ock draga up
 Mackrillen med krof, theråst the göra ut ett stort
 fiske-läger å 8-10-12 ja 16 båtar på en ort tått ihop
 ock på hwar båt 6 ja 8 Personer, hwilcka sig thet
 insinna helt bittida hwar morgon alt til October,
 sen the hwar afton förut skaffat sig titräckelig aag af
 Råker, som är Mackrillens bästa mat, dock af
 mangel på them, taga the ett litet stycke af Mac-
 krille-Buken, som är helt hwit. Then fiskaren, som
 intet får 2 eller 3 Tiog med sin meta, til 3-4-5-6
 fam

famnars diup, hwar morgon til kl. 10 tå the måst fara hem igen, han prisar intet fisset.

Om något förnöjeligit fiske är, är wiserl. the: ta, thet jag med mina egna ögon sedt ock sielf för ro skuld proberat; Ty när Macrillen kommer, kommer han merendels rusandes, som en stor starck forß i en stimme, tå på $\frac{1}{2}$ timma mer eller mindre, alla på båtarna så nog at göra, så at thet är ett sådant dragande, at the så intet göra annat än kasta ut ock draga up ibland stora ibland små: The stora ock fetaste som fås om hösten, släcka the mitt i tu, men the små, som äro hela i ryggen ock kallas Rund-Macril äro något magrare, dock fetare än Wär-Macrillen, hwilken så wål som Dörje-Macrillen är i sämsta pris.

Neijonögon äro rare.

Tors fås allenast up i Bullere-watnet.

Pigghwarf vide Flundror.

Räcker fast oshylige, dock wålsmakande både torre ock färste.

Ostror hade jag så när förgåtit: dock efter the äro nu så jäfwa, at här tages wål öfwer 200. tunnor hwart år, sent på hösten, hela winteren, tå the äro bäst, samt först om wåren, wil jag them beskriwa föparen til någon uplysning.

Ostror äro et slag Skäl-fisk, såsom Muslor hwilka brukas kofte til at äta, men måst til agn för fisk, som fångas i Backer, dock af åtskillig art och natur; The sämste äro Ler-Ostror, mycket små, blå, och löse i köttet: Sand-Ostrorna äro något bättre: Men Bårg-Ostrorna äro the bäste; dock äro the the aldrabäste som sitja i Lå at Norden, Nordost ock Nordwäst; ty the som sitja på bårgen i södra kanten bli af haffens stormande wågor så wi-
skade

skade ock slagne, at the icke äro halsparten så gode som the i Norr, hwilka äro både gule, fete ock faste i fötten samt långt större än alla the andra.

Thetta fisket, som är mycket trålsamt ock swårt mitt i kallesta winteren, sfer dels med en Skafwe af järn på en ganfka lång stång med en häck under af nåt, ther i Ostrorna falla, dels med ett långt tåg på några samnar, ther i en stor af järn giord Oster-Skafwe fästes och sänckes ned på härget, hwarifrån en eller 2 må starkt ro ock ofta få litet eller intet; then 3:die styrer Skafwen.

Alljest the som äro rädde om sina Ostror ock ej wilja taga små ock stora på en gång, som är emot en god rätt hushålning, the bruka långa knipectångger ock i klart watn, ther the se hwar Ostrorna sitia wäl på 4 samnars diup, taga ut allenast the största ock mognaste, hwilka äro 3 gånger så kostbare ock sköne som the andre Bårg-Ostror, hwilket intet alle här tils wäl i aft tagit, utan gifwit lijka mycket för ler-och sand-ostror, som för the bästa bårg-ostror, med knipectångger, som öfwergå både Holstenfka ock alla andra ostror.

Råker äro helt små lijka hummer ock äro mycket mindre än kräfweter, the brukas måst til agt för mackril, hwitling &c.

Rödspotter är en art af flundror, rätt goda til at äta.

Stör Accipenser är åttillig, dels Lare-stör, liksom en kong eller störst af Laxarne, fångas i Guldmars Fiolen, dels Mackrille-Stör, som fås här ock ther i Skiärgården.

Stenbjtt, Ruburnas Brinchio.

Snäckor äro af åtskillig art, store ock spegige, små ock runde, finnas på Hass-Stranderna under Lången.

Seg eller Seij. vide Gråseg.

Sill är en omistelig spijs i ett Hushåld, dock af ättskillig storlek, then minsta lijf Anjouvis, ock är skarp under buken, är aldrasetaste, then Stånds- personer i synnerhet bruka at fylta in i krukor, ock är alltid så god som then utländske Anjouvis, när then rätt tillagas. Fångas i Fiolana med stora Wader eller Noter om Hösten in til Jul, hvilka Wader äro på 100 Fannar, ock när Sillen står långt ifrån Landet, må man sättja 2 eller 3 Wader tillsammans at kasta omkring them ock draga them til lands, hwar til stor hielp behöfwes af Allmogen, som kommer til hielp, så hwar får sin lott ock del. Then Sill, som första dagen af Noten optages, kan saltas til Köp- mans-Gods: Men hwad som sidst ligger igen ock ey kan så snart gånas ock rensas, brukas til gemene Man för bättre prijs. På så ställen fins Sille-garn, ther i dock fås then största ock förnämsta. Nu på många år har Sillen intet gådt til lands: ock så man får henne såsom 1727 til stor ömnoget, ligger hon af mangel på salt, som är här högst at beklaga, ock blir til störste delen rutnad och förskämt. Hwar före i Skiärgården borde wara Nederlag på Salt för wederbörande, eller ock frihet at yprätta salt-pannor.

Sål på Danska Bobber, är wäl ingen åtande Fisk, dock är mycket nyttig så wäl för thes wackra skinn, at ther med beklåda Coffertar ock Skrin etc. som ock för thes ömnoaga Tran, hwar om förbemått är. Thenna Sälén, som drifwer Sillen och Segen i Fiolarna, fångas här dels med skiutande, dels med stor gros wad, som sättas i hafwet såsom Botn-garn, ther i han fångas: Men som Bahuslänningarna intet äro rätt uplyste om thetta Säléfiskeriet, finner jag nödigt til theras förkofring, låta them weta, huru thetta

thetta Sälē: fischeriet sker i Roslagen, efter Hög-
wälsborne Öfwersten Herr Ufe Kälamb's berättelse
til Herr Archiatern Hiärne (k) then jag ord från
ord wil anföra til uplysning. Om wären, så snart
som man spørjer, at hammarne äro renā på then Nor-
ra sidan, ther isen först ock måst finnes, refer man
åstad med små kajutebåtar med 4 Personer i hwar.
Bonden tar med sig så mycken kost, som kan wara i
6. Beckor. Ock ther man finner tiäl-is, som går 10,
16 til 30 famnar ned i watnet, tå måste man bruka
then försiktigheten, at man nalkas honom i Lää,
ther är, at wädret blås från isen, på thet at Sälēn
ingalunda får wärkorn af Folket. När man således
har tagit fast wid en tiäl-is, hafwer man ut Jullen
eller Båten, i hwilken 2 karlar stiga. Men först
måste Jullen kalkas, at han blir helt hroit, karlarne
måste ock klåda på sig hwita Skiortor ock hwita Läs-
rofftes: Mössor, ty Sälēn skyr all annor Färg i Isen.
Eheke Personer hafwa med sig Sälē: järn,
Byxor och Klubbor. Sälē: Järnet eller harpunen
är lik som en hökrok ock sitter på en lång Stake, hwar-
uti en lina är fäst, och tå the slagit Järnet i Sälēn,
ther han ligger på isen, låta the honom löpa ther med
uti watnet, hwilken straxt måste åter up at draga an-
dan ock få Lufft, i thet samma drager man honom
til sig ock slår honom i skallen med klubbor. Man sö-
ker ock med försiktighet at skjuta them. Theri måste
wara thetas största bekymmer at smyga sig til honom
genom isen; ty han är mycket warsam ock har starkt
wäderkorn: Men tå han rått med låmpa inhämtas,
kan man gå när in på honom, ock skal Sälēn antå sig-
ga stilla. Tå wår H:K:re wälsignar them at the
sulla sina Båtar ock koster ån warar, fara the til

C 3

Lands,

(k) Om Wata, Malm ock Bårg: Arter p. 101.

Lands, sänka sina Sälur och låta them ligga, hwar efter the fara tillbaka, när the hemkomma. Sälur kan ligga under watnet hela 5 eller 6 weckor utan skada. Och såsom Sälurkarlen merendels lämnar Soffet hemma och liter på Sälur: kött och Fogel, som han öfwerflödig wid Landet får skjuta och insalta, så tager han köttet af Sälur til Mats, kokandes thet som annat kött; Men Späcket af Sälur lämnar han wid huden at ther af koka Tran: Af Magen gör han Korf. The andre Färmarna fastar han bort.

Thetta Sälur: fisket warar, så länge Isen ligger och drifwes: Men råttu tiden kan man icke rått säga, ty thet är stundom tidigare och stundom senare.

Then skickeligaste och bästa wäderleken är Wästän och Nordwästän til thetta arbete, samt, så isen es somoftast skiljes, allenast man må akta sig, at han icke fastnar emellan något Land och Siäl: is.

Och som kölden är stor och elden therefore nödig, så besita the sig altid om torr wed. Men sielswa eld: staden är en stor stock: ände, och bära honom hwar the wilja på isen: På then samma göra the up elden, läggandes weden ändalängs efter stocken, så han en god tid kan betjena them: Men lades weden tvärt öfwer, förtårdes han strax. The som oakt samme äro, tända weden på sielswa isen hopetals an, så thet öfwersta allenast brinner.

Alliest påminnes, at om wärdagen i Mattismäs: se: tiden sker och i Roslagen en rolig jakt med Sälur: fånge. Hwilket har sin särdeles nytta, lust och möda. Nyttan består i the unge Sälur: kuterne eller ungarna. Deras ynglas icke på isen eller Skiär: klippan mer än en, som dije til Wärd: frudagen och så får kuten eller ungen wett: Imed: lertid wet han icke sky eller fly folcket, utan man kan

slå honom med en käpp, eller huru man wil, har ock then tiden skönt skinn, godt kött ock nog späck; ty hwar gång han dijt modren, såges, at han tager på sig en marck späck, hwilket ses ther af, emedan, så han dijt ut, har han större späck än modren.

Men när Sälén har lutet, eller så hon wil kuta, blås hon up med sin anda ett litet hol på issen, han må wara så tiock som han wil, så kan hon blåsa honom up under ifrån, men åsuanifrån har hon ingen mæcht (så ock händer, när kalla winteren är ock waken trys igen, at hon stänges ifrån waken) igenom thenne waf går hon eljest neder i sion ock up til sin unge.

Lusten består ther i, at så issen är starck, kan man med thesa kutungar hafwa nöijaktig lust ock store tidsfördrif; Ty man kan taga them lefwandes med händerna. Man kan ock eljest fånga them, så at thenna jakt är rätt rolig.

Mödosamt faller thet, när man råkar elaf ijs then tiden, som han är sönderslagen af storm, så man måste hoppa från thet ena ijsstycket til thet andra ock hjelpa sig med goda ock långa Viskstafwar.

Men när Wärstuden är inne, går Säl: ungen til söds, rådes ock styr för folcket, men får sedan icke mera dijt modren. Thetta är alt hwad jag kan ge wid handen om Säl: fischeriet, hwar af hwar ock en må taga så mycket honom behagar.

På Rimwis warda alla thesa slags fiskar säl: inefattade.

Fet har then store Gud Bahus: Kån ock hwarit Säräd Bland annat af sin Nåd måst all slags fisk förärat; Långt uti Gulmars siel / som går åt Saltkiäll opp Sins allehanda fisk / som tijt på ha sitt lopp.

Ther fångas stöna stor Kar i wiken när wid Dunge/
 Som heter Gulmars bärg til 3 Punds swära tyng. i
 I Rindal wid Rödshell och ut för Sunnarby/
 Stug-Klinger: Skafwerd man fångar Laren kry.
 Lardre wet man och i thenna Fiolen liustra;
 Ja Mackrell med Dörg / Not / at mången man plår smystra:
 Man får och Mackrell-Stör / som wägt halfi annat pund:
 Stor Sill / som gifwa plår god smak i Bondens mund.
 Wa skul och Cabliau, små Torst och tämlig Långer:
 Helgsslundror / Gråseg nog och Röcker många gånger /
 Rödspotter / Tungor med samt Flundror tas i Garn:
 Stöna Hwitling / Huller och / som fittas af små barn.
 Tre slag af Snylter fins / Kijrbleisjer och Knorrhonar /
 Förgiftig Fiår-sing man här titt med kroken manar:
 Små Simpor / Vlcker gå samt Konger i hwar Fiol:
 Ul / Aleusen här plå komma fullt om bol.
 Dwabbfuger / som på ryggen och sidor taggar drager:
 Blekfil ell' Häffatt then / eburu han är mager
 Så har han för sin mun en flaska full af blåck /
 Det ättasaldig stårt / som doger äta liäck.
 Hornjäler, Muslor, tänd, hur liustigt Östror smaka/
 Krabbtaster, Krabber små man plår ur fiolen raka/
 God Summer, Kupungar ell' Snäckor tämlig små
 Resjedgon / Näcker / Håf / ell' Haii man här kan få.
 Så när jag hade glömt the stöna Kälter wära/
 Samt Torst bå stor och små / som icke äro swära
 At locka fram med krol / the förrer aldrabäst /
 Om wintern smaka häls / tå man them får som måst.
 Tantejer och Piggwarf, Smörbolter och Gafkaser/
 Swärdfist til 16 Pund Abuter och Tangmuser/
 Zustör, Lax-Stör, Hafmus / hwaris lefwer är rætt stön/
 Sulf-fist, som glittrar wål / men ger en fittar-ödn.
 Flarbul en listen fist och Sten-Sill mänd här simma:
 Men märck än mera til / om jag får lycka rimma.
 Om syrahanda fist / som äga friskt warmt blod /
 På Swalfist, Marswijn och stor Ötter, som ha mod.
 Säl eller Stöbunden han är af them then fierde.
 Som för sitt stöna skinn bde hållas i stort wårde.
 Mer mins jag icke til / thet får nu bli här wid /
 Then mera wet än jag / han såge til i tid.

Thes utan åro i Dammar mångfaldiga Carulser och Ruder så eck Karper på några ställen.

Thet 6:te Capitlet.

Om alla the Sid-och Skogs-foglar samt flygande *insecter* och diur/ som finnas i Bahus-Lån.

Ander åro här åtskillige slag, tamma och wilde, små och stora, Dyl-änder, Breit-änder, Stock-änder/ Turckiska Ander har man och nyligen sig här förskaffat, se rått wäl ut, swarthwita som Orrar och lukta bara balsam under wingarna, hwaraf then Turckiska balsamen göres. Det säges, at i Norrige fins ett särdeles slags Ander, som wåra på Trä, dock på the sättet, at the slår på sin såd på gamla stockar och träer i siden liggende, hwaraf wårer ett skal, som ett ägg, fast wid trädet, hwar utur sedan wid solenes heta och wårkan ungarna framkomma som andra And-ungar och the efter upwåra och altså kallas Stock-änder.

Åle-Bråker, stora swarta med långa halsar, uppehålla sig i Salt-Siden.

Ader eller Arer ett slags sid-fogel mindre än Gås, men större än Ander. Deras ägg som mycket tagas bort, för theas fetma och godhet i mat, åro långa mörkgröna: These foglar åro för theas hårliga duun skuld, som kallas Ader-dun, i stort wårde och förbudne at skintas. Then lefwande duunen, som finnes i theas Reder, och är långt skidnare än then som plockes af foglen, tå han är död,

kostar i Ducat marcken när hon är wäl tilredd och ren, ty hon pöser så up och är helt lätt och förträffelig warm, at man har nog af i marck til en hel dunbådd.

Åker-höns äro nästan så stora som Dufwer, wisa sig måst Höst och Wår i åkerrenar, ther the löpa och fångas med nät och en Fogle-hund: äro läcker spis.

Bosfinckar ett slags små foglar, som flyga i stora flockar tillsammans.

Dufwer wilda och tamma; these äro af åtskillig art, såsom Kropparter, Tummel-dufwer, som under flykten wända ryggen ned och fötterna up, så the tumla sig i lusten. Men inga Lackel-dufwer, thet äro the som likom le när the låta: ha! ha! har jag här förspordt.

Domberrar.

Urla eller Sädess-Urla, kommer fram, tåtid är at få.

Falcker, Fiske-Falcker eller Geier, item Gåse-Falcker äro rare.

Glådermus, kallas eljest på Norrka Åsthenbacke, äro the, som flyga om natten. Transfuga på latin, hwar om Æsopus för thes otrohet säger, hon blef så dömd och kallad.

Fluger äro nästan oräkneliga til sina slag. Stora spyflugor, små swarta flugor, bruna mygg-fluger, swarta, gröna, glänsgande. Cicindulæ, Cancharides, item Bremser, Humbler Crabones. Vespæ Getingar. Klef små och stora-häststek. Gråshopper. Locusta volans, viridis, ad fontes caudis sæpe duæ cohærent.

Sommarfoglar Papilio åtskillige hwita, röda, spetteta, blå, swarta &c. Ett slags stora mygger, som wid siökanten finnas så öfwerflödiga, at thet

thet är en stor plåga, när the komma i husen, ty om natten sticka the som wårst ock siunga therhos, at man ey kan få sofwa; hit höra ock *Torndyfler* *Scarabaeus*, som hafwa sitt tilhåld i håste: ock *koz dynga*, *watn-flugor* ock *wäggsmeder*.

Fogle: Kong Regulus.

Grå: Giås wisa sig ock här, tå the warit i the warma länderna öfwer wintern, om sommaren ock bli här til hösten, tå the hopetals fluga åter bort igen, utom mångfaldiga hemma tamma giås jämwäl af spanskt slag med långa halsar.

Giöf Cuculus, säges therföre *Ingratus* eller otacksam, ty then lille fogelen *Regulus*, som följer ock matar honom, så länge han siunger, säges han mot hösten, tå han blir höf, taga först til rof och upåta.

Sackespert, se Spetter.

Sökar äro åtskillige stora ock små: **Grå-hökar** **Sporhökar**, **Fiske-tiuswar**, som göra skada på *Fisk-dammar*.

Sönsjämwäl åtskillige: **Orrhöns**, **tamma höns**, **Spanska höns**, **kalkonska höns**.

Järpar, äro skogs-foglar, stora som *dufwor*, lockas med en pipa, hållas för the läckaste ock bäst smakande foglar: äro hwhita på kiöttet, när the äro stekte.

Korpar.

Kräker söda sig om winterten wid siökanten af **Skialfss**, men om sommaren söka the sin födo up i landet på åkern, ther åta korn ock göra stor skada.

Quia Cornix indicat clamore suo reliquis avibus prædas vulpium, accipitrum & hinc credata est pericula prædicere.

Kaljer, swarta, mindre än **kråkor**, sölja gärnat med **kråkorna**, göra thes **Keder** i **Torn** ock **kyrck-täfer**.

Orrar och Orrhöner samlas om wären til lek på stora myrter, så the bäst kunna skiutas.

Batt-Uggler.

Biörr-Orrar kallas och Talg-orrar jämwäl Messetter, så the wisa sig, följer winter straxt therepå.

Kransfoglar fångas i snaror med Rönnebär, äro och en läcker Spis om hösten.

Liungspolar kallas också Wijper.

Lom är en stor Siö-fogel med korta fötter, gör sin Kede ned wid watnet, så at han kan wälta sig utur Keden i hastwet, kallas then Norste Papegoijan.

Lärda är then lille Foglen, som wisar sig wid Ryndels-Mesjö och sjunger så wacker, ju tidigare han kommer, ju förr plår the bli Wår.

Måfrar eller Mågar äro här til en stor myckenhet, the the äro många ihop är teckn til myckenhet af Sill, Mackril och annan fisk, som the fara efter och upåta. The fångas med krof, hwar på sättet fiskestwer, then the sluka i sig med kroken. Skinnet med fiädren drages af them; men kiöttet doger intet at äta.

Vöteskriler.

Orrar, som äro twenne slag, hålla sig uppe wid Siökanten, göra stor skada på Killingar, Lamm och Harar, men röra aldrig en Höna sen mer för then, hwarest the ha sina nästen.

Tärner äro mindre än Måfrar.

Sparfwar många slag, grå, gula och gröna.

Spetter, Hacke-spetter, Grön-spetter, Gulspetter föda sig måst af the små matkar, som the picke ut af Tråna.

Stegliser, som sjunga så wacker, äro sålsynte.

Snöfoglar komma om Wären med sidsta snöden.

Starar swarta och grå äro en läcker spis.

Slater äro mångfaldige.

Tro

Troster kallas eljest Kramsfoglar.

Swaler äro nog utaf både i Kyrkor ock hus.

Tiåder eller Fiårhanar fångas om wåren på the leka. Thet säges, at Fiårhönan ynglar af Skummet eller Fraggen, som går af hans Näbb när han leker om wåren. Äro the störste Skogsfoglar ock stidna til at äta.

Teister ett slags Sjöfogel med röd Näbb ock fötter, thesas excrement eller träck är ock af hög röd färga, ty the föda sig af Snäckor wid Strandbrädden, som utan twiswel förorsakar then röda färgen, hwaraf Purpur skal wara kommen.

Uggler, Bårg-uggler, som roya hisseligen om nätterna i mörkret ock förskräcka folk. Ratt-uggler, Horn-uggler ock Sten-uggler.

Thet 7de Capitlet.

Om allehanda slags Fyrfotade samt
fräkande diur / som finnas i Ba-
hus-Län.

Båfwer är sälsynter, dock fins på några orter, såsom på Sotenäs i Båfwendals Sockn, som sådt sitt namn thesas, jämwäl i Högdals Sockn, wistas måst ock fångas wid färsta watn ock Ålfwer; Båfwergiäl är i Medicinen mycket bruklig och nyttig.

Biörnar åtskillig slag större ock mindre, swarta bruna och hwita; Men the hwita finnas allenast längst Norr på Grönland ock i Finmarken.

Bockar äro här til stor myckenhet, dels för skinnen skull, dels til spis för tjenstefolk, ock then gemena hopen.

Elgar Alces fångas och här under stundom som nu några år både i Norr- och Sunnan-wiken. Elgs-hudar ha varit fordom wid Cavalleriet mycket brukelige och nyttige til Munderings Båstar, Riökrar, Gehång och Hanske Kragar samt Börter: Men nu sen man begynt med klåde i stället äro the i ringa pris och värde.

Sår äro här af thet ringa slaget: Men Engelska äro få, allenast på Herre- och Prästegårdar: dö mycket bort af watern-sjukan i thesa sidlante orter. Böra stå inne i regnväder.

Groder äro af åtskilligt slag. Här äro paddor, kloster och Tosser, endel uphålla sig i Eråsk och Moraker, en del hoppa up i gråset, en del äro gråseligen stora och tioccka, hwilka intet äro i watern utan hålla sig wid husen.

Gråshoppar lat. Cicada, locusta äro nog af särdeles i torck år.

Gråsmackar lat. Bruchus, hwilka äro gröna och mörkgula.

Getter äro här så wäl som Boekar, af hwilka en god hushållare skaffar sig både Ost och Smör, hålft en Get ofta molckar mer än en ko: Dock svarar altid 3 Getter mot en Ko.

Gråflingar.

Guldsmeder äro små krypande bland stenar och stinande diur på ryggen.

Sarar woro här mer än många, the the icke af Wargar, Råfwar och Örnar blefwo upåtte.

Hermelin är mycket rar, kallas Röfjin-Katt, Mustela, om Wintern är then hwit och om Somern mörk-brun.

Låstar finnes här både af Norrk och Skånsk art, the af förra art äro små och undersågiga och starka: Men

Men the senare wål stora dock triswas intet så wål hår i Båragsbygden; ty woro the förre til Dragone-håstar the aldrabäste ock tienligaste hår på orten.

Siortar ock Sinder komma såsom förjagade hit; men medelst Wargars myckenhet kunna intet triswas hår.

Hundar, åro nog utaf, Bandhundar, Fåhundar, Stugu-hundar, Falt-hundar, Fogle-hundar, Watn-hundar, dock åro Fåhundar the förnämste.

Höns och Toppar, åro i hwar gård för ägg ock afwel skull, hwaraf man betienar sig både til Sappa och Stel i hushället.

Ikornar finnas ock i Skogsbygden. Sciurus på latin.

Igelkottar eller Piggswin latin Erinaceus, hystrix, åro dock sällsynte.

Baniner åro så, allenast på Herre- och Prästegårdar, somlige af them åro gråaktige ock somlige, särdeles om winteren, hwhite.

Batter åro mångfaldige af åtskillige färgor, dock hålles the bekwarte för the bäste, hwars skin om winter-tiden ser öfwermåttan wål ut, liksom Mårdskin ock kan på samma sätt brukas, när the wål redas. Wildekattor som åro mycket stora, åro mycket sällsynte

Lodiur, som eljest hår kallas Giöper, fås understundom både Warg-lo, Batte, ock Käflo: dock är Batte then förnämste.

Mullwarpar åro mer än många i Trågårdar ock på åkren helt skadelige diur, som af inråttade kattor ock hundar någorlunda utrotas, men bást wid islofningen, då man öfwer alt med samlad makt igenom klubber stöter ned then frusna jorden och förqwåsjer them altså på en gång, probatum est.

Möss äro til stor myckenhet ock kunna hwar-
ken genom katter eller Mercurium fördrifwas.

Myrer äro 2ne slag, dels Ettermyrer brunn-
aktige, hålla til i jorden: dels flygande, Mimour kal-
lade, hwilka hafwa sitt tilhåld i gamla Bräder.

Ottrar både i färstt watn så wäl som i salta haf-
wet, hwaras Otterö här i Tanums Soekn, mig
tilhörig, utan twiswel fådt sitt namn, hålft ther ock
manckar både Sälur ock Ottrar.

Orar, Boer, ock slift Få finnes dels store, dels
små; Men inga wilde orar finnas här som på Sjor-
na i Norrige. The bästa, största ock fetaste äro ut-
wid hafwet ock på Sjarna medelst then salta Fång
the så at äta ock dricka ibland thet salta watnet, hwar-
s före ock theras Smör är lifsom Holländskt Smör
gult ock fett.

Ormar äro mer än alt förmånga både Etter-
ormar, Huggormar, Lindormar ock Watn-or-
mar med hwit ring om halsen, jämwäl Tråormar eller
rättare Matkar, Teredo på latin à terendo, ty the bo-
ra sig genom hårda Trädet, hwarigenom många skepp,
som i Holland för några år sedan, bli olyckelige och
suncka til grund, ther the ei med Salig D. Hiärners
Tråballsam strax bli försedde.

Råfwar äro otalige, inga swarta eller Hwita,
som up i Norrige, utan allenast röda.

Rotter, finnas intet stort här på Landet utan
måst i Städerna. På Drostel Land äro the så för-
drefne, at icke en är til at finna.

Sirskar äro på många ställen i hus, som gamle
äro, hafwandes måst sitt tilhåld uti Spismuren, ther-
ifrån man får höra theras Sång bittade ock sent.

Sniglar äro 2ne slag, store swarte utom hus,
jämwäl små, the grå finnas under rutna Bräder ock
stockar;

stockar; Men Watn: Sniglar hafwa Skal såsom et hus wid ryggen.

Spindlar äro i alla rum, ther the så lof at wara, dragandes til sig alt förgiffit som är på thet stället.

Swin af stort och smått slag. Bönderna hafwa the stackote, tiocke med kortaben, men af utländskt art äro the långe och smale.

Ulfwar och Wargar äro här alt förmånga och göra stor skada på Boskapen, Hästar och andra Creatur, oackadt man nog går i Jagt efter them.

Jag skulle och i ett särskilt Capitel skrifwa om alla the Trä och Orter, som finnas här i Bahus-Län, men emedan thetta Wärdet så blefwo alt för widlöftigt och kan hånda ledsamt at genomläsa, och jag thesutan ingen Botanicus är; wil jag then Gunslige Läsaren, som ther af sitt Nöje finner hän wisa til åtskillige i Trycket utgångne Botaniske Böcker och Rosarier, så som Flora Danica &c. Utom hwad Herr Prof. Botan. i Upsala Carl Linneus sammanfattat och nyligen Dn. Studiosus P. Kalm här i Bahus-Län upsoft och til Kongl. Wetenskaps Academien 1742. ingifwit, som ses kan i 2dra Quar-Talet 1743. p. 105. Hwaribland i Strandkål är at märka för fattigt folk, hwilken wäyer wid Hafs-Strander på en stor del Holmar i Sand och Stengrus bland Klappersken, ther inga andra Orter wäya kunna. Sådan Kål fins på Liung holmen wid Strömstad, på Lingsudd, på stora Swangen, på Glas-Skiär i Tanum samt på mångaldiga andra ställen. Then ser aldeles ut som Blåkål dock större och tiockare Blad, är tienslig både för folk och få.

(2) Hafs-Orter wäya på sina ställen och äro så stora som Grä-Orter, ja så goda at ätas som andra, thet ingen förr west utaf. Ostra finnes på

en stiel 30 til 40 Skalmar, hwilket är til at tacka
 GUD före, särdeles i dyr tid. Wore mödan wärdt
 at them plantera på slike orter, som ingen gödsle
 kräfwet.

Thet 8de Capitlet.

Om Skog / Marck / Åker / Äng samt Mineralier och Bårg- Wärf.

Skogarna äro här i Länet måst utödde, dels
 i gamla dagar under thet stora Sillesänget,
 så Schottar, Holländare och Engelsmän
 kommo hopenats hit och förde jämte Silen all thet
 Trå-last the kunde nå och så, dels under åtskillige
 Feigder, så Krigsfolcket högge ofta ned och brände
 up mer än the skulle.

The Skogs-Parcker, som nu finnas dock måst
 Morre up i Fjällen uti Bullarns- och Wätte- samt
 Görbgdens och Lane- Häraderna i Wikorna, be-
 stå af Gran, Furu, Ek, Bok, Björk, Al, Hake-
 l, Fen, Runn, Alm, Hågg, Örelträ, Ålf,
 Åsp, Löntro, Hagtorn, Lind, Barlind, Hyl, Pil,
 Sälgrä, Palmträ, Holtsbårsträ, Wibe, Brä-
 gon eller Trollbårsträ, Slätorn, Hagtorn och Ny-
 petorn. Så fins och här och ther, som jag upletat
 thet Trädet Salix Amerina på Swenska Jolster,
 eller Sälster, men här i Bahus-Län kallas thet Åker/
 som är wärfeligen ett Bomulls- Trä, thet jag länge
 eftersökte, innan jag kunde finna det, wäxer frodigast i
 dålder och sidländt marck, och ser ut på bladen som Pil,
 har sina kottar fulla med Bomull, och altså ett ganska
 myrtigt Trä, hwarom en Tractat är utgången af Herr
 Gustav Westbeck 1744 i Stockholm.

Urom åtskillige slags fruktbarande Trä med Äp-
 pler!

plen, Våron, Blommon, Kirkebar, Walnötter, Fikon och Bindruswor etc. i Trågårdar planterade, hwilka jämte Humblegårdar ärligen alt mer och mer, sen fred blef, tiltaga.

Angående Åker / Äng och Marsk här på Landet, så är then olika: Ther ingen Skog fins, är bästa Åker-Jord och god Ljungmarsk til Bete för Boskafen både Winter och Sommar: Orsaken är, emedan Träden draga then största Saffen, ther the stå, til sig från Åker och Äng.

Utsädet på många Gårdar särdeles i Norrwi-
ken är ganska litet, så at på ett helt Hemman sås ofta intet mer än 8 eller 9 Tunnor, högst 16 eller 20 på några få; dock efter the äro belagne emellan Bär-
gen, af hwilka rinner mycken fetma ned i Åfern, står thet sällan felt, utan i stora Wät-år, som dock igenom GUDS Nåd kunde någorlunda hämmas, ther Åboerne blefwo här strängare ihåldne at göra diupa och breda diken om sina Åkrar, thet många af Herrar Stånds- Personer begynt til at göra igenom Dal-farlar och andra unga farlar här hem-
födingar, som af them lärdt, icke utan största fruct och nytta; Sen at skaffa sig Riststörar, hwariaenont mycken Skid kunde bli wäl bärgad, som nu i Wät-år ligger på Åfern och gror in, ofta aldeles rotnar.

Här sås måst Korn och Hafre, dock på Herres och Präste-samt några få Bondegårdar, sås jämwäl både Swete och Råg, Arter och Böner; wid hwilkas utsäende herde i aft tagas och efterlestwas Meutzers Swänfska Åkerman.

Man finner fuller och åtskillige Bärgr så här som ther, på hwilka synas ännu Teckn, at ther warit i Don-
ska Eider både Silwer- och Järn-Grufwor, Item Stref i Bärgen til allehanda slags Malm, jämwäl

Bårg: Chryskall ock bekwart Sten hela stora Bårgen igenom, som skifwar sig helt tunt: Men emedan ingen måst af medelöshet ock mangel på Skog för wåga något här på, bli sådane eljest för Riket ock undersåtarne hårliga, dock hårdt nedsatte Skatter, helt onyttiga. Wisserligen lönte thet Mödan, om någre förståndige Bårgsmån, eller Stipendiarii från Academien, som thet studerat jämwäl ex professo uti Oeconomien ock hade rätt wetenskap om allehanda slags Bårg: Urter, blefwo af Höga Oberwerheten förordnade och besalte om Sommaren at resa omkring, öfwerse ock noga besiktiga the Bårg, som gofswo Spår ifrån sig om god Malm, särdeles ut wid Hafwet på Djorna, thet Solen är måst wärckande.

The Bårg här äro til en stor myckenhet, äro såseligen höga, långa ock stora liksom the största Slott och Fästningar. En del af thesa Bårgen tienna til Qwarn: Stenar, som brytas therut ock huggas til såsom the böra: The som bo på Slättbygden ha begynt nu tåmmeligen at bryta och språnga sten af thesa Bårgen och themed göra Stengårdar, them jag ock strax efter mitt antråde til Tanums Pastorat, at thet med skona Skogarna ock förtaga årlig kostnad och beswär, anlade här på Prästegården öfwer 600 samnar, år 1720. På Den Remsö i Tiårnd Soekn mig tilhörig ej långt från Strömstad belågen finnes alla Bårgen öfwer stora breda Wdorr med swartbrun stenklik Skrif:taflor och skifwer sig. Wore önskeligt, at then hade i sig en Bårg: art at göra Teen af efter Doct. Hiernes Beskrifning om Bårg: art Anno 1694 Cap. X. §. 3. på Tyska, thet han så skrifwer: Das Zinn-Erz ist unterschiedlicher Gestalt, hat ganz andere Farbe und Gestalt, als das Zinn selbst, in schwarz-bräuner und dichter je besser, kan von denen Unerfahrenen und ungewohnten schwerlich wieder erkant

erkant werden. Dem Finder deszen wird ein ansehnlicher Finde-Lohn versprochen.

Här finnes ock åtskillig underlig slags Jord emellan Bärge, som wisar, at the åro fulle med Mineralier; ty en del är beswart, en del gol, som följersfärga samt af röd ock rostaktig Färg, utom Skialsler, hwar ibland finnes stora ock små Oster: Skalor med Lock ofta ofta uppå, af hwilka Landtmannen bränner mycken kalk, som allenast tienlig är til Hunders barkande: Så är ock mycken Blå: Lera både fin ock grof, hwaras mycket kunde arbetas, ther Teget: ock andra Bruk blefwo här uprättade, Inbyggarne til ogemen nytta ock fromma; Men si! nu är thet alt beklageligen fördolt för theras ögon.

Zhet 9de Capitlet.

Om Inbyggarnes Handtering/ Handels och Wandel så på Landet/ som i Städerna.

SU af alt thetta, som förbemält är, nemligen af Fiske, Skog, Åker, Äng ock Boskap har Landt Mannen först ock främst sielf sin Födo, som är ringa nog hos gemene Man ock fattigt folck, i ty themå låta sig nöja, til fullgörande af sina årlige Skatter ock Utlagor, med tunt Flat bröd af Korn: ock Hafre: Miöl bakadt på en Järn: eller Stenhälle samt Gröt och Wälling hwar dag, jämte ett Mål Macril ock ett Mål Sill, undantagandes Sönn- och Helgedagar, då the få Kål eller Arter med Rött ock släst uti, samt swag dricka: Olet med kakebröd brukas måst til Frukost, särdeles sen thet skadeliga Brånwinet blef i en wälsignad stund af Höga

Öfverheten almänneligen förbudit at bränna. Hwad the nu kunna ha öfwer til dageligt uppehälle, thet sälja the bort ock föra til the närmaste Städer, Gjötheborg, Uddewalda, Mastrand, Kongell ock Strömstad både allehanda slags Fiske-waror, Spannemål, Boskap ock Trå-last, jämwäl efter Kongl. Frihet drifwa the mot utsatt Tull efter Taxan til Norrka Gränken Swinesund en stor hoy af Boskap i Oct. Månad, när the här hemma then intet kunna försälja, så at the ther med under slif handel ock wandel kunna tåmmeligen betala Crono-Utlagor, jämte andra Tarswor.

The som bo up i Skogsbygden ock så knapt så mycket af Gårdsens Gröda, som the kunna uppehålla sig sielfwa med, utan nödgas måst ärligen köpa Sådes-korn, söka sin Naring med Zimmer-körkel, Last, Bräder ock Bed samt Näsver, utom thet the ock ha til salu både Oxar, Stutar, Får ock Böckar samt Smör, Ost ock Talg, hwar med the skatta ock sig uppehålla.

Köpmänner i Städerna idka sin Handel dels til Siö, dels til Lands: The rike hafwa sina egna Skepp ock Fartna, på hwilka the föra ut åt Holl-ock England samt Franckrike Järn ock Trå-last ock ha hem igen Salt, Win, Specerier, &c. The ringare ock mindre förmodane Borgare handla med Fiske-waror, Spannemål, Kläden, Järn ock Järn-Kedskap från Bruken. Utom hwad Källare-Mästare ock the som hålla Wårdshus kunna ha någon förtienst af Resande ock andra.

Thet 1ode Capitlet.

Om Odals-Jord / Odalsmän / Land-
skyld /

fflyld/Landsfflylds ocf Mensal-samt Annex-Hemman/ Byxel/ Taga/ Skatt ocf Crono-Utlagor Urligen.

ODal betyder fast, Laggill, fri för Skatt ocf Tunga.

Odalboren; then som är boren eller född til sina faders fasta Agendom eller Frälsegods.

Odals-Jord är thet Arfwegods, som en fadt efter sina Förfäder, hwilka kallas nu som förr Odals-Mån:d.ä. Jordägande, frije Bønder, eller någre andre Personer, som i 2 Mans åldrar, eller 2ne Mån efter theras föråldrar haft i rolig possession i 30 Wintrar sin Odals-Jord, ocf är kkommen i 3die Led utan klander, efter århållit laga Skafft ocf Sköte. (1) Ut Odals-Rätt är mycket gammal ses af then Norfska Chronickan, hwilken säger, at lå Harald Harfager lade under sig Norrige ocf blef Enwålds Kong, tog han alt Odals gods til sig, och alla Bønderna, som woro Odalsmån måste gifwa honom Landsfflyd; Men Kong Hagen eller Håke Udelsten loste på Tingen, lå han blef tagen til Kong, at han wille ge Bønderna sitt Odal ocf Agendom igen och göra them til Odalsborne.

Odals-Frihet består ther i, at en hwar kan icke allenast tilhandla sig sådant gods, utan ocf thet sielf brukka ocf besitja, eller fåsta thet bort åt andra mot wis Taga ocf Landsfflyd, ocf är i synnerhet thet Förskial at mårfka emellan the Norfske Odalsmån ocf Jordägande Bønder i Dannemarck, at the förra nemligen Norfske

D 4

(1) vid Spegels Glossarium p. 325. och gamla Norfske Lagen Odals-Walken. cap. 1.

ffe Odalsmän (hwar under Bahuslänningarne bes gripas) icke årkänna något annat Herrskap öfwer sig, utan allenast Kongen ock Cronan, til hwilken the endast skatta, så at Odalsgods har samma härlighet nästan som Udeligit Gods, ock en Norrk Odalsman kan ej obilligt kallas en liten Udelisman.

Inteligen är at märcka, at Odal är en så storck ägendom, at då man säljer något til oryggeelig ägendom, plår man thet kalla et äwigt Odal och ägendom; Thersföre när någon har köpt Odal ock han wil sälja thet igen, må thet hembiudas then, som thet först sålde eller hans arfwingar(m). The Norrke Bønder, ja ock Bahuslänningarne, höllo sig fordom, i anseende här til, för små Herremän ock sågo sin Odals: Rätt an, som thet största klenod the ägde; Förthenfull har Kong efter Kong aldrig welat betaga Odalsmännen theas Odals: Rätt, ej eller förordna något, som them kunde förswaga, sårdeles som Konungarna sågo, at thenna härlighet gaf Odalsmännen ambition ock stort mod, i synnerhet wid alla Feigder, så the, til at förswara sig ock sin Odals: Jord, wiste sig så i Tapperhet, at the intet folck i werlden wille eftergifwa.

Här i Wikorna uti Bahus: Lån finnas the måste ock bästa Odalsmän af alla Stånd nu för tiden, hwar före som en stor hoy af them ej kunna komma til at sielfwa bo på sina Odalsgårdar, så plåga the antingen mot en wiß Summa Penningar förpanta sitt Odal til främmande på wißa år, hwilka kallas Pante-män, som bo på sådant Odal utan Taga ock Landfkyld, så lange Pantären wara, ock tils Pante-skillingen, efter the utfatte årens förlopp, blir betalter: Eller ock skaffa thesig Säfte-bønder på sina Odalshemman,

som

som kallas dels Leilänningar, dels Byrelbönder, (ty bygsla är ett Norskt ord och betyder så mycket som leija eller fästa) och så ger en sådan Leilänning til Odalsmannen icke allenast Taga ibland hwarat 3die år, ibland Lifs-Rids Taga, samt årlig Lanskyld, bestående i Malt, Råg, Korn, Smör, Fornöt etc. eller och alt råknadt uti Contante Venningar, alt som Gården är god och stor til, utan och the äro förbundne at göra Acker och Arbete hos Odalsmannen, när han så behöfwer.

Then gamla Norska Lag förordnar (n) at när the äro många Lotts-ägare til en Gård, så äger then allena Bygselen, thet är mactt at sätia Bonden til och ifrån Gården mot Taga och Landskyld, som har then största delen i Gården; och så Lott-ägarna ha lika stor part, göres Förskäl på theas Stånd, om then ena är Adelsman, then andra Präst, then 3die Borgare eller Bonde, så bygslar then förste eller förnämste, hwilken bemalte Lag kallar bästa Man.

Sådane Landskylds-Hemman äro fordom i Catholiska tider til en stor del bortskänckte i Siäles gäfwor så wäl til Kyrcka, som Präst, af somlige mer och somlige mindre, alt som the haft kärlek för sin Präst och råd til, hwilken Landskyld eller Ranta Kyrkorna och Prästerna ännu ofbruyt, liksom i Norska tider, niuta efter Freds-Fördraget, så Landet blef Swänkt, så at mängen har rått ansenligt, men största delen litet nog. Hwilka hemman kallas Mensal-Hemman för Prästerna, såsom wederlag up i Landet för stor giästning, hwilka äro nu dels indelte til Dragone- och Bågmans-håld; dels oindelte, af the senare har Prästen måsta och bästa Rättighet, utom Smör, Offer och Tjonde efter Föreningen 1722.

Wid Land-skyldens upbårande war mycket bruk,

D 5

(n) Landseje, Balken. 1. Cap.

ligt, efter gamla Norska Lagen at nämna Hudar
oef Skinn; Hwarwid altades at 1 Hud skulle swa-
ra emot 1 Eun. Skyld, bestående af 12 Folfstingar
eller Sättingar Malt; oef 12 Skinn emot 1 Hud
oef altjä 1 Skin emot 1 Folfsting Malt.

Utur ett gammalt Manuscript finnes Landstyl-
den i gamla Tider således wara satt oef
taxerad.

Ein Marck Guld är suo god, sem VIII Bugild
Marck.

Ein Bugild Marck er suo god, sem fu, eller halwo
Biskmar Pund Kopar.

VI. Roker Korn er suo god, sem VI. Saar el-
ler IV Geitar eller 1 Lod Syl fur gammult.

Eit Marmataboel eru IX Spanner Korn Stad
i Jorðu.

Heffel duboel er eit halfmarckis boel eller IV
Erikboel.

Eit Marckeboel er VIII Eiris boel.

Eru Lauvs land er halftredie Eiris Boel og III
Penninge boel.

Tre Ortuge Boel er eit Eiris Boel.

Tre Mamateleige er eit Marcke Moel an Ag-
desidu. (o)

At thenna gamla Skrift thesto bättre förstå, wil
jag til the okunnigas uplysning, i forthet förklara Eir-
is oef Ortuge Boel. Boel thet betyder ett hem-
man oef Bolstad thet är Boställe, oef Bolby kallas
ett stycke Aker. (p) Men Eiris thet är Öre på Swän-
ska: 1 öre galt fordom 15 Penningar, så at 2 öre
war $2\frac{1}{2}$ skilling Dansk: oef 1 öre Söls war $2\frac{1}{2}$ Pen-
ning

(o) Ramus om Norges Beskrifning p. 26.

(p) Veil. Gloss. Dan.

ning, som nu skal wara $7\frac{1}{2}$ skilling Dansk. (q) Örtug eller Örtug åter war fordom 8 öre: Men 24 Örtuger gjorde en Marck; och 40 Marcks Böte war efter G. Stiernhielms uträkning 240 Tunnor Säd. (r).

Angående Hemmanens Natur och Beskaffenhet, så äro the af olika art.

(1) Frälse-hemman, som kallas Allodial-Ägendom, jämwäl Öde thet är Frälse-gods, hwar om Loccenius emot Voffium skrifwer (s) besittas merendels af Ridder-skapat och Adelen, efter Råå och Röd, thet är the Råmårcken och Dele. Ste:nar, som finnas i Skogar och Marck til Skildnad från andra Hemman. The som äro belågne innom Råå och Röd, och kallas Insockne Frälse, göra på vissa dagar och tider Arbete på sielswa Säterien eller Herregårdarna, thet Hårskapet bor, utom Åcker och Skits-fårder, när the bli besalte. Men Utsökne Frälse betala allt med Penningar arbete och Åcker, äfwen som thet sker

(2) Med Ofrifträlse Hemman, som så kallas efter the bebos ei af Adelsmän utan andra Stånds-Personer, Präster, Borgare eller Bönder, och alltså intet niuta the Privilegier, som så the hörde Adelen til, utan må 2ne sådane hela Hemman hålla en Båtsman, utom Odal Skatt til Cronan, när Ofrifträlsemannen ei Hemmanet sielf bebor; dock är Skatten lika stor och betalas måst som fordomdags i Landgille eller Landskuld, nu med Malt, nu med Smör utom Forings-Röt, Taga och kånfel, som sker när Omkiste sker efter åboens död. Hwar wid är at märcka, när någon frågar, huru många Pund skyllar

(q) vid. B. B. C. 24. (r) P. Dykman de Moneta Svet.

(s) de vit. Serm. Lib. 2. c 2.

Skylar thet eller thet Hemmanet? ock thet på swaras 4. 5. eller 6. Lisp. skal man räkna hwart Pund för 50 RitsD. eller 75 Dal. Sm:t.

Huru nådigt Hans Kongl. Maj:t sig utåtitt för för Drälse-männen, at the skola sådana från Udelen köpte Frälse-hemman få behålla ock besittia för sig ock sina arfwingar alt framgent under Frälse-manna Rätt, thet kan klarligen ses af Udelens Privilegier. (t).

(3) Skatte-hemman Prædium vectigale är af samma art som Odals-hemman (hwarom i Dörjan på thetta Capitel) hafwandes ingen mactt at drijwa en sådan Skatte-Bonde från sitt Hemman icke eller hans Hustru ock Barn, så länge the göra Rätt för sig: Men thet et sådant Hemman, genom Uboens låtia ock försummelse, kommer i Lagerwald ock blir 3 år ödeliggandes, anses thet strax såsom Skattewrak och hemfaller Cronan, hwilket intet gärna sker, utan i långa swåra Feigder, hwar efter the dock på Kongl. Nåd ock Resolutioner (u) komma frije til sina Skattehemman igen, när the allesnast betala the innestående Crone-utlagor, som skedde nu efter sidsta Ofreden. These Hemman böra skiljas ifrån thet

(4) Slaget nemligen Crono-Skatte-Hemman, them en ock annan köpt af Cronan efter 6 års Ranta, ock thet i krafft af Kongl. Maj:t Nådige Förordning (x) wid hwilka Hemman inge Förmaner äro mer sen än som förr, hwarcken Landstyld eller annan

(t) Ridd. ock Udel. Privil. 1723. §. 27.

(u) Vid. Kongl. Maj:t's Nådige Resolution öfwer Ulmogens Besvär 1720. och 1723.

Confer Mag Mentzers Emånsta Ufserman An. 1727. 2 pag. 9. ad 25.

(x) Kongl. Förordning d. 19 Sept. 1723.

nan Landgilde, utan allenast Besittelse-Rätten, hwar af then gör sig förlustig, som ej i rättan tid betalar Cronan, Kyrkan och Prästen then Tjonde och Skatt hwar och en skal ha.

(5) Sidsta Slaget äro pura Crono: Hemman, öfwer hwilka Konungens Befallningshafwande ha til at biuda och besalla, sättia Bonde af och til. The Skatter och Utlagor, som the årligen betala, äro åtskillige neml.

1. Ordinarie-Fordeboks och Mantals Räkta.
2. Crono- Kyrko- och Präste-Tjonde.
3. Mantals- Penningar.
4. Allehanda Contributioner.
5. Lands och Slots- hielp.
6. Lön och Betalnings- Afgifft. (y)

Här under komma nu sidst at beskriswas Mensal- och Annex- Hemman, hwilka blefwo lagde til Prästernas underhåld uti Drottning Margareta tid 1387. En när Biskoparne woro försynte med sina goda Bispe- Stolar, hållt the förut inga hade, utan woro wandrande Missionarii eller Sanningebod från Påfwen i Rom, så förornade themna mäktiga och mycket wisa Drottningen, at Archi-Diaconi, Diaconi, Cantores och Caniker skulle ha til sina Inkomster wisa Präbender och Kanike- Bord eller bona Mensalia; En man ser, at Canikerne hafwa i förstonne spisat wid Biskoparnas Bord; men då the thet intet längre wille, utan helre bo i Enslighet och Rolighet för sig sielfwa, blefwo these Mensal- Hemman (som ther af fingo sina namn) delte emellan Arcke- Diäknar, Diäknar och Kaniker, som nu kallas Kyrkoherdar, Capellaner och Kloclare, hållt the uti Arcke-Bisshopens Nicolai Tid, som lefde under

(6) Vid. Contributions Placaten af år 1719 och 1720.

der Kong Waldemar then 3die, blefwo kallade Dignitates thet är Wårdigherer eller Wördigherer, ock Delnings Boken på thesa Mensal-Hemmanen kallades Polte-Boken, hwaruti hvars ock ens Prælats, Caniks ock Vicarii Guds ock wårde blef infört ock uppteckadt, så at efter handen hwad som war tilförene liksom ett commune bonum eller samfäst, blef tilhvars ock ens proprium eller särskilt Agendom. (z)

Angående härnäst Annex - Hemmannen, så äro the måst anslagne til Anke-Säten för Pastorum qwarlemnade Ankor, på thet the, efter sina Måns död, icke måtte wara wildfoglar ock flyta, som Watn fring Stenar, utan ha någon Torfwä ock hus at bo uti: ock fast the hit tils haft thes utan både af Kyrckorna ock samtliga W. åsterskapet årligen Contante Penningar til en Summa här i Wifornas Contract af 57 Dal. ock thet efter Kong FREDRICKS then III:dies nådiga anordnande öfwer hela Norrige, hwilket efter Pacta Pacis blifwit hållit wid mact; dock som öf syntes många ledo åntå Nöd, uprättade wi här i Wifornas Probsteri en Förenings Skriffst d. 6. Sept. 1739 til rundeligare Anko-Hjelp för alla warande Ankor i Contractet icke allenast Kyrckoberdarnas, utan ock Capellaners ock Scholæ-Betienters, bestående ther i, at hwar ock en af sin Tjonde ger hwar 5ode Tun. eller 3 Dal. Smt. belöyande sig årligen til 121 Dal. Smt., som the nu så utom Anke-Säten, hwilken Skriffst Hans Kongl. Maj:ts nådigst confirmerat (aa).

Thet

(z) Vid Chron. Archi-Episcopi Lundenäs. Item Holbergs Dannemarks Rigis Histor p. 486.

(aa) Stockholm d. 28. Martii 1740.

Thet i 1 te Capitlet.

Om Lufften och Nordlusningar.

Detta Landet ligger under Polens högd eller Gradu latitudinis 59 til 60, hwarest Zona frigida wil liksom taga sin begynnelse och temperata nästan ändas, hwarföre Lufften här i Landet är mera kall, än warm, undantagandes i hetaste Sommaren, ty då plår offta stor heta förorsakas i the djupa Delar af Solenes strålar, som falla på the höge Bärge, som slå hetan ifrån sig, at Säden och Gräset på kort tid växer och mognar: Men wid söfanten, hwarest jämte Södugusten winden blåser häftigt esomoftast, är Lufften så kylaktig och rånsad, at om Sommaren fins knapt någon ort kallare och friskare än här i Landet: Men ther emot är wintereen både mörck, hård och strång som 1739 och 1740, så at både Menniskior, Boskap och Fiskar til stort Tal måste lifwet tillsäta, tagandes sin Början i Oct. d. 16 och warar måst til Tiburtii dag eller d. 14 Apr. Dock under sådana långa, kalla och mörcka Nätter, när Månen icke finer, utan thet är Medan och klart wäder, plåga Nordlusningar, genom GUDs underliga Styrelse wara them resandom och Södfarandom, såsom en Pharos och stor hielp at se wid. Thetta Sten och Nordlus stiger måst up i Norr och går ibland öfwer hela vår Horizont längst Söder åt, såsom år 1707 synes thet i Skåne och på Zeeland, thet har en blekaktig lius färg, men wisar wid upstigandet, årskilliga Färgor liksom uti Regnbogen, särdeles då en tiel rödaktig dimba slår ned wid Horizonten, bestående

ende af swafvelaktige effluvier eller dunster, som intet åro än så myckel resolverade, hwarigenom thet stiger högt i wädret ock rör sig rätt hastigt up ock ned i mångfaldige Strimmor, liksom Orgel-Pipor kunde stå hos hwar andra, hwilket sker i en otrolig geschwindighet, icke annorlunda än 2ne Krigs-Härar träffade mot hwar andra på thet häftigaste, doct intet oftare än i stilla kallt klart wäder, ofta hela Natten, hwarefter thet sedan stiger hastigt ned ock blir aldeles borta, särdeles när thet börjar på at dagas.

Alltid ser man thet stiga up mitt emot Solenes Nedergång. e. g. tå Solen går ned i Södwäst, som om Winteren, stiger Nord-Skenet up i Nordost: doct måste man göra skillnad emellan sielfwa Nordliuset ock Wäder-Skenet eller Nordlusningarna; En thet är thet stora Ljus, som står alltid stilla ned wid Horizonten, sträckande sig efter ögnemärcket i all högt ock tiöckt som ett stort warljus, wisande sig allenast för them, som bo i Zona frigida under Polen.

Om thetta Nordliis har jag discourerat med Resande ock haft stor Brefswärpling icke allenast med then Lärda ock uti Physicis eller Naturliga saker myckel försarna Matheseos Lectoren i Giötheborg Herr Mag. Wassenius; utan ock med then widberömda och Högwördige Biskopen Herr Hilarius Hagerup i Dronthem: Men then förra håller thet aldeles för en Chimæra eller Ens rationis: Then senare berättar sig ingen kundskap ha här om, ty så skrifwer han på Latin til mig: (bb)

Men

(bb) Lux illa, quam scire desideras, aquilonaris, mihi plane ignota est, & sine dubio redit ad fabulas. P. 8. Hæc scripseram, accessit vir quidam navigandi peritus, qui pro certissimo tradit, lucem aquilonarem nihil aliud esse, quam ipsum illud lumen, cujus phasēs vibrantes

Men the andre Nordlusningar eller Väder-sten,
 äro helt fina strålar ock gå ibland öfver hela Him-
 meln.

Hvarifrån thetta lius, såsom en Moder til
 Nordlusningarnas Ulster, har sin uprinnelse, synes
 mycket underligt, ock jag nog sökt at utgrunda, samt
 få the Lärdas Dissertationer här om i sinnerhet
 celeb. Mathematici Horrebovii Cogitationes
 de Lumine Boreali, men här tills förgåfves; ty
 intet kan thet vara någon reflexion af Solens eller
 Månens Lius, emedan ingenthera så wisar sig på
 Himmelen, utan äro under vår Horizont hos An-
 tipodes: Men kan icke eller weta, om under Nord-
 Polen skulle finnas så store Eldsputande Bårg, såsom
 Hecla på Island, at Lågan thet af kunde lysa mot
 Isbårgen ock therifrån gifwa en reflexion i Lufften
 ock Skyen: Men som man förspordt, at sådane Elds-
 bårg, såsom Hecla, Aetna ock Vesuvius hafwa stannat
 hela 30 år ock intet wist thet ringaste Teckn af
 Eld ock Lius, är såfångt at lägga orsaken til them.

Om thet är sant, hwad Mercator in Atlante
 skrifer, at i Grönland gro gräs ock Örtter, i kraft
 af then underjordiska värman, som gwecker them så,
 at the af infallande Winterkiöld ock Snö icke bortdö,
 ock at samma underjordiska Eld således upvärmer
 Jorden, at Hastwet tårt omkring Grönland icke til-
 fryser; så är wäl troligt, at samma underjordiska
 Eld må någorstädes hafwa sin öpning at utbrista ock
 få Lufft, ty eljest kunde then ej mer brinna, än Eld i
 en med Spiäll tiltåpt Kackel-ugn; dock låt vara, at

E un

& fulgurantes interdum super nostrum horizontem
 conspiciuntur; Sed NB. sub arctico Polo concentratum magis
 & quietum existit & existit continuo per totam hye-
 mem. id quod Tibi dictum velim. Valeto Nidrosiz
 d. 14 Sept. 1739.

under Nord-Polen skulle finnas brinnande Bårg, så kunde man antä twisla, om Nordliuset ock thes sfen ther af kunde förorsakas, hållt man i gamla dagar aldrig wiste så mycket at tala här om, som nu, icke eller syntes så tidt ock ofta, hwilket, efter mitt omdöme, synes komma theras, at nu äro flere Isstycke eller så kallade Isbårg, the ther efter Past. Barhovii wälbemälte Bisshop Hagerups R. Swägers Berättelse, tå han för en tid sen war hos mig wid återresan til Norrige från Köpenhamn, nu för tiden äro 40 til 50 Mil långa ock se ut som höga stora Bårg, liknandes långt ifrån nu stora Slott, nu stora Skepp, alt som Isbårgen äro stora til, dock ibland them alla är et thet högsta, liksom ett Speh-bårg med Torn på, hwilket står mitt under Polen (cc); hwaras jag föll på the Tanckar, at sielfwa Nordliuset nu intet annat wore än Speken af thetta högsta Isbårget, som af Nord-Stjärnan ock the andre Himmelens Ljus, Kastar, efter Edwårder ock Siögusten (som gör Isbårgen klara ock fria från Snö, then ibland hindrar Nordliusningar) genom reflexion et så starckt sfen, såsom et stort stadtigt brinnande Ljus ned wid Horizonten från sig up åt Himmelen ock tillika med alstrar i början thesa Nordliusningar af åtskilliga figurer ock couleurer, hwita, gröna ock blå, hwilka, efter mitt tycke, bestå af intet annat än resolverade particulis glacialibus, hwilka per rarefactionem äro up under Atmosphæra eller Lusten så fine ock små, som Atomi eller Solegran, kunnandes altså intet så stilla, utan liksom hafwet i stillaste wåder swallar, ock man ser wid roendet på hafwet om natte-tid, huru ther lysen i

wänet efter hwart Åre-tag, så är ock Luften full,
 skönt wädret är aldrig så klart, med allahanda glän-
 zande Particler af åtskillige färgor, the ther i Luften
 samlade ge ett sådant sken ifrån sig, at man kan ther
 wid se at låsa. Ibland synes GUD betiena sig af
 thesa Nordliusingar til Teckn emot instundande Krig,
 Hunger, Siukdom ock dyr tid, tå owanlige figurer
 af åtskillige slag wisas på Himmelen, såsom 1718
 19-36-37, tå ned wid Horizonten syntes, under
 Lysningarna, Himmelen wara liksom full med Blod,
 hwilket dock utan twiswel hade sina naturliga orsa-
 ker, hårrörande af en stor myckenhet Swafwel-dun-
 ster, som tå utur sina gömmer utbrusto, hwar med
 GUD wille wara ock upwäcka the syndsäkra menni-
 skior at i tid upstå ifrån syndenes Sömn, innan werl-
 den kommer med Eld ock Swafwel at upbrännas.

Allt thetta med mera, som kan hafwa sin grund i
 Naturen ock af förefarenheten, kan then Gunstige Lä-
 saren skärskåda ock ther af taga så mycket honom be-
 hagar, ock af thesa skäl sig så länge betiena, tils
 någon lörd Mathematicus wid Academien wille
 ex professo thenna diupsinniga Materien afhandla
 ock thes rätta grund uppenbara.

Thet 12:te Capitlet.

Om Utte = Backar / Tätte = Grafwar ock Sten = Rökior.

B Hedendomen, tå inga Kyrckor eller Kyrckio-
 gårdar woro, ha the här boende gamla utsedt
 stora Jordhågar ock Kullar til Grifter at the
 dödas Kroppar, them the kallat Utte-backar eme-
 dan hwar ock en Art eller Släckt hade sin Backe, then

the gemenligen besatt med stora och små upreste Stenar, alt som Atten war hög eller liten, och som hwar och en i Krig wist sig tapper.

Thessa Attebackar eller Högars Alder / Haugs oлд: atas Collium synes ha sitt ursprung af Freyr then II. Kong i Sverige, ty så han efter Odin wille inbilla the Swänksa, at han stadsse skulle lefwa, befalte han sina Wänner, at the skulle förwara hans Leamen efter döden i en högd, hwar om Snorre talar således: Da hans dödsömmie war för handen, lode hans wänner ingen komma til ham, imedlertid uprettede de en stor hög, hwarpå de gjorde en dörr og tree håll, och då han havde upgiwet sin Ande / bragte de hans Legeme hemmeligen ind udi samme hög, og bildte de Swenske ind, at han endnu lewde / sam förwarade hannem der udi tre aar. Ther efter fölgde hans wänner och sina döda i högder begrofw, som ses i förtalet af hans Chröniksa.

Men af Urilds Tid hafwa the lätit sina döda bränna och theras aska i Urner eller Lerkrufor förwara och nedgraswa, hwilcken tid, the thet brukte, blef kallad Bruna Old: Atas combustionis, hwilcket Snorre Sturlesson bewitnar med thesa ord: Then första älder (säger han) blef kallad Bruna Old eller brände älder, da blewe alle döde förbrändte til aske. Ther efter kom Haugs Old med högarna, som förbemält är.

Wid sådana Begräfningar, blefwo och uprättade stora Stenar, som kallades Baute, Steine eller Lik-Stenar, dels til de dödas äminnelse af stor Att och Släckt, dels för thesas skuld, som sig tappert hållit emot fienderna.

Then

Then Engellske Scribent Sheringham sskrifwer
therom således: Ther Nordisks folcket uprättas
de fordom åtskillige Monumenter af Marmor ock
annor Sten, hwarpå blefwo skrefne theras
Bedrifter.

Sådana Nittebackar med höga stora upreste Ste-
nar finnas ganska många i hwarit Pastorat, särdeles i
Norrwiken. Ibland finnes wid thesa en stor diup
hola med bred stor Sten öfwer, dock så, at man kan
gå ther in ock stå raker: En sådan kallas här Dyrhus,
antingen ther af, at wilddiuren i ondt wäder sig ther
skulte, emedan folcket kallar här på orten diur, Dyr,
eller (som troligast är) efter the offrade diur i Hes-
dendommen at sina afgudar på sådana Hallar, som
ther til woro helgade, icke annorlunda än Israels
Barn, efter GUDs befallning, offrade Påskalam-
bet etc. som the igenom Traditioner hört ock alt-
så til öfwerflöd ofta offrade sina egna Barn, måtte
thet wäl heta Dyrhus / pretiosa domus.

Under sådana stora Hallar, wil man ock säga,
at Jättar, Rämpar ock Resar haft sina Grafwar
til Areminne, dels för theras stora wärt skuld, dels
för theras Tapperhet ock dråpeliga gärningar, hwil-
ka förthensskuld kallas af gemene man Jätte-Graf-
war.

Märckelige äro ock the otalige, store ock wide
Sten-Röskior ock Högar alt med Kultersten måst
på höga Bårgwid Siökanten ja ock up i Landet wid
Pass, som man skal fara igenom, hwilcka ej i Syn-
dastoden, utan med slit af menniskio-händer synes
wara så ihophämtade; ty tå the i gamla dagar hade
hwarcken frut eller kulor, brukte the dels med såda-
na Stenhögar stena lefwandes en hox Misgärnings-
män, som tå torde wara många ihop, dels betiente

sig här af at förswara sig emot sina fiender til Lands och Watin, särdeles then tid Näs: Kongarna här nära 1000 år regerade, brukte Afguder, Wälde, Wäld, Ros, Brand, Orätt och Lösaktighet på allt sätt, så hwar och en på sitt Näs, såsom ett litet Rike, e. g. Stängenås, Sotenås, Bokenås, hade sina Fätter och Resar, hwilcka tillika med Nisgärningsmännen, som woro dömda af med lifwet, förmennas hafwa blifwit pålagde at frambära i en hög så många Stenar til många 10000 i hwar hög, måst alla run- da; hwilcket allt styrcker min mening.

Utom thesa Sten-Rösiör finnas och på många ställen ihårda Bärigen uthugna Cirkel-runda Gro- par eller Holar, som folcket här i Landet kalla Bärig- fiälar eller fiätlar $\frac{3}{4}$ alm måst i Diametern eller bred- da och 1 alm och ibland mer ibland mindre diupa: Någre, doct få, äro fundne så store, at the äro 2 alnar twärt öfwer och 4 alnar diupe, en sådan fins i Strömstad och i Qwille på Gården Kallskin. Utom många flera större och mindre på Wårdjerna i Sa- num, item på Smörkullen i Skredswik och Gården Rök: Men wid Siö-Stranden äro etaliga små Ho- lar altid ned under the höga Bärigen. Hwar til thesa utan twiswel med flit utarbetade Bärig-gryter warit brukade, wet ingen at ge mig besked om.

At the af Hassens Bösiör genom runda Stenar under Gynda floden och ther efter kunnat blifwit så formerade artificialiter rotunda figura efter rät- taste Cirkel, thet går öfwer min horizon, dels i anseende til theas diuphet, dels höga situation från Hafwet. Jag tror, at ingen utan i Krigs-tid betient sig af them, och thet antingen för Torst skuld at samla watin i them, eller at koka i them, ty intet watin ge the af sig sielfwa, utan hwar från Himmelen

oek Wärgen, som ligga öfwer-them, kan i starkt regnväder falla theruti: Hvilket är min oförgräpliga mening, then jag dock med mera gärna hänskuter til them, som i Physicis & arte hydraulica äro mer hemma än jag.

Sen jag thetta mer än för 5 år sen skrifwit, finner jag här om wara något anfördt af Dom. Studioso P. Kalm, hvilken thetta uti Kongl. Weten-skaps Academiens Handlingar, 1743 års 2dra Quartal p. 122 låtit införa.

Thet. 13de Capitlet.

Om the gamla Norrskas Gille oek Gästebod / samt föröfwade Widskepelser / therwid oek eljest / som dock nu här i Bahus-Län äro måst (Gudi Lof) utrotade.

Wägående aldrasförst theras Gille oek Gästebods lag oek seder, så måtte hwar oek en dricka först Odins Skål, för Seger oek et lyckeligit Regemente; Sen Freijers för Fred oek Jordenes Gröda; Ther efter Niords oek ämteligen Bragi Skål, som thesfore kallades Brage. Wägare, hwaratur the altid drucko, Gudarna til äro. Om sådana Gillen wordo åtskillige statuter oek Förordningar, them Snorre Sturleson upräknar. Ibland andra införer han Hertig Knuts, then Heligas Lag om Gilder sålunda: Denne Knuts den Helliges Lov, som gamle förnuftige Månd fordom have upfundet, hänfiger til alle deres Nyttä, som

åre Medgæster eller Lemmer af samme Gude. Der som nogen, der er uden samme Samqvâm i hielstaar en der er af Brøderkapet, de skulle de hemme hans død, om de kunde. Exempel hâr uppå har man i Kong Nils, rytå hans Son Magnus slog ihialt förbemelte Knut then helige, blef han, som skøtade efter tappadt Fältslag, til Gleswik, af samma Lags Brøderkap, thesammastådes tillika med sin Fader ihialt slagen. Sancte Ola hade ock förordnat Gilles Lag således: I Navn Faders, Sons og den Hellig Andes, Amen. Brøder ock Söstre, det maa ware eder witterligt, at detta Lav, är icke instiftet för drickskyld, men at den ene Brøder skal hielpe ock undsærte den andre: Doct blef samma Lag icke fullkomligen hållen utan drick, omsskönt thet wid Lagen war förordnadt, at man skulle allenast efter måtteligheten dricka, som kan ses af Sancti Canuti Ringstadiensis Gilles Lag. Der som någon af druckenskab falder uti det Hus, hvor Gildet är, skal han til Straff betale en Dre. Item, i Kong Olas Lag står. Hvo som sover paa Bencken uti Gildet, ubi Brødernes närwaerelse, skal betale en Dre. Hvo som utaf druckenskab spijer, skal betale en halv Marck etc. Hårjämte är ock til at märcka, huru the gamle Bohus-Länningar, såsom Norst Foss brukade ock i Gilden at dricka the dödas Skålar, hwilcka the kallade Minni ex Memoria, at the skulle ståds minnas ock ej förgåta sina afledne: Hår om talar Snorre således: De drack med Skaale deres döde wänner til erindring, hwilke Skaale blewe kaldte Minni: ock woro thesa Skålar af the dödas Huswud: Skål, then the gamle wäl ren giordt ock i Silwer ock Guld innesattat. Uti Fornsöwikinge Saga låses om thet Begravnings Giästabodet, som blef

blef hållet Strut-Harald til Aminnelse, at Sigwald
Strut-Haralds Son ock Arsvinge, måtte så sitja på
Bäncken af Thronen, som så war sedwana, in til
thess Skålen eller Minni blef inbractt, hwilcken Skål
war inwighd then Guden Brage til Aro ock kallades
Brageful, som Snorre säger: Der war på de Si-
der en sedwana, at naar en Konges eller Jarles Lig-
begiengelse skulde holdes, at hans Arving skulde sid-
de paa en Bänck för Thronen, intil Skål blev in-
bragt, som war inviet til Brage, da skulde han up-
staa giöre et lofte at udwise naagon tapper Gierning,
og derpaa utdricke Begaren eller Skalen. Naar det
war förraettet skulde han opstige på sin Faders Thro-
ne og saette sig paa sin Faders Saete, og da fick han
raett til alt det som hans Fader hadde haft.

An i thenna dag til följe här af brukas icke alle-
lenast i Bohus-Lån, utan ock öfwer hela Sverige
at dricka, dock icke asgudars ock the dödas ei eller
GUDS Skål i Himmelen, utan allenast Brudgum-
mens ock Brudens, samt the närwarande Västers
oock theras Anhöriges Skål. Härjämte är oock nödigt,
at jag talar något om the Widskepelser, som sö-
refalla både wid Bröllop ock wid andra Tilfällen,
på thet the, som nu äro uplyste Christne ock bo i the
gamla Widskapeliga Hedningars, sasom sina För-
fäders Ställen, måge thesto mer tacka GUD, som
igenor Evangelii klara Ljus fört them utur et sligt
Afgudi, et Synda ock oretenhets Mörker: ock at the,
som ännu kunna hafwa af oförstånd några reliquier
oock Qwarlemnor, måge them nuhådan efter aldeles
affkaffa, med Fruktan ock Västan at the måge salige
warda. At the här i Landet alt ifrån Odins Tid
fram för andra Nationer warit Widskepelser ock
Truldom grufweligen tilgifne, är ei allenast af the
E 5 an-

ännu förhanden warande Documenter, utan ock the Swerleswor, som man i senare Tider hos the Norrsta beflageligen funnit, rent ock klart. Daktadt, så man then onda fiendens listigheter ock Aratagemata betraktar, at man swärligen kan tro, at våra Förfäder kunnat komma så långt i Truldoms Konsten, som våra gamla Sagor wilja oss inbilla; Zy som the förmodeligen låra wara skrefne sedan Christendomen i Sverige ock Norrige infom, så kunna theas Scribenter, så mycket mindre sanningen likmätigt om så höga saker skrifwa, som the få eller inga äldre Skrifter hafwa haft ock theß utan ingen förnuftig Philosophie så war förhanden, som man kunnat rådfråga. Til förtigande af Truldoms Konsten med alla Widskepelser, om hon stigit så högt, kunnat giordt en menniska lycksalig, hwilket strider emot thenna Konstens ock theß måstares Natur. Ock tror jag säkert, at äfwen thenna så diupt inrotade wederstygge Truldomen med Signeri ock hwarjehanda Widskepelser, har warit störste orsaken ock hinder til then Christeliga Lärans forplantande här på Orten, så at våre Förfäder all ifrån Konung Biörns tid, intil Oluf Skott-Konungs Regimente, snart 200 års tid med största ifwer sig emot then Christna Lära upsatte (thet Messenius ock Puffendorff klarligen intyga) emedan man i thenna saken hwarcken kan beropa sig på then Hedniska Religions Rimmelighet, som fram för hos andra Hedningar här hos oss warit mycket grof, ei eller på Eratz-Interesse, hwilket så war intet, långt mindre kan man stüta skulden på the Swänstas ock Norrsta Egensinnighet, hwilcken i anseende til andra Nationers intet är til at råfna.

Hwarföre är thet undran wärdt, huru the, som then:

thenna tiden förmäna sig all wisdom allena insupit, funna nefa, at Förbund med satan kan slutas (såsom Becker och thes adhärenter in Tractatu de fascinato Mundo thet är, then förkiusade werlden) och at han förmär the sig tilgifne från en ort til annan föra genom Christi Exempel Matth. 4. (som skedde med Capitain Elin i Wermeland för några år sedan) som och öfwer: naturligen hielpa, eller skadeliga konstler låra; hwilket alt dock hela werlden trodt och lärdt in til Cartesii tid.

Om Widstepelserna in specie eller i synnerhet.

The bruka, fast på samma sätt som fordom Egyptierne och Chaldeerne wisa amuleter bestående af PappersSedlar, röda Band etc. hwilka the emot wisa slukdomar bära om halsen, på bröstet eller om armen. Ibland the större amuleter äro Bo:Trä, stora högar och berg, uti hwilka man tror underjordiskt solck bo, så akta the sig högeligen, at icke allenast intet hugga af sligt Bo:trä, til undwikande af olycka, som skedde i Fos Pastorat för 2 år sen, då en Bonde inbillade sig at han sådt sin olycka, för thet han allenast högg en Gren af sligt Bo:trä, och gjorde knäfall och bad om förlåtelse; hwarsföre han blef skriftad och måste plicka; Utan och hålla the sårdeles Torsdags qwällar så heliga, at the hwarcken töra hugga eller spinna etc. at icke Somte-Gubbarne, som bo i sådana Boträ och när wid gården må förtörnas och wisa bort med all wälsignelse. The låta intet gärna någon Brud så god häst at ridapå; ty om hon intet är Mö, blir hon aldrig god thereafter: Då the äro fäste eller wigde, lagar Bruden, at ingen kommer at gå emellan Brudgummen och henne, ty eliest tro the, at the bli snart skilde genom döden eller eliest.

När

Når Bruden kommer til Bröllops-Gårdens Agor, lomma the emot Brudgummen ock henne med brännewin ock dricka til hela följt från Kyrkan, så hon får Bågaren med dricken bak om sig, så långt hon kan, i hepp at hennes ågodelar skola blifwa förmerade. Maten står på Bordet Natt ock dag, så länge Bröllopet påstår, i then Tron, at Brudfolken aldrig skal fattas Mat eller Dricka. Så the Barn, så låta the intet gerna sina Barn döpas på samma dag the äro födde; hwarföre the dömma at the Barn, som om Söndag södas ock döpas, intet skola länge lefwa: Men lefwa the, tror man, at intet Troll eller Spöke kan gödra them skada. Döpsel: Watnet ther i Barnen döpte äro, söka the mycket efter, thet the sedan, om the Prästen owitterligt kunna få, bruka til at bota sjukdommar med.

Somlige bruka ock dieswulfska Konster med oblatet, thet the under Communionen ståla sig sielfrom utur munnen, dels at ther med signa och bota sjukdommar på Menniskior ock Boskap; dels at lägga i Böcker, at man må wara lyckelig i Skytteri. Til sina siuka falla the intet gärna Prästen, förrän the ligga på thet yttersta; ty the tro, at the ofelbart dö, sedan the tagit H. Krens Helga Nattward. Husfrorna akta noga sina Barn, tils the bli döpte ha the altid Stål ock Snydalar i Barnes kläder, at the icke af Spöken skola blifwa förbytte. Om Wären äro the mycket räddde för Fogle-rop, at the icke skola döras af them, särdeles Gökten, theföre gå the i April ock Maji aldrig ut fastandes: Om en Flicka, Encka eller Karl blir dårad, tror then samma sig bli giff thet året: Om gamla ock gifte bli dårade, befara the thet året swåra sjukdommar eller olycksfall. Somlige bruka slå sina späda Barn 3 Slag med Riset i ändan,

dan, innan Mödrarna gå i Kyrkan eller hålla sin
 Kyrkogång, ock så mena the Barnen skola få godt
 Minne. Och som the i gamla dagar dyrkat Vulca-
 num eller Elden, så ha the ock här så wäl som än i
 Norriget brukat dricka Eldsborgs Skål / hwar
 Byndels-Måso; ty Kindel på gammal Götiska be-
 tyder Lius, hwarföre när the skulle dricka Eldsborgs
 Skål, tände the 2 stora lius ock satte på Gålfwet,
 emillan hwilka lades et hrende, på hwilket alla som
 i Huset woro, then ene efter then andre, skulle sätta
 sig ock dricka Eldsborgs Skål med dricka i en Tråfskål
 ock när the utdruckit skulle Skålen kastas bak öfwer
 Hustrudet i Gålfwet, hwålfdes så Skålen öfwerån-
 da, trodde the, at then Skålen kastat skulle thet äret
 dö; men stod hon rätt upp, wore tekn at han skulle lefwa.
 Jag wet inter thenna Widskepelsen warit gängse här
 i landet, mer än i Krokstad, hwarest Herr Kyrko-
 herden Höök, som håller folket up i Fjället råmme-
 ligen i god Luft ock aga, hwilket wäl behöfwes, ock
 altså i sin tid utrotat then ena Widskepelsen efter then
 andra ock Anno 1730 fick fatt 5 Personer, som druc-
 kit Eldsborgs Skål, them han såsom en nitåtskande
 Prästman lät Tingföra, så the blefwo dömda til up-
 penbart Straff ock Kyrko-plikt, och sen har man in-
 tet hört ther af. I Naswerstad hafwa the på annat
 Sätt druckit Eldsborgs Skål, som Herr Pastor Gu-
 de Gædda mig berättat. Innan dager har Hustrun
 lagt Eld i Bakugnen ock så thet bäst brunnit, haft til-
 reds en Smörkflening på katebröd jämte en Skål
 Öl, therpå har hon kallat allt sitt husfolk ihop ock
 stått them i en half måne mitt för Ungsholet ock så
 the alla under knåböjande och Lyel-öniskan åtit en bit
 af Smörkfleningen ock druckit hwar sin drick Elds-
 borgs Skål, sen hafwa the kastat thet öfriga af Kle-
 nin:

ningen och dricken uti Elden, i tro, at thet året bli bewarade för Eldswåda.

Så ha the och brukat tända Eld på then Halmen Liff ha legat, och thet strax efter Lifet blifwit burit til Grafwa, så the noga sedt på Roken, om han slagit ned på Gården, så the säkert trodt någon af närmasse släkten på Gården skulle snart följa efter: Men thet han gick långt bort i högden eller långden up i wäddret skulle sjuksdomen och döden flytta sig thet han i Öster eller Väster som Roken for: och på thet Lifet icke skulle spöka, brukade the at strö Hö-Frö på Kyrrfo-Wägen och Grafwen, så the mente at satan ingen makt hade. Thest utan har man af wiså och tros wårdiga Män, sädt följande esterrättelser.

Keors Förältrar i Hogen i Lurs-Socken, som bodde i Fuglekårr i Swarteborgs Sockn, hwars farfar war en Skött, och bodde wid et Berg, thet fick han se mitt på dagen sittande en wacker Piga på en Sten, och thet med at fånga henne, kastade han Stål emellan Berget och henne, hwar på hennes far gasmade eller log in i Berget och öppnade Bergets dörr, tillfrågandes honom om han will ha hans dotter, hwilket han med Ja bestwarade, och efter hon war helt näfen, tog han sina kläder och hölgde öfwer henne och lät Christna henne; wid astrådet sade hennes far til honom, när tu skalt ha Bröllopp, skalt tu laga til 12 Tunnor Öl och baka en hopy Bröd och Kiött efter 4 Stutar och födra til Jordhögen eller Berget, thet jag håller til, och när Brudskäncken skall utdelas, skall jag wäl ge min, hwilket och skedde; ty när the andre gåfwo, lyfte han up taket och kastade en så stor Penninge-Pösk thet igenom, at Väncen så när gådt af och sade thet wid: Thet är min Skänck, och sade ytterligare: När tu skal ha tin Hemma-Gifta skal

Kal tu kiodra med 4 Håstar hit til Berget ock så tin
 Andel, så han sebermera efter hans begäran kom tit,
 fick han koppar-kättlar then ene större än then andre,
 tills then yttersta største kittelen blef uppsyd med an-
 dra mindre, Item Brand-Creatur, som woro hiel-
 meta, af hwilken färg ock Creatur-slag, som äro sto-
 ra ock frodiga, the än ha qwar på Ris, i Sa-
 num's Gäll beläget. Denne Mannen Keors Far i
 Foglekär Sten benämnd aflade en hop Barn med
 thenna sin således från Berget afhämtade Hustru,
 bland hwilka war Nämne-mannen Keor på Hogen,
 så har ock Ola Stenson i stora Ris warit Keors En-
 ster-son, hwilken i förledit är med döden afgick.

Thesutan har man åtskillige berättelser ock Sa-
 gor Om Smedar / så i Sögar som Bårg, såsom
 här i Fokumstorps Högar, hwarestman hört at the
 smidt lifsom i en annan Smidja om astone efter so-
 lenes Nedergång ock älsjest mitt på höga Middagen;
 För 80 år sedan gick Olas Fader i Surtung, be-
 nämnd Ola Simunson, här i Församlingen,
 från Slånge-Wald, hafwandes med sig en
 hund, hwilken så han blef warse mitt på dagen Bårgs-
 mannen, som så smidde på en stor Sten, skälde han
 på honom, hwar på Berg-smeden, som hade en Lius-
 grå Räck ock blåwulen Hatt, begynte at snärka åt
 hunden, som tillika med Husbonden funno rådeli-
 gast at lemna honom i Fred. Thet gifwas ock ännu
 ibland gemene man små Crucifixer af Metall, som ge-
 menligen hålles före wara i fordna tider smidde i
 Bårg, hwilka the oförståndige bruka at hänga på Bo-
 skap, som hastigt fädt ondt ute på Marken, eller som
 säges blifwit wäderslagne, hwarigenom the tro them
 bli helbregda; af sådana Bergsmiden har jag, ock ny-
 ligen

ligen kommit öfwer ett, som ännu är i förwar, och på åfwannämde sätt gick i lån at botassufdommar.

Om Spelemån i högar och Jorssar har man och årtkilliga Sagor: för 15 år tillbaka har man här uti Högen under Gårun i Tanums Gåll belägit hört spela som the bästa Musicanter; then som har Viol och wil lära spela blir i ögnablecket lärdd, allenast han lofwar upståndelse, en som ej lofte thet fick höra huru the i högen slogo sönder sina Violer och greto bitterliga.

Man kunde wäl flera sådana Widskepelser och satans förblindelser anföra, ther Wärdet ej blefwe alt för stort: kan wara nog med thesa til Warning och Förmaning, at med all slit och alswar them utrota genom the twenne starcka armar, som äro Brachium Seculare och Ecclesiasticum, hwilka när man i råttan tid med försigtighet brukar, så förgår wäl med GUDs hielp all djefwulfskap efter handen, thet man och (GUDS lof) i i många år förspordt medelst Bisshoparnas, och Probsternas trägna och troгна påyrkande, wid alla Visitationer, hwar efter som Ryttskoherdarne så wäl som theras Commministrer af be-römmelig slit och omsorg lagt alswarsamt handen här wid, har man icke särdeles hördt så stort här af. GUD trampe satan under våra fötter och hielpe oss sina Dienare och Medarbetare at förstöra hans Rike med alt thes Wäsende!

Thet
Andra Hufwud-Stycket
 Om
Bahus = Lån in specie eller i
 synnerhet /
 Innefattandes
 dels
 The ther warande Slott och Städer/
 dels
 Pastorater och Socknar.
 Thet 1:sta Delen
 Och
 Thet 1sta Capitel.

I:mo Om Bahus = Slott. (*)

Shetta Slots Fundator, som lagt Grund-
 walen ther til, har varit en Norff Kong,
 wid Namn Hakan Magnusson, hwil-
 ken år 1310 lät bygga Bahus, sen han
 bytt sig til then Holmen, som Bahus
 Slott står på af Uboerna i Lougstorp och Gör-
 lande Soekn och gaf them i wederlag ett stycke Ang
 och ett Fiäll, Järe-fiäll kalladt, hwilcket ett gam-
 malt Odals-Bref tydeligen utwisar, hwar efter Fäst-
 ningen blef rätt fullbordad 1448. Ther på öfwer-
 S antwar

(*) Thet förer i sitt Wapen en Fästning med tre Portar =
 wid then ena står ett Lejon och wid then andra ett
 Sward / Skölden har en Crona öfwer sig.

antwardade han thet Bref Jacob af Halland (a) hwilken hölt thet så fast, at Kong Sakan lät thet bestorma ock fick thet igen; dock blef thet åter intagit af Hertugarne Erik ock Waldemar, som wid Freds Födraget måtte lefwerera thet tillbaka (*).

År 1343 har Kong Magnus Ericsson gifwit Drottning Blanca Bahus ock Elfskykel til Lifgedinge, som Brevvet ther om lyder, dateradt Bahus. Året ther efter blef stadfast, at hans Son Sakan Magnusson skulle wara Kong i Norrige ock Erik i Sverige, dateradt Bahus 1344 (b).

Thetta Slott har then Wälbördige Mannen Jöns Holgersson Ulstrand uti 7 års Krig från 1558 til 1565, som war emellan Kong Erik i Sverige ock Kong Fredrick den II. i Dannemarf, manligen förswarat emot the Swänska, som hade thet hårdeligen belägrat ock efter många Stormar bestigit; ock då the hade intagit thet stora Torn, kalladt Fars-Hatt, blefwo the af en Miina, fylld med en half Last Krut, sprängde hemligen i Lusten, til en Summa af 2200 Man til Håst och Fot, då ock the ras Öfwerste Carolus Mornai blef fången, som skedde 1565 & 66. År 1605 blef thetta Slott ånyo fortificeradt ock starkare giordt, under then Tid Sten Malthesson war Commendant, ock sen, efter hwar ock en feigd, är thet alt mer ock mer förbättradt, icke allenast under Danska, utan ock sedermera under Swänska Regeringen, så at om thet höga Väret (röda Boen kalladt) på norre Sijdan icke wore högre, än Slottet, syntes thet wara nästan

(a) Vid. Snorre sturelsf. p. 830. (*) Idem p. 839.

(b) Idem p. 840. Conf. Cederbours Beskrifning om Gidskeborg p. 128.

stan oöfverwinneligt, med mindre thet, genom en långsam Belägring, måste ge sig.

På thetta Babus-Slott, hwaräst fins, jämte Kyrcka för Guarnizonen, en öfvermåtan stien med stadigt friskt rent upströmlande watern öwertäckt Brunh, huggen uti hårda hälleberget helt diup, så at thet aldrig tröter watern i Belägrings-tiden, äro för Lifstids-Fångar ock andra stora Misgärnings-Män, som thet hållas fångne, bland andre mörke arrester, 2ne stycken, som kallas Fars-Hatt ock Mers Måsa / tiit the sänkas ned ut som i en diup asgrund, hafwandes til gälf Järn-Galror at gå ock ligga på, hwar under är ock ett stort diup, hwilket wäl emottager alla theras excrementer, men kaster sen isfrån sig en olidelig Lucht ock Stancf, så at the arme Delinquenter wilja helre dö, än thet bli liggandes något Dygn, sen längre, hwarigenow ock många bringas til en san Bekännelse, Bättring ock Omwändelse, thet the eljest intet kunna bringas til råtta.

Emellan Staden ock Slottet, dock på samma Grund ock Holme, ha Landshöfdingaarne öfwer Basbus-Lån altid haft sitt Cankelie sen Landet blef Swänst, tils Gouverneuren ock Ammiralen Siöblad blef Landshöfdinge, då han för Flottan skuld måste flytta til Giöteborg ock tillika såsom Öfwer-Commendant se Fästningswärdet til godo, som då war måst i arbete med Skansarne Giöta Leijen ock Cronan, samt Sten-Murarne omkring hela Staden utom Krut-hwalswen ock Portarna jämte nya Wårstwet, hwar efter Landshöfdingen thet stas digt haft sitt Säte.

Then förste Landshöfdingen war Harald Stake, sen Landet blef Swänst 1658, ock war thet en måck-

ta rik Herre, hwars Guds måst öfwer hela Bahus Län blefwo wid Reductionen honom ifråntagne och til Boställen anslagne, dödde så 1678, sen han the warit i 20 år.

Honom succederade *Georg Hindrich Lübecker*; men war ther intet mer än 4 år.

Efter honom kom *Johan Benedict von Schönleben*, sen han så wäl i Sal. Kong Carl Gustavs tid, som Sal. Kong Carl den XI:tes Höghlöfliche i Aminnessen wist i alla feigder stor Tapperhet, och thet år 1682, lefde ther wid alt tils 1707, i 25 år.

Ther efter (som förbemålt år) blef Ammiral-Gouverneuren *Eric Sibblad*, som kom i onåde 1711 och blef assatt året therefter, dock restituerad til herder, Lif och Guds 1719, efter Sal. Kong Carl den XII:tes död.

Sen fick General-Gouverneuren *Mörner Fulmaft*; Men så han 1719 blef Riks-Råd och Præsident, blef Landshöfdingen från Gothland *Nils Possé* förordnad.

Efter honom kom 1723 Gen. Lieut. *Axel Gyllenkrok*, sen Gen. Major *Bengt Ribbing* 1732. efter hans beflägeliga död förordnades Hr. Gen. Major *Lorentz Stobée* 1741, then GUD låte länge och wäl lefwa til höga Öfwerhetens wälbehag och hela Sännes glädie och fromma!

Underrättelse om Bahus-Läns *Commendanten* har jag såpt från Lands-Cangeliet, genom Gymnasii Boshållaren och Rådte-Mästaren Hr. *Johan Otto Scharps* oförtrurna Beswär, alt ifrån år 1447.

Ther 1ste war Hr. *Jörgen Laurson* Riddare som regerade från 1447 til 1451 och alls i 4 år 2dre Hr. *Jon Smör*, regerade ther ifrån til år 1454.

3die Hr. *Otto Marsson* til 1461 i 7 år 4de

4de Hr. Anders Zingler til 1464 i	2 år
5te Hr. Ebbe Munc til 1469 i	5 år
6te Hr. Hindrick Crummedige til 1478 i	9 år
7de Hr. Otto Ruth eller Rud til 1489 i	11 år
8de Hr. Nils Bild til 1492 i	3 år
9de Hr. Gude Giædda til 1499 i	7 år
10de Hr. Söfren Skåning til 1504 i	5 år
11te Hr. Knut Knutson til 1507	3 år
12te Hr. Ditloff von Ahrenfelt til 1513	6 år
13de Hr. Hans Breide til 1516	3 år
14de Hr. Herman Skrifwer til 1519	3 år
15de Hr. Hans Eriksson til 1523	4 år
16de Hr. Claas Bilde til 1550	27 år
17de Hr. Tage Tott Otteson til 1558	8 år
18de Hr. Jöns Ulfstand Holgerfon til 1565	7 år
19de Hr. Wincentz Juel til 1568	3 år
20de Hr. Jörgen Stram til 1571	3 år
21te Hr. Peder Gyllenstierna til 1575	4 år
22de Hr. Hindrick Gyllenstierna til 1591	16 år
23die Hr. Hamibal Gyllenstierna til 1594	3 år
24de Hr. Sten Mattheson til 1605	11 år
25te Hr. Sten Matson til 1612	7 år
26te Hr. Jörgen Lunge til 1617	5 år
27de Hr. Jöns Sparre til 1631	14 år
28de Hr. Corfitz Ulfelt til 1633 i	2 år
29de Hr. Otto Tott til 1639 i	6 år
30de Hr. Hannibal Seetz eller Sestedt til 1641	2 år
31sta Hr. Olof Vassbårg til 1645	4 år
32dra Hr. Iwar Krabbe til 1658 i	13 år

Sen Landet blef Swänst den 18 Martii 1658,
ha följ. varit Commendanten på Bahus Slot.

En fast Högbenälte Herrar Gouverneureur
 och Landshöfdingar Stake, Lübecker och Schön-
 leben ifrån år 1658 til 1707. uti 49 samfalte år re-
 fiderade i Bahus, dock icke på Slottet, utan ne-
 dan för wid Engeliet, dock på samma Grund och
 Holme, har dock altid Fästningen haft Öfverstar
 och Öfverst Lieutenanter til sina Commendanten
 thesutan:

1ste	Hr. Bengt Liliehök	$\frac{1}{2}$ år
2de	Hr. Liborius Mentz och allenast	$\frac{1}{2}$ år
3de	Hr. Sven Barck från 1659 til 1669	1 år
4de	Hr. Borge Drakenberg til 1676	16 år
5te	Hr. Börstell	
6te	Hr. Carl Gustav Frölich	} alla ihop i 14 år
7de	Hr. Zacharias Aminhoff	
8de	Hr. Nils Durell	

Huru många år twar varit, wet ingen at ge
 mig Bessed, dock efter the förste 4 och the sid-
 sta har jag giordt uträkning på 14 år.

9de	Hr. von Ungern Sternberg	är blefwen
altså	Commendant 1692 til 1700	i 10 år
10de	Hr. Dobrikoffski til 1701	1 år
11te	Hr. Per Hård til 1722	21 år
12te	Hr. Hindrich Johan Rebhinder	
	til 1734	12 år

13de	Hr. Julius Modee	
14de	Hr. Öfverst Lieut. von Grot	

Huru starkt thetta Slottet är befäst med utans
 och innan-wärck, och huru tappert Motwårn thet
 gjorde i 1678. års feigd, eller Gyllenlöwes Krig,
 thet skulle jag beskriwa, thet Hr. Präses Ceder-
 bourg thet samma icke för mig giordt (c).

Har

Har alltså thetta Bahus-Slott, så wäl som Kongälfvs Stad thet under, wid alla feigder utstådt stora Bombarderingar och Belägringar både så thet war Dansk, som och sen thet kom under Sweriges Crono, både i Kong Carl Gustavs och R. Carl den XI:tes tid, så thet fuller blifwit mycket ruineradt särdeles på norre sidan af Muren gent emot thet höga Bärget Fontin och röda Koen, som thet kallas, hwilcken Mur dock efter Freden särdeles nu är i godt Stånd igen och på alla sidor öfvermåttan wäl fortificerad; Men i Kong Carl den XII:tes tid 1717 wardt beslutadt at låta thetta sköna Slott förfalla, såsom helt onyttigt, sen Bahus-Lån kom under Sverige och i stället bygga ett annat fördelaktigare wid Strömstad på Sundsborg, belägit wid Swinesund eller Ingången för alla resande Landwägen från Norrige til Bahus-Lån samt til siöns från och til Fridrichshald: hwar til wäl en begynnelse gjordes och en hof Canoner fördes tijt från Bahus-Slott; Men så then Sal. Herren blef igenom ett olyckeligit Skott stuten wid Fridrichshald, blefwo alle the Fästnings-wärcken 1719 wid ändan på Kriget aldeles ruinerade och the Canoner alltså tillbaka förde, som icke blefwo wid Strömstad nedfänkta, hwilcka dock af Dykare äro sedermera til största delen åter uptagne och til sin ort förde, så när, som them Fienden kom öfwer och borttog.

2. Om sielfwa Kongälfvs-Stad.

Thenne gamble Stad, belägen rätt ned under Bahus-Slott, dock på norre sidan om Alfwen, öfwer hwilcken äro gjorde 2ne kostbara wiin-Bruggor at thet öfwer fara Norr til Kong-Elf och Söder at Giöteborg från Slottet, kallades fordom Kongehelle,

helle, thet är Konga-Boning / liksom Konga-
hold betyder ett Konga-hus eller Sal, utan twi-
wel så kalladt; antingen thesfore, at Konungarna
ther hade fordom sitt Residence och Säte, eller
för thet Kongen af Sverige hölt ther Möte med
the Norrka och Dancka Kongarna, när the wille
handla om Fred, efter thesne Staden läg tå i grän-
ke-Skildnaden, när wid Hafwet (d).

År 997 tå Kong Oluf Tryggesson hade låtit
Christina Wisken eller Bahus-Län, hölt han Möte
i Kongelle med Uroening Sigrid Storråde af
Sverige om Aektenskap, som ej gick för sig, efter
hon ej wille antaga thet Christeliga Trona (e).

Anno 1020 hölt Kong Oluf Haraldsson hus
i Kongelle med mycket Folck och Skepp, thet möt-
te honom omsider Kongen af Sverige och gjorde
Freds Förbund med honom: Samma tid hade Kon-
gen af Norge jämnwal then del, som Kongen i Dan-
nemareck hafte thet i Landet (f).

Anno 1078 blef åter hållit ett Möte af Konun-
garna i Kongelle, tå möttes tillsammans Kong Oluf
Haraldsson Byrre och Kong Anut af Dannemareck,
som gjorde Förbund med hwar annan om ett Fält-
tog mot Engeland (g).

Anno 1100 möttes 3ne Kongar i Kongelle,
nemligen Kong Magnus af Norge, Kong Inge
af Sverige och Kong Erik Swensson af Danne-
mareck, the gingo fram på Walden för sig sielstwa
och gjorde Fred med hwar andra.

Anno 1177 hade Kong Sigurd Jorsalatar
sitt Residence och Säte i Kongelle och förbättrade
then-

(d) wid Torfai Hist. Norwegica Part. I. Lib. 2. C. 4. P.
36. & 37.

(e) Sturellson p. 153. (f) Idem p. 277. (g) Idem p. 385.

thenna Staden ganska mycket, så at i hans tid war ingen mächtigare eller rikare Stad i hela Norge: han bygde ther en Kongsgård och ett stort Castell af Tort och Sten och lät grafwadijken och Wals grafwar ther om, hvars rudera eller gwarleswor något litet synes ännu ther efter, och är thet samma, som nu kallas *Castell-Ladugården* (then ther tillförne, i Harald Stakes tid, war Gouverneurens och Landshöfdingens Boställe, men nu Örwerstens för Bahus-Låns gröna Dragoner). Här brede wid bygde och i 130 thenne berömmwårde Jorsfalar en Kors-Kyrcka af Trå, i hwilken han lät sättia up en Altare-Tafel af Silfwer och Guld, besatt med dyrbara Stenar, then han hade fådt från Græke-Landet, och på then thet heliga Kors, af Christi Kors utarbetadt, som han hade fördt från Jerusalem. Kong *Eric Eimund* i Dannemarck hade sände honom ett skönt Skrin, thet gaf han och til thenna Kyrckan samt och then Bok med forgulde Bokstäfwer, förårad af Patriarchen i Constantino-
pel (h).

Anno 1135 i Kong *Harald Gilles* tid, så Gutorrn *Harald Glattis* Son och *Secmund* *Luse* pryde woro Höfdingar i Kongelle och *Anders Bruns-son* *Sockne-Präst* thesammastådes til Kors-Kyrckan, blef ett stort buller öfwer hela Staden första Söndags-Matt in til Christi Himmelsfärds-Dag, liksom en stor Armée eller Krigs-hår hade med fullt Giewår marscherat igenom Staden: Hundarna lupo ut och blefwo galne och ho som blef beren af

S 5

them,

(h) Vid. Snorre Sturells, p. 409. 421. 422. Item Wolffs Beskrifning om Norge p. 153. och uti K. Magni Blin- des Saga Cap. 9. & 13.

them, blef ock galen med: Många Borgare blefwo här öfwer förfärade, sålde sina Gårdar ock flötte ut på Landet ock til andra Köp-Städer at bo: The förståndige förundrade sig storligen ock mente, at thetta betydde them en stor olycka. På Pingest-dagen ther efter rådde ock förmante Sockne-Prästern i Kongelle Hr. Anders Brunsson them til at öfvergifwa thenna härliga Staden (som sträckte sig så ut med norre Ulf at Castell-Ladugården in emot sielwa Hafwet) men dock wara wid ett fritt mod, taga wäl wara på Elden, sen the råddat sina Saker ock bedt GUD om Nåde: hwarefter 13 af the förnämste Borgare gjorde sig resefärdige at fara södsleds til Bergen i Norge, men thet lyckades intet bättre, än at 12 af them blefwo bortto med Skepp ock Godz ock then 13de allena blef bångad ock kom med sitt Skepp ock Godz wäl behållen til Bergen, sände så bod til Kongelle ock rådde them at wäl förwara Staden, ty Wenderne woro utdragne med en stor här at strida emot the Christna ock fingo öfwerhand, hwar the foro fram; Men Folket attade icke thenna warningen, förglömde then farliga handel ock bulret, som hade warit i Staden, icke eller lade på hiertat Prästens alswarlige påminnelse. Hwad hände?

På St. Laurentii Dag, så thet war ringt til Högmåsan, kom Rattebur Wendernas Kong til Kongelle med 250 wendiske Snäckor, eller, som wi nu kalle, Caper-Fartug, ock på hwart 24 Soldater ock 4 Hästar, en del lade i Land Öster up omkring Hisingen in til Kongellen en del lade in til Pälarne eller Bryggan, satte Hästarne i Land, redo öfwer Bras-ås ock kommo öfwer Staden. Men så, en i Staden blef thet warse, sprang han strax til Slotz:

Slotts-Kyrckan, hwaråst the måste Borgare woro
 i Högmåkan ock gaf them thet tilkänna, the mente,
 at thet war Kong Eric af Dannemarf. I tancka at
 få Fred med honom, sökte altså hwar til sitt Hus at
 bewäpna sig ock gofwo sig thet efter ned på Bryg-
 gan, hwaråst the fingo se, at thet war en Hår af
 Österlandsstolck. För Bryggan flöto 9 Coffardie-
 Skepp, them lade Wenderna först til, Köpman-
 nen wärjade sig manligen, så at Wenderne miste
 sitt Skepps-folck, som woro mer än på 150 Skepp,
 them the öfwerwunno: Då the hade tagit Skeppen
 flydde Borgarena på Slottet med thet måste ock hä-
 ste the hade ock kunde taga med sig. Hustrorne ock
 thetas Döttrar foro vp i Landet ock Wenderne ginc
 go in i Staden, plundrade then ut ock drogo sen
 för Slottet. The Wenders Kong tilböd them Fred
 ock lofte them så fritt gå ned af Slottet med thetas
 Wapn-kläder ock Pengar, men the wille intet:
 Ther på sköte the på thesa Hedningar, kastade
 Stenar ock grus på them, så at thet föll mycket
 Folck på bägge Sidor: Då thetta blef kunnoot up
 i Landet, kom Bod til Skiurthög (som nu kallas
 Skiurte) twärt öfwer Giöta-Alf, hwaråst war
 Wåstebod ock mycket Folck samladt ock bland andra
 en starck frimodig Bonde Öfwer, som språng
 strax up, satte sin Järn-Hatt på, tog sitt Skiöld
 ock en stor Yre i handen ock sade: I gode Drän-
 gar, låter of hielpa them, thet är nu bättre at
 dräpa Hedningarna ock rädda vårt Fädernesland
 af thetas wäld, än at sitia här ock fylla sig med Öl;
 Men the rådde honom ther ifrån ock ingen wille följ
 ja honom: Men han sade: efter som ingen wil följa
 mig, så wil jag fara allena ock jag skall lägga en eller
 två Hedningar ned, förr än jag faller, ther på
 lopp

lopp han in i Staden, en del af hans wänner lupo efter honom at se, huru thet wille aflöpa: Då han kom in emot Slottet och Hedningarne blefwo honom warse, kommo 8 bewäpnade Män mot honom, han lyfte Yren hastigt up, och skar Strupen af på then, som kom bak på honom och slog then ihjäl, som stod fram för honom: han lyfte så Yren 2dra gången up och med 2 hugg dräpte 2 af them, the andra slog han til sido med Yrhammarn, men blef sielf så illa blesserad och särad: The 4 Hedningar flydde och han förföljde them, så at 2 af them kommo at stå i ett Moras, hwaråst Olswer dräpte them och blef så sielf fastnader i hängedyet, tils hans Folek kommo och hjälpte honom up, förde så honom hem til Skiurte och läkte honom: Thet säges, at ingen Bonde i hela Norge har giordt manligare Bedrifter, än han.

Sen thetta war alt skedd, kommo 2:ne Landshöfdingar med 600 Män at undsätta Staden och Slottet; Men så then ene såg Hedningarna wara så Manstarcka, blef han förfärad och drog tillbaka igen med 400 Män, hwar efter han blef mycket föräcktad, så länge han lefde: Men then andra gaf sig emot Fienden med the 200 Män han hade, dock blef slagen med alt sitt Folek.

Ther på sökte Wenderne alt närmare och närmare in til Slottet, hwaråst Kongen och hans Skeppare stodo i Bakhåld. These Wender hade en Skytt, som träffade en Män så ofta han sköt til Fästningen, ty han stod beträckt emellan 2, som beskiärmade honom med theas Skiöld: Då sade Seemund Zuspryde til sin Son Usmund, wi welle bägge skuta på en gång, jag wil skuta på then, som bär Skiölden, skut tu på Skytten: Seemund sköt

sköt til en af them, som hölt Skölden ock Asmund
sköt emellan Skölderna ock råkade Skytten just i
Nannan, så at Pilen stod ut igenom Nacken. Hwar-
på en Eråtkarl ibland Wenderna gick til Slot-
porten ock stæck en ihjäl, som stod wakt, the af Slot-
tet skuto på honom med Pisslar, men rå hwarcken
Järn eller Stål bet på honom, fast han ingen Sköld
eller Pankar hade på sig, sköt en af Muren til ho-
nom med en Eeke-Pijl, som war hårdad i Elden ock
skarp i then ene ändan, then bet på honom, så at han
stalp ned som en Hund: Då Wenderne thet sågo,
rädto the ock lätte som Wargar, ock the Wenders
Höfding sade: Thetta Folcket är hårdt at handla
med, ock om wi skönt röswade alt thet the hade, så
måtte wi dock hafwa gifwet mycket til, at wi aldrig
hade kommit här: Först wårde the sig med Bewår,
ther efter slogo the of med Sten ock nu slå the of
med kniplar, som Hundar, ock jag förmärcker in-
tet, at Wapn ock Wårja fattas them.

Anstalt til thesa Eeke-Pilar at wårja sig med
gjorde Kong Sigur Jorsalafar, ty då han ha-
de bygt Bahus: Slott, befalte han ock ther efter,
at hwar Man: Person på Landet, som war 9 år
ock ther öfwer, skulle bära in på Slottet 5 Stenar
ock 5 Eeke-Pålar, hwake i ändarna, så the ledo
mangel på them, klöfwo the them mitt i tu.

Hedningarna fulfölgo Belägringen ock skifta-
des wid at storma Slottet, ock efter Wendernes
Kong lät tilbuda them Fred, at the måtte gå ut med
full Mundering ock så mycket Gods the kunde bära,
måste the, sen Seemund Luspryde war fallen,
gifwa sig til Hedningarna; Men the stodo intet wid
accord, ord ock affked med them, utan dräpte the
blesserade ock alla Barn, som the ej kunde föra
med

med sig: Sedan röfswade the Slottet ock Storkyrkan, togo thet helige Kors bort ock then stöna Altar-Tafel, som Kong Sigur tiit förärt; ock tå the gingo utaf Kyrkan gaf Prästen Kongen ett förgylt ock af Silfwer beslagit Wapn, ock Kongens Syster en stor Guld-Ring, ther af märckte the at han war en af the förnämste i Staden: Kongen, som stod hos Prästen sade: Thetta Hus är bygt med stor slit, men mig synes, at then GUD, som thet är bygt til äro, war wred på them, som Staden skulle förswara: Prästen med sitt Tal ther på bewekte så Kongens hierta, at han gaf honom igen både Kyrkan ock thet heliga Kors: Men tå han war ther ifrån kommen, brände the Hedniske Soldater then up, drogo så bort ock togo Folck ock Godz med sig så mycket the mäktade bärga: Tå the nu kommo til Wenden med them, höllo the them under Tråldom hela theras Lifstid, icke annorlunda än Turcken the Christna, dock blefwo någre så ranfönerade ock utlöste: efter then tiden är Kongelle aldrig kommen til sin förra Mækt ock härlighet (i).

År 1158 tå Gregorius Dogson war Kong Inges Landwärie Man eller Gouverneur öfwer Kongelle, kom Norrskæ Konungen Håkan Sigurson ifrån Gottland med mycket Folck in til Kongelle: Gregorius samlade 11 Skepp ock afflog Kong Håkans Folck som woro 3000 Mån ock jagade them bort: Men sedan som Kong Håkan kom til Ritet, satte han Gref Sigur af Röiwe til Länshöfdinge uti Kongelle (k).

Anno 1192 hölt Kong Swere en Slactning med

(i) Om alt thetta kan widlyftigt läsas / dels i Sigurs Saga Cap. 27. & 37, dels i Wolffs Norw. illustrata pag. 165 & 6.

(k) Sturl. p. 460. & 475.

med Kong Magnus Erlingsson i Kongelle och upbränd
de hans Skepp. Sedan, då han Anno 1194 kom
åter til Kongelle, fann han ther en Cardinal från
Rom med Utlafs-Bref, hwilken Kong Swere
wiste af Landet med sitt främeri (l).

Anno 1206 war ett Muncke-Clöster i Kon-
gelle, i hwilket Jon Dronning blef begrafwen,
som war Kong Inges Burkons Länshöfdinge öfwer
Wijforna (m).

Anno 1217 och 1224 har Kong Håkan Hå-
kansson residerat uti Kongelle och låtit göra en
Stank i Kanille-Holmen, som ligger wid Sta-
den (n).

Anno 1257 seglade then unga Kong Håkan
med sin Flotta til Kongelle och blef sielf på Slottet,
som stod på Holmen wid Kongelle och satt ther för
the Danskas Infall, drog sedan up til Liodhus
eller Löse, thet Präses Cederbourg kallat Lö-
dese thet gamla och nya (o) för så ther ifrån up til
Låne, men då han kom igen til Kongelle och lät sig
sätta öfwer Ålen på Hulden, blef han ther siuf och
dödde (p).

Anno 1304 blef Kongelle Stad och Slott
pantfatt och til Förlåning lämnadt åt Kong Börges
Bröder i Swerge Hertigarne Eric och Waldemar,
hwilka sedan rebellerade emot Kong Håkan Mag-
nussön, som blef therföre twungen at belågra Kon-
gelle Stad och Slott (q) hwilket bör stillas från
thet Slott, som Kong Sigur Forsalafar lät up-
bygga wid Castell-Ladugården 300 år före thetta;
ty då thet af Wenderna blef förstördt, lades thet
ta

(l) Konunga Sagur p. 436. Item Sturl. p. 524. (m) Igema
p. 500. (n) Idem p. 648. (o) Götteb. Beskrifning
p. 4. & 5. (p) Sturl. p. 757. (q) Idem p. 813.

ta an på then Holmen ther thet nu står af Kongen i Dannemarc, som förbemålt är.

Efter så många otaliga feigder, plågor och olyckor, som timat thenna fordom största, förnämsta och rikaste Staden i hela Norge alla Tider, särdeles 1645 den 13 Aug. då han af våra Swänska blef med glödbande Kulor från Lågret på Hisingen til största delen afbränd, in til sidsta Krigets Slut 1720, är han nu sig intet lik, hälst sen Staden i Kong Carl Gustavs tid 1658 miste sina Privilegier, Borgerskapet blef befalt flytta til Giöteborg, Mästare och Uddewalda (r) och inga andre skulle bo ther än Krögare och Handwärcs Män til Fästningens tjenst, dock är then nu äntå wackerert tiltagen, hastwandes både Magistrat och ansenligt Borgerenskap, som upbyggt en wacker Kors-Kyrcka af Trå med Altare: Daska, Predike-Stol och Orgetwärc, underhållandes både Pastor och Communnister samt en Schole-Mästare med Collega; Men sen som Giöteborg kom i stor och Hundelen i Kongelle tog af, är Borgerskapet i fattigt tilstånd mot andra, så at the förr ey hade tunnadt underhålla sina Bräster, om the ej genom Kongl. Benådning alt ifrån K. Carl den Xdes tid tils nu, fått 70 Tunnor Crone-Spannemål, utom en liten Soekn på Landet Ytterby til hielp, dock äro these 70 Tunnor år 1739 blefne anslagne til Giöteborgs Gymnasium och Scholæ - statens rundeligare underhåld, icke utan Pastoris loci stora skada och affaknad, hälst the så Borgare ther äro hafwa lifen eller in-

(r) Kongl. Maj:ts Resolution öfwer Giöteborgs desiderior af den 4 Junii 1658.

gen Handel, utan lesna af Åkerbruk och sina många vackra Trågårdar, samt Krögerij och Bakerij til Guarnizonen på Fästningen så wäl som til resande, utom något Hysterij the kunna idka i bägge Allwiwerne norre-och Siötre. Hwileket föranlätte Herra Mag. och Kyrkoherden Tranchel på Riksdagen 1742, såsom Riksdags-Män bemålte Erone-Spannemål hos Hans Maj:t och Rikssens Ständer åter söka och winna, hwileket och skedde 1743 på the många Kongl. försåkringar både för sig och alla efterkommande så niuta. Ehesh wet jag intet mer märckwärdigt här: dock wil ej förgäta at upteckna the Pastores och Söckne-Präster, som öfwer 100de år tilbaka betient Kongelles Församling, them nu warande Kyrkoherde. Hr. Mag. Tranchel på begäran dragit utur en gammal Kyrke-Bok och mig tilhanda såndt.

Ehen 1ste Söckne-Präst, som man kan minnas och så kundskap om, har varit en widd namn Hr. Cortt under Påwödsminnet.

Ehen 2dra Herr Lauritz och så under thet Påwiska wäldet.

3die Hr. Staffan eller Stephanus, som uti Kongelle war then sölste Evangeliske Präst, efter then Reformationen, som skedde i K. Christian den 3dies Tid. När han kom til kallet eller Pastoratet (som man nu säger) wet man intet, men han dödde 1560, tå thet gamla Swänska Kriget börjades, och emedan Kriget påstod i 7 år och hela Kongelle Stad blef afbränd, stod Pastoratet vacant eller ledigt utan Präst i några år och blef af fringliggande Präster ibland betient.

Ehen 4de Pastor war Hr. Michel Basse Jönsson

Kallad til Pastoratet 1569, som lefde ther wid i 39 år ock dödde i Kongelle 1608 i Maji.

Then ste wid Namn Holger Ovensson blef på Bartolomæi dag 1608 från Slotts-Präst på Bashus kallad i Hr. Michels ställe, ock efter Kong Elfs Stad blef af the Swänska afbränd 1613, befalte Kong Christian den IV, at the skulle bygga Staden tätt under Slottet, dock utan för höge Bro, ther ock Kyrkan bygdes, som står ännu på samma Plaz: förbemälte Hr. Holger blef Probst 1626 ock dödde i Kong Elf den 5 Dec. 1632.

Then ste hette Hr. Peder Söfrenson, hwilken, då han hade varit 6 år Capellan i Hiertum, blef han kallad til Pastor i Kong Elf, sin Födelse Ort, år 1633 den 13 Jan. föreständes Församlingen alt til 1677, oaktadt han sökte sig ther ifrån, då Staden war af Fienden afbränd 1645, thet K. Carl Gustavs Höglöslig i äminnelle Nådiga Bref för honom til Consistorium i Siöteborg, nogslant utwisar, hwilket jag håller wärdigt här ord ifrån ord införa.

Carl Gustaff med Guds Nåde, Sweriges, Göthes ock Wendes Konung &c.

Wår kärrest ock nådiga benågenhet med GUD Allmæktig. Efter som, Superintendent, Kyrkoförherden i Kongelf, Hr. Peder Söfrenson råfat i någon olägenhet genom bemälte Stads ruinerande. Hwarföre är wår nådiga wilja ock Befalning, det J jämte thet förriga gjaldet, som han nu hafwer, accommodera honom med det första, som kan vacant blifwa, wærandes det ju bättre han kan bekomma, ju heller Wij thet se, på thet han må någorledes

gorledes ställas klageslös. Datum wid Siötheborg på Skeppet Ammirante den 6 Junii 1658.

Carl Gustaff.

Then 7de Herr Mag. *Lars Westerman*, hwilken tilträdde året ther efter 1678, men lefde intet längre än til 1681.

Then 8de Herr Mag. *Jacob Rattrey*, kallad från Håfwet i Stockholm til Kongelf, theräst han med heder ock beröm war icke allenast Kyrckoherde i Staden ock på Landet, utan ock Slotts-Präst på Bahus alt ifrån 1682 til 1709 så han, som ock på Prästemötet i Siöteborg präliderat, i HErranom afsonnade. Ther på blef

Then 9de Salig Herr *Anders Tranchelius* utwald til Pastor, emedan han ther i många år warit Stads-Capellan ock mycket trålat så wäl som then nu warande Commministern Herr *David Kreitlov*: ock så han i 25 år wäl förestädt Församlingen, i ty han lefde alt tils 1735, wardt hans f. Son så lyckelig Hr. Mag. *Andreas Tranchelius* ock blef året efter 1736 benådad med Fulmakt på Kongelfs Pastorat, sen han sielf präliderat i Rostock then 20 Julii 1723 De commercico rei spiritualis cum re materiali, hafwandes sin egen Bror Hr. *Jöns Tranchel*, som nu är Slotts-Präst på Bahus, til sin Respondent, samt thes utan warit Adjunctus både hos sin Sal. Fader ock i Siöteborg wid Domkyrckan i någre år. Ther är rart at se 3ne Bröder wara Präster i en Stad, i ty then yngsta Hr. *Peter Tranchel* är Rector Scholæ i Kongelf, liksom trett annu rarare war at se ock förnimma 3 tökliga Bröder wara på en tid Biskopar, nemligen Doctor *Eric Benzeli* i Lindköping som blef Arcke-Bisshop 1742 ock dödde 1743

Doct. Jacob i Giöteborg som nu succederat sin
 Cal. Bror, ock Doct. Hinric i Lund, hwilcka, så
 som rätta fasta Pelare, GUD uppehålle til sin
 Kyrckas Förswar mot alla willo-andar i långliga
 Tider!

De Magistrats-Personer, som nu för tiden
 finnas, äro följande:

- 1) Borgmästaren Herr Gabriel Hofverberg,
 som ock är tillika Stadsens Notarius.
- 2) Rådsmän äro Hr. Anders Seglorin,
 Hr. Gunne Månson,
 Hr. Bengt Delander,
 Hr. Rutger Biörck.

Under thenna Stads Församling ligger then så
 kallade Röbo-Sockn, hälst thes egen Kyrckia blef
 förstörd, så Landet blef Swänst i then feigden, li-
 som Västve-Kyrcka wid Udderwald.

3.

Om Ytterby Kyrcka.

Men innan jag går från Kongelss-Stads Be-
 skrifning, är nödigt at något förmåla om Ytterby
 Annex, (som förbemålt är) hörer under Kongelss,
 til Sockne-Prästens understöd.

Thenna Annexe-Kyrcka, belägen i Sare-Så-
 rad, som så kallades fordom under Daniska Reges
 ringen, utan twistwel af en stor hög i Karaby Sockn,
 men nu Söder-Sårad, medelst thet, at thet ligger
 måst i Söder i Bahus-Lån på Inland, synes sådt
 sitt Namn af yttersta Byen, emedan thenna Kyrck-
 ka ligger ytterst utføre gamla Staden Kongelss norr
 åt, som fordom dags låg wid Castell-Ladugården,
 som nu ligger under Ytterby.

I gamla tider kallades hon S. Halswors-
 Kyrcka, til hvars ära hon war inwigd, hälst ock
 thet

thet Beläte fins uthuggit i en Sten ock insatt i norre kanten af Kyrckan. Man wet wäl intet äretalet, när hon blifwit upbygd, dock menar man at hon är then äldsta Kyrcka i Bahus-Län, så ingen Kyrcka mer war på thenna sidan Christiania, förutan thenna; ty efter gammal Saga, skal S. Halwor ock hans Bror S. Olof, under resan til Norrige från Köpenhamn, giordt ett löfte, thet the wille bygga en Kyrcka, om han eller S. Halwor kunde århålla ett Konunga-Rike, ock efter S. Olof fick Norrige, så skal han ha bygt thenna Kyrckan, som är af Sten ock är 1699 blifwit förlängd ock mellan-Muren i Choret borttagen.

Hwarcken af Klokan, Altare-Tafeln, Predike-Stolen, Graf-Stenar eller Epitaphier, har man här någon uplysning i Antiquiteten.

Jefe eller är i thenna Socknen något. Säterij ock Herregård mer än Marbårg / som hörer til Herr Gen. Majoren ock Landshöfdingen i Wenersborg Axel Roos, then hon nyligen sig tilhandlat af Sal. Gen. Major Rancks Arswingar, hwilcken i sin tid lät anläggga ock upbygga then samma af en Bonde-Gård, then han sen kallade Marbårg, efter ett Bårg, strax wid Giöta Elf belägit.

Jefe långt här ifrån in emot Kong-Elf är för några år sen af Stadsens Inwånare uprättadt ett Zegebruk; Jämwal fins strax under Bahus-Slott en nys upbyggd stor konstig Miöl-Dwarn, som går utan fall, med strömmandewatnet allena, then Hr. Gen. Roos ock bekostat af egna Medel til Fästningens fördel ock nytta, som eljest måste fara öfwer Giöta-Elf til Särte på andra Sijdan i gamla Sverige, hwilcka Särte-Gårdar ty medelst ha warit här tills skattsejra ock än äro, för thet the flota ma-

la til Fästningens behof. These Gårde och Stågsdals Gårdar wero jämwal lämnade i gamla dagar til Cronan Dannemarc och Norrige för Bahus Fästnings nödiga malning emot ett ansenligt wederslag af hela Lundby och Lufwe Socknar på wästra Hisingen.

Thet 2dra Capitlet.

Om

Mastrands Stad

Och Slottet Carlsten.

Si Elfsjöbels Probsterij ligger och then namnkunnige Staden Mastrand, som är blefwen först anlagd och bygd af then berömmelige Norska Kongen Hakon Hakanson 1263 (s) och thet på en Ö eller utklippa wid stora Hafwet, för thet öfwerflödiga Fiskeriet, som i synnerhet ther war på then tiden; utan twiswel är thetta stedt, sen som Kongelf wardt af Wenderna förstörd.

Staden förer i sit Wapn 3 Länger satta i 3kant i freken, omfring stå thesa orden: Opidi Mastrandensis S. sc. Sigillum. mcccxxx.

Thenna Stad kallades fordom Måse Strand för the många Måsar rundt omfring, eller Måswar, som för Fiskens skuld uppehålla sig ther til stor myckenhet.

(s) Surl. p. 795.

En del kalla Staden *Marstrand*, efter then är belägen wid stora Mare eller Hafwet: andra åter föregifwa Staden hafwa fädt sitt Namn af en Mast, på hwilcken Skeppbrutne Jolek, i synnershet en förnäm ock rik Jungfru, wid Namn *Maria*, blefwit bår gader ock kommit in på thenna Den med Lifwet, sen Skeppet hade strandat på *Pater noster-Stiären*, som ligga strax utan för *Mastrands*; då en ock äro them seglandom ganska farliga, såsom *Scylla* ock *Charybdis*, at the ha wäl orsak, särdeles i Stormwäder innerligen bedia: Sader wår ic. ock förthensskuld kallas Staden af *Holländerna* än i dag *Masterland*, dels ock therföre, emedan tå Skogarna woro i Flor, blefwo fordom, efter mitt omdömmen, många *Master* tijt slättade i Land ock til utlänningar försälde. Hwilcken then rättaste Meningen är, lämnar jag androm til at dömma: Dock är bäst skrifwa ock kalla Staden *Mastrand*, som thes gamla Sigill af år 1330 thet uttrycker i *Roybar* med följande *Bokstäfwer* i kanten: Anno *MCCCXXX*. Men in uti stå 3 stora *Sillar* i treskant satte med thenna Skrift omkring: *OPIDI MASTRANDENSIS S. sc. Sigillum, loco oppidi*. Hwilcken Skrift fins oförändrad i thet nu brukeliga Sigillet af *Silfwer* gjordt i *Sal*. *Borgmästarens* *Helge* *Dögers* tid.

I gamla tider har *Mastrands* *Den* warit ett *Sisteläger* ock legat til *Lycke-Sockn* i *Torsbys* *Gial*, hwilket ett gammalt *Document* eller *Bref*, som fins i *Torsby Prästegård* bredare utwisar.

År 1598 hafwer *Erlig* oc *Welbördig Mand* *Sten Malteson Herre* til *Holmgaard* oc *Höwidsmänd* paa *Babus* ladet förordna oc köbt en *Bogh* til hwer *Kircke* udi *Babus Lanne*, hvor udi

Kirchens Regensfaber aarligen skal indskrifvis. I
från hwilcken tid Råkenfaperne blefwo af följande
underskrefne, jämte the då warande Prästmän.
Såsom:

År 1598 af Magnus Pederßen / Borgemester.
Anders Jensen, Byfogde ock 2ne Raads
mend.

1599 til ock med 1623 af Helge Tøgerßen / Borg-
mester, ock under samma tid ifrån år 1601 til
ock med 1611 af Jakob Anderßen ock Helge
Tøgerßen bägge Borgmästare, jämte 2 til
10 Rådman tillika med Byfogden.

Ett ock annat år wid samma tid, har ock en
Stift-Skrifware, såsom Anders Pederßen
ock Jens Pederßen varit.

1641 Anders Pederßen, Borgmester med Råds
män. Sedan nämnes ingen Borgmästare förn

1647 Iswar Helgeßen ock Anders Pederßen
Borgmestare, hwilcken senare lefwat til 1650.

1651 Har Iswar Brabbe Tygeßon åfwenwål
underskrifwit, men nämnes intet hwad Be-
stälning han hade.

1662 Ha Iswar Helgeßen ock Söfren Chris-
terßen bägge såsom Borgmästare under-
skrifwit.

1665 Peter Dragman ock Iswar Helgeßen
Borgmästare.

1672 Nils Thomason Seman ock Anders
Ewenßon Borgmästare.

Thenne Nils Seman har varit Justicia-Cantz-
lerens Semans Fader, hålft han hette
Thomas.

Sedan the åfwannånnde Borgmästare afledit,
har intet varit mer än en Borgmästare i Mastrand
tillika,

tillika, nemligen följande, som ther efter tillträdt.

- 1683 Anders Jutterbol.
 1684 Anders Kache.
 1696 Peter Kall, blef sen Håradshöfdinge uti
 Sunnerwiiken.
 1699 Magnus Stenius.
 1717 Nils Fokbårg.
 1722 Christopher Bilmarck.

Then tiden Staden war i flor, woro här äfwen *Præsidenter*, men medelst thet, at the gamle Rådstugos handlingar äro förskingrade i ofreds-tider, har jag intet kunnat få Namn på mer än en, som hett *Anders Roman*, som af Rådstugu-Protocollet hållet 1671 ock 72, så igenfinnes, warit *Justitiæ-Président*. Wid samma tid war *Johan Plate* Syndicus. Uti *Kyrko-Boken* nämnes en Rådman *Borras Aschenberg*, som lefwat ifrån 1599 til 1606, men ej är troligt, at han har warit af then Höggrefsigæ *Aschenbergs-Familia*.

Wid samma tid har ock warit en Rådman, benämd *Jörgen von Schleswen*, som synes warit *Udel*.

She nu warande Rådman äro Herr *Nicolas Darell*, Herr *Johan Beyer* Stads-Notarius, Hr. *Christian Bundsen* ock Hr. *Johan Holst*.

Äldre Stads-Privilegier kunna intet igenfinnas, än ifrån år 1440 utgifne af Kong *Christopher* i *Dannemarck*; Men at Staden är långt äldre, har jag på sitt ställe klarligen wisat.

När thenna Staden war kommen i Stånd, har Kong *Magnus Erikson Smek* gifwit sin Drottning *Blanca* til Morgongäfwa, ock Lifge-
 65 dinge

Dinge icke allenast Bahus utan ock Mastrand samt hela Fiffyfel (t).

År 1566 woro the Swånffe inne på Roden ock wille storma Mastrand: Men Borgarena hade wålt Jfen, at the icke kunde komma öfwer, men måtte draga tillbaka (u).

Borgarena i Mastrand ha af Arilds tid warit försedde med gamla goda Privilegier eller Friheter ock flere äro them gifne i K. Fredricks then andras tid, angående Fisset; Men som Inbyggarne then tiden misßbrukte them, emot andra, som kommo tijt at fiska ock insalta, tog GUD Fisset bort (x).

I thenna Staden blef år 1449 på Marie Besöfvelses Dag K. Christiern then I. hyllad af Bisfopen ock Riksens Råd, emot Kongl. Försäkran, hwilcken säges förwisso hafwa brakt först in Christendommen uti Norrige (y).

1586 brändes Mastrands Stad aldeles up (z).

1643 blef åter thenna Staden ynkeligen afbränd ock thet i Aug. Månad (a).

Doct wid alla thesa olyckelige händelser, har GUD bewarat sielfwa Stads-Kyrckan, kallad Marie-Kyrcka, antingen ester Maria Christi Moder, henne til äro inwigd, eller (som gamla Män berättat) af then strandade rika Jungfrun Maria, som til Tacksamhet lätie bygga thenna Kyrckan, hwilcken är hwålsd med Sten, försedd med ett wackert Sten-Torn ock sköna Klocker, sen the gamle i sidsta Ede-Branden 1682, hwilcken hela Staden 3die Resan åter jämmerligen öfwergicte, blefwo försmälte,

(t) Sturl. p. 839. (u) Vandals Norriges Beskrifning. (x) Norvegia illustrata p. 171. (y) Hwivfelt. (z) Zeir. (a) Christ. Steph. Bang.

smälte, på hwilcka ha stådt med fulla Bosstäfwer:
 MARIE-Kloster, til bewis, at förbemälte Jungfru
 lårit giuta them. Ock synes thenna Kyrkan wara
 gammal af gråsten upbygd, dock med Tegelsten i
 hörnen ock kanterna zirad, hållt man ser icke allenast
 ett stort inmuradt Kors på östre Gassen, som är
 sedt i the Catholiske tider, utan ock under Taket
 bak om Altaret i Choret thenna gamla Muncke-
 Skriften: Cōpletū ē op9 ys año dm. MO. CDLX
 octauo ydvs Octob. i. e. Completum est opushoc
 anno Dñi M CDLX. Är alltså Choret bygd wid
 Kyrkan 1460 den 8 Octob. Men sielfwa Kyrkan
 äldre, utan twiswel i 14de Seculo, hållt Choret
 stiger så högt med thes Bygnad, at thet skyer mer
 än hälften af thet omrörda Korset på östra Gassen.

Kyrkan är upbygd på Kloster-Grund, ty in-
 nan then kom til at byggas, hafwa the allenast haft
 en Kloster-Kyrcka i början, hvars qwarleswor på
 södra sidan om Kyrkan än synas, hwilcken del af
 Kyrke-Gården är anslagen til the fattigas Begräf-
 ning ock kallas then frija Kloster-Jorden. In i
 Kyrkan äro wackra Ornamenten, utom en hwälfd
 Sacristie, är ett skönt Orgel-Wärck ock Altare-
 Tafel, the the äro bekäftade för Kyrkans Medel,
 jämte Målning öfwer alt i Kyrkan, samt hederlig
 Kyrkegårds-Mur med Bräde-Tak ock Järn-Gal-
 rer i Kyrke-Portarne.

Men Predike-Stolen har Sal. Probstens Bag-
 ge sielf bekostat med 300 Dal. Silf:mt, item en
 stor Silf:Skål på 80 Lod wid påß, som brukas
 wid Funten, thesutan ett skönt Altare-kläde af rödt
 Sammet med Silfwer-Françar ock Silfwer-Spes-
 kar i alla Sömmar, hwar på står Sal. Probstens
 ock hans Frus Namn med åretal 1717.

Uti Kyrckans Chor ligga these Graf-Stenar
then ena af år 1574, på hwilcken lasas these orden:
Pawel Franzen Sogne-Prest i Mastrand oc
döde Anno 1574.

Then andra af år 1586 den 10 April, hwar
på år uthugget: *Albert Alard rich, Arne Oloffson.*

En dylik Grasssten med en Måfings-Plåt up-
på, utan namn, dock år 1641 fins ther ock. Uti nor-
ra gången är ock en Lijfsten, hwar på mitt i står ut-
huggen en stor Karl med Wårja wid sidan ock en
hop Wapn omkring med thenna underskrift: Anno
1612 den 23 Maii *Bleff geschossen für Elsborg, Der*
Edele Ebrenveste Herr Fabian von Loben, Ritter aus
dem Haus Grosdorben in Nieder-Lausnitz. Godt Giebe
E. F. auferstehung. Thet år, år 1612 den 23 Maii
blef then Adle Ehrensäfte Herren Fabian af Loben,
Riddare af thet Adelige Huset Gros-Dorben eller
stora Häfwet i nedre Lausnitz skuten för Elsborg,
GUD gifwe honom en frögdefull upståndelse. Et-
jest äro inga Epitaphier eller annat in i Kyrckan
märckwärdigt.

Then tiden Staden war i Floe ock wålmact,
blef samlad af the tå warande Borgare en wis Col-
lect til ett Hospital af Trå bygt, bestående af en
Stuga, ett Kiöf ock en liten Kammare til 8 Perso-
ner, som ther upphållas af Råntan på Penningarna.

Thesutan är ock i Mastrand upbygd en liten
wacker *Schola*, liksom i Kongels, Udderwald ock
Strömstad, hwaråst en hop Barn så wål från Lans-
det, som i selswa Staden hafwa lägenhet at bli un-
derwiste icke allenast i blotta Christendommen på
Swåncka, utan ock så wida i Bosliga konster på
Latin &c. at the ther ifrån kunna bli förasskedade
til *Ötöteborgs-Gymnasium.* Rector Scholæ har
fordom

fordom varit *Slotts-Präst* therjämte; Men nu sedan *Præbende-Pastoratet Solbårga* gick ifrån *Mastrands Stad* och fick sin egen *Kyrckoherde*, som skedde 1726, här *Pastor* i *Mastrand* sådt *Fulmakt* at och vara *Slotts-Predikant*, hwilket skedde först år 1737.

De *Probster* och *Kyrckoherdar*, som man kan weta varit i *Mastrand*, äro följande, then *Probsten* *Herr Mag. Brag* varit så god och *extraherat* utur *Kyrcke-Böckerna* och mig lämnat.

- 1) *Herr Parwel Frantzen*, som afled 1574, thet hans *Gräfften* utwisar.
- 2) *Herr Christer Nilssen*, blef *Pastor* 1598 och *Probst* 1610, dödde 1619.
- 3) *Herr Biörn Helgeson Brahn*, som ligger begrafwen under *Altaret*: kom til *Pastoratet* 1620, blef *Probst* 1637 och dödde 1646.
- 4) *Herr Päsche Larsson*, hvars namn fins antecknad i en gammal *Dans* *Bibel*, uplagd i *Kiöpenhamn* 1647 så han tilträdte *Pastoratet*; Efter hans död 1650, kom thet *Son*
- 5) *Herr Lars Päscheffon Wandelin* på erhållen *Fulmakt* 1651, men lefde intet längre, än til 1668; dock är thet wist, at honom succederade thet *Måg*.
- 6) *Herr Mag. Fridrich Nilsson Bagge* 1669, som 1679 blef *Probst* öfwer *Elfsjöhel*, samt medelst sitt trogna och redeliga förhållande under ofredsåren 1675 til och med 1679 benådad med *Rgl. Fulmakt* på *Solbårga-Pastorat*, såsom *Præbende* til *Mastrand* år 1682 den 19 Dec. jämte *Kongl. Confirmation* på thet *Probste-tienst*; *Ehenna* *Sal. Mannen* war en *autoriserad* *lård* och *berömmelig* *Man*, hade icke allenast

diipu.

disputerat ock Magistrerat i Wittenberg
 1667 den 9 Octob. 1ste gn. sub Præsidio Doct.
 Calovii, i hwilcken Disputation han giordt
 Adnotata Anti-Grotiana ad librum Joëlis.
 2dra gn. sub Præside Ægidio Strauch pro
 impetranda licentia publicè præsidendi & do-
 cendi de Historia Symboli Apostolici. 1668 den
 22 April disputerade han sielf, såsom Præses i Al-
 torph De origine orbis literati, utan ock giordt
 en Synodal Disputation 1683 in Art. De Jesu
 Deo & Homine, för hwilken han sielf præsiderat,
 samt 1708 låtit gå i Trycket Mellificium Evan-
 gelicum: Item Curriculum vitæ Christi ock en
 Tractat om Werldenes Håfängelighet, hafwandes
 wackra hederlige Barn lämnat efter sig, nemligen
 Probsten Herr Friedrich Bagge up i Östergötland
 på stora Aby, tijt han blef transporterad, såsom
 Pastor från Skae här i Bahus Län 1716. An 3ne
 andra Söner, som äro Rådman, Hr. Lorentz
 Bagge i Giöteborg, Hr. Samuel Bagge i Mastrand,
 item Hr. Johan Bagge i Örebro, utom afledne
 Kyrcchoerden Nils Bagge i Fagerå. Har altså
 ihenna Sal. Mannen, som war på förslag at bli
 Dom-Probst i Giöteborg efter Sal. Magister Jo-
 han Florander 1708, warit Pastor i Mastrand från
 thet han war 23 år gammal i 44 år ock Probst i
 34 år; war såledeg inter mer än 67 år, rå han dödde
 1713, men hans Ancke-Fru lefde alt tils 1731. Ock
 emedan Sal. Probsten hade allenast en enda Dotter,
 lagade han några år, före sin död, 1709, at hon
 blef gift med Sal. Biskop Carlbergs Son Mag.
 Johan Carlberg, hwilcken ock fick Kongl. Fulmact,
 såsom then
 7) i ordningen; Men uppehölt sig måst uti Sol-
 bårga

bårga Pastorat, hwaråst han ock dödde uti ett
ensligt ock ånsligt Lefwerne 1724 den 27 Dec.

Efter hans död kom Solbårga Gial från
Mastrand, i ty Reg. Pastoren Herr Nilz
Hammarberg fick Fulmakt ther på 1726 ock Ma-
strands Stad fick sin Präst nemligen:

- 3) Herr Mag. Jonas Brag, som på erhållen Ful-
makt den 9 Aug. 1727 trädde til följande året
therpå, är ån i Liffwe ock med berömdwård sit
nu förestår både Slotts- ock Stads- Försam-
lingarna, hwilcka intet äro i thet Stånd ock
wålmackt, som i Sal. Probstens Bagges tid;
Dock är Staden wäl bebygd til största delen
ock försedd med en god Skepschanna til thet
största Flotta, som kan finnas ock strax färdig
at löpa ut i alla feighder. Sen Herr Magister
Brag warit Herredags-Man 1741, bles han
wald til Probst, efter sin lyckeliga hemkomst
1742.

År 1670 ock 71 hölts i Mastrand en farlig Com-
mission öfwer thet stora Cruldoms wåsendet, som
förspordes gå i Swäng så här, som i Kongelf,
the som bleswo öfwertygade på bägge ställen, kom-
mo ock at stå sitt wålförtiente Straff wid Staden
Kongelf. Men the Handlingar här om äro förtome-
ne, at jag ej kan få rätt grund här på.

År 1706 i Junii skedde en gruswolig Execu-
tion på Galgabärgen, strax wid Köden i thenna
Staden, öfwer en Advocat från Wåsterbotn
Johan Hinrich Schönheit, i anledning af Kongl. Göta-
Håf. Rätts Dom, i ty han, såsom en GUDS,
thes H. Ords ock Sacramenters Försåmare, i
thet han kallade Herrans H. Mattward en Prästes
Lögn ock Bedrägerie, bles sig sielf til ett wålförtiente
Straff

Straff ock androm Ogudaktigom til Skräck ock
Barnagel, hans höggra Hand honom af Böldelen
först afhuggen, Tungan utur Munnen affuren,
ther efter halsbhuggen ock å Båle bränder, men
Tungan ock Handen på Käfen in i Stadens Torg
fastspikade, sedan hans ochristeliga ock fiättersta
Smådes. Skrifter blifwit förut i theß åsyn af Böldelen
upbrändes.

Herr Mag. ock Proffsten Brag, som jag har
orsak at tacka för stor uplysning, har ock berättat
mig en sällsam ock underlig händelse 1728 i Octob.
om en Soldate - Hustru, Kersti Swens Dotter,
hwilcken kom bort ock ingen ån i dag har kunnat weta
til at ge någon underrättelse om mer ån hennes Man
Swen Frist, then han för Prästerna ock Dom-
Stolen sålunda giordt: Jag har lefwat på 4:de
året med min Hustru ock aflat 3 Barn med henne,
som altid fört ett stilla Gudfruktigt lefwerne, har
ock warit frisk al sin tid til den 30 Octob. 1728, då
hon begynte jämra ock klaga sig, ock då jag frågade
hwar hon feltes? sade hon sig thet intet weta sielf.
Jag frågade, om hon wille ha Prästen eller någon
til sig? swarade hon: Nej. Therpå gaf jag henne
en Psalm-Bok at läsa i, thet hon ock gjorde. I
Sömnas tid ock gret bitterligen: Jag bad henne
intet taga sig galna Tanckar före, utan ha GUD
för ögon, hwar på hon swarade intet, utan gick til
Sångs, doct suckade ock bad GUD innerligen hiela
på sig, tog så sitt späda Barn til sig i Sängen ock
bad mig at lägga mig tillika med, ty hon wille sofw
wa: ock då wi låsit ock befalt os i GUDS wäld,
sömnade hon in, ock då jag legat i stor ångslan,
wände hon sig från Barnet til mig ock frågade, om
jag sofwit? ock då jag sade: Nej, sade hon sig
hafwa

hafwa sofwit wäl, läg så sen stilla ther på, at jag ej annat wiste, än hon åter insomnat, at jag i glädie ock somnade in: Men strax ther efter steg hon up, hwardöfwer jag wakenade ock frågade, hwart hon wille gå? Swarade hon: Jag wil gå ut, ock så jag tilböd mig wilja gå med, wille hon thet ej, utan för hastigt ut, ock som jag, full af ängslan, skyndade mig efter henne, kunde jag dock intet hinna henne, utan fick omsider se henne öfwerst på Bårget wid Slotts-Kyrkogården, ropade ock bad, thet hon intet måtte taga sig något oråd före, utan gå hem til sina små Barn: Men swarade icke ett ord: ock så jag med stor nödo kom uppå Bårget, ther hon hade stådt, war hon redan borta ock aldrig syntes mer hwarcken dödd eller lefwande: hon blef wäl efterletad af ett helt Compagnie uti alla Rum ock Ställen, men hwarcken til Lands eller i Watten har man kunnat se eller finna thet ringaste spår eller Kläder efter henne, utan twiswel therigenom, at hon, under en starck Landwind, wid sitt ynckeliga nedstörtande i Hafwet, medelst then henne åkomne alt för stora ängslan, drifwit strax om Watten ut i wilda Hafwet ock ther blifwit försänckt; Dock huru här med föreweter, wet GUD bäst: Men efter hon altid fört ett stilla ock Gudsfruktigt Letwerne ock med sin Man lefwat kärligen ock wäl, är rådeligast at intet just för ömma henne, som war rådad i en alt för swår Frestelse, utan helre lämpa in på henne the ord, som stå i Uppenb. Boks 3: 3. 9. 10. Verser. At fast hon hade en liten kraft, wille dock GUD bewara henne i Frestelsens Grund ock draga henne utur Satans hop.

Om Carlsten.

Efter Freds fördraget 1658 den 27 Febr. uti Rottskid med Kong Carl Gustav den X. i Sverig och med K. Friedrik den III. i Dannemarc, som i then 8de Puncten affstod i ewärdelige Tijder de eröftrade och nu restituerade Länder i Holsten, Jutland och Seeland, nemligen Skåne, Blekingen, Halland, Bornholm, Bahus Slott med hela thes Län, item Staden Dronthem och hela thes Amt i Norrige, söll, i K. Carl then XI. tid 1675 K. Christian den V. in i Skåne och wille alt taga igen, som war i hans Sal. Hr. Fars tid förloradt, giorde ther på försök med 10 blodiga Fältslag wid Lands Crona, Lund, Salmskud, Christianstad, men i synnerhet här i Bahus-Län, genom sin tappra Gen. Fält-Marskalk och Ståthållare i Norrige Ulrich Fr. Guldenslow, så han 1677 den 23 Julii belägrade Mastrand, som så för tiden wäl hade en Fästning, men bestod allenast af 4 Skankar, som kallades: Malepert, Hedvigsbalm ut med Roden belägen, item Gustafs-Borg och Carlsten och måste omfider ge sig; ty så the 2ne Skankar blefwo med storm intagne, betiente Fienden sig af them och sködt så länge på the andra både från sin ankomna Flotta til Sids och til Lands från Roden och the intagne Skankar, at the med accord måtte ge them öfwer: dock blefwo the restituerade wid Freds-Slutet och under Gref Dahlbergs direction, på Sal. K. Carl then XI. Befalning 1682 giordt af alla 4 Skankarna ett nästan öfswervinneligit Slott, wid Namn Carlsten, som är uparbetadt måst af Arrestanter och Lifsfångar, hwarthån the, som grofwa Misgårningar giordt och skonas med Lifwet, blifwo förwiste at ther arbeta liksom Glaswar i Turckiet.

Thenna

Thenna Fästningen til utan- och innanwårcken, Redouter, Etager, Raveliner, Bastioner, Baraquer, Magaziner, Kyrcka, Fänge-Hus, Brun &c. har Präses Cederbourg i sin wackra Beskrifning under Wiöteborg riktigt afristat (b) at jag håller helt onödigt wara, thet här ä nyö asmåla, utan wil helre then Gunstige Läsaren hafwa tijt hänwist.

Wid Carlstens Fästning är en s. *Friks Källa* til hwilcken the offrat och kallat *Rummet Ståle-Ristan*, ty the ha hållit then omliggande Jorden liksom hetig, then the brukat för många Siukdommar, så wäl som sielfwa Riållans watn, och woro the gamble i then galna Danckan, at ho som wiste af thenna Riållan eller *Ståle-Ristan* och then ej besöfte, honom skulle något olyckeligt wedersfaras; Förthensuld offrades ther Penningar och af Månsgel ther af *Knappe-Nålar*, *Synålar* &c.

Från år 1680, sen thenna skidna och starcka Fästning *Carlsten*, efter Kriget, blef anlagd, ha följande *Commendant*er then förswarat.

1) Carl Gustav Frölich	1680 til	1693
2) Johan Laurin	- 1694 til	1697
3) Johan Smitberg	- 1698 til	1699
4) Barthold Otto Smoll	1700 til	1716
5) Hindrich Danckwardt	1716 til	1719

Under thenna olyckeliga *Commendantens* tid 1719 i Julii Månad, blef Fästningen, igenom för-raderie, hotande och lockande öfwer gifwen til the Danska, under *Vice Ammiralen Tornschöldes* *Commando*, hwarefter *Commendanten Danckwardt* blef dömd af med Lifwet at halsbuggas, som och skedde året efter 1720, då Fästningen wid *Freds- Slut-*

ter den 1 Nov. åter lefwererades til Sweriges Crono, hafwandes then

- 6) Öfwersten *Ehrensverd* allaredan fädt Fulmakt på Comendantz Bestälningen 1719 men trädde ej til förn " " 1720 til 1731
 7) Peter Julius *Starenslyche* 1731 til 1742
 8) M. Wolb von *Tungelfelt* 1743
 ock ån lefwer såsom Öfwerste ock Commendant.

Zhet 3die Capitlet.

Om

Uddewalds Stad i Sunnerwijkan.

S Ordan för Mastrand wid på 5 Mil, löper Swanesund in i Landet ock ungefär 5 Mil sunnan före ligger Inland, som Bahus ock Kongelf äro bygde på. Nu innan för ändan af Swanesunds-Fiol, ligger then gamle Staden Oddewald, Odenswold eller Odswold, belägen, 1 Mil allenast från gamla Sweriges Gränzor åt Wenersborg ock från Bahus 6 Mil, hafwandes i sitt Sigill af år 1622 3ne Trå, en stor grenfull Eek mitt uti ock 1 af Furo på hwar sido med thenna öfwerkrift: *ODDEWAL BEVENS INSEGEL* 1622 hwar af wisses, at thenne Staden warit anlagd på en Skogrik Ort ock at Båfwe-Kyrcka leagat in i Staden (c).

År 1644 blef Oddewald af våra Swänfka upbränd ock i affa lagd (d).

1678 år wid thenna Staden, sen then, efter Fredsfördrager, wid Brömsebro 1645, gif öfwer til Sweriges Crono, ett blodigt Fältslag hållit,
 171
 dock

(c) Undals Norriges Beskrif. p. 23. (d) Zeil. 171. 171

doch blef Staden med then underliggande Stank ej eröfrad, utan, sedan Ratificationen skedd på hela Bahus-Län re. 1658, har thenna Staden varit ock än år uti våra Swänskas händer.

Thenna Staden är wäl bygd med wackra Hus, dock af Trä, rödfärgade samt Tegeltak, hafwandes regulaira Gator ock en tämmelig stor af Sten konstigt upbygd Kors-Kyrcka *S. Anna* kallad, som skedd 1656, sen then förra Kyrckan med Staden under ofreds-åren blifwit afbränd ock förstörd. Thenna Kyrckan är sedermera, tid efter annan, genom Borgerskapets ock andra förnämas Christeliga gifmildhet blefwen mycket förbättrad ock utjirad, särdeles så Hr. General Major *Zinclair* gaf 300 Dal. Silfvermynt i Ducater, then tiden han war Commandant i Danmark, efter han war Barnfödd i Oddewald; thesutan Råd- ock Handelsmannen *Anders Jonsson Lindqvist* 200 Dal. Silfvermynt, jämte the Inkomstier hon årligen har. Hwarigenom Kyrckan blef 1707 ock 1709 icke allenast hwälfd, utan ock målad samt 1736 med en kostbar Altare-Tasla försedd, ock Predike-Stolen, som upsattes 1708 med sköna Bilder, blef 1736 med yoleradt Guld härlig giord.

Utom 2ne Läktare, then ena i söder, then andra i norr, är ock upbyggt ett skönt Orgelwärel af 24 Stämmor år 1723, hwilket målades 1727 af *Schönfelt*, som måst målat alla Kyrckor i Bahus-Län.

Utom the många wackra *Epitaphier*, på Kyrckowäggen upslagne, blef til thes Prydnad en stor wacker *Sacristie* af Sten upmurad 1725, med en dörr bak om Altaret, i hwilken hela Kyrckans Strud ock Agendom, bestående af wackra Måse-
Blåder

kläder, Kalck, *Pain* och andra Silfwerklävaril, äro förvarade.

Thenna Kyrckan har sina Inkomster på många sätt. 1) för Ringning med Klockerne, som hänga i ett litet Torn af Spiror och Bräder bygt på ett Bårg något från Kyrckan och thet så ofta Liff begrafwes. 2) för Grasställen, Stole-Rum och Liff-Bårar. 3) för fast Agendom i Tomter, Qvarnar och Jorder, hwar af Kyrckan har sin Räkanta årligen. 4) af Båfwe-Sockens Tionde, hwilcken Kyrcka har fordom stådt på gamla Kyrcko-Gården, belägen på andra sidan om Alfven, södwest från S. Annas Kyrcko, hwaråst Rudera af Sten ännu i Jorden finnas; Men då samma Båfwe-Kyrcka war så förfallen, genom åtskilliga Feigder, at then intet kunde repareras hwarcken af egna, eller Församlingens Medel, så fingo samma Församlingens Ledamöter Stole-Rum i Oddewalds-Kyrckio, och thet med föll Båfwe-Kyrckas Agendom och Tionde til Stads-Kyrckan 1600, som bewises af Kyrckes Räkenskaps-Boken, hwar til Slotts-Herren, då warande på Bahus, Sten Malthesson gifwit sitt Samtycke.

Imbland annan sådan Båfwe-Kyrckas Agendom har och varit Angäen, som alla Kyrckoherdar i långliga tider haft til understöd i hushället, emot ett litet bewiljadt Arrende til Kyrckan, tills 1731 den 27 Octob. då thenna Angäen wid offentligt utrop under Auctionen steg långt öfwer thet wönlige Arrende och kom således bort adraförst ifrån då warande Kyrckoherde och Probst Esberg til Herr Major Borgenstierna, som then Angen nu besitter.

Alf thesa Inkomster hålles nu thenna Kyrckan wid mackt och utziras ester behof.

The Kyrckoherdar, som man kan minnas, hafwa varit följande, nemligen then 1ste *Brynolphus Petri*, som utan twifwel lefwat 1500de wid slutet, hwilcket kan slutas af *Sal. Probstien Hans Giäddas* Grassen i *Choret*, på hwilcken står: 1600 *Rasmus Jensen Allelöf* Probst och i *Elfweskyhel*. 1616 *Christen Nilsson*. 1622 *Jörgen Påwelsön* hwarbor. 1632 *Holger Owesson*. 1636 *Biörn Zelleön* och 1649 *Hans Giädda Jensen*, hwilcken varit först *Capellan* i *Oddewald* uti 11 år och sen *Pastor* ther i 19 år, samt *Probst* öfwer *Elfweskyhel* i 4 år, dödde 1670.

Hans Esterträdare blef sen *Jockum Frantzen*, som förut war *Capellan* och *Probstien Giäddas* Måg, til hwilcken *Swärfadren* i sin höga *Ålderdom* afstod *Pastoratet*: Men hade then *olägenhet*, at han, efter 2 års förlopp, öfwerlefde sin Måg, dock blef theß *Ancka* conserwerad af hög *Kongl. Måd*, genom *Hr. Jöns Colstrup*, som igenom sin ansöfning på *Riksdagen* 1672; då han war *Herredags-Man*, skaffade *Crono-Tijonden* af *Korsbelle Giäl* til *Augment* för *Scholar-Betienterna*: Men, under *Kriget* med *Dannemarc*, hölt sig til *Danska Arméen* och sålunda wid *Krigets* slut 1679 fölgde med til *Norrige*, theråft han blef *Sockne-Präst* i *Mås* *Präste-Giäl*, samt en tid ther efter *Probst* öfwer öfra *Romerige*: under warande tid lät han gå ut en *lård*, diupsinmig *Tractat* på *Danska*, kallad: *Tidernis Beregningar* under 3 *Kircke-Stater* och thet 1701, då han war en *gammal Man*: Men likswäl war han 1711 med *Danska Arméen* här inne såsom *Sält-Probst*, under *General Löwendabls* *Commando*. När han är bleswen död, wet jag intet. Om honom säges och, at han, wid *bortwikandet*

1679, tagit med sig the bästa Documenter om Kyrkans, Scholans ock hela Stadsens tillstånd, hwarföre jag nu ej kan få rätt uplysning här om, som man gärna wille.

I hans ställe kom strax 1679. Regimentz Pastoren Hans Erdeman, som hade til Hustru Tina Bagge Probsten Baggens Syster i Mästrand, men dödde 1699.

Efter honom kom 1700 then lärde Magistern ock Gymnasii Lectoren från Götteborg Herr Elias Parnovius, hwilken, då han hade fådt Fulmakt at bli Primarius Theol. Professor ock Dom-Probst i Åbo, dödde han i Oddewald 1708. Sen blef Pastorn wid Kongl. Guardiet Mag. Andreas Hasselquist 1710, men war ther en liten tid allenast til 1717.

Ther på erhöft, efter Församlingens enhälliga kallelse, då för tiden warande Gält-Probst, Kyrkoherde i Landwetter, Lector wid Götteborgs Gymnasium, samt förut blefne Probst öfwer Effersfel Hr. Mag. Herman Schröder Kongl. Fulmakt: Men innan han kom at tiltråda Oddewalds Pastorat, blef han förordnad af Sal. Kong Carl then XII. at wara Kyrkoherde wid S. Catharinæ Församling i Stockholm, hwaräst han då med stor heder ock betöm tient i 10 år från 1719 til 1729, blef han behedrad med Biskops-Gädet i Calmar ock några år ther efter med Doctors Titul, then han med största beröm förswarade in til sin döde dag 1744 i Jan. Blef altså i thet Ställe Gref Mörners Håf-Predikant Mag. Zach. Esberg 1719, men dödde 1734, sen han fort förut med Probste Titul bliswit behedrad.

Samma år 1734 fick Hr. Peter Bundi, Kyrkoherden

koherden i Morlanda och Probst öfwer Elfsykel Kgl. Fulmakt häruppå, då han war Herredags-Mannen tesde beklageligen intet långre än 1 år til 1736, då han först i Maji dödde.

Of Nu har then i Oddewald för några år sen förordnade Capellanen Herr Mag. Jonas Walborg sådt i Nader Kongl. Fulmakt på Församlingens enhälliga wal och kallelse 1738, hafwandes accorderat med Sal. Probstens Anka at genast få Pastoratet tilltråda. 1744 i Oct. år han blefwen Local-Probst öfwer sitt Pastorat.

The Capellaner, som tient wid Oddewalds Församling, äro följande:

1) Herr Märten 2) Herr Olaf 3) Hr. Christen 4) Hr. Jochum Krantzén, som sen blef Pastor i Staden 5) Hr. Christen Björnson, som dödde 1677. I hans tid blef Capellanerna bewisjad omgången medelst Inkomsternas ringhet och stora fattigdom. 6) Hr. Swen Clemetson 1678, dödde 1691. 7) Hr. Wilhelm Brun, som förut warit 12-års Rector Scholæ, och dödde 1708. 8) Regiments-Pastoren Hr. Bengt Dahlberg 1710, som blef sen Pastor i Krokstad 1715, theråst han blef död 1726. 9) Hr. Per Sahlgren, war allenast 2 år och dödde så. 10) Hr. Lars Gorbenius, född i Forshelle, hwilken då han hulpit sin Sal. Antecessor i 2 år, blef han Capellan 1717, hwaråst då han trålat och warit en trogen Guds Ords Tjenare öfwer 20 år, sen blef han hugnad med Kongl. Fulmakt på Desalla i Halland 1737, theråst han lefwer ännu.

Efter honom blef then 11) Hr. Zachrisson 1738 förordnad.

I thenna Staden är och en wacker *Schola* bestående af en Rector och en *Collega*, tijt många wackra

Måns Barn, jämwoål från Landet bli försände til undervisning och warda ther i Studier så förkofrade, at the med tilbörliigt Testimonio försedde kunna, efter föregängen Examen, introduceras eller intagas på *Gymnasium* i *Sköteborg*, hafwandes Rectoren Hr. *Sven Lindberg* i 18 år giordt en särdeles flit och sticket ifrån sig många vackra Subjecta, hwar på nuwarande Rector Hr. *Nils Knape* ej mindre arbetar med beröm.

Thenne Scholan, bestående af ett stort Rum för Rectoris och Collegæ Disciplar, samt 2 små indelte kamrar för Apologisten, eller then, som lär rer Barnen räkna och skrifa och theutan 4 oinredde Kamrar i öfre Wåningen, är å nyo bygd för *Kyrkans* egna Medel 1727 uppå en Plats strax wid stora *Kyrko-Porten*, hwitken Plaz eller *Comit Rådsmannen* och *Vice-Borgmästaren Tils Borge* son *Bagge* förårt tillika med en liten Haga til *Scholan*, på thet han skulle slippa at lägga ut en almån wäg genom sin *Trågård*.

Följande, som man kan weta, ha warit *Rectores* i *Uddewalds Schola*.

- 1) *Wilhelmus Nicolai*, som blef sen Capellan i *Morlanda*.
- 2) *Christen Persson*, sen Capellan i *Grinnered*.
- 3) *Swen Clemetson*, sen Capellan i *Uddewald*.
- 4) *Wilhelm Brun*, sen Capellan i *Uddewald*.
- 5) *Abraham Schoug*, *Ostrogothus* 1693, men 1696 stupade af Håsten, under Resan til *Ostergjötland* och blef död.
- 6) *Barthold Segerus* blef Rector 1696 och Pastor i *Falckenberg* 1706, dödde 1734.
- 7) *Hans Wandalin* blef 1706 Rector, dödde 1708.
- 8) *Peter Bundi* war ther allenast 3 år och fick så *Pastoratet*

floratet i Morlanna ock efter 24 års förlopp blef
Pastor i Uddewald.

- 9) *Petrus Rasbe* 1711, hvilcken efter han intet såg
sig kunna blifwa hulpen til Pastorat efter 12
års mödosamt ock troget arbete wid Scholan,
gaf han up Tiensten utaf åstundan til at få för-
kunna Guds Ord, thet han ock sedan hållit på
at utsprida här ock ther såsom Vice - Pastor.
Han har wackra Studier ock skrifwit en för ung-
dommen nyttig Logica, Metaphysica ock andra
Homiletiska Saker alt på Swänska, jämwäl
nu nyligen en *Ontologia* kallad: *Regina ancillans*
jämwäl på wårt Moders Språk.
- 10) *Sven Lindberg* 1723, sen han hade warit 4 år
Collega, är nu Pastor på Tiörn.
- 11) *Nils Knape* 1741, som än lefwer ock gör
stor slit.

Men innan jag sluter thenna Stadens korta
Beskrifning, wil jag något mer om thes Natur ock
Beskaffenhet förmåla:

Igenom Staden flyter en starkt rinnande Ålf
från Wennersborg ännu i Hafwet, öfwer hvilcken
för the Resandes Commoditet 2:ne kostbara
Bryggor äro gjorde, then ena äldsta är belågen
mitt för Torget up i Staden, then andra nya nederst
i Staden mot Hafwet, / warandes thenna Ålfwen
icke allenast nyttig, hålsosam ock god för Inwåna-
renas hushåld, utan ock för Köpmännernas Han-
del, i ty alla theras Spiror, Wiålfkar ock Brä-
der från Bruken kunna slåtas ther med igenom, ock
hwad Siöleds kommer från salta Hafwet, kan med
Båtar ock Prommar föras ända up til Torgs i
Staden.

Handelen florerar tåmmeligen, särdeles sen
Staden

Staden fick, utom Östrors och allahanda Fiskerors ömnoget Köpenhaf, frihet på Järn-Handelen, Grå- och Bråde-Last, som dock inskrypas icke så mycket wid sielfwa Staden, som wid en Last-Platz, Salt-Källan i Fos gård 2 Mil norr om thet ifrån belägen, hwaräst Skeppen från England och Holland, utom våra egna, kunna snarare bli lastade, samt komma in och ut.

Uti thetta Stadens upkomst och flor, har wid påsk för 12 år sen, Bruks-Patronen Hr. Rådman Jöns Kock emellan Uddewald och Wenersborg på Källero anlagt ett wacker och för Riket helt nyttigt Järn-Bruk med åtskilliga Hamrar, hwaräst af Råd och Stång-Järn från thet Bruk på Örnäs i Wärmelands Dal, bli tilwärfade allehanda Järn-Redskap, såsom Spadar, Håstifor, Spiäll, Spisar oc. jämwäl skönt Stål.

Uti at hindra Fienden så til Siöds, som til Lands, har i alla feigder varit wid makt en Skants på ett stort högt trint Bårg strax wid Staden; Men nu ligger och förfaller thet samma, i thet ingen Garнизон thet varit, sen Fred blef 1720.

Sen jag thetta slutat, fick jag beklageligen förnimma, huru som norra sidan til 80 Hus af thetta na Stad, blef den 20 Nov. 1738, igenom en hastig wädel, ynckeligen uti affa lagd, til mångas, ja the rikaste och förnämstas stora skada; dock blef Kyrkan och Scholan samt Prästegården förskont. Men är nu, efter 6 års förlopp, medelst hielp af Kongl. Maj:it och Cronan genom Collecter, Stam-böcker oc. sätter i långt bättre Stånd, än förr.

Utom Båfwe (som förbemält är) ligger och til Uddewald *Annexan* Kyra, 1 Mil från Staden belägen i Södoft, thet wägen at Wenersborg: Then

Then har aldrig varit ansedd för något Präbende, utan en Annex, thet Sal. Mag. Hasselquist bewiste under Actionen emot Sal. Hr. Bengt Dahlberg, dels igenom gamla Skrifter och Documenter, dels igenom the äldstas intygande både i Uddewald och Kyra, at then altid varit så i urminnes tider: Men för hvad orsak skuld och när thenna Annex är lagd under Staden, utan twiswel Prästerna til understöd, efter swära feigder, så Staden blifwit ruinerad, ther om har jag intet ännu kunnat få besked förwiso.

Sjelfwa Kyrkan af Trå, är af nyo upbygd på samma Rum och Backe hon tilförene stod uppå och thet 1671, så Johannes Colstrup war Pastor, som ses af följande Inscription på Altare: Tassan uti Kyrkan: Anno 1671 Et denne Kirche: Bygning i Jesu Nasn begynt och under Pastoris Johannis Colstrupii flid med sitt Inrede Anno 1675 fulbordet wid Middell fraa egne ringa Intrader, andre godt folchis tilhielp och förnemmelig Hans Kongl. May:ts wor Allernaadigste Boning Caroli XI. tilgafwe af 150 R:dal.

Wid thenna Kyrkan är intet Torn, utan hänger thes lilla Klocka uti en Klocke: Stapel, som står på ett Bårg östan för Kyrkan. Eljest är intet märckwärdigt at se eller sinna hwarcken in i Kyrkan eller ute på Kyrko: Gården, utan allenast wid Dö: pelse: Funten är ett Sandkläde, på hwilcket står utsydt en Räf med en kappa på sig / Skriftandes en Hane eller Supp, som har sin Grund i Aelopi Fabler, och lärer wara giordt i början på Lutheri Reformation så thet arma Folcket, som länse nog af sine Påwiske Präster varit illa skriftade och lifsom Suppen af then förklädde Räfwen kyste
och

ock til sina Siälur mördade, kunna se med öpn
ögon theras stora Bedrägerij.

Thet 4de Capitlet.

Om

Strömstad i Norwijkän.

Sti Björnas Probsterij ligger thenna lilla
Stapel Gaden Strömstad, fordom kallad Strömmen, belägen tätt ut med Hafwet och wid Norska Gränken, 3 Mil från Frie-drichshald, war i början upbygd af Fiskare och Strandstiiare, såsom ett annat Fiske-Läger, utan wis Hus-ordning, til thes änteligen Adseffor Enefelt i Sal. R. Carl XI. tid, utsedde samma Ort, efter befallning, til en Stad, som han nu är, hwilket steddde år 1666.

Therpå blefwo Privilegier af Högstbemälte Konung Borgerskapet skänckte 1667, bestående theruti, at Borgerskapet skulle få fritt handla, utan ringaste Land-Tulls årläggande i 20 års tid / til 1686, allenast Stora-Siötruls Afgiften, efter Taxan betaltes för Utrikes Waror. När Frihets-ären woro til ända, blefwo Strömstads boerne befalte, igenom Kongl. Maj:ts Nådiga Resolution och utslag at betala lilla Tullen, Accis-och Bakugns penningar, äfwen som andra Stapel-Städer i Sverige, hwari genom hände, at Borgerskapet, som så under Frihets-ären kommit sig något före at sätia Staden i stånd, begynte at af-taga och bli armare, än så the woro Strandstiiare, särdeles år 1676, så Staden af Fienden blef aldeles afbränd jämwäl Kyrkan, som 4 år tilförene nemligen 1672 war upbygd med Inwånarens stora kostnad,

Försnad, allenast at the singo til biely ett helt Skatte-hemman Österöd benämndt, i Skee Soekn beläget, til Mulbete; hwilcket ehuruwäl thet intet mer räntar, än 3 Tunnor Landskyld, wardt thet dock inbytt mot hela Crono-Hemmanet Solckestad i samma Soekn, som likwist räntar 8 Tunnor Landskyld: Bemälte Österöd kommo the til at nyttia ock bruka 2 år ther efter neml. 1674; I synnerhet har Pastor Loci til understöd på sitt ringa underhåld sådt Stadsängen til at höija.

Eljest är Staden, som utan twiswel fådt sitt Namn af Ströms-watnet, rinnande mitt igenom Staden i Hafwet, belägen på en mycket bärig Ort ock sålunda ganska ojämn, hafwandes up at Landet i öster förbemälte Ströms-watn, ther i står en skön stor Mjöl-qwarn upbygd til Stadens stora nytta, ock i wäster stora salta Hafwet ock altså beqwäm til Fisserij ock allahanda handel utrikes til Sids, thet ock Stadens Sigill nog-samt utwisar, på hwilcket står ett med fulla Segel seglande Skepp, hafwandes thenna omskrift: *Sigillum Civit. Strömstadiensis* 1725; Allenast ther woro så rike ock mächtige Handelsmän, som på Fridrichshald, the ther wärkeligen kunde bringa Staden i så godt Stånd, som then ther är, allenast the i Strömstad boende bleswo i Nåder förunte med Kongl. Privilegier, utom them, the ha, särdeles som the i alla feigder äro Elden aldranärmaste ock bleswo illa ruinerado icke allenast i Gyllenlöwes Krig 1675, utan ock i sidsta ofreden 1711 ock 1719, i ty alla the många publique Hus, som Sal. K. Carl XII. Högloftig i Aminnelse lät upbygga ock i tancka then Staden,
 såsom

såsom en Grånge-ort fortificera, jämte Sundsberg,
 beläget wid Inloppet åt Fridrichshald i stället för
 Bahus: Slott, hvarifrån ock tijt fördes 1717 ock
 1718 thet största ock måsta Artillerie, bleswo sen,
 efter Sal. R. Carls Död 1718 den 30 Nov. abes-
 les förstörde både på Sundsberg ock Strömsstad,
 wid the Norrskas Infall 1719 i Julii, hwilcka dock
 drogo sig tillbaka i sitt Land sidst i Aug. ock thet med
 slutade then feigden. Men 1717 den 4 Julii, kom
 then Danska Commendeuren *Tordenschiöld* med
 3ne Orlogs: Skepp ock lade sig wid Salomons
 Holmen, strax utan för thenna Staden, ock Sön-
 dagen thet på den 7 anlände en Präm til honom
 samt 6 stycken Galeyer, thet på halade han sig om
 Natten in under Landet ock begynte så om Midnatt
 kl. 1 emellan den 7 ock 8 at canonera utan uphör in
 til kl. 5 om Morgonen, så hans Präm måste dra-
 ga sin kos ock lägga sig under Salomons Holmen,
 ty han förmätte intet mera, men the qwarliggande
 3ne Skeppen med the 6 Galejerna, stärckte af 3ne
 stycken til, skuto med sina Canouer immer fort.
 Klockan half nise rodde 2ne Galeyer ända at thet
 stora Batteriet på Labolmen fulla med Folt, i
 Mening samna at intaga, ropande: *Victoria*, emes-
 dan the mente, thet våra Swänska woro redan
 thetifrån ock Plagen öfvergifwit: Men när the
 kommo in emot Landet, kommo våra Granadeurer
 ock Wåsterbotningarna fram på Wäget ock gästwo
 på them en sådan Eld at innom fort syntes icke mer
 än som en Man, hwar på bägge Galejorna dreswo
 för Brak ock woro så när Landet, at Öfwerste
Lieut. Claussen sprangi watnet ock tog efter them med
 sitt Manskap, men kunde intet hinna them: I thet
 samna kom en Elchaloup med 10 Man ock wille bo-
 rera

vera them ut, men then samme blef så bemödt, at
3 Man ther af kommo med Plak tillbaka, men alla
the öfriga ihjälstutne. Strax ther efter kom en an-
nan mindre Galeya, som ock förlorade mycket
Manskap, hwarpå Galeyerne dresivo ifrån Landet
til honom, ock imedlertid canonerades från Skep-
pen på våra alt stadigt tils Galeyerne kommo til
Skeppen igen, som kappade sina Ankar-tåg,
dragandes sig ut under Salomons-Holmen; Man
mente, at Commendeuren Tordenschiöld blef
död, af orsak, at the så hastigt drogo af.

Herr General Majoren Gierta berömmes här för
sin stora Tapperhet ock goda föransfaltande, hållt
han under all then Elden war aldrafrämst på Bår-
get ock commenderade, sen han hade kastat up
3ne Batterier, tijt hån i 9 timmars tid blef stutit
med Kulor, Skrätt, Stångkulor, Kneplar samt
Länke-Kulor, så at man fann, efter Actionen,
300 Länke-Kulor ock 200 Stång-Kulor: den 9
Julii ther på kl. 4 eftermiddagen seglade the Norrsk
af igen til Norrige ock thet med en stor Skada af
1200 Mans förlust, hwilcket jag til största delen in-
hämtat af en tryckt Relation samma år ock dag,
then Hr. Rådsmannen ock Notarien i Strömstad
Jörgen Sandström warit så god ock efter åstundan
mig meddelat.

J Betraktan af alt thetta, är både Kyrkan,
som är af Trå, förswis bygd, jämte hela Staden
kommen nu för tiden rätt i Lägerwald.

Största Trafiquen ock Handelen, medelst
Borgarens fattiga tilstånd, är dragen från them
til Fridrichshald, som aldeles florerar, genom
Handelen från Bahus-Län, Wärmeland ock Dal,
then Strömstadsboerne kunde ha, ther the hade
J så

så stora Privilegier, som the, och några wälmående wille sättia sig ther ned, at komma thenna högstnödiga Grånge-Orten i rätt stor och ståndsmedelertid, om intet then nu warande berömdwärdde Borgmästaren Hr. Jacob Strömdahl, jämte några få Råd:och Handelsmän, genom sin stora flit och drift, med Zimmer:och Brådes-Handel jämte Hummerhufare, sökt sin Naring och skaffat sig Fartyg, samt Pastor loci ej sådt af Hans Kongl. Maj:it 50 Tunnor Spannemål til underhåld, wore thet platt ute med thenna Staden, ther dock then samma, såsom en Grånge-Ort, borde wara en rätt förmur, icke allenast för hela Bahus-Län, utan och för hela Riket, hwilcket dock til höga Öfwerhetens öfwerwägan:och godtsinnande i underdånighet hemställes.

The Kyrckoherdar, som här warit, äro följande:

- 1) Herr *Lars Frijs*, som ther warit Pastor i 20 år, från 1666 til 1686, då han dödt; han har från Danska til Swänska öfwersatt Helvaderi Tractat kallad: *Morsus Diaboli*.
- 2) Herr *Jacob Werner*, som 1687 blef Pastor, men transporterad til Fåskburgs Pastorat under Dom: Probstherijet uti Göteborg 1713.
- 3) Herr *Bengt Rönnercrantz*, som dödde, efter 14 års förlopp, 1728 och efter han inga barn hade med sin hustru, som sen sig Rector Scholz Herr *Erasmus Apelberg* och blef några år s:ther efter död, testamenterade han til thenna fattiga kyrckan 400 dal. Silfwer: int them hans Successor Matrimonii Herr *Apelberg* til heder och äminnelse riktigt betalt.
- 4) Herr *Eric Asp*, som hade til äfta sal. Biskop Wallerii yngsta Dotter, sal. Biskop Poppelmans Swä:

Swågerfca *Christina Walleria*, iafled i Herranom, efter 7 års gjorde Dienft 1735.

5) Kyrckoherden Herr *Carl Rönnow*, som tilförne i många år varit Slotts-Präst på Marstrand, hwilken igenom sina Poëtiska Skrifter hos Theras Kongl. Majjeståter nog arbetade på Kyrckans ock Stadens ufwomst (hålft hans fal. Far war then widtberömda Probstan Rönnow i Örebro ock hans Broder then lärde Dublar, som han sig sielf så kallade ock stodo bågge i ganska stor Wåd, Fadren hos fal. Kong Carl XI:te hwaras lijf han i skånska Feigden 1675 råddade, then senare Broderen hos fal. R. Carl XII) särdeles at hans hustru måtte benådas med Anke-Säte efter hans dödd, som Praxis är öfwer hela Babus-Lån, men sij, han beflageligen dödde så snart, nemligen 1741.

6) Herr *Peter Rodhe* blef som then 1:de enhälligen wald ock kallad af hela Församlingen til Kyrckoherde ock efter århållen Fulmækt strax ther på 1742, trädde til Pastoratet 1743 i Maji ock ther lefwer med allas nöije ock wälbehag.

Ut wid Kyrckan på ett högt Bårg står ett wackert rödfårgadt Blocke Torn, af Biälckar ock Bräder ihopsatt med en stor Spijr ock skön förgylter knapp eller Kula öfwanpå, som lyser långt uti hafwet, them seglandom til rättelse, hwilcken Spijr fal. *Inspektor Hiort* förårte 1724. I thenna Klocke-Stapelen hänga 2:ne Klockor, then ena stor-klockan har en Skeppare förårt wid namn *Reinschelt* ock thet är 1690: Then andra lilla klockan fal. Kyrckoherden *Rönnercrantz*, som ock 1722 gædt ett wackert rödt Altare-flåde, på hwilket står Christi Crucifix ock ther under icke allenast theras egne namn inbundne; utan ock hennes fal. *Sons Past. Anders*

ders Schougs och hans hustrors namn *Helena Kamp*, sal. Borgmästarn Jvar Kamps f. doter i Strömsstad, hwilcken är then Kamp, som sal. K. Carl XII gäst hos och wisse särdeles Kongl. Råd emot, in til sin döde: Dag.

På södra Sijdan om Kyrckan, blef en stor wacker Schola med öfwerbygning och Tegel-tak rödfärgad upbygd 1726, igenom Håradshöfdingens och då warande Borgmästarens Torger Bruns Sorgfällighet, i thet han upmuntrade icke allenast Stadens Inwånare, utan och öf Pråster i Norrwiikan at göra Sammanskott til thes förfärdigande. Warandes then 1:ste Rector Scholæ Herr *Nils Westerlind* som efter 2 års giorde Dienst blef så Regiments-Präst här wid Babus-Låns Dragone-Regimente, änteligen Pastor uti Hiertum.

Then 2:dra Herr *Erasmus Apelberg*, blef Rector 1728/ tog affsed 1737 och dödde 1743.

Then 3:die Herr *Lars Liberg* kom efter honom samma år 1737 och trålar thet ännu wid thenna lilla Lägenheten, hållt Borgerstapet medelst ringa Närings-Medel ej ha råd til at hålla sina barn si Scholan, förthen skuld har han ganska så Disceptar, af hwilka han ingalunda kunde hafwa stit uppehälle/ theräst han icke hade af Cronan 15 R:er Råg för Socknegång och Offerdagar af Församlingen för thet han alla Högtider och ofta eljest gör Aftonsång och hwar Morgon bön.

Alla 3 förbemålte Rectores såsom wacker lärde män hafwa upfostrat så snälle gåfvar / at the med wacker Testimonio för sedde / äro efter utståndet Examen blefna Cymnastiker i Götteborga / thet ibland 2:ne mina Söner Petrus och Andreas Theodorus Oedmanni stå til at räfna.

1744 i Jan. blef then gode Borgmästaren Jacob Strömdahls wacker hus helt och hållt innom 4 timars tid / genom en hastig wäld aldeles i alla lagd med mycken wacker ägendom / som högel. beklagades; dock efter vinden stod ut at hafwet / blef hela staden räddad / hwarföre the fattiga Inwånarena aldrig nogsamit kunna Gud tacka och prisä.

Then

Then Andra Delen.

imo om

Lifflykels Probsterij

Och

Pastorater på Landet.

Thet Första Capitel

Om the på Hisingen belägne 3:ne Pasto-
rater.

1. Om Säfwe Pastorat.

Vå Hisingen eller Hinsidingen, con-
tractè Hisingen, thet är så mycket
som hin Sidan om Giöta-Ålf, tvärt
öfwer från Giöteborgs Stad, är thet-
ta Giäll beläget, hafwandes i sitt Si-

gill ett Fartyg eller Lastdra-
gare med orar, hvars huf-
wuden synas öfwer däcket,
til Bewis, at Hising-boer-
ne varit och än äro et när-
samt folk, som fordom skep-
pat ut orar til Utrikes or-
ter.

Thetta Giället kallas fuller Säfwe, men ligger
dock intet i Säfwedals-Härad, som hörer til
Landwettens Giäll i gamla Sverige på hin Sidan

om Göta Älf och Säfwe. A, dock är troligt at thet
 sådt sitt Namn af thet stora namnfunnoga Bärget
 Säfwe $\frac{1}{2}$ miil från Giöteborg, af hwilket och
 Säfwenås framledne Biskoparnas sal. Wallerii och
 Poppelmans fordom Sättegård, jämnväl Säfwe
 längen, Säfwe. Siön, Säfwe. Än så kallade
 warda. Om hwilket Bärge Säfwe icke allenast Plini-
 us och Solinus sålunda tala: *seus Mons est immen-*
sus & ingens, qui initium facit Germaniae & est Cim-
brorum Promontorium, utan och Doct. Rudbeck an-
 förer många märckwärdiga Rum här om (a). He-
 la Pastoratet består af 137 $\frac{3}{8}$ hela Hemman effter
 Gordeboken och 3:ne Socknar: Then 1:sta eller Mos-
 der. Kyrckan heter Säfwe: Then 2:dra Biornlans-
 da; Then 3:die Backa, hwilcke 2:ne senare äro
 Annexer. Thet har altid legat så under Swänske,
 som Danske Regeringen til Elfsjöens Probsterij:
 Men på hwad tid thet blifwit ett Præbende lagt
 til then 1:ste eller Primarium Theologiae Lecto-
 ren wid Giöteborgs Gymnasium, har jag inhämtat
 dels af Kyrcke. Böckerne dels af Säfwe. Altas
 re. Cassa, på hwilcken står, at när then försårdiga-
 des, nemligen Anno 1675 war then tid Sognes
 Prest then hede lige och wällård Man Herr
 Päder Erickson: så lida orden på danska, effter ho-
 nom kom Herr Peter Brun, några år thet effter; och
 så han 1692 blef transporterad til Skeplanda,
 blef thetta Säfwe Pastorat et Præbende året effter
 1692, så then förste, som thet innehade af Kongl.
 Nåd, war sal. Probsten Mag. Georg Schröder Pri-
 marius Theologiz Lector, sal. Biskop Herman
 Schröders, och war nu nya Biskops Herr Doct. Georg
 Wallins hederlige Swärsfader, som här tills hade haft

Lunde

(a) Atlant. 1:sta Tom. c. 16. p. 485. 488. 489.

Lundby til Præbende, hwilket Mag. Otterdal såsom
 2: dus Præbendarius Theologiae sen sig i Stället
 för Ungere och Bårghem samma år: och emedan
 the dödde wid then functionen, then senare 1701
 och then förre 1705, så sal. Probsten Mag. Elias Basck
 tilträdde thetta Säswe Pastorat och esfter hans död
 sal. Probsten Mag. Sueno Gadelius 1715, som 1744
 i Herranom sal. affomnade, sen han med stort Be-
 röm warit Philosophiæ Lector från 1697 til 1705
 i 8 år: 2: dus Theologus i 10 år och Prim. Theo-
 logus i 29 år och altså in alles 47 år.

Thenna sal. Mannen, som war in emot 80 år
 gammal och hade then lyckan wid slutet af sin les-
 nad hafwa til sina Adjuncter både wid Gymnasium
 och Pastoratet 2: ne sina Söner, hälst the ha magi-
 strerat, then äldre Magister Andreas Gadelius
 blef för några år sen benådad med Fulmækt på Wä-
 skie Pastorat i Halland och then yngre Magister Jo-
 hannes år och på förslag at få Pastorat, har 1725
 låtit giuta til Säswe kyrcka en wacker Klocka, på
 hwilcken står thenna Skrift och mycket gudelige
 swånse Kimm:

Soli Deo Gloria F. R. S. betyder Fridericus Rex
 Sueciæ 1725.

Så warande Landshöfdinge General - Lieute-
 nanten och Öfwer - Commendanten,
 Herr Axel Gyllenkrok.

Bisfopen Doctor Johan Poppelman.

Probsten och Kyrckoherden Herr Mag. Sueno Ga-
 delius.

Kyrcko-Inspectoren Abraham Bandt. Kyrcko-
 wården Erik Olsson i Kyrckeby.

Når tu höra får mitt liud,
 Kom och lofwa Herran Gud.

Jag tig kallat til Guds kyrcka,
 Alt tu honom ther skal dyrcka:
 Hör Guds ord ock giöm thet wäl,
 Äwigt wäl tå mår tin Siäl!

Honom har nu then lärde Lectoren ock Probsten
 såsom 2:dus Theologus Herr Mag. Jonas Mon-
 tin succederat i år 1745, i anseende til hans stor-
 ra Nijt ock berömmwärda flijt med Ungdomen wid
 Gymnasium alt sen 1706 i 39 år. Gud låte honom
 (som jag har stor orsak både tacka ock berömma för
 största uplysning här uti) ännu länge leswa ock wäl
 må! I thenna Moderkyrckan Säswe fins ingen
 ting mer märckwärdigt, än at the 2:ne under Taket
 hängande kostbare Lius-Croner äro skänckte til kyr-
 kan af en Madame, som hett Giffen på Voltafa:
 Så har ock en hederlig Bonde Sigvart Erickson
 på Nässet förårt en stor föräwlt knapp, som hänger
 bak i kyrkan under Biälcken 1740. Jcke eller är
 något skrifwärdigt funnit i Annexerna; utan at
 Biörnlanda kyrcka blef förlängd 1734, lijka som
 Säswe 1739 ock at til Biörnlanda har en Säs-
 radshöfdinge Häsgård then ther stående wackra
 Altare. Dässa, förårdt: Jämte Skriffthenes Språk
 ock jirater står thenna Skriff på hans grafsten:
 Här under hwiller Verborne och wälsförnäme Mand
 Erick Anderssen Häsgård Soren Skrifwer och Hae-
 rads domere öfwer Näska Hising met sin fiära
 hustru Erlig och Gudfrögtig Kiersten Pådersdätter,
 som hen söfwit i Herren 1669 den 28 Martii, henn-
 nes alder 47 år. Han hensomnede i Herren år 1671
 den 24 Julii Etatis 52. Gud gifwe dem en aerefuld
 ock glädelig opstandelse met alle tro christne för Chri-
 sti skyld Amen.

På Björntanda flocka stå följande Namn:
 Simen Mattsen. Per Olsen. Erick Nelsen. E-
 rasmus Guderfen. Per Guderfen. Nels Sime-
 sen. Hans Thurman. Matz Pertzen-Hest das
 klock gatn Anno MDXCII. thet år 1592.

Mer har jag intet kunnat upleta om thetta Säf-
 we-Giäll.

2. Thorslanda Giäll / på Hisingen.

Thenna Kyrcka, på Norska Hisingen belägen,
 synes hafwa fädt sitt Namn, af the Swänffe och
 Norske Hedningars Afgud Thor, som ther en gång
 landat med sitt folk, hwilcka honom til åro, haf-
 wa kallat sen then Orten Thorslanda, hwar af
 Kyrckan ther efter wäl fädt sitt Namn, men bles-
 wen inwigd then H. Trefaldighet til Åro; år bygd
 af Sten med Tegel-tak, dock utan Torn; på hwar
 tid kan man ej få weta.

På flockan i Thorslanda, som hänger i en Sta-
 pel utom Kyrcko-Gården på en hög kulle, står på
 ena Sidan: Concordia res parvae crescunt, och
 mitt under, then tå för Tiden warande Danska
 Landshöfdingens Namn således:

Herr Iver Krabe til Jorberd Reder och
 Höfvisman paa Bahus.

Hwilcken utan twiswel förårt thenna flockan 1656,
 innan Landet bles i hans tid Swänfft. På andra
 Sidan om flockan stå: Discordia dilabuntur,
 samt Klockegiutarens och flere andras Namn sål.
 Me fundebat Adam Lemeyer Strahlsund 1656.
 J. W. E. H. S. G. O. H. S. *+* Torsland Klaac-
 ke H. Jacob Rasmussen, Nils Ericksen, Lars
 Nilssen, Rasmus Jenssen, Erick Anders Olerdt,
 Ole Björnssen.

In uti år kyrckan zirad med en wacker Altare

Tasta och Predike-Stol, på Altare-Taslan stå the 12 Apostlar, med sina Martyr-Tecken urhugne och mitt uti Salvator Mundi, med klotet i handen och korsset öfwer. Med under står Joh. 6. 54. med fulla Bokstäfwer, jemte these: H. L. J. S. K. K. I. D. hwilka utan twiswel betefna, Herr Lars Jenssen Kollbeck och Karin Jensdaater, så warande Kyrcksoherdes och thes hustrus Mann, hwilka såsom wålmägende, gifwit til kyrckan thenna Altare-Taslan och thet 1690, eller 2 år förn han dödde.

Predike-Stolen är ock full med Biltuggeri, och fördelt i 4 kanter eller afdelningar, och på hwarthet sidan står en Evangelist med ett Skriftenes Språk under hwar, alt på Danska utsatt år 1674.

I Annexen Ekero, (b) som kallas på Norrsta Egerö. Ekero, hållt i gamla tider ther warit en stor Ekelund, finner man intet något särdeles i Antiquiteten; dock är en gammal Altare-Tasta förårter 1626, af en Man Bryngel Olsson och thes hustru Kari Olsdoter: Ja ock en liten Predike-Stol skäncker til kyrckan 1628 af Anders Andersson ock thes hustru, som sedan 1649 blefwen målad genom Ola Bryngelssons och hans hustrus Elin Andersdoters bekostnad.

Junga Graf-Stenar, Epitaphier eller rudera finnas ther i Församlingen hwar af man kunde få Uplysning, utan på Forslandsbyns ägor ligger mot Norr en stor kulle, som folcket kalla Tosten, förmenandes ther hafwa stådt en stor Herregård och By. Men emedan rundt omkring thenne backen eller kullen, finnes 30 st. höggar, med sten både fylta och fringlagde, hållandes hwar och en några ock 20 steg i peripherien eller omkretsen, syns mig troligast,

(b) Snorre p. 759.

af thet fordom varit en *Uttebacka*: På samma *Dys* *Ugor*, *Nordost* från *Byen*, står ut med altarande vägen, dock innom *Wägs-Gropen*, en sten mot 4 alnars högd nästan fyrkantig, aldradswerst mäcsta hwarf ock kallas *Jätte-Stenen* af en del, af andra *Hög-Stenen*, föregifwandes folket then wara tillungad af en *Jätte* från ett högt stort *Bärg*, som kallas *Lille-Bye-Ås*, then *Jätten* hade årnat kasta på kyrkan och henne förbårwa, hållt hon ligger intet långt thet ifrån. Märkeligit är, at några ock so steg *Wäster* om thenna *Sten* ligger ett litet *Hälle-bärg*, som just wänder sin sneska sida både åt *Stenen* ock *Lillebye-Ås*, samt mitt på sidan har ett mot 3 quarter diupt hol i sig ock nästan så bredt ock stort, som öfwerste spetsen af bemålte *Sten*: Theras thetta tal är kommit, at *Jättens* slunge-*Sten* har stutsat mot samma *Hälle-bärg*, ock sålunda med sin motstöd giordt holet: Alliest är thetta the gamle *Sagorne* likt, som intyga, at *Kämparne* stött sina stänger några alnar in uti *Bärgen*.

Thetta *Pastorat* är ett ibland the minsta i hela *Bahus-Lån*; ty sedan *Biörnlanda Sockn*, som såges fordomdags legat här under, kom til *Säwe* *Pastorat*, består thet intet mer än af 27 hela *Hemman*: 15 äro i *Thorslanna* ock 12 i *Skerö*, hwar förre *Inkomsterne* äro thet efter, dock efter thet är när *Fästningarne*, *Giöteborg*, *Elfsborg* ock *Nasstrand* beläget, hwaråst *Allmogen* kan så sälja alt thet the ha, hafwa *Prästerna* mått tåmmeligen wål.

Thesse äro the *Pastorer*, som man wet ha i *Thorslanda* betient *Guds Församling*. Then 1:ste kallades *Jens Nebb*, hwad tid han lefwat, har man ej kunnat utforska, icke eller om hans lefwerne widare, än at han begädt mord på en *Skeppare*, för thet han

han intet wille ha hans penningar längre på interesse eller Ranta: Ehuru han sin sak begick, fick han njuta lifwet, hwilket han, som gemene man tror hafwa haft Swarte-konst-Boken, utråttat och förmått med sin Trulldom, men blef lifwål satt ifrån Präste-Diensten och Ambetet. Hwar efter han begaf sig til sin Födelseort på Inland, och då han ther erhallit Tilstånd af sina wänner, at få intaga så mycket af utmarken, som han sielf kunde hägnä inne til en ko och 1 häst, har han gädtlock dragit en kåpp efter sig, ther han wille hafwa Gärdes-Gården och ej vidare bemödat sig med någon upwalling eller gårds-gård, sedan kunde intet creatur komma ther in, utan så snart något Swin kom innom hans kåppdrag, begynte thet hästigt at strika, såsom thet hade warit illa slagit.

Then 2:dra Pastorn har warit en wid Namn *Andreas Petri*, hwilken lefwat år 1599. then 3:die *Nicolaus Petri* har lefwat i 17:de seculo eller hundrade året wid påß 1630, hwars Contrafait står i Skerö's kyrcka, ther han bodde och ligger begrafwen. Then 4:de war *Jacobus Erasmi Nollerot* eller *Noröd*, hwars efter och Prästegården i Ehorstlanda ännu kallas, han begick i sin druckensskap mord på en Skeppare uti Skerö och gården Röd, hwarföre han blef d. 2. Jan. 1668 utförd på afrättare-platsen wid Babus, men som han stadigst påstod sin oskyldighet, ånssönt han hade klåde bundit för ögonen och wardt ledd til Stupe-Stocken, blef han dock efter Dommens Innehåld pardonerad och lösgifwen. Then 5:te *Laurentius Kollebäck* kom efter Nollerot och blef död 1691 och (som såges) har omkommit på Jsen, då han åkt eller ridit oförsiktigt deruppå.

Then 6:te hette *Petrus Laurentii Böker*, som tillträd

trädde Pastoratet 1692 och afled år 1709. Ehenne,
hvars bror var then berömda Secreteraren i Gö-
theborg Lars Böker, har såsom en snäll Poët i
vers, på latin sammanfriskwit Seriem Pastorum
och them anteknadt i Thorslanda kyrckos Psalm-
Bok sålunda:

Ædes Sacra Dei Thorsland est Triadis Aedes,
Ædes, sed ökeröd, est divae Virginis aedes,
Dicere de servis, qui Thorslandos docuere
Ordine sinceris, ut fert saepe fama relata.

1 D:nus Janus Nebb.

Janus Nebb primus, quem ævo hoc mihi dice-
re norunt

Antiqui, baculi tractu muniverat Agrum.

2 D:nus Andreas Petri 1599

Alter, at Andreas, Christi bene pascere coetus,
Is studiit Thorsland, heic molliter ossa quiescunt.

3 D:nus Nicolaus Petri.

Post hunc Nielaus fatagit invertere sedem
Pastoris fixit ökeröd, natisque reliquit.

4 D:nus Jacobus Erasmi 1668

Jacobus Nollrot, Nöröd dicitur habitasse' re-
motus,

Ob caedem dubiam, vitam claudit peregrinans.

5 D:nus Laurentius Jonae Kollbäck 1692.

Succedit Kollbäck Laurentius ordine 5:tus

Corruit in glacie, lapsu discedit acerbo.

Efter Böker, kom sen then 7:de Pastoren, Herr
Föran Montin hwilken 1714 kom hit och blef benådad
med ett större Pastorat Bällebögd 1718 och lefwat
ther wid tils 1738.

Blef altså then 8:de Pastoren Lars Lachonius på
Församlingens enhälliga kallelse och Kongl. Full-
makt förordnad samma år 1718, och i Herranom
affomnade d. 28 Martii 1736. Ehen

Then 9:de Kyrkoherden, är then nu i lifstiden warande Herr *Andreas Strömsten*, hvilken samma år 1736 d. 15. Sept. erhölet i Nader Kongl. Fullmakt therpå; men år 1745 blef transporterad til Glatts åkra Pastorat ned i Halland ock i thes ställe år Adjuncten wid Domkyrckan i Gjöteborg Herr *Lars Stabæus* med Consistorii Fullmakt försedd 1745 ock kom d. 1:sta Maji samma år et Pastoratet tiltråda.

3. Lundby Pastorat på Hisingen.

Thetta Gial, bestående af 44 $\frac{1}{2}$ Hemman, förutan Prästegården ock 2:ne Socknar Lundby Morderkyrckan ock *Cutwe Annexan*, är belägit på Swänska (så kallade) Hisingen, mitt emot Skepps wårfwet, när wid Gjöteborg, dock öfwer Gjöta-Ålf, ock blef i gamla dagar Dansk, nemligen år 1359, då Kong *Magnus Smets* Son *Sakan* blef trolofwad med *K. Voldemars* doter *Margareta* på thes 7:de år, hwarpå som the gofwo hwarandra ypperliga stäncker, så förärte ock *K. Woldemar* til *K. Magnus Smet* samma tid thesa 2:ne Socknar, som ännu höra gamla Sverige til (c). Men under Danska Regeringen wardt thetta Gället lifsom aldeles skildt från Norska Hisingen, jag menar ock hela Bahus-Lån, medelst thet byte, som skedde med Särtegårdarna, belagne i Elfsborgs-Lån mitt öfwer Gjöta-Ålf från Bahus Slott, ock thet för *Matinas* skul til Bahus-Fästning. (d)

Thetta Pastorat har hördt alt sen til *Ålfems* Hårad wid Gjöteborg, hvars Sigill är et stort med full wind gående Skepp, til tecken, at här ifrån tages bästa Stöfvel (e).

Unz

(c) Scurl, p. 842. (d) Cederbourgs Bestr. p. 19. (e) ibid.

Ungående nu först Moderkyrkan Lundby, så
 förs hon hafwa fått sitt Namn af then i gamla
 tider ther stående sköna Valle Stogen, hvars rö-
 ter än i dag, efter Herr Probsten Montins berättelse,
 til bränne upgrafwes, liksom i Tanum ock Qwille,
 som nu äro skoglöse, ock så sedt ut, som en stor wac-
 ker Lund på långt håll: Men under Giöteborgs byg-
 nad samt Skepps-Behof, är then aldeles uthuggen,
 utom hwad the Danska gjorde, så the hade thetta
 Gället med flere Härader i förpantning allenast 6
 år, til thes Elfsborg, Calmar, Öland ock Risby
 Skans blefwo löste igen med en Million Rixdaler,
 ock thet i kraft af Fredsfördraget i Anåröd, hwar
 om then lärde Pufendorf med flera förmåla. (f)
 I thenna Sockn, hwaräst thet så kallade Hisingerska
 Giöteborg wardt af K. Carl then IX. först anlagt,
 men blef af the Danske 1611 aldeles förstördt, synes
 ännu Rudera eller qwarlestwor efter gamla Giöte-
 borgs kyrcka, som war bygd på ett högt bärg Öster
 om Segel-Bruket, beläget när här wid, men nu al-
 deles förfallit, hvars peripherie eller omkrets är
 64 steg: men i K. Gust. Adolphs tid blef både
 Staden ock Kyrkan flödt til then ort, the nu stå
 uppå. (g) Här äro många härlige sköne Hemman
 ock Boställen i thenna Socknen.

(1) Öfwerste Bostället för Giöteborgs Guar-
 nizons Öfwersten Stora Röyan benämndt, be-
 stående af $\frac{3}{4}$ Hemman, är til Characters byggnad jäm-
 te

(f) Pufendorfs Inledning til Swänska Hist. p. 605 &c.
 Terferus i sitt Bihang til Chronol. Sacram ock Berättels-
 se om Kong Gustav Adolph samt Eliseus Hyphoff i sin In-
 ledning til gaml. ock nya Swänska Historien p. 174. Ce-
 derbourgs Beskrif. p. 19.

(g) Cederb. Beskrif. p. 13 § 7.

te Ladugård, Åker och Äng wäl försedt; men för några år sedan genom Auction bårtält och köpt af Stads-Majoren i Gjöteborg Wälborne Herr Talberg.

(2) Sandegården, fordom Gref Orenstiernas höga Familie tilhörig, blef 1734 ett Biskops-Säte (i stället för Burgården i sal. *Dokt. Johan Carlbergs* tid, hvars ägare nu för tiden är, genom köp, Herr Johan Tornton) och köptes dels af Cronans, dels af Stadens medel i Gjöteborg, dock för the penningar! Staden fick af Cap. Hedenberg wid på 4000 dal. S:mt för gamla Biskops-huset eller Tomten, som fordom kallades Aschenbergs stall, som thet blef afbrändt 1669 d. 10 Maji, hwarigenom Gjöteborgs Stad blef liffad för 100:de dal. S:mt hushyra, som eljest måste then ärligen til Biskopen utgiffwa.

Til thetta nya Biskops-Sätets Bygnad och Inrederi har hela Clericiets Prästerkap hwar och en efter förmågo, dock med godt och gladt hjerta gifwit til så warande och thet först wistande, dock ej stadigt, utan allenast om Sommaren thet boende Biskopen, men nu Arcke-Biskopen Herr *Dokt. Jacob Benzelius*, som allareds under thesa 8 åren låtit anlägga och upbygga icke allenast en hederlig wacker och wäl inredd Mannbygning, utan och en skön Trädgård, i stället för then förfalna, samt uprånsta the igenfalna Fiske-dammar, lärandes thes Succesfor, wår nys ankomne Biskop, Herr *Dokt. Jöran Wallin* (then Gud låte länge leswa och wäl må!) sätta gården til åker och äng &c. i så godt stånd, som thet fins omkring.

Wid Sandgården i R. Carl X:des tid, flogs the Swänke med the Danske, sedan the förra kastat en
Byng-

Brugga öfwer, wåster om gamla wårfwet in i Ros-
landet på Sanngårdens ågor: uti samma slag föll
then store Goliath Skåltup som förmentes wara
en Trulskarl, efter han war stottfri ock åktade ingen
kula af bly; skuten twårt igenom med en Silfwer-
knapp, dock såktade han så länge på knån, tils han
til öfwerflöd blef igenom ett forsgewår af wåra
Swånsta til döds slagen.

På thetta stället finnes wål många stenar upreste,
men från Hedenhös här. Hwar wid jag wil påmin-
na, at så ofta man kan finna 9 stenar jordsfaste ock
satte såsom uti en Cirkel eller rund del, skal man weta,
at thesse 9 udd a 9 fot emellan hwar sten så
just ock jämt, at icke en fingers bredd felar, är Or-
thins Marcke, theråst in Paganismo eller Hedens-
dommen warit en sacer locus, thet är ett heligt
rum, ther the hållit sin Afguda-dyrckan ock Offer,
hwoilket jag inhämtat af ett Manuscript eller bref för
fort sedan, skrifwit af then lärda ock mycket berömd-
de Rådsmannen ock Stads-Secreteraren i Giöte-
borg *Laurentz Böcker* til then widt namnkunnige Doct.
ock Profess Oluff d. 30 Jan. 1691, ther i han, så-
som en god Antiquarius gifwit wid handen en hop
märckwärdige saker, tienande til hans *Atlantica*.

(3) Lindholmen i helt Hemman, öfvermät-
ton wål belägit ned wid Giöta-Ålf, fruktbart både
til Åker ock Äng, samt försedt med 2:ne stora Trå-
gårdar en på hwarthera sidan om wågen, som går
up ifrån Ålfwen, jämte åtskilliga Fiskehamnar.
Ehess grånkor ligg i Norr åt Biskops-Sätet San-
negården ock i Öster åt Rånbarget, hafwandes ic-
ke allenast wåster ut hela Skeppswårfwet samt Ha-
gana ock Masthugget i Prospect eller Danasticket utan
ock söder ut hela Giöteborgs Stad med thet sköna
K stora

stora Socker-Bruket af sten bygt 5 wåningar högt
 och i gamle Staden beläget, som af sal. Com-
 mercie-Rådet Jacob Sahlgren på egen bekostnad
 uprättades 1731 och är än i godt stand. Thetta
 Hemman har varit fordom Anckarhielmarna til-
 hörigt, men blef sen sålt til franledne Præsidenten
 Johan Rambau, och efter hans död, blef hans E.
 Måg Herr Commendeuren Peter von Utfall ä-
 gare ther af, hafvandes gjort en ansenlig Repara-
 tion på thenna försalna Herregårdens i stand sätian-
 de, men, thetta allt oaktat, förnimmes hafwa then
 förl. wäras sålt til Fru Commissarissan Schütz.
 På thenna Lindholmens Ågor har fordomdags
 stadt ther så kallade Lindholms Flott, som le-
 gat tvårt emot Sanngården å västra och emot
 gamla Skepps wårswet å södra sidan, hwar af
 Ruedera ännu synas, om hwilket widlöftigare kan
 läsas dels uti Doct. och Biskopens Rhyzelii Suio-
 Gothia antiqua munita, dels i Præsidis Ceder-
 bourgs Beskrifning (h).

(4) Utom thesa Herregårdar äro och Arndal
 och Pölsbo, dock ofri Frälse, samt Tegelbruket
 som nu säges wåra förfallit och obrukeligt, förutan
 thotz at materien til Tegel är intet mer tillräckelig.
 När wid thetta Landet Hisingen ligger Nya
 Elfsborg, på en liten Ö eller klippa fringsfuit,
 sen thet gamla blef intagit af the Danska och igen-
 löst af the Swänske med Elfsborgs Lösen, som thet
 aldeles i stand genom thet gamla Elfsborgs förfal-
 na murar.

1719. i Julio kom Vice-Amiralen Tornschöld med
 några Orlogs-Skepp och Danska Fartyg hit til nya
 Elfsborg / sen han med Practiquer intagit Ma-
 strands

(h) Cederb. Beskrif. p. 20.

frands Fästning, dock gick thet helt förbi ännu in
 til nya wårfwet, hwilket han wille med Skeppen
 upbränna: Men blef igenom Guds kraftiga bistånd
 dels af vice-Commendanten Herr Ofwerste
Lilia, hållt råtte Commendanten på nya Elfsborg
 Ofwerste *Gadde* war bortrest til Medwe: Surbrun,
 dels af Guarnizonen från Giöteborg, genom Herr
 General Majoren *Istabl von Hollstens* tappra anförande
 ock goda anstalt af två warande Landshöfding-
 ge Herr *Baron Nils Possé* tillbaka drefwen med stor
 förlust af Manskap ock sönderskutna Fartyg, at han
 knapt kommit ut igen, thet vinden ej warit honom
 så god. (i)

Uti ingenthera kyrcka fins eljest något skrifwår-
 digt mer än i *Annexan* *Tuswe* år *Altare: Passan*
Stäncker 1691 af en wid namn *Gertrud Helgers* i sal.
M. Otterdals tid.

Hwad änteligen *Series Pastorum & Lectorum*
Lundbyensium beträffar, så är then sådan, isom
 följer:

Sedan primus Præbendarius Rector Scholæ
 Trivialis i Giöteborg ock sedermera Lector Theo-
 logiæ Mag. *Henricus Soterus*, som redan 1639 haft
 thetta Pastorat til Præbende ock af höga wederbör-
 rande sådt tillstånd at flytta (twiswels utan för båt-
 tre beqwämlichkeit skuld) Præstebordet från två wa-
 rande Moberkyrckan *Tuswe* til *Lundby*, som då
 war Annex, thet Kyrcke: Boken af år 1634 utwisar,
 med döden aflidit hade, fick efter honom Mag. *Jo-*
nas Torinius Theologisse Lectionen ock tillika med
Lundby Pastorat år 1646; Men då han wardt för-
 ordnad år 1666 til Pastor Cathedralis ock Dom-
 Probstuti Giöteborgester Super-Intendenten Doct.

Eric

(i) Cederb. Bestrif. p. 223.

Eric Brunnius, i hvars ställe *D. Zach. Klingenskierna*, med Bissops Character och heder trädde år 1672. succederade samma år 1672 berörde *Mag. Torinio Mag. Johan Florander* uti Theologiska Lektionen, så wäl som *Lundby Præbende*, warandes wid samma tid *Secundus Theol. Lector præbendarius* uti *Angere* och *Bårghem* i *Wättelehäråd*. Uti *Mag. Floranders* ställe, som blef förordnad til *Dom-Probst* efter *Torin* i *Giöteborg*, kom til *Lundby* *Mag. Georg Schröder*, hwilken sedan han sådt 1693 Säfwe til *Præbende*, blef *Mag. Otterdal* transporterad ifrån *Angere* och *Bårghem* til *Lundby* år 1693. Efter honom trädde *Probsten* och *2:das Theol. Lector Mag. Elias Bask* til *Lundby* år 1701. D her efter år 1705 *Probsten Mag. Sueno Gadelius*. År 1715 *Mag. Peter Lamberg*. År 1723 *Mag. Jonas Montin* och i år 1745 *Mag. Elieser Poppelman*, hwilke alle, såsom wätre, lärde Män, nos namnkunnogel äro genom sina berömmwärda *Disputationer* och *Skrifter*.

Thet Andra Capitel

Om

The på Inland belägne Giäl.

I. Om *Bareby Giäl*.

Thetta *Præstegiäl*, på *Inland* i *Södre Härad* belägit, gränkar på norre sidan in til *Spekeröds* och *Wästlands Socknar*, på östra sidan gör *Giöta-Elf* skildnad emellan thetta *Giäl* och *Skepptlands* samt *Starkare Pastorat*. i *Wästergötland*, på södra kanten sträcker sig thetta *Giäl*

in til Kongels på $\frac{1}{4}$ mil när, så at Ytterby Sockn sticker sig emellan med en liten udde: Emot väster stöter thet til Solbårga Pastorat. Längden är thet $2 \frac{1}{2}$ mil, men i bredden intet wäl i mil. I Forde- Boken är thet beräknadt til 86 hela Hemman, ibland hwilka större delen äro Odels eller Skatte- Hemman, några få utsofne Frelse som dels lyda under Säteriet Marburg wid Bohus i Ytterby Sockn, dels hafwa sina särskilte ägare, som under titel af os frifrälse them innehafwa. Några få äro Crone- Hemman, hwilka efter hand låra bli köpte til Skatte; the andre äro Boställen, militair-Staten anslagne.

Hela Giallet består af 2:ne Socknar Kareby Hus- wud- Kyrckan och Kommeland Annex; dock är Annexan ii hela Hemman större och måst dubbel så talrik på åhörare, som Moderkyrckan.

Wid Kareby kyrcka är fuller Prästegården belägen, som består af 2 Hemman; men merendels hafwa Pastorerna bodt på Annex- Hemmanet i Kommelanda, så långt man kan minnas tillbaka och lämnat Prästegården i Kareby åt sina Mägar, som warit Adjuncti eller Hjelpe-Präster, af orsak the eljest ha för lång Socknebods wäg öfwer i mil från Kommelanda sen från Kareby, hwaräst och Prästegården ligger närmare Landsvägen än Kommelanda.

Hwar af Kyrckorna hafwa sina namn, kan man ej wist säga. Thet synes fuller som skulle Kareby sådt sitt namn af Karlars Bygd (Terra virorum) men ta skulle thet heta Karleby: Nu heter thet Kareby, kan hända af Kare, som war en af the 3 Oggis eller Ägis Söner, then första hette *Uler* eller Neptunus thet är, Hafsherre: then andre *Loge*, eljest Vulcanus och Tuli, thet är Läga eller Elds- lius: Then 3:die Kare eller Aolus; thet är wäder

och Blåst hwarom then lärda Peringschiöld i sitt Bi-
 bliffa Slått Register handlar pag. 15. (k) Det ef-
 ter Kareby ligger på Slätten emellan Wårgen,
 hwarest stormar och blåser esomoftast, är troligt,
 at hon ther af såot sitt namn och bleswen kallad Ka-
 reby, thet är Blås- eller Wårby, hwar utinnan nu
 warande Kyrckoherde Herr Schuberg, som med-
 delt iug stor uplysning här i, gör ett med mig, och
 mig slift wid handen gifwit. Sen af Dhen har och
 kyrckan fådt sitt Namn. Men om Rommelanda
 har sitt namn af Rom, Terra Romana,
 såsom ett Land fordom Påstwen i Rom tilhörigt, som
 i Catholiska tider kan hända lätit bygga up thenna
 kyrckan, och sen kallat henne Rommelanda, thet
 kan wara troligt nog, doell är sanningen likare,
 at hon fådt sitt namn af thet när wid kyrckan belägs-
 na lilla Hemman Rombacka så wäl som af then lilla
 Inviden, som ligger strax wid kyrckan och kallas Romfö.

Bägge Kyrckorna äro af Sten upmurade, haf-
 wandes Kareby, som är täkt med Spån, ett skönt
 Sten Torn med wacker Spir, ther i klofkan hän-
 ger. Men Rommelanda är täkt med Tegel och
 Tornet af Trä med korswercke och Bräder utan til,
 samt Spets åfwan på the klofkan hänger i. Efter
 föfla Ofreden äro the bägge på nyaste maneer för-
 längde och mycket ombygde, så at the se härigen och
 wackert ut.

På Altare-Taforna så wäl som på Predike Sto-
 larna finnes intet skrifwit, som märckwärdigt är.
 Men på Funten eller Dop-Stenen, som är fyrkan-
 tig, i Kareby kyrcka, står thenna Runska Skriff.

RADI AIRKANNAMNOR KLA K

RADI IIRKANNAMNOR KLA K

30

In

Junga Epitaphier eller Graf • Stenar finnas mer än efier framledne Nyttmästaren wid Wäst:Göta Cavalieriet Herr Didrich Grubbenfeldt, som ligger begrafwen i Nömmelanda kyrcka i sin sat. Faderns Kyrkoberden Lars Dahls Graf, hvars Abeliga Wapen och Sköld står upslagit på wäggan thesammasstädes.

Följande, som man wet, hafwa varit Kyrkoherdar uti thetta Gial: nemligen

1. D:nus Christianus Christiani, om hwilken man intet wet, när han tilträdte Pastoratet: Men af ett gammalt Document, som ligger ad Acta i Prästegården förwaradt, ses klarligen at han thet redan förestådt 1578 och dödt 1627.

2. D:nus Jonas Laurentii Dahl 1628, så han några år tilförene befient thesa Församlingar såsom Adjunctus, och afled 1670.

3. D:nus Severinus Petri Ström 1671, sen han förut varit några år Rector Scholæ i Kong: Elf. Dödde 1712, så han hade som en wacker lärder. Man med berömlig flit och omsorg förestådt sina ombetrodda Församlingar i 41 års tid.

4. D:nus Laurentius Petri Kock, en wälbegäfwad och habil Man war Sal. Strömmens Mäg och hans Medhielpare i 12 års tid från 1700, så han kom til Pastoratet, tils 1712, så han först, såsom Pastor, förwaltade Amberet och hade til underhöld Kareby Sochn och Prästegården thet wid; Men när han med heder förestådt Församlingen i 20 år från 1700 til 1720, råfode han i en stark sjukdom, så at han misse målet och kunde sen aldrig redigt tala, långt mindre predika, lefde dock tils 1731, på hwilka 11 år these Församlingar blefwo af Adjunctis åtskillige stycken befiente och på slutet af thes

I. Måg Herr Sven Schuberg, som blef benådad med Kongl. Fulmakt 1732.

Junga Herregårdar, Kunstenar eller Rudera ester Slott och Skanser finner man här; dock är ett märkvärdigt, nemligen, at på Frälse-Hemmanets Lyse ågor är en Plaz, som man kallar Gullholan, hwar i fordom döde åro begrafne, warandes icke så mycket länge sedan några Urner ther uptagne med dödas ben och aska i: Hvilket tienar til ett bewis, at på samma ställe uti Hedendommen warit en Griffte-Plaz.

I Kommelanda Sockn ligger och så ett högt berg, kalladt Alleklätten, hvilket ibland andra är them i Cattegattet seglandom til luphsning hwar the åro.

2. Om Thoresby på Inland.

Thetta Giäl på Inland (som så kallas, efter thet ligger bättre inne i landet, än Fiörn och Drost) i södra Häradet, är rätt en Peninsula eller Isthmus, thet är en halfö, emedan thes största del mer än hälften omgiswes dels af Giöta-Ålf, dels af salta Hafwet och thet öfriga per diametrum eller tvär-linien håller allenast $\frac{1}{3}$ mil ifrån Löckebärgs kiste til norre Ålf wid Capitains Postället Ormo mitt igenom Hälta och Ytterby Socknar. Thet är 1 mil i längden och $\frac{1}{2}$ i bredden, dock utom öjarna, af hvilka en del åro brägne strax under Mastrand, utan Skog, med höga branta Bårg besatt, hvilka dock synas något bidraga til the ther emellan lig-gande Dälder och små Slätters fruktbarhet, utan ringaste färskt watsns Fiske af Insidar eller Ålfwer, undantagandes förr omrörde Giöta Ålf, som strö-fer ut i Norr wid en del af Harrestads Sockns Hemman, belägna ut med hafwet.

Thet:

Thetta Giäl består af 92 hela Hemman, Croner Frälse, dock måst Skatte, ther ibland Prästegården är $\frac{1}{2}$ i sig sielst, men til thes förbättring äro af Uemminnes tid anslagne Skär $\frac{1}{2}$ och Mathammar $\frac{1}{2}$ Skatte-Hemman, thet förra til äng och thet senare brukas til Betes-hage. Annexe-Hemmanet wid Harrestad, som Commministern bebor, är $\frac{1}{2}$, och Annexe-Hemmanet wid Lycke, hwilket är anslagit til Ancke-Säte, är och $\frac{1}{2}$ Hemman.

I thetta Pastorat finnas 3:ne Kyrkor: Moderkyrkan Thoresby, samt utan twiswel sådt sitt namn af then bredewid kyrkan belagne Bondeby Thoresby. Men hwar af thenna By nämnes är ej swårt at gissa nemligen af Sviars och Giöthars Hedniska Afgud Thor, hwilken liksom bodt i thenna By, thet är med större iswer blefwen dyrkad, ofrad och tilbeden, äni the fringliggande Soefnar, hwar om både Snorre Sturelfson och Harald Haraldson i Sancti Olai Tryggvesons Leswernes Beskrifning, så then Christina Läran skulle i Norrige inplantas, widlöftigt handla, at i sonnerhet på Tronde lauen några öfriga Afgudadyrkare funnits, som uppehållit theas Blott eller Afguda-Offer.

Hwar wid synes ej otienligt at införa följande berättelse. För 20 år sen wid pass war en Man, född i Säfwe Pastorat på Hisingen; hwilken, så han med några flera gådt med ett Faring från Amsterdam i Holland på Hwalsfiserij under Grönland, råfade ut för en långwarig motwind jämte flera tilstötande olägenheter, under hwilken tid them syntes (men jag wet icke noga antingen från fasta Landet eller någon S) en eld brinna, hwilken så the sågo några Måtter å rad, beslöt en del af Skepps-Folket at med Eschalouppen gå i Land, hwaribland

förbemålste Hisingbo och war, i mening träffa nå-
got hus: Men ta the kommo fram til samma Eld,
funno the allenast wid Elden sitiande en gammal
Man, som strax frågade them: Hwad an ären I
komne? The swarade: Från Holland. Men hwar
ästu södd, sade han til Hising-Mannen? Swarade
han på Hisingen i Säfte Pastorat. Ästu och be-
kant i Thorsby? Ja wäl. Westu hwar Ulfwe-
Bärget ligger? Ja: Jag har ofta gådt ther förbi;
ty ther är en gångewäg från Götteborg til Ma-
strand öfwer Hisingen genom Thorsby Pastorat
och går ut med thet Bärget. Men stå the stora ste-
nar an och Jordhögar orubbade, frågade then gam-
ble an widare? Ja, sade Hisingboen, undanta-
gande en sten, som (om jag mins krätt) lutar til fall.
Men westu hwar Glosshed Altare är och om thet är
an wid mackt? Swarade han: ther om har jag in-
gen kundskap. Sluteligen tiltalte Hedningen eller
then gamle Mannen honom: Wil tu tillsäga them
som nu bo på Thorsby och Thores Bracka at the
icke försöra the Stenar och Högar under Ulfwe-Bär-
get, men för al ting, at Glosshed Altare wid mackt
halles, skal tu få god wind tillbaka tit tu tig årnat.
Thetta utfäste sig then omrörde Matrosen at göra
wid hemkomsten, jämte frågan, hwad hans namn
är? och hwarföre han så långt ther ifrån wistan-
des frågade så noqa efter thesa ting? Swarade
han: Jag heter Thore Brack, har ther fordom
bodt, men blifwit slöttig ther ifrån: Wid Ulfwe-
Bärget ligger all min Slåkt i then stora Högen och
wid Glosshed Altare hölle wi wära Gudars tienst och
Offer, hwar med the skildes från hwar annan.
Thenne Thore Brack skal, efter almän Sagu
Man från Man, ha warit en myndig och måttig
Man

Man i Thoresby Sockn ock i förstonne bodt i en By, dock i samma Sockn, benämnd Löfwestad: men sedan ther ifrån utdreswen af en annan utan twifwel måltigare än han; benämnd Håst, om hwilken ock wore mycket litil at säga, efter almånt tal, ther thet wore trowärdigt. Men sen Thore Brack wardt dreswen från Löfwestad, såges han hafwa gådt öfwer en liten Å ock slagit sig ned, hwaråst nu Thoresby är, thet samma uprödt, bebyggt ock efter sitt Namn nämt Thores-By, Bo eller Hemvist.

Huru wida thenna Berättelsen kan winna Bifall hos then Gunstige Läsaren, lämnar jag; dock synes then gifwa wid handen, at ordet Thoresby må ha sin uprinnelse af bemålte Thore, hålft alla the ting, som thenna Historia innehåller, til alla omständigheter finnas; ty wid Ulfwe-Bärgets östra fot synes 8 ja 10 tämmeligen stora Jordhögar ock upreste stenar, dock utan någon Skrift eller Runa. Wäst-söd-wäst från Thorsby finnes ett stycke än igen af Glosgheds Altare, af flått Gråsten ut-huggit ock til form såsom våra Altare, stående på Jorden med sin fot, håller i Längden wid på 3 alnar ock i Bredden 2 alnar. Rundt omkring samma Altare, 2 alnar ifrån, ligga i en Circkel Stenar uti lika afstånd från hwarannan, hwarpå the förnämsta utan twifwel sutit, som Offren ock Ufgudastiensten bewistat. Men hwaroföre thet kallas Glosgheds Altare ock icke Thorsbys, synes ther af wara kommit, emedan Glosghed By är mycket större ock folkrikare än Thoresby ock altså ther warit flere Ufgudadyrkare, är thet blifwit kalladt (som ock sker nu för tiden: Nam omnis denominatio fit a potiori) intet Thoresby utan Glosgheds Altare.

Thores.

Thoresby-Kyrcka, som är utaf Sten med et
ffiont grundmuradt Torn, såges wara med the äld-
ste på Inland, hwilket icke synes otroligt, hållt på
thess flocka står en så gammal Skriffte ock på Kyrckes
Kalkens fot, som är äldre, än then öfre delen, 6 Cha-
racterer eller Bokstäfwer, them icke någon än af
the i Antiquiteterna wittre Mån, som them sedt
ock låsit, kunnat förstå ock utreda.

Inga Märckwårdigheter finnas här hwarken på
Predike-Stolen eller Altare-Tafeln, icke eller nå-
gra Epitaphier, utan allenast Herr Baltzar Kru-
les Past. i Thorsby ock thes Huströs Elisabet Jens
dotters ock Swärmoders Maren Christendoters.
2:ne Gräfftenar äro strax nedan för Altarefoten af
Sälte-Sten, under then ena ligger Herr Oluf E-
rickson Past. i Thorsby, ock under then andra
Comministern ibidem, på hwilka inga märckwår-
digheter stå, utan allenast jämte the ther begrafnas
Namn, några Skriftenes Språk. Fonten är ock af
Sälte-Sten med Måfingsfat ock Bäckan, hwar-
på stå en hoy Bild, men ingen Skriffte eller Ares-
tal. Inga Rudera af Kyrckor Kloster, eller Herra
regårdar äro här til finnandes.

I Thorsby Prästegård finnes ett gammalt skrif-
wit Document på Pergament, som är utdragit
uf then röda Bok, som än fins i Christiania Stad
i Norrige, på hwilket stå upptecknade alla the går-
dar ock gods, som fordom varit thetta Pastorat,
Kyrckor ock Prästegård donerade. Dat. Upslö
d. 3 Aug. 1589.

Hölysnig här om har Herr Kyrckoherden Lars
Bruhn varit så god ock lämnat, ock, så jag thetta
skrifwit, kommer thes Stiuf-Son Dn. Ståhlber-
ger ock berättar mig, at wid förenämde Ulfwebårg,
när

när in til Thorsby, ligger en liten Kulle, Rings-
Högen kallad, hvaråst i Hedna tider varit Rings-
Ställe: Men synas nu inga Rudera ther efter, se-
dan år 1728 i Julii samma kulle blef af ett starkt U-
ske-Slag så förfrosad, at åtskillige stenar, til an-
seelig storlek, utur sielfwa Ulfwe: Bärget äro blef-
na uprefne ock afförde.

Wäster ifrån Thorsby finnes en uti ett brant
Bärg (Skansås) wäl uthuggen Fätte-Stu-
ga wid påf 8 alnar i quadrat, af then beskaffen-
het, at om man söker eiter samma Wäste, kan in-
gen finna Ingången ther til, med mindre man af
en händelse råkar ther på, om ther i forna tider
Röfware hafwa haft sitt tilhåld, har man ingen
tilförlätelig kundskap eller underrättelse kunnat in-
hämta.

Angående härnäst *Annexan Zerrestad*, belägen
 $\frac{1}{2}$ mil i Södoft från Thorsby, så kan man wäl in-
tet egenteligen säga hwar af hon har sitt Namn,
dock synes troligast af Harald ock Stöd eller Stad,
thet är Ställe ock at L. ock D. i senare tiderna äro
uteslutne, U uti E förbytt, samt således för thes
lättare utmåle blefwen kallad Harrestad i stället för
Haralds Stad. Eller ock har thenna Kyrcan kunnat
blifwit kallad Hardestad, som fordom hela then
Udden, ther hon ligger, så kallades, emedan In-
loppet är ther utur salta Hafwet up til Gidta Ulf
wid Konghelle, ock lärer Folket så wäl i Harestad
på Inland wid thenna Udden, som å andra Sidan
Ulfwen på Hisingen bgende, sökt med al Makt hin-
dra them Inloppet Ulfwen upføre, som antingen
från Wenden, Halland, Dannemarck, Gutland
2c. farit i Wising eller Siödröfveri, som så mycket
gångse varit så wäl på Wästergötland, som Ba-
hus.

bus-Lån, Alfwen långs up efter, hwar om Heims Kringla på årskilliga Ställen talar, ock således af thet skarpa ock hårda fältandet jämte sfiutandet ifrån the å båda Sidor öfwer Alfwen hängande Bårg, blifwit kallad Hardestad i forna tider, men i senare excluda litera D. ob Euphoniæ eller lättare utmåle Harestad. På hwilka Bårg åfwen ock wære Swenske hade sina Posteringar i sidsta Feigden med Cronan Dannemareck särdeles 1719, då vice-Ammiralen Tordenshiöld med list intagit Mastrand, at hindra honom löpa Alfwen up at Bahus. Uti thenna kyrcka, som är af Sten, utan Torn, finnas inga Märckwårdigheter hwarken på Predike-Stolen, Altare-Taslan, Gräfftenar eller Epitaphier: dock säges, Altare-Taslan wara funnen på Stranden, såsom wrak, men när, wet man icke, hållt hon sedermera är med ny Målning öfwerst rufen.

Then andra Annexe-Kyrckan heter Lycke som är ock bygd af Sten ock med ett Trätorn försedd, thet i hänga 2:ne småklockor, belägen i Nord-wäst från Thorsby $\frac{2}{3}$ Mil, har utan twifwel sådr sitt namn af the ther å ömse Sidor liggande Gårdar, Eriks Lycke stora ock lilla, Wästtra ock Östra Lycke, hwilka måstedels warit til Agorna från hwar annan stängde såsom Lyckor, ock hafwa thesa Gårdar inclusivt i gamla tider warit kallade Lyckene eller Lyckorna, men Byen, som ligger närmast Kyrckan, Lycke ock altjä Kyrckan efter then samma.

Här finnas inga märckwärdiga ting hwarken in i eller utom thenna kyrcka, mer än en Graf wid Östra Gasewelen på kyrckan af nästan lika högd ock storlek, then sal. Herr Öfwersten ock Commendanten Smålen på Mastrand för några ock 30 år
sen

sen låt upmura til sin och sin Frus Lägerstad, hwar-
åst the och ligga nu begrafne.

Uti Mastrand, rå thet fordom war allenast ett Fi-
skeläger, och innan thet blef med Kongl. Privilegier
benådad har varit ett Pastorat med Thorsby, thet
kan ses af Serie Pastorum, som följer nemligen:

Förr Lutheri Reformation, wisas af ett Ex-
tract utur en gammal Kyrke-Bok, at år 1490 blef
Herr Wiual Sogne Prest i Thorsby och Mastrand
i 10 aar.

1500 H. Jens Wernichsön Prest i Thorsby
och war hand Religions Prouist udi Ellueskykel och
Canonicus udi Opslo (thet är Christiania, som
fordom så kallades) 29 aar Sogne-Prest.

1529 Peder Brusendal Canonicus i Opslo
Prouist udi Elleueskykel, udi sine udgångne Pres-
ter, haffuer hand altid skrifwit: och Biskop, naar
Gud wil. 25 aar Prest.

1554. H. Oluff Henningsön, huiß högre handt
blef afbuggen med en Ox aff en Bonde ved Nassu
Oluff i Thor, 7 aar Sogne-Prest.

1561. H. Jacob Truhsön Norbage 31 aar; Men
then första Evangeliske Prest efter Reform. war

1592 H. Jens Michelhön. 11 aar Prest.

1603 H. Anders Hwid. 22 aar Prest.

1625 H. Jens Erikhön Mastrands-Prest i 9 aar.

1634. Herr Oluff Erikhön Mastrands-Prest i
26 aar.

1655 Her Kundmuhansön Giedde, Prest i 21 aar.

1677 Her Valter Kruse af Mastrand Sogne-
Prest i 15 aar.

1693 i Martii blef Herr Biörn Larsson af Ma-
strand Sogne-Prest til Thorsby, war ther i 27 år.
Men efter han blef mistänckt 1719 i sidste Teig-
den,

den, tå the Danffe hade intagit Mastrand, for han af fruktan bort med fienden 1720, tå Fred blef ock Mastrand kom under Sverige igen. Effter honom blef hans Måg Herr Lars Bruhn Westro-Gothus, hållt han hade varit hans Adjunctus ock liksom vice-Pastor några år bort åt, benådad med Kongl. Fulmactt på Thorsby sanuma år 1720, särdeles som man förmårecte honom, jämte thes meriter, wara god Swånss ock icke thet ringaste hafwa hållit med fienden, lefwet ännu ock altså med heder förestådt Församlingen i 22 år.

3 Om Hierrums Gial på Inland.

Thetta Pastorat eller Gial är ett helt Hårad Torpe-Hårad benämnd, ock så kallas dels af ortens uprödning, som varit med Skog öfwerwuxen ock i förstonne med små Torp bebyggd, hwar af thetta Håradet sitt Namn sådt: dels af Böndernas tilstånd, som varit slått emot the i Söder ock Väster belagne Hårad i Inlands Fögderij, hwaråst the af Fiske ock god berömd Sades-Jord hafwa Guds rika wåls signelse ock altså theraf behållit sitt Torpare-Namn

Men hwar af sielfwa Pastoratet Hierrum sådt sitt Namn kan man ej rätt så kundskap om, then nu framledne Kyrckherden ock Probssten Herr Jacob Lysell, som med sina Herrar Contractister gifwit mig mycken uplysning, mente, at thet sådt thet Namnet, dels af theras modiga Tapperhet til at förswara sig emot sina Naboers Intrång på ymsa Sidor, hwilka them förthenksuld kallat Elfwe-grunnar, utan twiswel för theras grymma ock arg-

argfinta Natur, then the wist emot sina grannar så på Swånka Sidan öfwer Elfwen som sina egna Landsmän här i Länet, af hwilka the antingen warit angrepne ock beröfwade, eller sielfwa anfallit ock plundrat. Dels ock af Ortens Beskaffenhet, som är belägen på höga brantiga Backar, hwilcka at upodla fordrades godt Hierte-Mod. Dels af Ortens Belägenhet, emedan Hiertums by med Kyrckan ock Prästegården är belägen på en hög Backa emellan 2:ne Floder, hwilken Backa går ifrån Skoggen ned mot Elfwen ock gör en figur af ett hierta. Tilförne är thenna Kyrcka, efter gammalt folcks utfago, kallad Larm / för thet myckna Larm ock Buller ther warit med Krig ock Blods utgiutelse, som på Hiertums He ock Skee städt, hwilket besannas af the många Jordhögar, som ther finnas: Men som Förfäderna intet tyckt om thetta Namnet, ha the thet ombytt ock efter Byen kalladt Kyrckan Hiertum.

En Annex är allenast i thetta Gial, som kallas Wästlanda, utan twiswel i anseende til them i Sten öfwer Elfwen boende. Wägge these Kyrckor äro af Sten i Påstveddammet upbygde efter gammal dags Kyrckform med små ihopdragne Chorer ock medelbalckar, the ther nu äro nedrefne, Kyrckorna utwidgade ock större gjorde efter nya maneret, som skebde 1695 i Gal. Kyrckherdens *Andreas Bonandri* tid, så Hiertums Kyrcka blef förlängd til 18 alnar ock 1704 Wästlanna lifaledes.

Wägge these Kyrckor, äro belägne på samfått Marck, när wid en By, bestående af 1 $\frac{1}{2}$ gammalt Skatte: $\frac{2}{3}$ gammalt Crone, som dock blef köpt til Skatte 1700, ock i Frälshemman Billegården under Ströms, Herregård: Hiertums Kyrcka ock Prä

Prästegården ligger på Norre-Sidan thet wid, hwar af Herrskapet på Ström, förmenar Kyrckan stå på Frelse-Grund, emedan intet mer än Lands-Wägen (som ock är Byens Farwäg) stryker emellan Kyrckegårds Muren ock Frälsegårds Husen. Hela Hiertums Sockn består af 62 $5 \frac{1}{8}$ hela Hemman, besutne ock obesutne.

Ock Wästlanna af " " " " " 37 $\frac{1}{8}$ dito
 Bland hwilcka Prästegården med Krokstorp 1 helt
 Annexe Hemmanet Kyrckeby " " " " " $\frac{1}{4}$
 Herregården Ström består af " " " " " 3 hela
 Hemman bland hwilka gammalt Frälse " 2 "
 Ock Crone-Hemman, som gamla Fordeb. 1 wisar,
 Herregården Rödstorp i Wästlanda är " 1 "
 Insokne Frälse i Hiertum äro " " 7 $\frac{1}{2}$ "
 Utsokne dito i Wästlanna äro " " 3 $\frac{1}{8}$ "

Ock Ofri-Frälse thesammanstädes " " 1 $\frac{1}{2}$ "

Uti Aby äro wäl 2 hela Hemman gammalt Skatte, på hwilka Fru Grefswinnan Eleonora Ascheberg, äger Skatterättigheten ock räknas för Frälse " " " " " 2 " "

Inga Crone-Hemman finnas mer än Bostället til Herrar Officerarna ock indelta häste-Hemman, alle the andre äro Frälse-ock Skatte-Hemman. Wägge these omrörde Herregårdar, af hwilka then ene heter Ström, utan twiswel af then förbi starkt strömmande Gidta-Elf, Bärge-Ström kallad, i Hiertums Sockn belägen; then andra Rödstorp i Wästlanna, hörer nu Herr General Adjutanten Rutger Macklier til, som thet sådt i Arf, efter sin sal. Fru Moder, Fru Grefswinnan Eleonora Ascheberg, ock hon af sin sal. Herr Fader Kongl. Rådet, Fält-Marskalken och Gen.-Gouverneuren, Gref Rutger Ascheberg, hwilken sig thenna Herregård

regård tilhandlat af *Daniel Bilde*, hvars Fru war *Dorothea Bielke*, född i *Dronthem* uti *Norrige*, som efter sin Herres död blef åter gift med *Capitain Gabriel Rosenschiöld*, then ther sedan blef *Öfwerst Lieutenant*, under *Wäst-Giöta Infanterie*; dock hade thenne *Daniel Bilde* i förstonne pantat sig til *Ströms Herregård*, som fordom hördt *Dahlpilska Familien* til och wardt i *Början* allenast i *Frälse-Hemman* under *Röskorp* alt tils 1618, så thet blef *Säterij* och således af gamla *Dahlpils Fru* som war en *Siöblad*, hvars Herre war gamla *Major Hindrichs Dahlpils*, Fars Farbroder. Tillförne stod Herres bygningen när wid *Ladugården*; Men *Salig Riks-Rådet* lät riva ned then gamla *Bygningen* och flytte Herre-Husen, efter egen utritning d. 3 Julii 1685, ut til *Lunden*, på en *Bergs-Kulle*, hwaråst then samma wäl upbyggd med sina *Flyglar* synes lång *Wäg*, såsom ett litet *Palais*, kunnandes man stå i *Fensteret* och se icke allenast the under *Herregården*, brede wid i *Strömmen*, upbygde 5 gångande *Sägar*, som skära hela *Året* måst igenom en stor *Myckenhet Plancker* och *Bräder* af *Master* och *Bloclar*, utan och alla *Fartyg*, särdeles *Järn-Båtar*, huru the gå up och utföre, genom then wid *Eder* gent *Öfwer* anlagde kostbara konstiga *Sluften*, som är belägen i branta *Bergs-Klippan*, öfwer hwilken man aldrig funnat tro, mot en så stærck *Ström*, så nån sin then minsta *Båt* upföre, sen *Skuter* och andra *Fartyg*. Hon har altså thenna goda Fru *Greswinan Ascheberg*, på sina gamla dagar i thenna *Herregård*, med *Trågård* och *Lundar* haft ett *Fördift Paradis*, tit hon flytte, efter sina *Sak Herres död* i *Wennersborg*, hwaråst han war *Lands-höfdinge*, wid *Namn Herr Baron David Macklier*,

en öfvermåttan lärd och from Herre. Femte thette
 fföne och wäl belågne Herregården Ström, ägde
 och Högtbemålste Fru Grefwinna, thet landra Sö-
 teriet Rödftorp, belågit en half Tiärdings Wäg
 allenast från Ströms Herregård, hwilket tilförena
 hördt Dahlpilfska Familien til, utaf hwilken tills
 1734 lef. en 95 års förassiedad Major Hinrich Dahl-
 pil, som på Slutet intet ägt mer thet af än ett
 Topp, som legat under Rödftorp, och ett Tj-
 dings Hemman i Aby, hwilket alt han lemnat efter
 sin död åt Fru Grefwinnan och thet fåra Barn och
 förnåme Anhörige, af hwilcka then äldste Sonen
 Herr Baron och General Adjutant Rutger Mack-
 lier, efter thet Fru Moders sal. död, för kort sen,
 är blefwen Agare af alt godset.

Hwad här näst Kyrckornas Prydnad widkom-
 mer, så fins i begge wackra Altare-Taslor, Predike-
 stolar, Kalkar och Klocker, med annan tilhörig
 Kyrcke-Skrud, förutan Griffter, som jag nu sär-
 skilt wil beskriwa.

I Hiertum fins en gammal Altare-Tasla, hwil-
 ken är satt på södra Sidan i Choret, sen Fru
 Grefwinnan Alcheberg af Christelig kärlek förärt
 til Kyrckan en ny kostbar Altare-Tasla med skönt
 Bilthuggerij, dock ännu intet målåd; Men then
 nya Altare-Taslan i Westlauna är köpt för Kyr-
 kans egne Medel.

På Hiertums Kyrckas Kalk stå thesa Bokstäfwer
 I. G. J. 647 RMS hwilka sal. Probsten Lysell som

A mig här i mycket, upl. berättat beth-
 ††† da, efter Läns-Mannens utsago

Rasmus Mårtensson i Holmen, thet Fadersfader
 Rasmus Mårtensson och thet Fader Moder Gunil-
 la Jensdoter, hwilcka thenna Kalk förärt til Kyr-
 kan 1647.

Tun-

Funten är af Fällie-Sten uthuggen med Löfverck
wid bägge Kyrkorna; Men på Måfings-Bäckes-
net i Funten wid Hiertum är Botnen uphögd med
dreswit Arbete, som utwisar hela Döpelse-acten
af Matth. 3. ock på Brädden fins thenna Skrift:
A:o 1653 d. 25 Febr. | hafwer Mette S. Michael
Görgens förårt thetta Bäckens til Hiertums Kyr-
kas Doop.

Hiertums Klocka är utgammal utan äretal ock
Skrift. Som såges, skal thenna klockan vara för-
bytt med Romelands Kyrkas klocka i Flundre-Hä-
rad på Swänka Sidan i gamla dagar, ock på thet
Sättet, at i Ofredstider är Hiertums klocka undan-
fienden förd up til Rommeland 1 mil ther ifrån;
ock när the skulle taga henne tillbaka efter århällen
Fred, hafwa the sådt en annan igen utan twiswel
sämre, som nu är i Hiertum. Ock berättas gam-
malt Folek, at en Piga för 100:de år sedan lefwat
i Hiertums by, som kallades Elin Häka, in emot
100:de år gammal, hwilcken, hwar gång hon hör-
de när Ostawind war Romelands klocka, klageli-
gen suckat ock sagt: Uck! thet är wår klocka jag
hörer / thet är wår klocka jag hörer. Efter
thetta Kyftet war wål Norske Fält-Herren Gyllen-
löw, så han stod i Fält på Ueby Angar i Hiertum
1676, sinnad låta ombyta Klockorna, emedan han
intet Morstånd ännu fan för sig; Men så han sam-
manfallat alle gamla Män ock spordt granneliga
ther efter, om någon fins, som kunde minnas, när
thet ombytet skedde? ock ingen weste wist utan al-
lenast efter Sagn, swarade han: Så får thet bli,
som thet är.

Klockan i Wästlanna är ock mycket gammal så
at man intet wet mer, än om thes Stöpning uti

en hola wid Kyrckegårds-Muren. Dock finnes på flockan thenna Skrift. 1600 Anno Domini † SPES MEA CRISTVS. Mig synes at the första Boka ståfwer uttryckaa åratalet 606 dock försländes 1606, emedan ån brukligt år så tala, at ofta uteslutes Tusende-Talet. The andre betyda, at *Christus* är mitt hopp.

Om thenna Klocka har man 2:ne Berättelser: Then ena, at wid år 1670 år hon wid en häftig Storm med Klocke-Tornet nedblåster ock så slagen, at alla Maliorne, undantagande then största, som sitter mitt uti, gingo sönder. Swarpå en Måster-Smed från Uddewalla wäl budit til at laga henne, dock aldrig sådt sitt Liud igen. Så säges ock, at thenna Socknens störra klocka skal nu hänga wid Skiofde Kyrcka i Allehårad ock Skeplanna Gård, men ingen grundelig Berättelse har man ther om, utan allenast ett löst Tal.

Utom Herregårds-Graswen, på hwilken intet märckwärdigt står, finner man allenast i Sal. Herr Peter Backes Almanack år 1672, at then 12 Aug. samma år har Fru Dorothea Bielkes andra Man Cap. | Rosenschiöld begynt at bygga på sitt Grasställe.

The Kyrckoherdar ifrån Reformations tiden, som man funnat upleta, äro följande från år 1538.

Then förste hette Herr *Magnus*, then 2:dra Herr *Anders*, om hwilka man intet har någon särdeles Esterrättelse.

Then 3:die Herr *Jacob* har förestädt Församlingen 1620 til 1635 dock kan hånda långre, emedan

Then 4:de Herr *Gudmundus Jona* lefwat 1643, men när han kom til Pastoratet ock dödt fins ingen Esterrättelse, mer ån, at han under wågen från

Wäst

Wäflanna brutit sitt Ben utaf, så håsten stupade med honom i Hiertums Backar och ther af sådt sin död.

Then 5:te Herr *Sten*, och

Then 6:te Herr *Petrus Nicolai* om hwilka fins intet.

Then 7:de Herr *Christiernus Nicolai*; När han kom til Pastoratet har man ingen Underrättelse, dock fins, at han lefwat wid Församlingen 1670 och blefwen död 1673 d. 15 Maii, synes dock länge lefwat här wid, emedan han haft många wackra stora Barn, bland hwilka then i Siöteborg berömmeliga *Ufals Familia* sig räknar.

Then 8:de Herr *Petrus Andreae Backe*, född i Östmåls Prästegård, hwilken kom til Hiertum såsom Herr *Christierns* Hjelpe-Präst 1670 d. 7 Aug. och efter Herr *Christierns* död, fick han År 1673 d. 11 Aug. Kongl. Fulmact, på Hiertums Präste-Giäll. Denne mannen lefde 19 År wid Pastoratet, och åtnjöt intet mer än halfwä Inkomsten, emedan han läfste sin Swärmoder Herr *Christierns* Encka hällften med sig i all sin Lifstid, som förr åndades än hennes, nemligen 1692 d. 24. Febr.

Then 9:de Herr *Anders Bonander*, född i Siöteborg ankom til Pastoratet 1693 d. 30 April, och då han skulle af Probstsen Herr Mag. *Fridrich Bagge* insättas, mötte honom then Swärigheten, at hela Församlingen gick utur kyrckan, när han skulle gå up och predika, så at icke en Man blef i kyrckan, och war thetta thet underligaste, som noggsamt gaf theras uproriska Gemöte tilkänna, at då en Man hade förgåtit sin Mössa i Stolen, och thesfore kom igen, sade Kyrckoherden, som hit in til ej kunnat öppna sin Mun, utan städt helt tyst och häpen öfwer Församlingens Stusighet; Gud ske lof, jag ser något

Guds Barn sig willa omwända och höra Guds Ord: Men Bonden swarade: Ja bia mans til jag fåde min lufwa igen / jag skal icke bli här gammal. Crono-Befalnings-Mannen Kyrkoherdens Broder, som såg thenna tort hans Broder led, båd wäl til at styra Församlingen och säga them hwad thesas Frid tilhörde, men kunde intet uträtta, dock dref Saken så högt, at 80 Man måtte löpa Gatulopp, på Bahus Slog Backa: ther efter ledde likwäl thenne Kyrkoherden, med sina Hörare i kättelef och god Fred, alt til 1715 d. 30. Apr. samma dag han Introducerades i Församlingen, då han i Herranom affomnade.

Then 10:de war nu framledne Kyrkoherden och Probsten öfwer Elfsjöfjels Contract, Herr Jacob Lysell, som med Kongl. Fullmakt blef benådad 1716, särdeles som han conserverade Enckan med en hel hopy Barn; Men asted uti Oct. 1740. Efter honom är Regiments-Prästen Herr Nils Westerlind, af århällen Kongl. Nåd och Fullmakt förordnad til Kyrkoherde öfwer thetta Pastorat, som skedde d. 9. Nov. 1741.

Til Prästegårdens Förbättring i Hiertum, har Kyrkoherdarna i gamla tider, sådt genom donationer icke allenast ett Allé-Giste uti Röds Å, jemte ett skönt Qwarnställe, när wid Prästegårds-Agor, utan och en Utång, som kallas Krofstorp, en half Fierdings-Wäg från Prästegården, belägen emellan Brattorp och Ottens Åfers-Agor, hwilken efter hon varit en Åfrunds-Bielke i thesas ögon, ty hafwa Prästerna altid haft Tråta med thesa Åboer, om thenna Utången Krofstorp in tils Kyrkoherdarna Herr Jacob Hansson 1633 d. 20 Martii hölt Skildnads-Syn ther på, samt 1635 d. 3. Dec.

Dec. utvärckade Sings-Rättens Utslag, efter gamla Måns inthgande, om Krogstorps uregamlahåfd och Bruk under Prästegården, och Herr Gudmun Jonasson ther efter 1643 d. 27 Martii sökte Confirmation ther på wid Lagmans Ringet uti Bohus och århölt then af Lagmannen *Hans Frantzön*, hwilcka Documenter ligga in Originali ad acta i Prästegården.

Men här emot måste Kyrkoherdarne sakna ett $\frac{2}{3}$ dels Hemman *Umdal*, hwilket blef år 1694 tagit från Hiertum och lagt til *Östmåls* Pastorat och *Ufloms* Sockn, oackadt thet af Urminnes tid, allt från theß Uprödning och Uptagning af utmärcken, legat til Hiertums Sockn, och ther gedt både Kyrka och Prästen sin Rätt, jennwål ther brukat sina Salighets-Medel ic. Men sina döda ha the ther på Gården låtit begrafwa uti *Ufloms* Kyrkogård, såsom them närmare belägen, dock med wedertörrandes *Wilio* och *Samtycke*. Sluteligen wil jag ej förbigå hwad som berättas om *S. Olufs* *Kiälla*, i *Wässlanna* Sockn wid $\frac{1}{4}$ Hemman *Kiellered*, belägen i en Sandbacka, tit mycket främmande Folck från *Norrige* och *Halland* i forna tider, jemte the ther wid boende, hopenals kommit, at dricka om *Östmåso* tid af thenna *Kiälla*, emedan hon skal hafft, såsom *Surbruns* *Wain*, stor krafft at förtaga och bota allehanda *Siukdomar*, hålft hon warit af en underlig Natur, ty om skönt hon under stark *Förcka* om *Sommaren* warit helt uttärkad, har hon dock *Oluffs*-Måse dag så öfwerlöddat af wain, at thet runnit öfwer alla *Bräddar*: Men som ther wid öfswades mycken widskjeppele med *Öfserpenningar*, som fastades i *Kiälla*, samt annat afgudiskt och syndigt wäsende, förthen skuld wardt
hon

hon förbuden: Klällan syns wäl än, men äger intet the förr omrörde Egenfkapet.

Thet är ock märckwärdigt hwad som finnes uppå Hiertums Stee uti en stor hög, nemligen 2:ne Rader lagda Stekar, som göra en figur af ett på Sidan liggande ofanteligt stort Qwintfolck, som ligger något bogen, wändandes Ryggen i öster åt kyrkan, men frambdelen åt wäster. Plaken är belagd med små Sten, som ligga jämt med Jordemonen, så at formen eester Benen, Lären ock hela Kroppen äfwan til jämte Brösten ock Halsen är klar til at se: Men hufwudet wisas 50 Steg ther ifrån bak om Ryggen äfwen uti en Rundel lagd med små Stekar, hwars twär-linea är wid på 3 Steg lång. Berättelsen hwad thet skal wara, är thenna, som the ther omkring boende ge wid handen, nemligen at en Jättefa ther ligger begrafwen, hwilken kan hända är ofkyldigt på then Plaken halshuggen, efter hufwudet ligger så långt fränl Kroppen ock sedermera til äminnelse behedrad med sådant Griffit ställe.

Mer skrifwärdigt fins intet i thetta Pastoratet, dock bör ej obemält lämna, thet som sig tildragit 1648 d. 7 Oct. wid Strömmen genom ett försträckeligt Jordfall, som dånnde igen hela starcka Strömmen at thet blef stilla stående ock tog ifrån Norrka tä för Tiden eller Bahus-Lännske Sidan ock thetta Gället några 100:de samnar Åker ock Äng til 27 alnars diup, som blef fastadt åt gamla Swerget eller Tunhems Pastorat, såsom ett Förebod, at Landet strax ther efter skulle bli Swänst, som thet nu är ock warit in emot 100:de år: Hwilken underlig Casus såsom ett saseligit ock försträckeligt Guds wredes Straff kan bredare inhämtas af Kyrkoherdens Bresi Tunhem then tiden, hwilket then be-
römt

tømmelige Matheseos Lectoren uti Gjöteborg, genom sin k. Bror Comministern i Wasenda wid Wennersborg Herr Torstan Wassenius, mig ex originali tilstått och lyder så:

Edle och wälborne Herr Christopher Torstenfontil Ullstorp och Rånöm,

Önskar jag E. Wälb. mycken wälsignelse af Gud alsmechtig, samt med min benägna tjenst nu och alltid tilförene. Tackar jag E. Wälb. samt E. Wälb. käressfeliga Fru för alt godt welbewist, thet jag med Tacksamhet wil aftiena uti all then måtto jag kan och förmå. Kan jag E. Wälb. icke oförmått låta om thet stora under, som sig här hafwer händt. Den 7 Octobris wid was flockan 2 effter Middagen är Ullswen strax nedan för Strömmen, genom ett stort Jordsfall, 27 alnar diupt, wänder, hwilcket föll ifrån en gård på Norrske Grängen belågen, benämnd Jntaka. Samma Jordefall är några hundrade famnar i Längden och Bredden: Mestebels så mycken Ling och Åker, som lydde til Norre gården i Jntaka, hafwer fallit ifrån wäster til öster eller hit til Swenska Landet. Thet hafwer i ett ögnableck dämt hela Ullswen, at warinet hafwer stådt 20 eller 30 alnar öfwer Husen, så at öfwer 85 Menniskhor äro therigenom ömfeligen fördränckte. Anders Mårtensson wid Strömmen, som war Gåstgifware, är med Hustru, 5 Barn och många sina Gåster omkommen. Ett stenkast ther ifrån bodde på Norrska Grängen Anders Matheson, är och med Hustru och Barn bleswen. Wid Strömmen woro några stora Siöboddar, twenne hus höga, äro med fundamenten och Bolwercket, uti hwilka woro stora Måster, 2 Famnar tiocka, såsom wed sönderslagne. Stångejärnet, som i siöboderna war inlagt,

lagt, är fördt högst på Lidan. Ifrån Götheborg
woro tit 5 stora edsbåtar ankomne, hwarthera 12
Låster bördig, äro ock sönderflagne i stycken. Hu-
sen ock hwad uti husen war, hafwer flutit up at
Frollhetta. Oluf ock Håka i Knurrebo, äro med
hustru, barn och något annat folk, som tit gängne
woro, blesne. Ther som then strida Strömmen rann
emellan Knurrebo ock Anders Mårtenssons hus,
ther är nu stilla watn.

Watnet är ännu några Fannar högt ofwan för
Jordfallet, så at ingen liknelse synes til Hufestellen.
Strömmen rinner nu i thet stora jordfallet, ther
strömmar han emellan lerklinterna, som stå öfwer
all elfwen, såsom stora huser eller berg. Här i Tun-
hems Giäld äro 29 Man, qwinnor och barn oar-
komne. Ingen är ännu igensunnen, som druckna-
de. Twenne Personer, som i husen wid Ström-
men woro, äro salverade och äro dresne på wraf
up til Nyckle-berget, som ligger up emot Åfer.
Then strömmen, som kallas Olibolan hafwer wat-
net dämt, så at han war stilla. D. 9 hujus war jag
wid Knurrebo, ock besåg thetta Guds stora wredes
straff. Gud gifwe, at thet kunde menniskiorna til
bättring beweka. Ther kände jag ock the, som med
mig woro, en stark Swafwel-luft. The som ther
wid elfwen woro ute på marcken stadde, berätta, at
thessedt en eld komma af Himmelen, såsom en stor
Mast, i thet samma hörde the 2 skott såsom af sto-
ra stycken och thetta hafwer sig i ett ögnableck händt.

Ar til E. Welb. min ödmiska Begäran, at E.
Welb. wille tilholla sina Landbönder Elf på Rån-
nom och Jöns på Torpet, at the wille betala til
Kyrkan the penningar, the til henne för sitt otidige
fängelag skuldige äro, hwilcka äro af Sochnemen-
nen

nen deputerade til them, som på på kyrckan i för-
leden Sommar spante. Jag hafwer förnummit, at
E. W. är Kyrcka werjande ogunstig, at the panta-
de E. W. bönder för sin brott, så haswa alle
Sochnemennen samtyckt, at the som skyldige word
til kyrckan, om the icke godwilleligen betala, skulle
the för sin trefko pantas. Eljest tillåter Sweriges
Lag ock Kyrcko-Ordningen Kyrckowerjande Kyr-
kans gäld saklöst utpanta. Jag wisserligen förhop-
pas, at E. W. ther til styrcker och hielper, at E. W.
Sochn-Kyrcka warder wid macht hollen, än hon
skulle för taktlösa förfalla. Befallandes E. W. med
sin käräskeliga Husfru (hwilcka jag tiensteligen hel-
sar) Guds nådiga Beskydd til al önskelig welftånd
troligen. Hastigt af Tunhem den 15 Octob. 1648.

E. Welbornes

At föregående är skrifwit af alltid tienstwillige
steltwa Originalet och med thy And. Laurentii.
entligitt betygar Torstan Wassenius
Comminister i Wesenda.

Ibland andra Sagor berättas jämwäl at thet-
ta Hiertums Pastorat har fordom warit en Bonde,
som, til alla Menniskiors förundran, gick omkring
i långa Tider bort at med ett faseligt Skri-ock ro-
pande, som kunde hålla honom hela Timmen utan
någon Kast eller Ro, hwilcket Skräl ock Skrij
han föregaf sig uti Skogen råkat emot, tå han ther
af Troll blifwit angrepen. Thenna eländiga Man-
nen Swen på Ögiärder $\frac{1}{3}$ Hemman strax wid
Hiertums kyrcka har lefwat alt tils 1731, tå han,
som låste Matt ock Dag ock war rått Gudfructig,
saligen affomnade.

4. Om Östmåls Siäl.

På Inland ock Norre Hårad wid Swanesund
ligger

ligger thetta Odsmåls Pastorat, som består allena af 2:ne kyrckor och 52 $\frac{3}{4}$ Hemman. Moder kyrckan, som har sitt Namn af Socknen, kallas på Danfka Odsmaal, liksom thet Giallet, i någon stor och swår Feigd, legat i Odesmålen lång tid, innan thet blifwit bebodt, så wäl som the andre Pastora-ter the omkring; Men nu warande kyrckoherde Herr Anders Grotte, menar, at både kyrckan och Socknen, sådt sitt Namn af en Nåse Kong Osten, som kom til Regimentet efter sin Fader Magnus Barfot år 1103 tillika med 2:ne sina Bröder Sigurd och Oluff, hwilcka efter the woro yngre än Osten, reste the utomlands til Jerusalem och Constantinopel, och han såsom äldst, dock ej mer än 16 år, skulle bli hemma och förswara Rifet, thet han och gjorde i hela 3 åren: Hans Broder Sigurd, som hade warit utomlands, fan wid hemkomsten med stor Glädje, sin Broder Kong Osten, här i Wiken, boende på et Slott, strax wid Insi- den Hållongen, i thetta Gial, kalladt Buas Slott, hwaräst än synes rudera, eller Tecken efter Slottes Murar. Han hafwer haft 2:ne Rösswä- re-Skepp, ett i Salt-Siden, wid Jordhammars Holme och ett i Insi den (1) Betyder altså Ostmål Ostens Gebiet, eller tilmätning. Thenna kyrckan Ostmål är bygd af Sten på Erone-Grund, och sen Fred blef 1720, satt i godt Stånd. Theß Inrebe med Altare-Taffa och Predike-Stol, samt Funt är ringa och slätt, icke eller fins något märckwärdigt thepå, som förtienar här införas. Om then i Pås- wedömmet warit inwigd til något wist Helgon, som tå brukligt war, wet icke någon til at säga. Men på Ostmåls flocka, som hänger i en Stapel, stå these

(1) Vid. Sturlesson p. 406.

thefe Orden: A:o 1587 Matthias Benninech me
tecit: Laudate Deum in Cymbalis. Eljest år i
Grånken emillan Östmåls Sockn och Fräkne Hä-
rad ett Berg, hwarpå också varit ett Slott Gul-
borg kalladt, och så kallas än i thenna dag, på hwil-
ket har bodt jemwål en Nåse: Kong, wid Namn
Frå, hwar af Fräkne-Härad sådt sitt Namn: Han
har och haft Rösware: Skepp i Salt: Söden wid
Hallesdalen uti samma Sockn &c. vid. Annot.

Annexen i thetta Giäl kallas på Danska Uglum,
liksom thenna Socknen varit förr än then blef be-
bodd, i then Eke-Skogen, som nu är en liten Lund
igen, ett Ugle-Näste: Men Herr Kyrckherden
Grotte säger then hafwa sitt Namn af then första
Gården, som blef bygd i Socknen Uklum öfwer-
gård, och förthensskuld förwaudiar g, i, k, i, ty han
skrifwer Uklum, hwilket jag lemnar ther hän.

Kyrckan är och bygd af Sten, jemwål på Cro-
nans Grund: Men huru gammal hon är, sen hon
1:sta gången blef upbygd, eller til hwad Helgon hon
wardt inwigd, wet ingen säga mig. Ynga orna-
menter eller Antiquiteter finnas på Predike-Sto-
len och Altare-Tafan, in i Kyrckan, icke eller på
then lilla Klockan, som hänger i en Stapel: dock
står på Altare-Tafan thenna Skrifften: A:o 1670
då salig Commissarien Daniel Hardevig, p. t.
K. Inspector och Pastor D:n Nicolaus Jani Col-
ding lesde, blef Tafan och Kyrckan målåd. Strax
wåster om Kyrckan är en By Großbyen kallad,
på hwars Ågor, then starcke och frimodige Kämpen
Vidrich Wårlandson, en Smede: Son är född
och ther begrafwen, hwilcken slog ihjäl på behändig
Sätt länge Ben-Nese, som ligger begrafwen i Bro
Pastorat wid gården Hallind på Stängenås, hwar
om

om jag på thet Stället utförigare skrifwit: Wid themna Vidrich Werlandsons Hög, eller Griffes Ställe, stå ännu til syna 2:ne höga Stenar 4 alnar höga öfwer Jorden: tåit ut med Landsvägen stray ther wid på samma Ågor Gråslunda kallade, stå åtskilliga höga Stenar i en Ekelund, hwaråst man menar, efter gamla Måns utsägo, at Hedningar na ther hållit sin Gudstienst, eller haft ther ett Dommare-Säte. The Pastores, som ther varit, efter Reformations tiden, hafwa varit följande.

- 1 Herr Nils Rasinusson.
- 2 Herr Anders Christensson.
- 3 Herr Nils Colding, har lefwat 1670.
- 4 Herr Lars Stabæus 1690 til 1706.
- 5 Herr Andreas Dryander 1707 til 1709.
- 6 Herr Andreas Grotte, som ån lefwet, ock med Beröm förestådt thet Pastoratet sen 1710: Men huru länge the andra Pastorer bewakat Pastoratet, kan jag ingen Uplysning få, långt mindre om någon särdeles giordt något wärck.

5 Om Spekerö Siäl.

På Inland ligger ock thetta Pastoratet bestående af 53 hela Hemman Spekerö med theß Annex Norum, på Danska kallas then Nerum. Moderkyrckan såges wäl, efter gammal ock nästan otrolig Saga hafwa sådt sitt Namn af en Man, som kallades Spege ock kyrckan ther efter Spegeröd med g ock ej med f. (ty så skrifwes thet i Norriska Crönikorna) hwilken efter han lefde illa med sin hustru ock ej före döden försonte sig med henne, fick han ingen Ro med henne i Grafwen, ther the woro i hop begrafne, utan spökade hwar Matt på Kyrckogården ock stod som ett Spöke måst wid Kyrckedören, theråst en man sent om en afftron gångandes i luuff

i liust wäder ut med Kyrckan fick se honom, hwar på Spege honom strax tiltalte med begäran, at han wille gå til hans Graf, ther hans hustru låg ock bedia henne om Förlåtelse, efter han i Lifstiden hade hårdt handterat henne, at hon sådt sin dödd ther af, thet Mannen ock skolat giordt ock Speges hustru strax swarat, sågandes: Ger Gud honom til, så ger jag honom til. Hwilket så snart Mannen berättat för Spege, blef han helt glad ock föll strax ned til Jord ock aska. Sådana Sagor finnas många: Men huru wida man kan sätia tro til them, lämnas ther hän.

Eljest som Speke (på Danfka Spege) betyder klofhet ock wishet ock Spekingarf. Wisä ock Förståndige, så har kan hända ther i Socknen fordom dags bodt en wis Man antingen Clerck eller Lef, then så förtiden kallades Speke eller Spege, hwilken icke allenast rödt up Prästegårds ågor med flera, utan ock warit så förmögen, at han kostat thet mästa på Kyrckan, at Allmogén hafft orsak kalla Kyrckan, efter hans Namn Spege ock röd, för thet han låtit rödia up hånne: ty kyrckan war alt upbyggd, så thenförr Spegen stod wid Kyrcke-döören ock spökade, ock alltså intet kunde få sitt Namn af honom.

Thenna Kyrckan (som ock säges het i gamla tider Rödtkår) är upbyggd på samfält Marck, som hörrer til åttfillige theromkring belågne gårdar, hawsandes til zjrat både Altare-Tassa, Predike-Stol ock Läktare, som äro målade, dock gamla; Men Hwalfwet ock Stolarna än intet, sen Kyrckans Chor blef nedtagit, förlängt ock giordt ett med Stor-Kyrckan för några år sen, at så liten hon är, så wacker är hon ock med Tegeltak.

På Altare-Tafeln står thetta Skrift: A: 01671
 ör thetta Altare-Tafeln stoffrat efter Kyrcke-Inspe-
 ctorens Daniel Hartvigs samt Past. Dn. Nicol
 Laur. anordnande a pictore Arnoldo du bois.

Predike-Stolen är rätt och slätt, utan twiswel
 gjord wid samma tid som Altare-Tafeln.

På Klockan fins icke eller mer än åretalet, at
 hon är stöpter 1560.

3:ne Gräfftenar äro til seendes på Kyrkogården:
 then ena ut med kyrcke-dörren rätteligen stor, är
 uthuggen med alla instrumenter och wärcktyg, som
 en Smed tillkommer, dock utan åretal, warandes
 troligt, at en Smed ther under ligger begrafen:
 Then andra står wäl åretal på 1641 och hörer går-
 den Grinstory til, men står intet mer therpå ut-
 huggit: Then 3:die hörer en Man, som än lefwer,
 Biörn Clemetson til, then han tit förskaffat 1722,
 och låtit uthugga några Skrifftenes Språk therpå.

Emellan Spegeröds och Uklums Socknar finnas
 en stor hoy dels upreste, dels nedfalne stora Ste-
 nar, om hwilcka the gamla berättat:

1. At när något krig och örlog war förhanden,
 skulle menige Man samlas enhälligen wid thesa
 Stenar, som ligga $\frac{1}{2}$ mil från Spegeröd, och ther
 öfwerlägga, huru kriget skulle både begynnas och
 fortsätas, så Stridsbrefwen eller the nu så kalla-
 de Manifester, såsom orsak til Feigden, blefwo wid
 thesa Stenar upläste.

2. Berättas, at wid thesa Gräsbackes-
 Stenar ha the fordomdags hållit Ding och Domställen, som
 så kallades Skebberri, ther öfwer finnas ännu många
 gamla Dommar, som äro gjorde på Gräsbackes-
 ta wid thesa Stenar.

Annexan Norrum (på Danska Nerum) ligger
 intet

intet mer än $\frac{1}{4}$ wåg från Moderkyrckan Speferöd
 Norr ut, hwaras then förmenas fådt sitt Namn;
 Eliest som hon i Danska tider kallades Nerum.
 Neder om, syns hon fådt sitt Namn ther af, eme-
 dan hon är belägen under eller neder om Gråsbac-
 ken, ther Stenarna stå upreste, hwar om kort för-
 ut berättadt är. Hon är belägen på Cronans grund
 wid Kyrckerum, hwilken gård Aboerna nu köpt af
 Cronan til Skatte.

Utom Altare-Tafla ock Predike-Stol, som äro
 gamla ock intet märckwärdigt innehålla, fins på
 Kalken allenast thesa Bokstäfwer: J. N. R. J. S. M.
 thet är Jesus Nazareus Rex Judæorum, Sal-
 uator Mundi: Uro ock 2:ne flockor, en större ock
 en mindre, men ingen ting på them antecndt. U-
 tan något på the 2:ne Metalls: Stakar på Alta-
 ret, som brukades i the Catholiska Tiderna, jäm-
 wäl så länge Landet wardt Danskt, så ther i sattes
 stora tiocka warlius, som brunno så offta Altare-
 gång war, hwilka warlius-penningar Cal. R.
 Carl XI tog ifrån kyrckorna öfwer alt i Bahus-
 Lån, Halland ock Skåne ock lade them til ett Com-
 munitet i Lund åt fattiga Studenter til under-
 håld, thet the ha 48 Stycken til antalet än i thenna
 dag, särdeles som thet war Christeligare ock bättre,
 än bränna Lius onödigt mitt om liusa dagen. Thesa
 i Norum stående Lius-Stakar har utan twiswel
 Lagman Hans Frantzön med sin hustru Sophia Jo-
 chimis dotter förärat, år 1646, emedan theas Namn
 stå ther på. På ett stort Målingsfat i Funten stå
 thesa orden:

1634 Als lewen, willen wy ons weren

Ys Godt met ons, wie mach ons deren

Thet år:

Så länge wi lefwa, wiljom wi of wårja el. för swara:
 At Gud med of, ho tör ta wara emot of.
 På Norums Kyrckegård ligger en gammal söndrig
 fontän af Selgsten, på hwilcken följande Runer läsas:

INTR. P+RPIXXX. XX!

Thesl är ock intet märckwärdigt här at berätta
 mer än thetta, at wid gården Holm som är i
 Hemman, stå några Stenar ock ibland them en
 stor, hwilken en Man wid Namn Tore i Holm för
 49 år sen upgrof ock fan under foten på samma
 Sten 2:ne stora Järnkulor, som ännu ther finnas
 ock ses, hwaruppå Mannen strax siufnade ock
 blef död.

Thesutan berätta wäl the gamble, at Spegerebb
 ock Södmåls Gial hafwa warit ett Pastorat i forna
 tider, men när the äro stilda ock för hwad orsack
 skuld, har man intet funnat upleta.

Kyrckherdarnas antal i thetta Giallet har man
 ej widare sådt än som följer:

Then 1:ste har warit Herr Töger.

Then 2:dre Herr Holger.

Then 3:die Herr Hans.

Then 4:de Herr Lars.

Then 5:te Herr Nils.

Then 6:te Herr Owe Tegner, som kommit til
 Pastoratet 1672 ock efter 7 års förlopp blefwit trans-
 porterad til Bro Pastorat 1679, theräst han dödde
 1702, sen han thet Pastoratet förestådt i 23 år.

Then 7:de Herr Hindrich Tolsonius, som war
 thet Pastor från 1679 til 1699 i 20 år.

Then 8:de Herr Gabriel Benzonius, som fick
 Fulmækt 1700, ock uplåt Pastoratet för ålderdoms

Swag

Swaghet skuld 1719 åt sin Måg, nu warande
Kyrkoherde Herr Lars Kierulf, dock lefde tills 1728,
tå Herr Lars, som hade i sin Swärfaders lifstid
allenaft halftwa Pastoralierna, kom ther på at niu-
ta allt ock lefwer än til Församlingens Nöije ock
Upbyggelse.

6 Solbårga Gial.

Thetta Pastorat, på Inland belågit, ock varit
förr ett Præbende under Mastrand, i sal. Prob-
stens Baggens ock thes Mågs sal. Mag. Joh. Carl-
bergs tid ifrån 1682 til 1726 består af 3:ne Sock-
nar nemligen Solbårg Moderkyrckan: Giörlanda
ock Hulta Annexer, som äro til Hemmantalen 126
efter Jorde-Boken; ty i Solbårg äro 60: J Giör-
landa 40 ock i Hulta 26 hela Hemman. Thes grantz-
for sträckta sig til Thorsby, Ytterby och Spekeröds
Pastorater.

Prästegården i Jordeboken kallas Källstorp ock
är $\frac{3}{4}$ Hemman, men har sedermera sådt til Au-
gment $\frac{1}{4}$ strax ther wid, som heter Lycke. Anckes
Sätet, som ligger i Håltå Sockn ock heter Håltå
är $\frac{1}{2}$ gård ock Capellans-Bostället ligger i Solbårg
ock heter Tolleröd, är allenaft $\frac{1}{2}$ gård. Hwar af
thetta Gial har sitt Namn är intet godt at utgrun-
da: Ingen Uplysning har jag här om sådt, wet ins-
tet, om jag selar, (som ursäktas så i thetta som an-
dra mål) at efter Solen, medelst the höga Bårg-
gen ther i Giallet, bårgas eller synes gå neder ther
förr än annorstädes, thet sådt sitt Namn ther af.

Kyrckorna, sen Fred blef sidst 1720, äro satte i
godt Stånd, men inga Märckwärdigheter har jag
kunnat århålla hwarcken in- eller utom Kyrckorna,
mer än hwad jag eljest hafft.

J Solbårga Sockn är ett mycket namnkunnigt

Bårg Blåfullan benämndt, them Siöfarandom
 til stor Esterrättelse. Jämwal en stor Insiö Inge-
 torpassiöen benämnd på 15 samnar diup: Så äro ock
 här 3:ne kistlar (1) Löckebårgs kisten, som går in til
 Hälta Sockn ock gården Löckebårg (2) Åseby kisten
 går på norra Sidan om Blåfullan in til Åsebyns
 land. (3) Walby kisten löper i Land uti Bukten emellan
 Ateröd ock Knafwerstad. I thessa kisten
 berättas för al sanning, 12 Läs penningar i Dan-
 ska tiderna blewit på ijsen nedkiörde, ock har Sal-
 Gen. Gyllenkrok 1730 skickat tijt dyfare tillika med
 Crono. Betienter at thesa penningar uplöfa, men
 af Mangel på Instrumenter säfängt, dock skal til-
 fälle wara at tappa watnet ut. Dhet säges ock at nå-
 gra Holländare i forna tider ther varit, som skulle
 få af höga öfwerheten 3000 dal. S:mt, ther the these
 penningar kunde upfiska, men efter them fattades
 Instrumenter, blef intet giordt, thet än göras kan
 ock synes böra göras genom dyfare til hela Rikets
 wälfärd, om ej på annat Sätt dock genom auctiön.

I Solbårga Sockn på samfält Marck emellan
 Käröd ock Kestad fins (1) öfwerst på ett tåmmeligit
 högt ock slätt Bårg 2:ne så stora Stenöfrier, then
 ena mot norr, then andra i söder, at the synas
 bestå af några 1000:de Läs runda eller trinna Ste-
 nar. (2) I söd-öst från foten af Norre Kestad ned efter
 Bäckan från Byen, ther 11 rader Sten å 8 til 9 alnar
 emellan, bestående the måste raderne hwarthera af 10
 stora triina Stenar, ock är ingen twiswel at ju så många
 varit ock så i the andra, ty Runnen stå ännu öpne. (3)
 På södra Sidan af thesa Rader står här ock ther nå-
 gra små Stenar på kant, men gifwa ingen särdeles
 figur. (4) wid söd-wästra foten af Bårget ligger en
 tåmmelig Jordhög, Guldhög kallad, öfwerst uppå
 nå

något gråfven, hwilcken dock synes hafwa sitt Namn af kråte-guld, som uti Bårget fins. (5)
En wacker Floct af Jordhögar, dels med höga Stenar fringsatte til äminnelse, at the warit ett stort Fältslag, dels utan stenar, dels ock tämeligen upgrasne.

Här i Giället har warit brukligt wid Likens utbårande utur huset, at man låsit Herrans Bön ock sungit en Psalm, hwarefter the lagt en Halmrisfa under Likkistan, then the efter Likets utfärd tändt Eld på ock tagit strax ut efter Liket, ock rå the sedt hwart ut Köken slagit, ha the falskeligen trodt, at the isfrån skulle then döda the näst komma. Hwilcken widspelpelse nu är igenom Pastorernas Nijt ock Flijt i Christendommens öfning (Gudi lof) utrotad.

Giörlanda Sockn, Annex under Solbårga, synes efter mitt ringa omdömme hafwa sitt Namn af ett giordt Land af ödesmarck, som rå war mer än stor ock wid. Är belågen ut med Landsvägen, hwaräst wägen går til Mastrand wästerut, til Giöteborg Sör ut ock til Uddewalla Norr ut.

Om Kyrckans tilstånd in- ock utom har jag intet kunnat få någon uplysning, hwareken om Predike Stol, Altare-Tafla eller klocker, hwarföre nödgas gå alt thetta förbi: Men hwad jag eljest har ock wet sielt, wil jag låta kunnogt blifwa. (1) är Ornewatn, en liten Siö, belågen på Kanekiärs grund. (2) Alwarnet, något större på Jördals grund. (3) Solnewatnet dubbelt så stort, som the andra.

I themna Giörlands Sockn fins ock en ö Ramsö benämnd, strax wid Löföen, ock $\frac{1}{2}$ Mil från Brattöen; Emellan thesa djur äro åtskillige gode Hamnar för red. Skuter ock Båtar, men intet för stora Fartyg.

Wid Giörlands kyrcka ligger en Sten med en Ring rundt om, så stor som ett litet hus, hwilcken

såges hafwa blifwit tit slungad af en Jätte til at
 stå ned flockan med, hwilcken han intet kunde lida,
 särdeles så man ringde. Sedan hafwa Siöfarande
 som farit från Giöteborg at hämta guld ock äbla
 Stenar, funnit samma Jätte på thet Odelandet,
 hwilcken legat ock wärmt sig wid en Eld, men af
 ålder helt blind, ock så the woro komne in til honom,
 har han frågat, om then gamle Biälke-koen än lef-
 wer wid Giörlands kyrcka, så hafwa the swarat:
 Ja, ock han: Ja så. Uttermera har han budit
 them, at en skulle räcka honom handen, at han måtte
 förnimma, om the fans någon krafft hos Bohuslännin-
 garna, hwar på the hafwa tagit en stor Båshake, giordt
 then glöddhet ock slutt honom, then han krammade ihop
 ock sade, at icke mycken krafft war öfrig hos them.

Eben andra *Annexan* heter Hälsa, belägen båt-
 tre up i Landet på Gulbringa Säterijs ågor, hvars
 Herre nu för tiden är Högwålborne Baron Herr
 Öfwerst Lieutenanten Georg von Köhler, som
 thet är sst efter sina sal. Förälldrar Herr Gen. Majo-
 ren von Köhler ock thes Fru Gyllenberg, doct-
 sen han löst sina Syskon ut. Sagan om Gulbringa
 ock Tiufwe-kijl är thenna: Så Drottning Margareta
 war rådande både öfwer Sverige ock Norrige, har
 hon under resan til Siöns från Norrige mist en sin bästa
 ock största Gullring, thet hon låg i Tiufwe-kijl för mot-
 wind, ock efter hon ej kunde få then igen, kallade hon kij-
 len Tiufwe-kijlen: Men när hon war kommen til Gul-
 bringa, som så hade ett annat Namn, kom en ock bråk-
 te henne gullringen igen, så hon sade: thenna Gården
 skal heta Gulbringa ock tu skal så then bebo.

Här i thetta Giäl äro fuller åtskilliga wackra Fält,
 men intet genom något Fält-Slag (som witterligt
 är) märckwärdigt, undantagande then så kallade
 War:

Warpewågen belågen wid Nestad i Håltå Sockn, på hwilcken Tract årolårskillige Warp eller Stenröstor, efter 2:ne Brude Skarar, the ther (som en del föregifwa) hwarannan mött, om Förträdet trätt ock hwar andra nedlagt. Andra åter säga, at ther stådt ett Fältslag, Skärbyslag kalladt, hwar om i Norska Chronickan skrifwes.

The Kyrkoherdar man kunnat efterfråga af gamb-la Mån, ha warit i thetta Pastoratet följande:

Then 1:ste Herr Arne, men på hwad tid, wet jag intet. Han blef ymckeligen mördad ock af daga tagen tillika med sin Hjelpe-Präst, Barn ock Broder, som war kommen at besökan, ock thet om Mattetid af 3:ne Skottar, the ther om wintertiden mot en afton kommo ock lånte hus i nästa gård Brannehög benämd, gifwandes sig ut för Garfware-Gesäller: När the nu sutit en Stund på Qwällen ock frågat efter al ting, togo the sina knifwar ock slipade them, hwilket kom Gårdssoleket i Brannehög underligt före, men tordes intet Ord nämna ej eller weste the hwad the ärnade göra. Om Matten sedan alla lagt sig ock woro insomnade, gingo the til Prästegården, ther the först grepo brångarna ock Pigorna ther the lågo ock dråpte them, sedan gingo the bröstganges på Prästen Herr Arne, ther efter Hjelpe-Prästen ock sidst en liten Jungfru, som under thetta Buller klef up i Skorstenen til at giömma sig, men blef funnen ock jämwäl mördad, utan affseende på hennes Kop, Suckan, Bönner ock Fårar. Ther på gick Roswet an på Penningar, Guld ock Silfwer, thet the förde bort i Prästens Ståda på isen med Prästens egen häst at Mastrandswågen, ock tå the kommo Mastrand förbi, sänckte the hästen med then uttömde Slådan ned under

der isen: Men innan the joro utur Prästegården, satte the Eid på honom. Då Folket i Socknen blef warse Eiden, kommo the i flygande tillsammans ock så lesde Hjelpe. Prästen ännu, men orefade intet ta la något, utan allenast reknade med 3:ne sina finger, at ther warit 3 Mördare, hwilka blefwo en tid ther efter i Mastrand på en frog rögdde genom en liten Glicka, som under thenna Mordiska handelen låg i Prästegården them ovetande på ugnen, ock fick nu höra på frogen, ther hon stod i en wra wid dörren, huru then ene Mördaren sade til then andra: Driick min Bror, Herr Arnes penningar wara ännu. Glickan öpnar thetta för wärdinnan i huset, hon ger thet strax an hos Magistraten, som lät strax taga them fatt, så the al ting bekände. The stodo sitt Straff på Brannehög, bestående ther i, at the stektes eller brändes lefwandes til döds, ock skal then ene Mördaren måst jämrat sig ther öfwer, at han dräpte Jungfrun ock ej wille skona henne.

Thenna Herr Arnes Esterträdare hafwa warit Herr Rasmus.

Hr. Hans warit ock Probst öfwer Elfsyssel 1633. Herr Frantz.

Prob. i Mastr. Hr. Mag Fr. Bagge 1682 til 1713.

Thes Måg Herr Mag. Johan Carlberg 1710 blef sal. Probstens Måg ock vice-Pastor ock från 1713 Ordinar. til 1724, så han i Herranom afled.

Ock nu warande Kyrkoherde Herr Nils Hammarberg, sen 1726, hwilken har med heder satt thetta Pastoratet i godt Stånd.

7. Om Forßella pastorat.

Thetta Giall ligger i Frälne-Särad, som synes ha fådt sitt Namn af Bong Frä, eller af thet fräcka ock stormodiga Folket, ther fordom bodde, hwilka

fa så ofta the foro öfwer Giöta-Elfvén, wiste sig fräcke ock stälte, samt thes utan wero grymme ock arge mot hwar andra, så at then ene Broderen har inter skonat then andra, utan med nya ock knif dråpit, hwarigenom the på andra-Sidan, om Giöta-Elf boende fallade thetta Land ock Län Grönas fylke, af thet myckna Rau eller Ros, som här skedd, hwar om Peder Claussön Undal, om Norriges Beskrifning p. 19. (m)

Thet består af 4 Socknar, Moderkyrkan heter Foskella ock 3 Annexer Grinneröd, Liung ock Kesteröd, alla af Sten nu effter sidsa kriget uplagade, ock satte i godt Stånd både innan ock utan, dock finnas på Altare-Taflorne ock Predikestolarna inga Antiquiteter, utan allenast Skrifftenes Språk, icke eller på flockorna.

Hela Pastoratet innefattar 96 hela Hemman: Foskella 50: Kesteröd 14: Liung 18 ock Grinneröd 12 Hemman, hwaribland inga Herregårdar äro utan allenast Boställen för Håradshöfdingen ock Officerare, samt några Gymnasii Hemman, jämte Öfri-frälse, äljest äro the alle Trone- ock Döds- eller Skatte-Hemman. Sal. Kyrkoherden Herr Anders Normark, har bland annat låtit mig weta, at up i Fiälbygden i Mil från Foskella kyrka, synes rudera ock qwarterwer effter et Stenhus, thet han med sina ögon sedt, om någon af wärde thet bodt, wet han inter, men thet har han hört, at ledernera under Krigstider, så thet bleswit förstördt, ha rösware sig thet af betient, hållt ingen thet mer bodt, ock är Fiället, så wäl som hela Giället, med tiöck Skog öfwerwurit: Men these Rösware så wäl som huset, bles på thetta Sättet rögt:

rögt: En Man ned från Siö:Sidan, som war tå bebodt, skulle gå öfwer Skogs-Fjället, til Hiertums Soekn; Men tå han kom up i Skogen, fick han se Spor efter ett Swin eller Galt uti Enden, hwilket han tykte underligt wara, at slika Creatur kunde finnas så långt up i Fjället, fölgde altså Sporen efter til en In-Siö, strax ther wid, Galtten hade druckit (hwar af samma Siö, ån i dag kallas Galte-Watnet) ock tå han lther träffade Galtten, for Galtten tillbaka til sitt Bo ock Mannen efter, tils han fick se huset, tå han blef förkräckt ock med hast flydde hem, ock fungiorde thet för sina grannar, hwilka sammansatte sig ock gingo med hela Ullmogen från Fosella kyrcka efter Predikan, at angripa these Röfware, the ther i förstonne wärjade sig manligen, men måste på sidstonne gifwa tapt, oaktadt the woro 16 Personer förutan en Präst, som the långt bort ifrån hade tagit til fanga, Presten slapp hem til sitt, men Röfwarne blefwo förde til Bahus ock sedan afliswade. Thetta Sten-hus kallas ån i dag Linjärns Kyrcka för Prästens skuld ock är huset belågit på ett litet Hemmans ågor, som sedan är ock optagit ock heter Linjärn.

Så är ock i Fosella på Gården Solbårgs-Ågor ett iholigt Bårg, innan til som en stor Sal, med en trång Ingång, at man måste krypa ther in, men sen man är inkommen, kan man gå helt rak i Bårgget ock krypa ut wid andra ändan. I thetta Bårg som ock synes hafwa warit en Röfware-kula, finnes många Menniskjo-Ben ock andra diurs, them the ther i Bårgget intagit ock dräpit. I Krigs-tider ha federmere Folk haft ther sitt lgods förwaradt, sen Snapphanar blifwit ther ifrån förjagade. Hwaraf these Soeknar hafwa sitt Namn kan ingen säga, us-
tan

tan går alt på gifning löst. Mig synes, at Fosbella (på Danska Forsbille) som ligger närmast af alla in til Uddewalla $\frac{3}{4}$ Mil, har sådt sitt Namn af Fos öfwer Häller ock Berg, som ther många finnas: Risteröd af rista ./. skaka ock röd ./. Uprödning i Skogen, så at innan man sådt then Tracten, hwaräst kyrckan står ock the Gårdar omkring, ha the nog sådt skaka ock rödja.

Liung-Kyrcka har sådt sitt Namn utan twistwel af Liung-Marken ther omkring, eller ock af kilen effter han ligger under Bergen wid Hälle ther afledne Hårads: Höfdingen Sven Walborg bodt, i godt stilla Liung för Wästan ock Södwest, som blåser starkaste.

Men Grinneröd kyrcka ha måtta sådt sitt namn, af en Man som het Grind ./. ett led, som stänges igen för Åker ock Ång, ty med sådanna Namn blefwo Barnen fordom med wanära kallade, hwilken Grind rögdte up then Backen ock Dalen, at ther på sidstonne blifwit både kyrcka ock Byelag, ock sen kallat kyrckan Grinneröd.

Wid Risteröd är thetta märckwärdigt, at som thenna kyrckan sågs wara then äldsta här på orten, så ha Brudfolck från åtskillige orter farit til thenna kyrckan ock låtit sig wiga: Men en gång hände, at 2:ne Brude-Skarar mött hwar andra, tå the farit til kyrckan, ock som the ej welat wika för hwar andra, utan täflat om förträdet, ha the slagits så länge, at ingen kom undan med lifwet mer än Brudgummen på then ena Sidan ock Bruden på then andra, hwilcka strax beslöto at åfta hwar andra ock sig wiga låta, som skedde.

I thenna Sockn äro 2:ne Frälse-Hemman Ristenås ock Tolleröd; Ristenås såges tilförne hafwa

wa varit Säterij, bebodt af en Dansk Adelsman wid Namn Dörge Green Helvaderus, som uprättnas bland the Danska af Adelig Familia 1536, tå Bisshoparne i Dannemark blefwo affatte, men mera har man intet här om, än thetta, at wid Gården Tålleröd, ligger ett stort Berg, til hwilket intet mer finnes än en upgång, hwarpå i forna tider varit ett Kongl. Slott, hålft Murar ock qwarleswer synas thet utaf ännu, ock Konungens Namn säges haswa varit Kong Sacke, hwilken, effter Berättelse, finnes wara begrafwen twårt öfwer ifrån Slottet uti ett högt Berg, som än i thenna dag kallas Sack-Åsen, warandes Gräfwen omkring lagd med långa Gråstens-Hallar, samt en Hall upå mycket lång, then ännu synas kan: Thenna har varit räknad ibland Jettarna ock mycket mäktig.

I thenna Sofu ligger ock thet härliga Odals-Hemman Ansfasteröd benämndt, Regiments-Quarter-Mästaren Herr Nils Skåro tilhörigt, på hvars Ågor finnes en stor trin Jordhög, uparbetad med Mur rundt omkring, helt slätt uppå, hwaråft står en stor trin Sten 3 alnar hög ock 3 alnar tiöck, dock mycket bränder. Utom Muren finnas 3:ne stycken större Stenar upsatte, men intet så mycket brände: Afwen en Mur thet utom, jennwål på Norre Sidan en Källa, som kallas skåre-källa; the gamle Förfäder ha berättat, at på thenna högdon i Heden-dommen, skolat the thet hafft Bränne-Offer til sina Afgudar, särdeles, som thet utföre wid Salt-Sidn finnas mångfaldiga Griffställen.

Förbemäkte Regiments-Quarter-Mästaren har ock mig berättat, thet hans Farfader Christen Biörnsson Skåro, har om Sommartiden gådt uppå thenna högdon wid Solenes nedergång, haswande en Bok med

med sig, ther utur han sjungit några Psalmer, hwar på the uti högen instämde med honom uti lifa Sång på Tutte-Spel ock Munne-Ro, ock så snart han lyftade ock begynte å nyo, stämde the genast in med honom, tils en dräng kom tiorande Bostapen hem utur Marcken, så han sade til honom: har tu hört något Spel, swarade han: ja ett waclert Spel ock Munne-Ro, hwar på Spelet strax uphörde, ock så befalte honom gå sin wäg, giel sedan ock sång åntå en Stund, men siel intet höra mer af Spelet från högden.

J lika mätto skolat passerat uti *Biörn Mårtenssons* tid ungefär för 150 år sedan (hwilken skolat warit en *Ätte-Gren* af the stora *Fettar*, hästt lästen hwar öfwer han skolat hästt *Stor*, war mäst i aln lång samt thes *Sköld* ock *Hjelm* gruswelig stor) at *Låns-Herren*, ty så kallade the fordom *Landshöfdingar* na (ock thet rätteligen efter *Lånet*) stielade til honom sin *Sköld* til at få något wildt: så han fölgde med at *Stogen* ock uppe uti ett högt *Berg*, som kallas *Örne-kulla*, träffade han fram på en *Bergs-Pall*, hwaråst låg en *Berg-Smed* ock sof, så han winkade at *Skytten*, hwar på han genaste kom, at taga honom fast, hwar på *Skytten* sade, bed *Gud* bewara *Eder*, han kastar *Eder* ut för *Berget*; men han war så förmäten; giel neder ock angriper honom med all *Macht*, hwar på han upgaf ett *Ämsfri* och bad at han wille wara af then godhet ock släppa honom, emedan han har gwinna ock 7 stycken *Barn*, försäkrandes, at ther han wille släppa honom, skulle han smidia för honom alt hwad han begiarte; allénast han wille ther til lägga *Jern* ock *Stål* på *Bergs-klippan*, så arbetet strax skulle blifwa färdigt ock ligga på samma *Plas*: hwar efter han blef sen
tilrä

tilfrågad för hwem han smider? Svarade han för mina Cammerater; men då han äntå intet wille släppa honom, sade han: hade jag min Udder-Zatt på, skulle tu intet taga mig och ther tu intet släpper mig, skall aldrig någon af tin Släkt och Efterkommande på Anfasteröds, komma til then förmögenhet som tu äst, utan alltid aftaga, hwilket och wärcfeligen är skedt, som finnes af gamla Bref och Handlingar, men alt oaktadt låt föra honom til Bahus i Fångelse, theräst han 3:die dagen effter, befans wara borto.

Thet berättas och i förenämde Biörns tid, at 2:ne drängar hemma i Åker, skolat en Påssa-Åffton träffat på en Silfwergrufwa i Anfasteröds Skog, hwaräst Silfweret hängt såsom iästappar, hwaraf the med en nyra slagit 2:ne stycken, och när the kommo ifrån Skogen, gå the up och wisa Silfret, som the bekommit, hwilket Biörn til sig tog, frågandes om the kunde finna igen samma Ställe, då the swarade: ja, emedan the huggit Märcke i Skogen, hwarpå han befalte, at när the komma utur Kyrckan en Morgon, skulle the komma igen, då han wille följa med them åt Skogen: Men om Morgonen då these 2:ne Gåsar skulle gå åt kyrckan, löpande på Islägger, blefwo the borto uti en Wak, och sedan har aldrig någon funnit thet Rummet mer igen. Här hos berättas, at en Cornet Herr Alexander Simingskiöld, hwars sal. Far war Håradshöfdinge ther på orten, är Agare af Restenäs.

Grinneröds kyrcka S. Oluf kallad, war i Början så fattig, at enär hon war upbygd, fanns ej at giöra dörrar utaf, utan Boskapen lopp in om Sommare, hwilket bewekte folcket at ge til kyrckan, och som många seglade, då the löfte något til thenna kyrckan

kyrkan, blefwo the i Nöden räddade, på Slutet
blef thet en Offer, kyrka från alla Orter, liksom
Nödinge-kyrka i Starckare-Giäll, så at hwar Mid-
sommars dag öppnas Blocken af wederbörande Pa-
stor ock Kyrko-Inspector, hwar utur the nu i lång-
liga tider sådt ansenligit til kyrkans Prydnad ock
wid Makt hållande, så at hon ser nu bäst ut ock är
rikaste bland alla i Giället, både i anseende til For-
net ock Kyrke-Wallen med Brådes-Taf, dock min-
skas Offret Ärligen, at icke gifwes helfften mot tils-
förenne, sen man wid alla visitationer, förefom-
mit all Widspelse.

The Pastores, som warit från Reformationen,
äro följande, om hwilcka man dock liten eller ingen
kundskap sådt, nemligen.

1 Herr Per, som predikat wid alla 4 kyrkorna
ock gådt til soz emillan them.

2 Herr Märten.

3 Herr Per.

4 Herr Sören.

5 Herr Anders Wallin, som blef af sal. Kong
Carl then XI:te benådad med Fullmakt på Bockenäs.

6 Herr Johan Gothenius, som blef ther effter
Pastor 1680 ock lefde tils 1710.

7 Effter honom kom Kyrkoherden, Herr An-
dreas Normarck, som fick Fullmakt på Pastora-
tet, Äret för thes Antecessors död 1709, utan
twistwel genom cession ock accord, som wäl skede
på thet Sättet, at effter Herr Raphaël Nollerot
ock Herr Pastor Normarck woro Smågrar, skulle
Herr Kyrkoherden Normarck, som eliest hade Full-
makt på hela Giället, lemna Herr Raphaël Liung
ock Grinneröds Annexer i thes Lifstid, hwar wid
thet i många År så förblifwit i god Sämja ock lära
N
lef.

lef, men når en af them dör, går thetta nu delade Pastoratet til en Man igen, hwilket snart lærer wi sa sig, emedan Pastor Normareck är nyligen blefwen död 1744.

8 Om Tiörns Giäl på Inland.

Hwar af thetta Pastoratet eller Giäl har sitt Namn kan man ej rätt weta. Sal. Biskop Svedbergs Son Herr Adsefforen Immanuel Svedenborg kallar thet (n) på latin Cornia utaf fårr på Swänska eljest Måse, Moras, emedan en stor Myrkenhet ibland Bärge finnas ther af: Men sal. Probsten Mag. Michael Kock, war i then Landkan, at, effter Pastoratet intet kallas Bärn, utan Tiörn, thet tå hade sådt sitt Namn af törna eller tiörna thet är stusa, på latin tornare, på Fransköffa re-tourner, hålft emedan i thet Giället, som ligger ut wid Mastrands wilda Haf mer än många Skepp i Storm törna ock stöta på Stiären ther omkring, at the ofta gå under ock bli borta, thet man alla Tjüder hördt ock spordt, så at Tiörn, effter mitt om-dömmne, synes rättare ther af hafwa sådt sitt Namn eller ock af Tiur, som på Bahuslänska kallas Tiör, emedan på Tiörn är ett måtta fett Land, som är rift på Ungar ock godt Bete, tit man släpt Tiörrar ock Boskap i förstonne, innan Landet blef bebodt. Eljest är Tiör på Danska äfwen thet samma, som ett Wal eller ett wäljande, ty kan hända at solcket Början utwalt thenna D sig til Boställe, så för thes sköna Fiske, som Mul-Bete, tå thet borde skrivas med k. Tiörn i thet Stället för Tiörn med D.

I thetta Giäl äro 3:ne kyrckor, alla af Sten. Moderkyrckan kallas Stenkyrcka, af the Stenar som effter Påwiff dickt, såges blefwit flytta ifrån

Seå

(n) Vid. Act. lit. Svec. Nr 1721. p. 193.

Keäsbacka om Natte-tijd, ther man ärnat först bygga kyrckan. Annexan Walla af the 2:ne Vår- gen, them hon står emellan liksom 2:ne wallar. Then andra heter Klöfdal, utan twiswel af klifwa, hållt man måste så godt som klifwa uppföre til thenna kyrckan på then ena sidan ock är dalen på then andra.

Alla thesa 3 kyrckorna hafwa varit fordom byg- de i Catholiska Tider, effter the tå hade Medel- balck, eller Mellan-Mur med ett litet gap, som nu wid kyrckornas Reparationer äro, effter nya mane- ret, måst borttagne.

Man finner Rudera eller Dwarlestwor af en kyr- ka, som kallades Vår-Frue-Kyrcka effter Christi Moder Maria: Men emedan hon war förlijten åt Församlingen, som ärligen tiltog, blef Stenkyr- kan på Synfts ett Odals Hemmans ock Prästegårds- Ågor, i Stället til Moderkyrcka upbyggd.

Eljest finnas många Teckn effter Kloster, som ther varit: Säsom på Prästegårdens utmarck är ett högt Bårg, Swalebårget kalladt, theräst sy- nes liknelse, effter en stor Bygnad ock Mur: Lika- ledes på ett annat Bårg Borgaren, in wid Prä- gården, är teckn til större Mur, hwar wid ock wa- rit ett Förg, som ännu synes, theräst wardt hållit Märcknad, til thes then blef afflagad af Prästen för thet the resandes ock Märcknads-Folckes håstar gjorde Skada på hans Ång jämte föröfrwad Swor- dom, Fylleri ock Slags-Mål.

Så synes ock ha varit ett annat Kloster för Riöle- rööd på ett Bårg Dane-skäll, jämwäl ett emellan Olsby ock Ribene i utmarcken, som öfwermåttan wäl har varit besäst ock kallas än i dag Slottet, på hwilket man säger ock varit ett kloster.

Slottet i Olsby N 2

Slottet

I alla Socknarna finner man intet stort, som märckwärdigt wara kan, mer än i Walla, undantagandes at på Altare-Tafeln i Stenkyrkan står: Die Michaelis A:o 613, är then försärdigad, hwilket dock bör förstås 1613, hålft Christendomen ej inbraktes förn 1200. På Tiörn i Walla Sockn ock Råffals Ralshage 200 Steg från Dreskile står en Sten 5 alnar lång tillika med 5 andra Stenar i Rad, hwar på finnas thesa Runor:

IKRIPNFKN. NFKIKK.

Men i Walla är then namnkunnige Herregård den Sundzby belägen på then lilla Den Miörn, hwilcken ligger just emellan Tiörn ock Drost ock med en Bro bindes tilhopa med Tiörn, så at Sundzby synes af thetta Sund sådt sitt Namn, har varit först funderadt af en wid Namn Lars Olsson, hwilcken hade bygt thehusen, som sidst brändes up, har varit sal. Fru Margareta Hvitfelt tilhörig, the hon bodde, ock ägde thesutan then sköna Herregården Aby på Sotenäs i Sunnerwiken, them thenna sal. Fru ständte til then studerande ungdommen af Bahus-Län wid Giöteborgs-Gymnasium, hålft hon war af ett ädelt Sinne, gismild, en from ock gudfruktig Siäl, hvars dygdådle Namn blir i Aminnelse med alla Rättfärdigas, så länge Sundsby ock Aby står ock warar, i ty hon, som war af Gud wälsignad med mycket godt, icke allenast i lefwandes lifwe wiste sig, såsom en rätt Christi Efterföljerska, hafwa then rätta Trona, wisandes sig lefwande i allehanda Kärleks- ock Barmhertighets wärck, i thet hon icke allenast gaf til Walla kyrka en Altare-Tafel A:o 1663, hwar på thesa Orden, utom Skriffenes Språk, stå skrefne: Gud til Here oc Kirchen til beprydelse
hafuer

basuer **Zelig** oc **welbyrdig Fru, Fru Margarete**
Hvitfeld *S. Thomas Dyris* til **Sundzby** oc **Nabne**
Gaarde förärit denne **Altare-Tafuel** til **Walla**
Kirche paa **Tidrn**, saa oc ladit den **stoffere** paa
 sin egen **befostning** Anno 1663. Utanock **effter** hon har
 ther sin **upmurade Graf**, gaf hon til thes wid **Makt**
hållande wisa Medel årligen af ett **Odals-Heman**
 under **Sundsby** öfre **Bråland** benämndt i **Walla**
Sockn, som **widare** kan ses af **sjelfwa Testamen-**
tet, hwilcket **thenna** **berömmwårda Christeliga Fru**,
effter hon **dödde** **Man** oc **Barnlös**, **giorde** 20 år
 före sin **död**, på thes **sal**. **Sons Iwer Dyres** up-
muntran, **tå** han **dödde** i **Montpeiller** i **France-**
rike 1663, **thet** jag **inhämtat** af **sal. Probstens Hr.**
Anders Hartvichs **hårliga tryckte Lijf-Predikan** öf-
wer honom på **Tidrn** A:o 1665, **tå** hans **Andelösa**
Lekamen, från **Franceriike** **hemförd**, **blef** med **stor**
Pomp **begrafwen** uti **Walla kyrcka** af **förebemålte**
Probst oc **tå** **warande** **Kyrckoherde** på **Tidrn**, i
 hwilckens **tryckte Lijf-Predikan** under **Titel: Specu-**
lum Mortis, **ibland** **andra Graf-Skrifter**, **thenna**
följande oc **läsas** kan, **then** jag til **åminnelse** **hår**
iåmte **welat** oc **bordt** **inrycka**.

I.

DYRÆVS Denascens

Siste viator & salue:

Non erit mora longa

Hoc licebit, perlecto Marmore, curras.

I V A R V S

Vnicus Matris Filius superstes.

Musarum dulce delictum.

Patriae illustre decus.

Nobilitatis flos fulgidus:

Stemmata illustris, virtute nobilis.

M 3

DY-

DYRÆORVM & HVITFELDORVM

Titulis generosus auitis

Haereditarius de Sundsby & Nabye

A. C. MDCXLIV. XI. Novemb.

Natus

Post iacta, sub priuati Magistri cura, fideliter Religionis & utriusque linguae fundamenta in Regia & equestri Academia Sorana, liberalioribus & equestribus instructus artibus.

Tandem

Bataua, Anglia & Galliis iustratis

A. C. MDCLXIII Montpelier Gallorum

XIV Aug. denatus.

Quicquid habuit mortalis molis in hac tumba locavit.

Ipse sedes petens perennitatis.

Summum ac solum Viduae Matris desiderium

I

Nunc viator, quò lubet

Et hujus vt ossa molliter cubent, precare:

Tu autem post mortem, suaviter vt dormias,

Vigila.

II.

DYRÆVS RENASCENS.

Quem mors, *Dyræus* credis perisse, reuixit,

Extumulo eripuit candida fama Virum.

Non periit: Sed lætus agens de morte triumphum

In veram Patriam coelicolum rediit.

Ast cinis illius terrena sede quiescit:

Heu! quantum claudit vilis arena bonum.

Sit caro mortalis tibi, mors obnoxia, virtus

Inclayta sed tumulo respuit occuliet,

In coelis viuit *Dyraeus*; viuet apud nos

In terris *Dyraei* fama perenniserit.

Affectus & doloris contestan-
dae ergo, suiq; erigendi caussa
P.

Christ. Erixi Brun, Nobilissimi
p. m. Ivaro Dyraeo quondam
à studiis.

Thenna sin trogna Præceptor har thenna unga
sal. Herren, vaktadt han dödde på sitt 19 år, un-
der sin Siukdom i Franckeriske vätänckt ibland an-
dra ock bedt sin Hof-Mästare Doctör Hans Blich-
feld, rå han låg på sin Sotefång:

1. At hans kåra Moder wille stifta en del af sitt
gods eller en summa Pengar, huru många henne
sielf bäst syntes, hwar af Råntan kunde gifwas år-
ligen, til några fattige Scholæ-Barn ock studeran-
de Ungdom i Bahus-Lån, efter hennes död, hen-
ne ock honom til en åwig åminnelse.

2. At hon wille gifwa til the fattiga ock husarma
300 Riksdaler för ett löffte, som han hade giordt
i Sidnöd.

3. At hans Moder wille gifwa ock betala hans
Hof-Mästare Doct. Blichfeld 2000 Riksdal. i
discretion för thes stora Omak, Flit ock Trohet han
honom hade bewist, på hans Utländske Resor.

4. At hon ock ånteligen wille betäncka Sockne-
Præsten Herr Anders Hertvichsson. Item hans
förra Præceptor, Herr Christen Erichsson Brun
samt Torckel Christensson ock andra, som något
godt af honom kunde hafwa förtient ock thet efter
hennes eget godtsinnande.

Si! thetta år grunden ock orsaken til thetta hug-
nelis

neliga och berömmvärda Hvittfeldtska Testamente
och Stipendium, thet jag, til Sacksambers Seckn
på mina Söners wagnar, som thet nu i 4 år, mig
til hielp, åtniutit, sunnit nödigt här införa och til-
lika med sal. Kong Carl XI:tes Höglofl. i Amin-
nelse, ther å gjorde Stadsfästelse-Bref, til allas Es-
terrättelse kundgöra.

WILHELM med Guds Nåde, Sveriges, Guds-
thes och Wändes Konung och Afs Förste,
Storförste til Finland, Hertig uti Skåne, Estland,
Liffand, Carelen, Brehmen, Werden, Sterin,
Pommern, Casubien och Wenden, Förste til Rün-
gen, Herre öfwer Ingermanland och Wismar, så
och Pfalz-Grefwe wid Rhein i Beyern til Giltich
och Bergen Hertig ic. Giöre witterligt, at of haf-
wer wår tro-Andersäte, of Affelige Adel och Wäl-
bördig Fru Margareta Hvittfeldt Sahl. Thomas
Dyris til Sundby och Aby, förmedelst en Verifi-
cerat och tröwårdig Copias öfwersändande af et
Testaments bref daterat på Sundby den 22 Ja-
nuarii uti innewarande åhr Underdånigst tillfånna
giftwit, huru såsom hon, warandes nu mera utan
några Lifvs-Arswingar, af Christeligit upsåt, så och
på särdeles Conditioner är worden förorsakad, at
Testamentera' begge sina Hufwud-Sättegårdar,
Sundby och Aby med theras underliggande Gods,
til wårt Gymnasium uti Giötheborg, underdån-
igst anhållandes, at wi bemålte hennes gjorda Te-
stamente nådigst wille confirmera och bekräfta,
såsom thet här efter ord ifrån ord lifalydande med
selswa originalet finnes beskriwit och uprepat.

Jag Margreta Hwitfelde, S. Thomas Dyris
til Sundby og Aby gaarde, udi dette mitt udgifs-
ne

ne bref kendis og witterligit gör för alle, at efter som ded hafwer behaget den allerhöjeste Gud, hwis magt wi äre alle undergifne, med et Christeligt, nådeligt og megit sakr skilsmåke, fra denne eländige werlden og grådedahl at bortfalde min eingste og allerkerista nu Sal. Søn Ehrlig og Wälb. Jfwer Dyre til Sundbye oc Nabne gaarde, oc ingen widere Lifsarfwinge er mig efterladt: alt saa hafwer jag nu med fri wilje oc welberaad hue oc sind, saa oc efter min Sal. Söns egen begieringe i sit yderste til Guds ehre og hans Christen menigheds opbyggelse, udi min lefwende lifwe, som jeg efter min död wil hafwe uigenfaldelig holdit i oc efterkommit fra mig og mine Erfwinger födde eller yfödde bortgiftwit og förärittwenne mine Hufwud-Gaarde, nemligen Sundbye gaard liggende udi Walle Sogn paa Tidren udi Bahus-Låhn, med des tilliggende Afwelgaarder, Agger og Dybholt med alt andet tilliggende godz oc egendome; Den anden Abhe-Gaard, liggendis i Synderwigen og i Bahus-Låhn i Fosene Sogn, samt alt det jordegodz oc egendome til bemelte tiende Sårhegaarde, det waere sig udi Agger og Agn, Skamr eg marck, Fiskewand og Faegang, waat og tört, lute og lunde steder, Der, Holmer, og Strandsittne, i hwad nafn det är eller ware kand, aldeles intet undantagendis, udi naagon maadir, såsom nu der til ligger oc af Aertidz tid fölgit hafwer og mig ännu fölger til Hans Kongl. Mayst: Academie eller Gymnasio udi Götheborg og til den studerende Ungdom af Bahus-Låhn, som daerwid ynskelig og Christelig information udi boglige konstler kunde fruchtbarlig opdragis, des underholning oc besordring, saa at den studerende ungdom af Bahus-Låhn, som til bemelte

Gothenborgs Gymnasium försändis, operturberet, at nyde sin fri underholdning af samme godz og aldrig til noget andet brug, hverken af den ene eller den andre i hue det waere kunde an til försbemålte studerendis Ungdoms önskelige Information at förwaendis. Anseendis här med först og för alle ting Guds Gudomelige Nafrns ähre, og den nytte, som der paa kunde följe til Guds kyrkies opbyggelse og Fädernes-Lands ornament og pyrdelse, här hoer wil jeg gifwe förstaet og ment, at saa lenge Gud wilde mig lifwet förvinde här paa jorden, wil jeg sielsfwer waere bem:te gaarder og godz med alt des tilliggende Agendome, som föreffriswit aer, haer efter som til förn mechtig og raadig i alle mader yförment at nyde og bruge, saasom maect aer. Men efter min dödh fritt uden naagengens vaatale, ware sig frynd eller frende, eller hue det ware kand, at komme til den brug jag det hengifwet oc föræhwit hafwer, og der som Gudh wed den timmelige dödh wil hädenkalde migh, för aen jag mine bortskyldige gjeld oprichtig udi lefwendes lifwe, kand efter min öndfke og begaering betale og clarere, daa min fullmägtige paa de tider som jeg sielsfwer medels jeg lefwer, der til hafwer förordnit og betrodt, at hafwa bem:te Hofwet-Gaarder og des vnderliggende godz og egendomb udi förvaltning in til samtne min bortskyldige gjeld efter richtige og clare bewiser, obligationer og Regensfaber af bem:te Hofwet-Gaarders oc vnderliggende godzes Arlige inkomster blifwer betalt og richtig clareret, og sidan saa lenge hon lefwer min dödh (om han det begaerer) fram för naagon anden bem:te gaarder og gods, at förwalte för sin tilbörliche og wise afgift efter saede gaardernes og jordebögernis

Taxter, som dhe af mig under egen hand og Se-
gel skal blifve efterladt. Og saasom Renterne oc
Intrader af ofswanbemte gaarder, jordegods oc ejens-
dom kunde forslaae aahrlic til 30 personers under-
holdning eller inneligens mehr, aer det mitt Gudelige
forsedt og altsvarlige begiering, at efter min dobdh
maatte forordineris udi forbemte Gymnasio itt li-
bera Mentia til samme 30 Skole-Personer, som sjeff-
we ringa medler hafwer, oc duchtige kunde kjendis
til god optuchtelse, deris fri underholdning, anten
det kunde sse udi en af Professorerens huse, saasom
en Oeconomie eller hos naagon anden, som Hans
Kongl. May:st sielf baest wille dispensere, at med
ungdomen, som til des benaadning blef administ-
ret, kunde des baedre hafwis god inspection baade
udi Laerdom og optuchtelse og hoefwiske seder. Og
efter saasom forbemte Sundby oc Nabye Hofwid
gaarder med tilliggende bønder og egenom, waere
hward oc hwar det waere kand, ere beliggende udi
Babus-Laehn og Wigen; daa wille jeg at disse 30
Personer det minste 15 af Elfwes-Syfels Proust i
her udi Babus-Laehn, som aen ligger under Giö-
theborgs Superintendentia og fornemligen ibland
disse foreskrefne 15 Personer af Elfwes-Syfels Pro-
steriers born haer paa Tiören, sa wel som Praester-
nis Born paa Sondenæs, hwer Naby gaard lig-
ger, en efter anden, sa laenge de findes, at fre-
quentere Scholen eller Gymnasium i Gothen-
borg, og der kan waere god forhobning om den-
nem, fraem för andre, samme fri oppehold af of-
swanbemte Sundby og Naby gaarders og des til-
hörende jordegodzis Raente efter min dobdh saasom
et erwinderligt Stipendium en hwer sine wise aekt-
ninger, at maa nyde og behaalde, förhobendis v-
twif-

twiſſelbarligen, ſom för Gud at ſware ſamme Gods
 med deſ intrader oc Raenter at förbliſſwe under
 Hans Kongl. Mayſt:s Nådigiſte protection oc icke
 til naagon anden brug aen ſom det af mig udi min
 leſwendis liſſwe förordnit aer oc eſter min dödh wil
 haſſwe oryggeliger haaldit, aenten at ſelges, förby-
 tes, hennwendis eller i naagen anden maade per-
 turberis, ſaa oc af mine eſterleſſwende Arſwinger
 ſom naagon der paa eſter min dödh wiſde thale eller
 kunde haſſwe der udi naaget at ſige) förbliſſwe u-
 genkaldit, ſaaſom det haer af eſter Norriges Loug
 bortgiſſwit oc Teſtementeret aer. Jeg wil og icke
 haſſwe udi dette mitt obne bref förbigaat, at aer
 hindre mig mine löfter oc tillſagu, Jeg nogle mine
 oc min S. Söns gamble troe tjenere giordt haſſwer,
 ſom min S. Sön oc ſaa udi ſitt Teſtamente oc
 paa ſit endeligt af mig haſſwer waerit begaerende,
 eſter ſom jeg haſſwer beloſſwit nogle af dennem fri-
 hed paa wiſſ gaarder, jeg dennem eſter min dödh
 haſſwer bebrefſſwit deris Liſſtid, men naer de med
 döden aſſgaar, da ſamme gaarder, at wige til det
 brug jeg dennem lige med det andet mit godz hen-
 giſſwit haſſwer, wil derför til denne brug haſſwe mig
 ſem af mine fri oc Frelſe-Gaarder förbeholden, hwar
 jeg paa mit godz tyckes kan waere belaeſſigit för
 dennem, og ſkal de ſom ſamme gaarder warder
 meddelt eſter mine meddelte brefſſwers förmaeldning
 til en hwar udi ſerdeleſhed, ſom jeg ſamme gaar-
 der unde wil og nyde dennem eſter min dödh deris
 Liſſtid qwitt oc fri för alle og en hwers tiltale, ſom
 förſſkriſſwit aer, og eſter ſom jeg haſſwer en begrafs-
 welſe Stedh, ſom ieg haſſwer ladit opbygge
 paa min egen bekoſtning wed min Sogne-Kyrkia
 Walla paa Diörn för min Sahl. Hoſſbund, mig og
 mine

mine børn, hvilken aendoch den aer wid macht, og så længe Gudh mig lifvet sparar, skal wel wid macht blifwe; men efter min dødh kunde förfalde, der som der med icke blef god Inspection og Tilfyn, daa hafwer jeg för nogle aar seden, efter min S. Mans dødh, til samme begraefwellsis Stedh, at holde wid macht, föræhrit og gifwit en min Odelsgaard neml. Ofre Bralandh paa Eiden vdi Walla Sogn, at hwis Raente af samme Gardh Arligen vdgifwis, skal waere perpetuiret til samme begraefwellsis Stedh, nytte og reparation: Men hwis saa sker at raenten der af Arligen kunde belöbe sig mere aen graf Staedens wedhlig holdelse kunde behöfwe, daa det öfwerblefne icke til naaget andet brug, at anwaendis, men til bemite min Sognes kyrkies nödwaendig nytte og brug efter mitt förrige der paa vdgifne brefs lydelse dat. d. 18 Oct. Aar 1674. Hwer med og saa förefrisne min fullmaectig skal hafwe god inseende, at al ting liglig og wehlt blifwer disponerit, haer hos wil jeg hafwe förholdit, at de fattige bönder, som godzet besidder efter min dödh, icke blifwer turberit og beswaerit med v sedwanlige paalegger eller arbejnde mehre aen för nödin gjöris til gaarderne og gaardens aflinger at holde wid lige, möget mindre, at gjöres laan af dennem til nogen anden medh arbejnd, skjukferd, eller andet vtilbörlige af dennem, som godzet efter min dödh kunde förwalte, saa oc at des tilliggende Skouffe icke til v-plicht blifwer förhugget eller ruinerit efter som hidan til og saa lenge jag lefwer, hafwer og wild holde den i god upsicht. Will jeg og her hos hafwe förordnit Arligen efter min dödh til hwar Juble aften wid Hofwidgaard Sundby og Naby skal til de husarme og synnerligen til den
nem

nem som vdi de Praestegjeld findis, som gaarderne vdi ligger af Fulmaechtige Tredive Ritsdal. vdi rede penninge nedbytis og delis, og Fullmechtigen dersfore quitteris vdi fines Regensfaber, og haer med omgaas som hand for Gudhi wild paa den vderste dag forsware, og der som nogen efter min doðh wille lade sig finde waere sig slecht eller frende arswinger, Odelsmand eller hwem andre det waere kand, som denne min ydgisne Gaswe-bref, eller nogen af disse inforde poster, som jeg til Guds Naafns aere og hans Christens Menighedz opbyggelse og forfraemelse hafwer troligen menet, wilde forkrenke oc til inted gjore, dennem skall Gudh rora med sin wredis hand haer timmelig oc hafwe sig sin fortjente Lohm efter Gudz raettfaerdiges wredis domb es winderlig at forwaente.

At alle disse foreskrisne poster oc puncter, som haer vdi dette mitt bref aer inforðt, efter min doðh vryggeligen og vgenkaldeligen af mine oswerleswede Arswinger, Odelsmend eller hwem det waere kand, wil hafwe holdit og dette af mig vndereskrefwen saa at waere giordt og slutet som foreskrefwit staar, hafwer Jeg til des ydermehre forsichring dette med egen hand stadfaest oc mitt sedwanlige Udeligt Signet bekræftet, saa og megit wentligen ombedit Hans Kongl. Maestts Throe Maend og Bael bestaelter, Osverster dhe Hogaedle, Baelborne og Manhaftige Herr Rutger von Alkenberg, til Holme og Stenigör og Herr Swend Rant til Bömierberg oc Marberg med mig til witterlighed at vndereskrefwet oc forsegle. Datum Sundsbye d. 22 Januarii Mar Jtt Tusend Serhundred Trekindskjuswe og fire. Margareta Hvittfeldt.

G. Thomas Dyris egen hand. Swen Rant.
Rutger von Alchenberg. Dfw. til Fot. Sa

Såsom wi förthensfullt icke annat kunne affe än at
 hon Fru Margareta Hvittfeldt, af ett Gu-
 deligit betänkande, samt Christeligt upsåt, til at
 befordra den studerande Ungdomen, uti förberör-
 de vårt Gymnasio, så wäl som af et frivilligt mod
 och hjertelag förberörde Testamente skall hafwa
 sliffat och inrättadt: Så hafwe wi så mycket stör-
 re orsak sådant med nåde förmärka och henne ther-
 före berömma, samt ock thet samma i nåder con-
 firmera och bekräfta; efter som ock wi i kraft af
 thetta vårt öppna bref förberörde Testamente, så-
 som thet til alla sina clausuler föreskrifwit står, här
 med nådigst confirmera och bekräfta, jämwäl ock
 thet samma aldeles til the usus, som hon thet de-
 klarerat, welse maintainera och handhafwa emot
 alla them, som nu eller framdeles efter hennes dö-
 något therpå hafwa at prätendera, örka och åtala.
 Hwilket alle som wederbör och för wår skullt welse och
 skola göra och låta, hafwe sig hörsammeligen at eff-
 terrätta. Til yttermera wisso hafwe wi thetta med
 vårt Kongl. Secrets witterliga underhängande så
 ock wår Högtårade Allfelighe k. Fru Moders, samt
 andre wåre och vårt Rikes respectiue Förmyndar-
 res och Regerings underskrift bekräfta låtit. Gif-
 wit uppå vårt Kongl. Resid. Clott Stockholm
 then tjugonde Augusti År Et Tusend Sexhundra-
 de på thet Sextionde Fjerde.

Hedewig Eleonora
 (L. S.)

Per Brahe, Grefwe C. G. Wrangel, Gustaf Otto
 Til Wisingsborg, S. R. Marck. Stenbock,
 S. R. Droget. S. R. Admiral.
 Ma-

Magnus Gabriel Gustavus Bondhe.
de la Gardie, S. R. Cantzler, S. R. Skattmäst.
Daniel Brehmer.

Ihetta Testamente, hvars Räkta är ärligen 3429 dal. 10 $\frac{1}{2}$ öre S:mt, bles, effter sal. Kong Carl XI:tes nådige wilia ock Befalning, wid Reductions Tijden 1694 sålunda förändrat, at 998 dal. 18 öre 23 p:gar skulle höra Cronan til, af thesa Hemmans Räkntor, men af Kongelig Benådning delas ut til Stiftets studerande Ungdom på Gymnasio, dock så, at Bahus: Låns Barn, som äro Gymnasister, skulle niuta the måsta ock öfriga nemligen 2430 dal. 23 öre 13 p:gar, ock the andre i Stiftet allenast the förbemålte 998 dal. S:mt, hwar wid the fattigaste, som äro qwicka ock salne til studier skulle måst ihogkommas ock hielpas.

Nu som Testatrixis mening, aldrig varit annan, än, at Bahus: Låns Barn, skulle allenast wara delaktige här af thetta Stipendio: ty ansökes i underdånighet, at wid Hwitfeldtska Stipendium, som är Bohuus: Lånske Ungdommen wid Götheborgs Schola och Gymnasium förlånt måtte följande rättelser i Nåder ske.

1:mo At Bohuus: Lånske Ungdommen må niuta hela Testamentz Summan, och sålunda reducerade Räkntor komma i sin retta Natur igen, som the af Sal. Fru Hwitfeldt donerade och af Kongl. Maj:t först Confirmerade äro, så at inga andra än Bohuus: Lånske Barnen måge ther af delaktige blifwa, och thet rundeligare än hit in til skiedt.

2:do At sielfwa utdelningen Stipendiaterna aldeles effter Testamentets Wollstafweliga mening,
utan

utan wrångande och förwändande må skie, och således Testamentets egenteliga innehåld exequerat warda, utan påtvingande af Besparings Caslor, och dylikt, som Testatrixs mening aldrig varit.

3:to Ut et Exemplar af Gymnasii Räkningen och Förteckningen på Stipendiaterne ärligen må ingifwas wid Lag-Mans Fingret; på det wisa deputerade en eller flere af hwarje Stånd i Låhnet, måge them så öfwerse, och de icke blifwa för Låhnets Inwånare så hemligen håldne, som hit til skiedt, utan hwarje år skärskodas, huru wida Barnen skiedt rätt eller ej.

4:to Ut Lag-Mannen i Låhnet må niuta 1673 och 1684 års Kongl. Resolutioner til godo, på det han til följe af 2 § i 1673 års Confirmation, må så mycket bättre hafwa disposition öfwer Godsen, och så wäl om deras Conservation som Råntornas retta administration wederbörlig försorg draga, hwilket eljest omöjligten kan skie.

5:to Borde ingen annan wara Gymnasii Bokhållare, som likwist niuter ärligen 100:de dal. S:mt. af these Råntor, utan then äldste och snällaste Gymnasist af Babus-Lånningarne, på thet han kunde ha något samladt til Resan at Academien.

6:to Bägge Säterien Aby och Sundsby borde arrenderas bort til then måstbiudande och af the arrende penningar löna Gymnasii Fogden och ge honom the 300 dal. S:mt samt Lag-Mannen öfwen så mycket för sitt Besvär och tilsyn at, alt går riktigt til, skolandes Lag-Mannen och Gymnasii Fogden wara the närmaste at så arrendera Sätesgårdarna, men intet under 600 dal. S:mt hwar gård, hälst the så för Stådsor och Skifften ytom gårdsens öfwer ansenligt och sen innehålle 300 dal. S:mt för hwar gård, så at för bägge gifwes 600 dal. S:mt, som

som tillika med the ärlige Råntorna böra wid stipendii distribution betalte blifwa.

I förbemålte Walla Kyrcka fins en wacker Predike-Stol, then Norriges Rikes Cansler Herr Anders Gren och thes Fru Mette Grubbe förårt 1600, emedan bägges Namn stå skrefne på Predike-Stolen, som sedermera af thenna goda Fru Marg. Hvitfeldt 1664 år bleswen utstofferad och förnyad.

Thes utan fins i Choret förenämde Canslers Graf och Lijfsten, på hwilken står: Her under ligger begrafwen Erlig oc Welbyrdig Mand Anders Gren til Sundzbye, Norriges Riges Cantzler, som heden sof udi Herren den 28 Apr. 1614 udi hans alders aar 64. Item herunder ligger begrafwen Erlig oc Welbyrdig Frue, Fru Mette Grubbe &c. Framför Choret i thenna Walla kyrcka är en rund grundmurad Graf med Torn uppå, ther i sal. Thomas Dyre, thes Dngdådla Fru och Barn ligga begrafne, som kan ses af iföljande Inscriptioner på theas Lijfkistor:

Her under ligger begrafwen Erlig oc welbyrdig Mand Thomas Dyre til Syndzbye Kongl. May. Befalningsmand öfver Drachzmarckz Closters Lehn i Norrige, som heden sof udi Herren den 13 Sept. 1651 udi hans alders aar 46. Gud gifve hanom en glaedelig oc aeresfuld opstandelse med alle Guds utwalde.

På Fru Marg. Hvitfeldts Lijfkista står thenna
Skrift!

Her under hviler Erlig oc welbyrdig Frue, salig hos Gud Fru Margrette Hvitfeldt, S. Thomas Dyris til Sundsbye, som war Erlige oc Welbyrdige Mand S. Hertwig Hwitfeld til
Ram-

Rammergaard oc Erlig oc welbyrdig S. Frue Bente Schack til Schielbred deris daater, som war foed paa Schielbred den 7 Nov. Anno 1608 oc blef af Herren henkalled paa Sundsbye den 16 Nov. A:o 1683 udi hendis 75 aar. Gud gifve hende med alle troende Christne oc Guds udwalde en glaedelig oc aerefuld opstandelse paa den yderste Domedag. Amen.

På the 2:ne Sønernes Liiskistor står så:

Her under hwiler Erlig oc welbyrdig Hertwig Dyre, salig med Gud, som war Erlig oc welbyrdig Mand Tommis Dyre til Synsbye oc Erlig oc welbyrdig Fru Margrette Hwitfeld deris son, war foed paa Synsbye, der man skref 1638 den 9 Marti, oc hafver Gud igien kaldet hanom af den elendige werlden til sit ewige Riges Herlighed oc Glaede her i Lund i Skond, der man skref 1646 den 31 Oct. Han hafde her i verden JA 8 aar, 7 maaneder oc 3 uger. Gud gifve hanom med alle Guds udwalde en glaedelig oc aerefuld opstandelse.

På Iffwar Dyres står så:

Her under hwiler Erlig oc welbyrdig unge Mand nu salig Ifwer Dyre til Synsbye ob Aabye gaarde, som war Erlig oc welbyrdig Mand, S. Tomas Dyre til Synsbye oc Erlig oc welb. Frue, Fru Margrette Hwitfeld til Schielbred deris Søn, war född paa Agger den 11 Nov 1644 oc blef af Herren henkaldet til Montpellier i Franckerike den 14 Aug. 1663, der hand hade lefvadt her i verden udi 18 aar, 9 maaneder oc 3 dager. Gud gifve hanom med alle Troe Christne oc Guds udwalde en glaedelig oc aerefuld opstandelse paa den yderste domedag.

På thetas enda Doters Liffista står så:

Her under ligger begrafven Erlig oc welbyrdig Jomfru Bente Dyre, welb. Tomas Dyris oc Fru Margrette Hwitfelds daater, war föd paa Syndsbye den 11. Febr. 1636 oc blef af Herren henkaldet den 29. dito. Gud gifve hende en glaedelig oc ærefuld opstandelse.

Utom ihetta Herfkap oc Herregård Sundsby, har ock fordom warit i Stenkyrcke Sockn ett Säterij wid Namn Olsnäs, tilhörig en Dansk Udelig Familia kallad Månschiöld, hwilken nu är kommen uti Bonde- Ståndet oc förlorat sina Privilegier.

Tidrens Gial består af 150 hela Hemman, the ibland Prästegården är ett helt, Herregården Sundsby med underliggande Tönnewijk, Åker oc Diuphålt äro 3 Hemman: Ancke-Säteri Sättelebo ett helt, fast thet är slått: Capellans-Bostället Hälleback oc ett helt: Klofars-Bostället Öne $\frac{1}{2}$ ding: Annexe-Hemman äro Kråkedal $\frac{1}{2}$: Mellanröd $\frac{1}{2}$: Hanefollan $\frac{1}{4}$: Grinneröd $\frac{1}{2}$: Rafnebårg $\frac{1}{4}$: oc St. Dyröen $\frac{1}{2}$: oc 40 Hemman höra til Gymnasium i Gideborg, the öfrige äro merendels Croner-Skatte, köpte af Cronan, doct alle sinä utan Skog, skattlagde måst för Fiskerijet uti forna Tider.

The Kyrckherdar, som warit Präster på Tidren har man inhämtat af en stor Tasta i Stenkyrckan, på hwilken sålunda står: Die Michaelis Anno 613 (loco 1613) obeunti in Domino atatis suae 47 Clarissimo D.no Joanni Nic. Brand, successit Petrus Olaus Aalberg in chorum & thorum cum Conjuge Maria Christoph. F. &c. Ihenne Herr Peter har på sin alderdom mist odelens sin Syn, oc så han många år hållit wid Sängen låtit på

på sitt Epitaphium skrifwa thesa latinska versar:
 Vita mihi Christus, mea spes est vnica Christus,
 Viuere quis cuperet, cum mors placidissima
 lucrum,
 Mundum contemnens, flecto ad coelestia
 mentem.
 Salue Saluator, Jesu duleissime Frater,
 Tu mea spes salue, Salue protectio Tyque
 Post mortem hanc animam ad Paradisi gaudia
 transfer.

Men om Herr Joan Brand wet man hintet mer
 at berätta, än thet han varit, effter gammalt Fokels
 utsago then äldste Pastor, som ock slött Präste-husen
 til thet Rum the nu stå, hwilka förr stodo up i ga-
 tan äfwen för Trågårdens, theråst ännu ses liknelse
 thet til ock kan wisas, hwar Kiällare varit.

Then 3:die, som kom effter Aalburgensis Herr
 Peter war salig Probsten ock Kyrkoherden Herr
 Andreas Hartuici 1640, sen salig Probsten Mi-
 chaël Koch 1687, som dödde d. 26 Apr. 1733 ock
 war then 4:de, hwilka bägge lefwat wid Pastoratet
 then förre 47 år ock then senare 46 år ock altså bäg-
 ge såsom ett rart exempel in emot 100:de år.

Then 5:te hans kära Son til Namn ock gagn Hr.
 Mag. Michael Kock war så lyckelig ock i anseende
 til thes wackra studier ock Ambets gäswor samt
 meriter wid sacellaniet på Djörn, som han några
 år i sin sal. Faders Tijd förestod med hela Försam-
 lingens Nöye, bles på thes enhålliga kallelse benä-
 dad med Kongl. Fulmakt på Pastoratet 1734 ock
 för thes Sticfelighet ock Lärdom, af Dom-Capit-
 let bebedrad med Probste-Titel öfwer sitt Pastorat
 år 1737 i Oct. Men dödde just wid samma Tijd året
 effter 1738.

Honom har nu then Gite i ordningen then wäl förtiente Scholae-Rectoren i Uddewald Herr Suen Lindberg succederat 1740 i Maji.

Om någon något särdeles skrifwit och i dagsliu fet hänt kommit her, än Herr Anders Hartwici hwar's Liff-Preedikant, kallad Speculum Mortis, är tryckt 1735, som förbemänt och sal. Mich. Kock som disputerade de Nomine Philosophiae, thet här sag lites kunnat utlira.

Thest på Eibra, som ge en S på alla Sijdot Pringsfluten och mitt i hafwet belagen; ty på södra parten ligger Maffrand wid pass i miht; å Norra Grost, med ett lites Sund åtskildt, som kallas Ståbbeund, å östra Inland och i Mjöl, samt å västra Sudan stöva Hafwet, äro många smärre Djar, som höra til thetta Pastorat, nemligen, förutan Mjörn, hwar på Smidsby Herregård ligger, som förut berättadt är, och af Folck bebos, såsom: Lilla Åsteröden, lilla Beardöden, Dyröden, Kierböden, Nissöden, Kallwen, Klådesholmen, Rofftön, Staffans Holmen, Håröden, Skaboholmen, Björholmen och Kelekeröden.

Många Sagor finnas och här, som gammalt Folck weta til at berätta, särdeles 3:ne. I bland hwilcka i At en Man är med en krof upfiskad i hafwet, hafwandes en Foderknippa emellan Armarna, them han sade sig skolat geft sin Faders Boskap, hwilcken sen skolat bodt på Eibra, kallandes sig Hafwäten, hwar af Platen, ther han upfogs eller af sig seli upkom, än i dag så kallas: Följde sen länge med Fiskare och wiste them thet bästa Fisket, och då han skulle dö, begärte han nedsläppas på samma Ställe, ther the honom tagit, hwilcket då thet skede, skal ett försträckeligit wäder ther på följt, at the

the med stor Lifsfara kunde komma til Lands.

2 Ar ett gammalt Tal, at wid Gården Hoga uti Hogedal, hwaräst mångfaldige stora Jordhøgar äro, såsom Zeckn til stort Fälsslag, eller inbördes Mord på then Tiden, skal fordom stådt ett Slag emellan några Irrländare, som stego i Land at röfwa, ock Tiörbönderna, under Kong Elfs Kongs Anförande, tå Tienderna i stort antal ther blefwo nederlagde, ock theras Anförare i then största Högen begrafwen, som ock än i dag kallas Kungs Högen; Men the som undsluppo, flydde til Morrig ock ther blefwo ihjälslagne, hwarföre ock then Gården kallas Morrig. 1. rijk af Mord.

I thesa Jordhøgar har sal. M. M. Kock för några år sedan låtit grafwa ock sunnit Kol ock Benknökor, hwilcka senare, dock så snart the kommit i Lufften, strax förswunnit utur åsynen.

3 Ar ock märckwärdigt, at några år för gamle Prohsten Kocks ankomst til Tiden at wåra Pastor, har Åstas slagit ned i en Gård Rön-Ång (hwilcket mångfaldige witne, som thet sägo, weste sansfärdeligen at berättat) ock när Ladan ther af wardt upbränd, sann man på Plaken liggande 2:ne Benräder, såsom efter ganska stora Menniskior, dock then ena fäselig stor, hwilcke höllos för Troll-Var ock för ut i samma gård ett fäseligt Spökerij, at the sägo offta om liusa dagen en stor Man gå omkring husen, then ock några gånger stack Eld på theras Fiölna, men efter Ladans Brand hafwer intet sådant mera warit hört eller sedt.

På en Ö wid Klöfwedals kyrcka äro i ett Bårg, kalladt Silfbårgen, Stenar af underlig form, 6 ock 8 kantige, liksom en Cylinder, så nåtta, som the woro gutna, til utseende något swarta, ock ther

emellan sfinande, hel tunga, hwar med hela Tracten af Bärget är fullt, hwilcke Hans Högwördighet Herr Doct. ock Bisskopen Eric Benzelius under visitationen 1728 sielf besåg ock admirerade.

Så finnes ock på Toröd Holme Bårg-Chrystal, som wärer utur sielfwa Bärget, doct af ringa quantitet: Styckkonen, som af sig sielfwa utfalla, äro helt bruna ock genomskiftiga, men the som äro i Tanum i ett Bårg wid Norrkårra af samma art ock Slag, äro helt hwita ock skarpa ned åt Udden, samt så hårde som Fyr-Stenar ock ge Eld af sig. I samma Bårg synes fordom i Danske Tider hafwa wärit en Silfwer-grufwa, hålft Bårgs-Stötterna stå än qwar ock in uti holiga Bärget är thet svart af Eldslagan.

9 Om Oroste Land

Ock the 3 thepå liggande Präste-Giäl, efter ordningen thet 9:de Myckleby 10:de Tegneby 11:te Morlanda.

I Om Myckleby.

Innan jag företager mig thesa Pastorater, at beskriwa, är nödigt at jag först något litet handlar om Oroste-Land, hwilket synes hafwa sådt sitt Namn af thet gamla Giötska ordet Orosta, som betyder Krig, Buller ock Orolog stad ock ställe; Men Verelius af O, particula privativa, ock Ruff eller Rost, thet är Ro ock hwila: D. Spiegel åter i sitt Glossario menar thet komma af Aur eller Or, thet är en Skytt, som skulle thetta Land war it godt Skiute-Ställe. Jag lämnar thesa derivationer i sitt wärde; Men jag blir wid min Mening som förr bemäkt är, hålft på Oroste Land ha ock bodt mäktige Näs-Konungar, som foro i Hernad er, thet är idkade Siödsfwerij ock allehand

da härjande, the ther med sitt stadig warande Bul-
 ler ock Krigs-wäsende grufweligen oroade thetta
 Land ock On, som är wäl belägen ock hafwer go-
 da Hamnar rundt omkring på alla Sidor; ty som
 theße Näs-Kongar, (hwilcka i forna tider varit
 2:ne, som regerat på Orost i the 2:ne Härader, then
 ena i Öster then andra i Väster-Härad) stedse
 röfwat, ströfwat ock oroat andra, så äro ock the u-
 tan twifwel blesne med Krig oroade, at thenna Den
 wäl måtte fallas Orost-Land. en orolig Stad
 ock Ställe. Minnesmärken efter sådana Näs-Kongar ä-
 ro 4 Slott eller Fästningar änu til syna af thesas re-
 liquier ock qwarleswor, hwar the stadt neml. på Borre-
 skäll, Borrewägg, Hitesfjäll ock Snesfjäll i Myckleby
 Socka särdeles thet sidsta belägit wid Gården Öne en
 fierdingsswäg från Myckleby kyrka wäster ut at hafwet,
 theråsten af thessa rika ock mäktiga Näs-Kongar thet-
 ta Slott i Hedendomen upbngt, på hwad tid kan man
 icke weta, ock om winteren haft sitt tilhåld thesamt
 sin Agendom förwarat. Thetta Bårg eller Fjäll, på
 hwilket Fästningen stadt, är tämmelig högt, be-
 stående af Bårg ock klippor ock ther icke branta
 klippor äro, som tiena för Mur ock Fästning, äro
 höga ock fasta Murar anlagda, hwilcka nu på som-
 liga Ställen äro mycket ja aldeles förfalne. Hwar
 någon Jordmon är, thet är alt med Skog öfwer-
 wurit. På the 3 andre Bårgen ock Fjällen, thet
 Slotten stadt, finnes intet eller mer än någre rude-
 ra efter Wallar ock Murar.

Jag går altså här ifrån til sielwa Myckleby,
 som kallas i Danska Krönikor Mogleby-Gial, be-
 stående af 3:ne Byrkor Myckleby Huswud-Kyro-
 kan, Langeland ock Torp Annexer.

Myckleby synes, efter mitt omdömmie hafwa
 D 5 sådt

fådt sitt Namn af myckla El. 63. 7. thet betyder mycket ock många. I gamla Götiska Språket heter Mickel mycken: Mickel Man en stor Man: Mikils wördig Man, en Man af stort wärde ock heder: ock emedan icke allenast mycket Folk särdeles i forna tider bodt på thenna Den, utan ock myckla stora måttiga Näs-Kongar, är troligaste at thet therföre är blefwit kalladt Myckleby, dock wil jag intet ogilla. Sal. Kyrkoherdens Peter Sahlgrens ock hans Årewördighez Herr Comministerns Olai Holmstens Mening här om, nemligen, at efter kyrkan är inwigd S. Michaël till åra, så är hon kallad efter hans Namn, särdeles som Angelen Michaël står afmålad på Altare-Tafeln, stridande emot Drakan, ock så Hwalfwet i Kyrkan 1707 blef måladt sattes thenna Skriffte af förbemalte Pastor: Picturam hujus templi S. Michaëlis fieri curauit P. Sahlgren.

Langlanda lyder, efter Ordes bemärkelse ett långt Land ock så är Langelanda Socknens utseende.

Torp har sitt Namn af en Bondeby wid Namn Torp på Präst-Ancke-Sätet Kyrkeby belägen. Om Sal. Kyrkoh: Sahlgren hafst någon underrättelse om, at thenna kyrkan skulle heta Al Helgons Tempel, wet man intet, dock har han låtit måla thesa orden: Picturam Templi hujus omnium Sanctorum fieri fecit P. Sahlgren.

Man har ingen säker underrättelse på hwad tid ock af hwem thesa kyrkor äro bygde ock murade alle af Gråsten, jämwäl med Torn af Gråsten i Myckleby, som ä nyo upbyggdes 1723, hwaråst ock är en Sacristie, men wid the andra ingen, icke eller Torn, utan Klocke-Staplar. Men alla 3 kyrkor äro hwalfde med Bräder ock wäl målade.

An:

Angående kyrckornas Belägenhet, så är Myckleby kyrcka byggd en del på Cronhemmanens Ottestas ågor, och en del på Prästegårdens Mycklebys ågor, hwilket noga blef undersökt af Sal. Probstens Kock och flere, så Sal. Öfwersten Daniel Bildt sökte år 1723 at få jus Patronatus i Myckleby, förregistrandes, som kyrckan skulle stå på hans Frälsegårdens Nedre Mycklebys ågor, hwilket dock alltid af Hedenhös har legat under Cronan: Men 1675 blef wit bortbytt mot ett lammat Hemman från Cronan och nu besittes af Sal. Öfwerste Bildtz Arfwinggar, såsom utsockne Frälse: dock ett litet Stycke af kyrckewallen på södra Sjidan, ther ett Kalkhus står på Värget, är Nedre Myckleby tillhörigt: ther es mot på östra ändan och södra Sjidan af kyrckewallen samma Hemman inne-häfter ett bättre Stycke af Slättmarck liksom til wederlag, som the gamle qwarlämningar efter en gammal kyrckegårdsmur utwisa.

Så wisar och Landtmätarens Eric Kuuses Charta öfwer Prästegårdens Ågor, at kyrckan icke är belägen på Nedre Mycklebys ågor, hwarför Sal. Öfwersten Bildt intet wan thet han sökte wid then Mansafningen.

Langelands kyrcka är belägen på Prästors ågor och Corps Kyrckebyn som förbemält är.

Ett gammalt Rofte är at man hade ärnat bygga Corps kyrcko på Stenhults ågor: Men blef intet utaf; therför begyntes kyrcko-bygnaden på en hög Backa södost ther ifrån nu kyrckan står, efter ther alltid från Hedenhös varit en Atte-Backa eller Begravnings-Plas och kallas än i dag döds-Backen: Men för någon olägenhetsskul, i ty arbetet om Natten refs ned så fort thet om dagen bygdes up, kom Kyrckan til at byggas ther hon nu står.

Jal

I alla 3 kyrckorna är intet märckwärdigt mer än i Langelands kyrcka fins ett Dop-Bäcken af Måsing, i hwilket står en Angel med en Spira i handen och gent emot honom ett Qwinkön, stödiandes sig wid ett Bord med then ene handen för Bröster och mitt emellan these en kruka med Blomster och Roser uti, hwaröfwer en Dufwa liksom nederhängande afbildas: utom kring stå thesa orden: VLÆK

† SEIVK † AEZEIEH, hwilka ord ther
 4 Refor äro uprepade; och ehuruwål the äro swåra at utgrunda, inbillar jag mig at thesas Innehåld är thetta: Förårdt af salig Eric oc Tora Anders-dotter i Jeterem eller Jerea, så framt någon Gård ther fins med sligt Namn.

Angående hånäst sielfwa Prästegården, så har then varit i förstonne ett litet särskilt Hemman, hwilket til Kyrckherdens Boställe blefwit anslagit: Men sen förbättradt med 2:ne Tegor, Wåltarödd och Drisdalen, på hwilken ägendom och fins en gammal dom: Så äro och 2 Ängtegar Gråbacken och Hälleskatan lagde under Prästegården 1574, iä warande Kyrckoh. Peder Lauritzson, särdeles som en gammal Lagmans dom af samma år utwiste thet the varit en lång tid från Prästegården borttagne.

I Prästegården finnas följande Documenter:

1 En Kyrcke-Räkenskaps-Bok från år 1598 til närwarande tid, hwar i jämte kyrckans Tjonde och Landshyd är infördt hela kyrckans Skrud, som Pastor efter Pastor bör riktigt från sig lefwirera.

2 En Lagmans dom 1574, angående the 2:ne Ängtegar Gråbacken och Hälleskatan, som böra ligga til Prästegården.

3 En Lag-Mans dom, angående någon Fordeparck, som Herr Peder Lauritzson wunnit från Foggestala 1595.

4 En dom 1617 om en Äng i Präst. Åncke. Sätet Kyrckebý ingiärde wid gården Torp, så ock om Giärdes. Gårdarna emellan bägge gårdar.

5 En dom om 1:sta Laga ock Stådsmaal af Hemmanet Åker til Kyrckoberden år 1605.

6 En dom om Giärdesgårdarna 1604.

7 En dom af år 1581 om Gärdesgården ned för Drattebårget.

8 En Rings. Rättens dom 1674 om Wålderöd; Marck ock huru mycket ther af bör lyda til Prästen.

9 Friheris Bref at uprödia the 2:ne Tegar, som ligga under Wålderöd ock Orisdalen A:o 1705.

10 Rings. Rättens Förbud på Giärdesgårdarne 1708.

11 En liten Charta öfwer Präste. gårds ågor.

12 En Charta öfwer Wålderöd ock Orisdalen gjorde alle af Eric Kuuse 1668.

The Präster, som varit efter then Euangeliska Lärans införande i Myckleby, äro följande:

(1) Herr Jöns, om hwilken fins en dom af år 1574.

(2) Herr Lauritz, om honom fins intet.

(3) Herr Peder Lauritzson, som kom til Siätlet 1580 ock dödde 1618.

(4) Herr Nils Rasmunson Lauritzsons Måg; I gamla Kyrcke. Råkenstaps. Boken fins, at han bodde på Ortestala, utan twiswel så länge thet Swärfar lefde.

Han war mycket begifwen på Skytteri, så at han intet kunde resa til kyrckorna utan Bösa; ock så har en Söndags eftermiddag gick med sin Bösa til

til Grinby: Sid, ther några Swaner lågo, af hwilka han wingeskiöt en, hånde then olyckan, at när han skulle ro ut til samma stutna Swan och fattade i honom med then ena handen, så wred Swanen Armen utur led på honom; hwilket blef hans banesot, at han fort ther efter blef död neml. om wåren 1626.

(5) Herr Anders Helgeson Brun, en Borg: Mästare Son från Måstrand blef Kyrckherde 1627, i ther han tog Sal. Herr Nilles Anka; hans Namn fins både på Predikestolen och Altare: Saffan, them han i sin tid utan twiswel för kyrckans Medel, anskaffat, dödde 1671.

(6) Herr Vincentz Knutsson, Sal Bruns Måg, kom til Myckleby Gial 1672 och lefde tils 1700, tå han war 70 år.

(7) Herr Per Sahlgren war Reg. Pastor wid Gref Aschebergs Reg. och tillika Commminister i Myckleby medelst ther han war Sal. Herr Vincentz Måg, och tå hans Swårfar dödde, fick han strax Fulmakt 1700 men lefde ej långre än til 1714. Hans Epitaphium är i Myckleby kyrcka och hans Namn på klockan, som blef omguten 1700.

(8) Herr Göte Fontén Sal. Sahlgrens Måg hade warit först Capellan i Myckleby och, efter Swårfabrens död, blef han wäl Pastor efter honom, men dödde 2 år ther efter nemligen 1716.

(9) Herr Anders Schog fick Fulmakt 1717, blef död strax ther på, så at han ej kom nånsin til Pastoratet.

(10) Herr Johan Enberg, född i Carelen war Pastor wid Osterboins Regimente under ofreden i Norrige then Tiden tå han blef benådad med Kongl. Fulmakt på Myckleby Gial 1717, tilträdde 1718 och
afled

afled 1732 d. 15 Apr. på sitt 48 år. Hans Namn är satt i Langelands kyrcka på Hwalstvet, så thet målades år 1729.

(ii) Then nu warande Pastor Herr Per Nering hade länge trälat både såsom Comminister i Wardberg och Catechetes i Gjöteborg, innan han hinc te til at bli Pastor i Nyckleby, som skedde 1733.

Uti thetta Pastorat, som består af 86 $\frac{3}{4}$ hela Hemman öfwer alt med Cronen, Frälse, och Skatte, fins i Nyckleby Sockn thet Säterijet Kåröd, hwilket en wid Namn Simon Eriksson ägt 1532, så han i Kongels fick af Kong Christian samma år Frihet Bref at bruka och besitta Kåröd utan al Kongl. Rånta och Tunga. År 1633 har Herr Daniel Knutsson Bildt köpt thetta Säterij af Simon Erikssons Arfwingar och efter Morfka Adelens Privilegier erhölet Säterijs Frihet ther på, så berörde Kåröd sedan Arfwinge efter Arfwinge gångit i Familien, tils Sal. Öfwerst-Lieutenant Lilia, som ägde til Fru, Fru Margareta Sophia Bildt, pantsatte Kåröd med flere andra gårdar til Bønder. I anledning hwar af samma Gård miste wid Reductionen 1695 sin frihet, efter öfri-Mån ther å bodde, tils år 1720, så sal. Herr Öfwersten Daniel Bildt erhölet Kongl. Maj:sts nådigste Frihet Bref at niuta thet med Säterijs Frihet liksom tilförne, dock måste han affstå til Cronan 2:ne sina Hemman för samma frihet. Hwarwid dock thetta är at märcka, at wid berörde Reduction blef Kåröd upsatt til 2 hela Hemman; Men wid Säterijs Frihetens å nyh årbållande, är thet åter förmedladt, som thet af forna tider varit.

Herr Daniel Bildt Knutsson, Herre til Mora landa om hwilken förr målt är, ägde til Fru, Fru
Do-

Dorothea Bielke; Sedan blef theras Son Herr Jöns Bildt, som ägde til Fru, Fru Elisabet von Ascheberg, ägare til Råröd, hwilkas Namn stå på Ultare-Tafeln i Myckleby, så ock på en gammal Måse Hagel. 1663 Daniel Bildt ock Dorothea Bielcke. Ther efter becom Herr Öfwerst-Lieut. Mauritz Lilia Råröds Säterij, hwilken ägde til Fru, Herr Jöns Bildts doter, Fru Margareta Sophia Bildt, så Råröd blef utsatt ock reduceradt, som förmålt är, ock omsider inlöst af Sal. Öfwersten Daniel Bildt, som war Jöns Bildtz Broder Son ock hade til Fru, Fru Baronesse Catharina Rebbender, ock nu är theras Son Jändricken Herr Carl Bildt ägare af Råröd, efter sina Sal. Föräldrars dödd.

Thenne Herregård, som är bygd af Trå, synes hafwa sådt sitt Namn af en, som hetadt Käre, ett Dansk ord ock betydter så mycket som en wårja på Swänska, hwaraf slutas, at then Mannen Käre, som rödt up i förstone Råröd, ock alltså kalladt then efter sitt Namn, som här i Landet brukligt är: E. G. Björneröd, Gunneröd &c. har måtta warit en Hjalte i Fält, som west bruka både wårja ock Pistol.

Thet märckwärdigaste i alla 3 Socknarna är thetta: I Myckleby på gården Brunnesfäll har bodt en, som het Swen, hwilken, så han en Söndags Morgon gick ut at skuta, råfabe på ett Num, Tyfwe-Holan 7. på Swänska Tiufwe-kulan, hwaräst han blef warse wid Wärgen en stor Boel med en Ring om halsen: Men i thet sammar ropade en utur Wärgen: Si! Namnen skuter war Ringboel: Hwar på en annan swarade: Men han lader wel bli han, så han har intet wasset sig i dag. Ther är,
han

han låter wål bli honom, emedan han ej warit i kyrkan ock med Wiig-eller Inwigelse watnet sig beslåncet, som war i Catholiska tider brukligt. När Swen thet hörde, tar han strax i Stället sitt eget wain ock twättar sig som hastigaste ock therpå sfiuter strax thenna Ringbocken. Hwarpå begyntes ett stort Skrij ock Gny i Bårget ock bland annat hördes thetta tal: Sij! Mand tog til sitt hånge-bäckn ock waffe sig, mens jag skal betale ham. Så swarade en annan: Du saar wel lade bli ham, den hvide Bocke frier ham wel. Ther på blef ett sådant Bul-ler ock Mångd af Troll omkring honom i Skogen, at han af håpenhet föll ned på Jorden, kröp bort at styla sig under en Rotsfälla, så han besinnade sig, at Trollen sade, at then hwhita Bocken skulle fria honom, ty så kallade the af föraft kyrkan, så gjorde han ett löffte, at ther Gud hielpte honom utur faran, skulle han til åminnelse ock tacksamhet teck-ge Ringen på Bocken til Myckleby, Hornen til Torp ock Skinnet til Langelanda kyrckio. Ock efter han kom ossadd hem, blef löfftet af honom fulbordadt, i ty Ringen alt sen sinit såsom ett handgrep på Myckleby kyrckedörr tils 1732, så han helt föra-leten blef nedtagen ock i Sacristian förwarad: Men wet icke af hwad Metall thenna Ringen är, dock synes vara måst af Järn-Malm, är eljest wirad med grof trä omkring efter örmars liknelse, ock är af samma Materia, som sielfwa Ringen: Hornen af Bocken förwarades i Torp kyrcka, tils the ther för några år sen bortkommo. Skinnet finnes icke eller i Langelanda kyrcko.

En wid Mann Anders Swenkon i Brunnsåll står skrefwin på Myckleby Altare-Tafla, at han gedit til Altare-Taffans försjårdigande 10 dal. S.mt. Thee

såges, at thet varit thenna Anders Fader, Swen i Brunnsåll, som skurit berörde Ring-bock för 130 år sen wid påß.

I Myckeby Sockn wid Bräcka ock Åker är ett litet Bårg allenast 2 alnar högt öfwer Jorden, i hwilket fins en stor myckenhet Bårg-Chrystall af Cylinder-figur, 6 ock 8 kantiga hwarå ock hårda Stenar, at man kan skära uti Glas med them.

I Langelanda Sockn är Swanesund, thet Bisshop Schröders Sal. Förälldrar bodt ock han är födder, hwilket Sund ej sådt sitt Namn af Jätten Svante, ty då hade thet skolat het Swante-sund, men nu heter thet Swanesund, emedan Swanerna om winteren sökia tit, hålft thet aldrig fröser til, som någon mins, mer än 1709 i Jan. allenast 2 Nätter.

Wid thenna kyrckan är ock en Backa, tått wid Kyrckegårds-Muren, then the än kalla Dantzars Backen, tijt Folck församlades Midsommars Affton ock dantsade. hwilken Dansk sen blef affkaffad ock aldeles förbuden.

I Torps Sockn är en korskiälla wid salta Siden, thet Folck fordom offrade, emedan wid samma kiälla fins ett kors, som fördes til Torps kyrckas wårnhus thet thet än hänger. Man hade årnat föra thetta kors til Myckeby, men då the kommo til Ströms Åkrar, kommo the icke af släcken med thet, förn the sade, at the wille då föra korset til Torps kyrcko, då the utan mödo skaffade thet tijt, hwar af Ströms Åkrar ännu kallas kors-åkrar.

Ett Bårg är ock wid Groröb ock Ösmunderö: Sid, hwilket Folcket säger dageligen wåra; i ty då the fordom kunde se öfwer Bårget, har thet nu så upstigit ock förtagit ögnasttet: Men mig synes, at

For-

Jorden fallet ihop och siunct bättre ned, som på många Ställen och thet af synas Bårgeu liksom wåra. För thenna uplysning har jag mycket til at tacka Herr Comministern Olao Holmsten.

2.

10. Om Tegneby.

Thet andra på Drosteland belägna Pastorat heter Tegneby, hwilket fordomdags har varit stort och med Morlanda giordt ett Präste-Giäl tillsammans: Men 1631 d. 28 Julii i R. Christiani 4:des Tijd, til följe af hans Befalnings-Bref af förbemälte dato, bleswo the fördelte, som the nu äro: och på thet en Likhhet måtte någorlunda träffas, befalte Hans Kongl. Majit af Dannemarck, at Probsten i Elfsyhel skulle taga med sig några Pastores och i Crono-Betienternas Närward dela Pastoratet i 2:ne jämgoda delar, så the woro föränlatna under thenna Förättning at taga 7 hela Hemman från Tegneby och lägga til Morlanda Giäl, nemligen:

Hemmantal.

1	Herbidörneröd	} Utsockne Frälse. Märkes, at fast the ligga til Morlanda Giäld, skrif- was the dock i Cronans Jordeb. til Tegneb. Sockn.
$\frac{3}{4}$	Skatte Gunneröd	
$\frac{3}{4}$	Skatte Otteslätt.	
1	Utsockne Bårg	} Stå för Inssockne Frälse och altså i Cronans Jordebok i Morlanda Sockn. Skrifwas i Jordeboken til Köra Sockn.
$\frac{1}{2}$	Kälands Bårg	
$\frac{1}{2}$	Hälta	
1	Enkefiärr	
1	Utsockne Gulligeröd	
$\frac{1}{2}$	Åstorp dito	

7 hela Hemman.

Består altså Tegneby Giäl utaf 113 $\frac{7}{8}$ hela Hemman, dels Frälse, dels Skatte och dels Crone, och

3:ne kyrckor, Modertkyrckan Tegneby, Annexerna Stala och Röra, hwilka ligga just i en Triangel eller trekant en och en half Fiårdingswäg emellan hwarthera.

Tegneby är en ibland the äldsta kyrckor i Basus Lån, af Sten upbygd, men när och af hwem är o bekant; Ty man håller före, at hon, til en stor del af Muren, stådt från Hedenhös, som och en gammal Saga är, at på samma Rum, ther nu kyrckan står, war i Hedendommen ett Afguda-hus eller ett Spelhus, ther thet Hedniska Unglydet samlades och öfwade sig i kämpande och flera dylika Exercitier eller öfningar. För hwilken orsak skuld samma hus kallades Kulla och Heden, som nu heter Gilleby hed, ther kyrckan står på, blef fordom kallad Kallehed: På thenna Slättmarck war en Lund, wäster ut ifrån kyrckan, then the Hednisse höllo heligen och ther uti sitt offrande förrättade.

Så säges och, at då en gammal fiärting, strax wid Christendommens antagande, fick höra Liudet på Tegneby flocka, sade hon af Förakt: Tu må tro, Kulla på Kallehed har sädt Diältra.

Så berättas jämwäl, at, innan kyrckor blefwo bygde på Fiörn, hafwa Församlingarna therstädes gådt eller rodt til Tegneby, såsom sin råtta Kyrckio, och at the, som foro Siöwägen, lade til wid gården Hogas Giärde i Stala Soekn. Til äminnelse och Tegn här af, så synes ännu, hwar Bryggan här varit, ther the gådt i Land och kallas än i dag Kyrcke-Bryggan, jämwäl ses klarligen wägen, som the gådt, hwar then har varit.

Orsaken, hwarföre thenna kyrckan är så kallad Tegneby, synes troligaste wara thenna, at ther på orten, wid Christendommens införande, antingen

skedt något Färtekn, eller ha the för Siöfarande til Rättelse satt up något Teckn högst ther på Bärgen at Hafsvort ock altså kallat kyrckan Tegneby, ty Teckn heter på Danska Tegn.

Beträffande Tegneby Prästegård, som är i helt Hemman, så berättade sal. Kyrckherden Herr Hans Nöring, hwilken war en gammal Man ock född ther i Soeknen, at han af gamla trowärdiga Män hördt för sig berättas, at i forna tider har icke Tegneby Prästegård varit ther hannu är, utan strax wid kyrckan på then södwästra Sjundan utom Kyrcko-gårds-Muren, hwaråst synas Rudera ock qwarlemningar effter hus, med tomtningar ock grundwalar. Orsaken hwarföre Prästegården blef wit flytt ther ifrån, skal wara thenna, at effter tå warande Prästs Band-hund slapp lös, när en Adels-Man, ther i Tegneby boende, reste med sin hund ther förbi, ock bet så ihjäl Adels-Mannens hund, blef ther öfwer en sådan tråta emellan Adels-Mannen ock Prästen, ock kom så widt, at thet blef Buller ock Wapn-Skiffte, tå somliga af Allmogen höllo med Prästen ock somliga med Adels-Mannen ock fulfölgedes Slaget öfwer Slättmarcken at Lop-petorp ock Kärtwet. Hwarföre til Straff för sådan öfwerdåd, skedde ibland annat, at en stor del af Adels-Mannens Hemman lades under Cronan til ewärdelig ägendom, wid hwilken förändring skedde, at Hemmanet Bärge, som tå wardt fritt Crono-Hemman, blef onslagit til Prästebol för Präster-na i Tegneby. Ar thet i Sanning, som thet wiser-ligen synes, så har icke kyrckan fädt sitt Namn af någon ther wid liggande By eller af Prästegården, emedan then fordom hette Bärge. Men nu, effter kyrckan, Tegneby Prästegård, som icke utan orsak

så är kallad, emedan här ock ther wid Siökanten finnas ännu stora Sten-Röfior, hwilka warit warar eller wårdar ock tient både til wackställe at ther wid hafwa utsikt til warning för fiendeligit Infall, som ock i synnerhet them Siöfarandom til Tegn 7. Seckn eller Märcke at känna Landet ock igenfinna Hammarna.

Thenna Tegneby Kyrckas Annexer äro 2:ne Stala ock Röra.

Stala betyder så mycket som Säte eller Sätessgård ock är nästan lift thet ännu brukeliga swänkska ordet Stol, ty finnas ock flera gårdar på Drost, utom them, som bära ther af sammansatte Namn, såsom Otrestala, Giäddestala, Foggestala ic. thet är lika som jag wille säga: Ottes-Giäddas-ock Fogges-Sätess-Hemman.

Thenna Stala Kyrcka har altså sitt Namn af närliggande By ock är för 30 år sedan å nyo af Sten upbygd tillika med ett wackert Sten-Torn. För några år sen, är then ock målåd af Schionfelt. Chest äro inga Märckwärdigheter på något inne eller ute på kyrckogården, liksom wid Moderkyrckan icke eller finnes på Altare-Tafan, Predike-Stolen eller någorståds något i Antiquiteten.

Men i thenna Stala Sockn ligger en gård Röfö, som tilförne af urminnes tider har warit ett Säterij, hwilket man kan sluta af ett gammalt Kongga-Bref, 1460 dateradt, i hwilket Kong Christiern quitterar enom, wid Namn Herman Gren på Röfö, ett Skepp, ock altså ther med å daga lägger, at thetta Säterij har åtminstone then Tjiden hördt til then Greniska Familien, hälst emedan thenna Herman Grens Sene-Son Reer Reersson Gren bles Ublad år 1487 af Kong Hans, hwilket ori-

original Frihets-Bref jämte andra Documenter äro på Kårebårg hos sal. Herr Herman Grens Anka ännu befinteliga och thet klarligen utwisa. Wapnet i berörde Skjölde-Bref är en grå Lax i en hwit Skjöld 2 Horn swarta och hwita åfwen på Hielmen. Af thenna Familia äro allenast 2 Herr Herman Grens Söner på Kårebårg öfriga och thet måste bo, emedan Rosö blef 1670 utsatt och sedan försaldt til sal. Lagmannen Alexander Cock, sedan thet Säterijet åtminstone 250 år hört til Greniska Familien Arfwinge effter Arfwinge.

Ther effter fick wålbemålte Lagman Cock Kongl. Majsts tilstånd at få förslytta Säterijet med thes Frihet til Gården Swanewijk, hwilken allså är nu frij Sätessgård, men Rosö en ther under liggande Frälse-Gård.

Utaf merbemelte Lagman Cock köpte sen Herr Adlessor Göthenstierna Swanwijks Gods, som nu sedermera, genom Arf är tilfallit thes Herr Son Cammereraren Anders Göthenstierna, som nyl. är och död.

Här til wil man och lägga hwad som synes märckwärdigt af the på Gården Kårebårg än befinteliga gamla Skriffter, them Herr Commministern Olaus Holmsten warit så god effter Begåran uppsökt och ther af med mera lämnat mig stor uplysning.

imo Ut utom berörde Greniska Familia, har och en annan warit, som burit thet Namnet Gren; ty en wid Namn Ebbe Clauffson fick SkjöldeBref af Sweriges Rikes Föreståndare Sten Sture til Gripsholm år 1483 de castro Holmensi, med wapn, Skjöld och Hielm, en grön Apple-Gren: Stiälckar med 3 gröna Åkärna med sina gröna Stiälckar i ett blått

blått Fält i Skölden, ock 3 gröna Åkärna på en grön qwist på Hielmen.

2:do Sundsby Grenarna på Fiörn måste ock så ffilijs ifrån the andra; ty thesas wapn är ett Hior-te-Hufwud med sina fullkomliga horn ock Tagge Grenar både i Skölde-Märcket ock öfwer Skölden.

3:tio Ut Rijsens Föreståndare Herr Sten Sture then äldre, war Herre til Gripsholm, Riddare, Sveriges Rijses Föreståndare, ock uti hans Sigill är hans wapn med 3 Siöblad i Skölden: Öfwer Hielmen 2 horn med 3 sådana Blad wid hwarthera ock omkring så thesa orden: Sten Sture Riddare.

4:to Kong Hans skref år 1487: Wi Hans (E) med Guds Naade Dannemarcis, Norges, Wendis oc Götis Koning!, udwald Koning til Swerige &c.

5:to Men Konung Christiern skref sig år 1460 til Dannemarcis, Sveriges, Norriges, Wendes ock Göttes Koning.

6:to Ut ett Konung Eriks Bref af år 1421, skrefwit i Bahus, finnes sådan Titel: Erik med Gudz Nad, Norges, Danmarks, Sveriks, Wenda oc Gota Konung oc Hertug öfwer Pommern.

Uti Sigillet wid thetta Konung Eriks Bref står en Man afbildad såsom sitiande på en Konungslig Thron med Crono på hufwudet. I högra handen hållande thet så kallade Aplet med forket, emellan hufwudet ock thetta en Stiärna: på Bröfvet som ett stort nedwändt hierta: På högra Siidan om Thronen i en Sköld står afbildadt ett Leijon med en Bild i Rammarna ock ther under en dyliff Sköld, hwar uti synes som en Grip. Mera kan man ej skönja.

I then

I thenna Stala Sockn är rudera eller Låmning-
gar efter Murar til 2:ne Slott och Fästningar;
Ehet ena har warit anlagt på ett högt Bårg wid
Gården Annedalen och synes ther klarliga efter
Porten, hwar han warit hwalfd, som och Muren
af Gråsten fast nederfallen. Ehetta kallas Borres-
fiäl, på hwilket Bårg är och en kiälla, som aldrig
troyter watn.

Ehet 2:dra är belägit icke långt ifrån Gården
Hellesbårg, hwaråst synas nederfalna Murar ås-
wan uppå rundt om en Bårgskulle, hwilka likaledes
af Gråsten warit upbygde: En Port har i öster och
en i wäster: Ehetta kallas Borrewägg. Ehetta
kan lämna enom then Efftertanka, om icke någor
Konung Borre benämnd, then store, som warit en
måftig Regent i Norden, eller någor annar an-
lagt these Fästningar och the efter honom nämde
åro; En åstwen och på Dal i Drs Sockn och Nor-
dals Hårad ut med wästra Sidan af Drsid, synas
rudera efter Kong Borres Slott, och finnes ännu
teckn efter 4 Portar, som warit ther på, och legat
emot söder, norr, öster och wäster: Ifrån östra
Porten fins en Brugga, som går långt ut åt diu-
pet: och ett stycke wäster ut ifrån Slottet, är en
hög Bårgskulle, then gemene Man kalla Borre-
kullen, som warit hans Fästning, i hwilken synes
ett diupt hol in uti Bårgen.

Sedan på en S strax brede wid södoft ther ifrån
är en hola, som kallas Kong Borres kiällare. Ehen
som bodt ther har wäl kunnat haft Fot wid Siden
och på Drost, som icke är 5 Mijl ther ifrån, sär-
deles, som troligt är, at han och warit Agare af
Bornö wid Holma Herregård i Brastads Sockn,
then Peringschiöld i Heims Kringla p. 17 kallar
D s rät

rätteligare Borrd efter Kong Borre, på hwilken Kong östen Halfdan Hwitbens Son thet ligger begrafwen i en hög. Så fins ock i thenna Stala Socken wid Gården Nedre Hoga en stor Sten ut med wägen 4 $\frac{1}{2}$ alm lång, afwan Jorden, på hwilfens ena Sijdo, som weter at wägen står en Runskrift, som begynnes nedan til ock läses rätt w före Stenen.

𐌹𐌰𐌽𐌰𐌹 * 𐌹𐌰 * 𐌹𐌰𐌹𐌰𐌹𐌰𐌹𐌰𐌹𐌰

Man kan icke likare läsa thet än så: J Sauvi am Stain dhenna Raamund, så at Meningen lärer wara thenna.

Ramund hwilar under thenna Sten.

Om thet varit then berömmelige Rämpen Ramund, om hwilken göres mycket wäsende i Rämpa-wijfor, eller någor annar med sådant Namn, lämnar man thet hän, åtminstone kan af Stenens upresande med sådan Skrift nog slutas, at thet icke varit någon ringa gemen Man. Här å orten är ett bekant ordspråk om Ramund: Ramund eller Rämpund tage wid Tig. Hwar med gemene Man wil gifwa tilkänna någon olycka, som enom lærer tima.

Eljest, om thenna Runskrift skrifwer Worm Mon. Dan. L. 6. p. 479 sål. Ejusdem Tractus scil. Prov. Borgslyfels est Paroecia Tegneby, quae, inter Templi Stale adscriptos colonos vnum fouet, qvi curiam *Houger* dictam incolit. Hic non procul ab aedibus, in loco caliginoso monumentum extat, saepe inaequali, rudiusculo, subcinereo insculptum: Longiori sua parte 6 circiter vlnas habens, circa basin in latitudine vnam, quin tamen olim apice eleuato ere-

erectum steterit, non dubito. Inscriptio non
latis liquida, hæc tamen præcipere vtrunq;
videor.

Strax therwid på en Backa jämte wågen är en
hel hop Grashögar större ock mindre, hwaras twif-
wels utan Gårdar, som heta Hogar, hafwa fådt
sina Namn.

Ett halft Stenkast ther ifrån berörde Begräf-
nings-Plas, är jämwäl brede wid wågen, en
Dom-Plas, halft emedan 12 Stenar äro upreste,
runt omkring en slätt Plan ock mitt uti kretsen en
något större Sten, lika som Dommare-Såtet wa-
rit mitt uti ock the 12 Bissitiars eller Nämne-
Måns ther omkring. Men sedan then Christna Lä-
ran bles införd, är Rings-Platsen förflytt til en
Backa wid Hellesbårgs-Giästgifware-Gård i Sta-
la Sockn, therwid ock är ännu Uträttnings-Plas
ock kallas Ormebacka ock Ringen Ormebacka Ring.
Men år 1681 förledes Ring-Stället til Giästgifwa-
re-Gården Swanesund i Langelanda Sockn, ther
almåna Färje-Staden är för alla Resande från
Inland öfwer åt Drost; Allt sedan äro the årlige
Drost-Häraders Ring ther håldne.

Then 2:dra Annex-Kyrckan heter Röra, som
tillika med Byen har twifwels utan fådt sitt Namn
af then myckna Rören, som ther hopetals wåxer om-
kring på Åker ock Ång.

Fordom war thenna kyrcka af Trå, men år 1635
bles then å nyo upbygd af Sten med ett Torn af
Trå på wästtra gastwelen, så warande Kyrckoherde
Herr Hindrich Jönsson, hvars Namn finnes på
Låttarn i samma kyrcko.

I thenna Röra Sockn på Gårdens Håröds
Marck är ett Bårg, som kallas höga Hittesfjäll, på
hwil-

hwilket finnas gamla försalna Murar. Thetta Bårget är ett ibland the högste Bårgen på Drost, ty så man står på Fonten wid Bohus Slott, Niil ther ifrån, kan man se thetta i klart wäder mot himmelen, som en Sadel.

Wid gården Hoga ock i samma gårds Anghaga är en hög, som heter Guldenapp, hwaråst förmenes en Konung ligga begrafwen. Icke långt ifrån Hanå i Röra Sockn, wid Biörbråcken, skal fordom stådt ett Källslag, hwaråst en Kong benämnd Biörn skolat fallit ock blefwit begrafwen i en lijten trin hög wid Aen, men Folket som blef slagit, ligga begrafne i en annan större hög ther brede wid. Effter hwilken salna Konung Bråcken, som ligger then wägen upföre, skal hafwa sådt sitt Namn ock kallas Biör-bråckan.

Följande Pastores hafwa warit i Tegneby och Morlanda före delningen dock effter Reformations Tijden.

1. Johannes Canonicus Osloënsis.
2. Herr Jens Jesperken, kom til Pastoratet 1550.
3. Herr Nils Christensen gjorde sitt Antråde år 1585, men för syllerij och drickenskap skuld blef dömd ifrån Pastoratet 1599 d. 30 Sept.
4. Comministern i Solbårg Herr Haluard Haluardi, kom samma år effter drinckaren til thetta Gåd.
5. Herr Jöns Biörnson fick på Församlingens kallelse Fulmakt af Superintendenten i Oslo eller Christiania M. And. Bentzon och Collations-Bref af Slotts-Herren på Bohus Herr Sten Maltheffen d. 3 Aug. 1603. Afled 1630 d. 25 Maji. Strax han war dödd, anhöllo Sockne-Männem med

med en ödmjuk Bön hos Riddaren och Slotth: Herren Herr Jöns Sparre, at thetta Gial för thes widlöfftighet måtte delas, som förberördt är, hwilket och bewiljades, så Församlingen föreslogo then afledna Kyrkoherdens 2:ne Söner, så warande Präster och Comministri, then äldre Herr Biörn i Solbårga och then yngre Herr Hindrich i Morlanda. Men Herr Biörn kom til Morlanda och

6. Herr Hindrich til Tegneby, efter århällit Collations-Bref af Slotth: Herren Herr Jöns Sparre 1631 d. 28 Sept. och altså then 1:sta Pastor efter delningen.

7. År 1666 d. 7 Apr. affod han Kallet til sin Måg Herr Mattheus Jonae Marstrandensis, som fick D. Zach. Klingii Fulmakt och samma år Riks-Rådets Gen. Harald Stakes Collations-Bref. afled 1677.

8. Herr Hans Nöring fick Sal. Biskop Billichii Fulmakt d. 2 Martii 1677 och dagen ther på Riks-Rådets och Gen. Harald Stakes Collations-Bref. Afled d. 5 Apr. 1734.

9. År 1708 upgaf Sal. Herr Hans Pastoratet at sin Son Herr Matthias Nöring, som och fick Sal. Kong Carl XII:tes nådiga Fulmakt samma år: och fast han ther war Pastor med sin Far i 24 år, dödde han dock 2 år före Fadren neml. 1732 d. 27 Nov.

10. Nu warande Kyrkoherde, som i många år tilförne varit Comminister uti Lundby Pastorat wid Gjöteborg, århölt Kongl. Fulmakt år 1733 och tilträdde Pastoratet i Maji, heter Herr Jöns Ahlquist, född på then namnkunnige Gården Surte mitt öfwer Alfwen wid Babus.

Innan jag sluter theenna Beskrifningen om Tegneby

neby är nödigt at införa 3:ne Bref på Norrka skrefne A:o 1374. A:o 1383 & A:o 1399, angående Tegneby kyrka, såsom klara Bewis om theß stora Alderdom, hwilka hans Högwördighet Herr Doctorn och Biskopen warit så gunstig under Nilsdagen låtit hämra utur Archivo Regni och nyligen mig tilhanda stålt, hwilka lyda i Wokstafwen ord ifrån ord, som följer:

Angående Tegneby kyrkia / 3 bref
skrefne på Norrka. A:o 1374. A:o
1383. & A:o 1399.

¶ Num monnum Paem sem Petta breff sea edur höjra senda Alstakar Botolffson of Anunder Portaeiffson Logretesmader i Ordost quae dio Gudis of sina. Wier wilium ydher kunnukt gera, at wiet warom wider Pengnaby kyrkion a manadagen nesi aeipter Epiphaniam Anno D:ni MCCCLXX quarto, sagom of hördum a ia of handarband Peirra, at Stacinar Helghafun festi at Gira Olafwe halff merkar bol jardar i Skana Porpye firir Jon sun sin, at han skuldi ligiia in i kirfunnum, med al lum kaenn lutum of lunnendum, sem til fyrinaempde jord liger edur legit hafwar fra forno of nyiu, kirfunnum til aewerdalega aeigu, utan min Herra Discupe wil gera sinar nader wider borns Jons, at taka annar halfwa merkar bol swa got med lunendum, aeiligar lausa gots upa kirfuna. Til sans witanisburdir satto wier ofor insigli firir Paetta breff er gord war a degi of are sem fyr segir.

Ex Origin.

(L.S.)

(L.S.)

(L.S.)

56

Salum monnum Vaein saem Petta bref sāa aedur
 hōyra sēnder Anunder Tunarson praester a Poresby
 of profswaster i Alfwasyslu qvādio; Gudslof sinā
 Þdur ger ef kunnucht at a manadaghen nāst aeffter
 Palmsumudagh sub A:o D:ni MCCCLXXXIII war et a
 Baergbi i Praestgardenom i Vaeghnaby, flaeirum
 godom monnum hiawerandum. Kom thaer Þa a stāmsno
 firir mið Siirā Olafwer Zanþson praester a Vaeghnaby,
 of leeth þa ganga twaegia manna within, er swa
 hāita, Haltwarder of forer, at Bicærne Olafsum
 war pith stānder firir mæf fyr næmdan dagh at
 lybha hans skilrifi of watom um halftwan marke
 bool jarðar sēem ligger i Skana forpe i Vaeghnaby
 sokn, of Bicærne fyrnæmder saghde sið æigha,
 læidst Þa fyrnæmder Siira Olafsum twaeghia
 manna withni er sworo aa boof of swa hwitha,
 Kæter Nychulofsum of Þora Olaf dother at þau
 waro Þeir ii. Hija of hōyrdsu aa, at Stæiner
 Hælgasum gas halftwa marke bool jarðar i fyrnæm
 dan Skana forpe Vaeghnaby kirkin til æwerdeleghra
 æighu sielfwum sið till leghar stadder i kirkiunum;
 of til sanninda hæer um setti Þorgyls aa frwæith
 siith insighli medh minu firir Petta testamentē
 bress, er giorth war a dæghi of are sēem fyr
 sēghir.

Ex Origin. 1383.

(L.S.)   (L.S.)   (L.S.)

Salum monnum Væim sēem Petta bref sea ædr
 hōyra sēnder Dystæm medh Gud; naad Biscep i Oslo
 qvādir Gud; of sinæ Sakar Þæs at Þægnabō
 kirkia i Orðost æer mykla umboof Þorswande
 swa at hon kan æi upbyggias ædr uppi halðas
 medh sino uphæld godze, Þni medh godra manna
 raðe

de of soknemannana i Pagnaby sældom wier jord
 Pa er Skana Porp ætir mærkir boll er liggir i for-
 dæmpde Pagnaby sokn ; Petta sama sœm half
 mærkurs boll war gestwet firir Stœiner Hælghasun ;
 of annat half mærkurs boll firir Joon Stœiner sun ;
 Þorer Joonson sœm sif seghir wæra odhalboren till
 Þeirwa jord firir VIII merkur forngilda med ollum
 lutum of lunindom sœm till liggia œdr leghit hæfwa
 fra forno of nyio utan gardz of innan, of af Þwi
 at sÿrnæmder Þoræz hesur Þær VIII merkur for-
 gilda uploket meðh fulnade firir sÿrnæmda jord of
 firkiunna till nyttsæmder wænt, sœm findz i wæra
 Registro, andwardan wier upnæmpdom Þorer of
 hans arfwum sÿrenæmpde mærkurs boll i Skana
 Porpe sœm sÿr segir fra firkiunna med ollum lutum
 sœm sÿr er sakt, til æwehligbre æigho of allan af-
 ræd. Till samynde hæz um fastom wier Petta wart
 bress wider annor twæa bress sœm firkiunna hæfde firir
 Þwi merker bole i Skana Porpe ; er gort war aa
 Pagnaby i Ordoft aa hælgthona mæso æpten A. 0
 D. ni MCCCXC nono, med wars Secreto.

Ex Origin. 1399.

(L. S.)

^{3.}
 II Om Morlanda.

Þhet 3:die Pastoratet på Droste-Land är altfa
 Morlanda, som i gamla tider warit ett Gial
 med Segneby (hwar om æfwansföre skrefwit är) be-
 stående af 2:ne Capell, utom Moderkyrkan nemli-
 gen Mollösund och Fiskebråks-Kil samt 63 ½ Hent
 man med Prästegården ¾ och Anke-Säter 1 helt.

Morlanda Huswud-Kyrkan är belågen på E
 bilds

bildsflåtts Ågor, hvilken Gård är nu afhyft under Morlanda Gåtes-gård.

När ock af hwem kyrkan är i Början upbyggd, wet man aldeles intet. Men för 60 år sen, är kyrkan med then delen, som är fram för Chors-dörren förlängd, medelst två warande Patroni Herr Knut Bildtz omfästningar, hvilken ock sedermera mycket befestat både på Torn, nytt Kyrke-Tak, Hwalf ock Altare-Tasla, dels sielf, dels efter sin död genom sin Son Sal. Öfwersten Herr Daniel Bildt ock Sonne-Son nu i Liffwe warande ock på Säterijet boende Herr Knut Bildt. Anbelangande thes Namns Ursprung ock Betydelse, så synes sannolijfast wara, at thet kommit är af Moo ock Land, emedan kyrkan är belägen på en torr högländt Sand-Mor: therföre ser man ock i alla gamla Skriffter, som handla om Morlanda, icke wara skrefwit, som nu, Morland, utan Moland; Men efter grusweligit Mord ock dråp af Wikwåringarna ock andra Rofs-ware ther esomofftast föröfwades, är troligt, at Namnet är förändradt ock kalladt Morland eller Mordiskt Land, i Stället för Moland. The många gropar, grafwar ock höggar samt ther omkring anlagde Fästnings-wärcken äro noggsamt witne, at mången ther bleswit mördad ock dräpen.

I Morlanda Sockn äro än 3:ne Herregårdar: Then första är Morlanda Säterij, hwilket är så urgammalt, at man hwarcken genom Bref ock Bewis, eller genom gammalt Rykte ock Sagn kan få någon underrättelse, när Säterijs Frihet ther ä giswit är: Dock är bewisligt, at Bildtiska Familien warit ägande ock rådande ther öfwer i 200 år, ock nu förtiden Herr Knudt Danielsson Bildt Herre til Morlanda, hwaräst mer än för 100:de sen
blef

blef upbygdt ett wacker Stenhus til Manbygning, men är nu aldeles förfallit, ödelagdt ock merendels nedbrutit. I thes Ställe är therlen ansenlig stor ock wacker Tråbygning upbygd, ock ther wid anlagd en skön stor Trågård, som berömmes ock bär Pris af alla i hela Bahus-Län.

Then 2:dra Herregården är Ängö, som dock icke kommer under Titel af Säterij, utan allenast Jnsöfne Frälsegård, i hel. Then bebos nu af Herr Knudt Bildts f. Swäger wälborne Sergianten Herr Malckum Weinholtz, som nu nyligen låtit ther upfåta en ansenlig Tråbygning. Thenna Gård är belägen på en fringsfluten ö, hwaräst är god Åker ock Äng, Betes-Marck ock tillräckelig Skog af Mal, Gran ock Furu eller Tall. I sal. Öfwerstens Tid låg thenna gård under Morlanda Säterij: Men wid Skiftet, kom then ther ifrån.

Then 3:die Herregården är Skeffö en hel Frälsegård, men intet Säterij; hörer nu til Wälborne Herren Herr Öfwerst. Lieut. Bernhard Virgin, som ther låtit upfåta en skön Characters Bygning, då han måste flyttia tijt från Holma Herregård på Stängenås, then han lemnade til sin myndiga Son Herr Arvid Virgin. Men nu förnimmes, at sen Herr Öfwerst L. Virgin tilhandlat sig ett Säterij Långanås i Halland, är thes Måg Herr Cap. Gyllenberg ägare ther af.

Thetta Hemman Skeffö har gådt emellan många händer. Sal. Probsten Bagge i Mastrand köpte thet strax effter Öfreden 1679 af en Mastrandsbo: Effter honom ärfde Sonen Probsten Herr Fridric Bagge thet samma, hwilken thet för några år sen sålde til sin Bror Herr Rådman Samuel Bagge, af hwilken förbemålte Herr Öfwerst L. Virgin thet sig tilhandlat.

Om

Omkring Gården Skeftö, som är belägen på Staffö-landet, stänger salta Hafwet på 3 Sjidor, men på then 4:de gränzar then in til Eswenås ågor, som ock är ett Frälse-Hemman, ock är på then Sijdan landfast: Gården jämte godt Fiske, består af medelmätig Aker-Jord, wäl bärande Ang, tilräckelig Skog i Giärdet ock Beteshagen, bestående merendels af Eek, Bök ock något Al.

Så länge Sal. Probsten Bundi ock hans Swärsfader Herr Paul Nöring woro Pastores i Morlanda, bodde the ej på Prästegården Dala för thes ringhet ock slätta wilckor skuld, utan på Slätthult theras egengård, wäl bebyggd ock med en lijten skön Trägård försedd, hwarföre ock nu warande Kyrcfoherde Herr Lachonius icke eller bor ther, utan på sin Gård Kiöperö, thet jag intet annat wet.

J förbemålte Sal. Bundis Trägård är at se ett nedfallit Apple-Trä, liggande mitt i Stengiärds-gården med nya Grenar ock Blad samt årlig god Frukt, oaktad thet är öfwer 30 år sen thet föll neder. Märkeligit är, at emellan Barcken ock Trädet på thetta Trä, finner man hwitt Ragg, såsom Betehår, thet jag sielf sedt, då jag för 10 år sen war på Slätthult, hwar af Gemene Man, som intet weta thes rätta Namn, kalla thet samma thet trä, thet Fanen slädde Beten.

Så fins ock på Herregården Morlanda en tämmelig stor Sten, som ger så klingande Ljud ifrån sig, liksom han wore af Silfwer-Malm.

Så äro ock i Morlanda Soekn icke långt ifrån Sätessgården Morlanda 3 stora Bårg, som warit med Murar af Gråsten befastade nemligen: Ett i Kast-skogen, Slottebårget benämndt. Et i Torebo-skog, som kallas Beebårget.

Ett annat wåster ut ther ifrån. Hwilka Nåse Kongarna utan twiswel låtit befåsta at ther hafwa sin tillsykt ock sina ågodelar i säkert förwar.

Wid Saltkiåls Bräcken i Morlanda Sockn äro 2 befintelige Altare af Sten ett större ock ett mindre, likaså i större Slätthults Giärdet äro 2:ne, på hwilka Hedningarna offrät. These Altare äro så bygde, at 4 stora Hallar äro satte med nedra Kanten i Jorden, at innom them är liksom ett litet fyrkantigt hus, hvars 4 Sidor weta rätt mot Öster, Wåster, Norr ock Söder, men på hörnet i Södwäst är gemenligen en öpning, at man kan gå in ock ut. Uppå thesa hallar är lagd en stor hall, i Stället för Tak, omkring the upreste Hallar är på alla Sidor ett tåmmeligit Stycke uphlyt med Jord, Sand, Sten &c. dock är måst på then Norra Sijdan up emot öfwer-hällen eller sielfwa Altare-Stenen, på hwilken Sijda Hedningarna stådt utan twiswel ock wid offrandet wändt sig emot Söder, hwilket af omständigheterna synes lijkaste.

Man har sökt under thesa Altare ock jag sielf (skrifwer Herr Commministern Holmsten mig til) ock funnit ther både Kol ock Benförbrända, at man icke må twisla, med mindre the ju warit Altare. Ehylika Altare finnas ock på flera ställen ther omkring. Ett wid Melleby-Grind: Ett uti Haga kohaga, Ett i Lunnesåts haga: Ett i Kärtwek haga i Tegneby Sockn ock Ett i Tegneby.

Annexerne i thetta Morlanda Giäl äro 2:ne: then ena är Mollöfunds-Capell, som ligger söder ut at stora Salt-Siden, 2 Mijl från Moder-kyrckan, ock är upbyggt på Mollöfunds-Fiskeläger af Inbyggarenas egna Medel, som fordom woro förmögne,
dock

dock nu, effter theras ringa Förmågo, underhålla thetta Capell af Trå med Segel-tak, dock slätt Inrebe, medelst thet kyrckan har ingen Tijonde eller Landskyld, utan hålles wid Makt allenast af Föråringar, hwar til ock Siöfarande främmande, så the ligga ther i then goda Skepps-hamnen för Motwind skuld, plåga af en god wilja förskiuta. På hwad Tijd thetta Capell först är upbygt, wet man aldeles intet. Men thet är wist, at ett Trå-Capell stådr ther före thetta nu warande, som ock är mycket gammalt, hålft på Altare-Taflan fins thetta Retalet nemligen 1587. Så wål Capellet, som Siöfelåget har sitt Namn af Mollö, som ligger strax ther wid.

På Mollö wid Mollösunds-hamn äro 2 märckeliga stora Wetar, wid hwilcka i hårda Hällebarget Compass strecken äro riktigt uthugne. På then wästra Sjidan denlmitt emellan wetarna har fordom warit en måkta god hamn för små Fartng, ty ther är allenast ett Skute-lopp, men innan til kunna gå stora Skepp. Wårst är at intet annat utlopp är, utan Land rundt omkring, så at the må gå samma wåg ut igen, men nu förtiden är ther bleswit mycket grundt af Gyttias indriswande utu hafwet ock Jordens sköljande ned af Bårgen genom Regn. På samma Ö har ock warit en kyrcke-gård, grafwarne synas mot Öster ock wåster, en Grassen finnes på thenna Kyrckegård med uthugna Compass-stref på: Men ingen kyrcka synes ther warit anlagd, ej eller mins man någon ther warit begrafwen, hwar af slutes, at thenne kyrckegård warit från Hedenhös uprättad.

En Mil från Mollösund ock $1\frac{1}{8}$ Mil från Morlanda ligger then ther i Siället nog bekanta Råringden /

den, på hwilken ett Fiskeläger ock är, fringsluten
uti salta hafwet. Icke långt ther ifrån är en S be-
nämnd Wallerö, på hwilken en så kallad Wete eller
Wale finnes af Sten ihopsatt ock ther brede widläs
en Holma, som kallas Wetholmen, på hwilken
ock en Weta finnes, likaledes med Compass-Stref,
som på Mollö i hårda Bärget, icke långt ifrån We-
ten tillika med andra Märken ock Stref, som äro
så föråldrade ock förgångne, at man icke kan skönja
hwad thet wara mände. Strax ther wid är ock en
Kyrko-gård, som man icke wet, när han anlagd
är; I then samma warda gemenligen nu förtiden
begräfne främmande, som satt sitt Liff til på Siden
ock drifwa i Land ther omkring. År 1725 i Febr.
Månad, under en stark Storm ock Jordbäfning,
kom här om en Natt utu hafwet upføre
en ofantelig stor Sten, til några Fam-
nars längd, bredd ock tioclefs. Man kunde se Spo-
ren i hårda Bärget, hwar han huggit uti wid up-
hafswandet. Många både förnåma ock ringare haf-
wa besedt honom med Förundran, i synnerhet strax
effter, då berörde Spor woro nya ock klart syntes,
ock rögde Stenen sig för allas Ögon med sin Fär-
ga, at han legat på Sid-Bottu.

Then 2:dra Annexen heter Fiskebäck's. Kijs Ca-
pell, hörer Fiskebäck's. Kijs Fiskeläger til ock af thes
Inbyggaare underhålles, är från Morlanda belägit
wid på ½ Mil på Skaffölandet. Hwad Tjid thet-
ta Capellet är upbyggt, är aldeles owist, utan hwad
Gemene Man berättat, at thet i thet förra stora
Sille-Fisket skolat skedt, då stor ömnoget både af
Sill ock annan Fisk kom hit til orten, så at många
Danskar, Tyskar ock andra Utlänningar flytte hit för
Fiske-Fångat ock Handel skuld, hwar igenom Hol-
mar

mar och Sijar, ther hus kunde stå uppå, blefwo bebygde och altså thetta Fiskeläger, hwilket ännu klart synes af nästan otaliga Tomtingar och Huse- Städer hwar man wil gå på Holmar och Strander.

Thetta Capell war först upbyggt ett litet Stycke wäg från Fiskebäckes-Kil wid en Wijs Drenwisk be- nämnd, hwaråst ännu synes efter Tomtingarna, men sedermera förskott tujt hon nu står nemligen på Gården Fiskebäckes Åger, hwilken Gård och Grund hört fordom til Fru Margareta Hvittfelt, som then- na Gård på samma Sätt som the andra af sina Gods, testamenterat til then studerande ung- dommens understöd, som äro af Bahus- Län och frequentera Gjöteborgs Gymnasium.

Wälbemalte Fru Hvittfelt hafwer och af christe- lig gifmildhet åter uprättat thetta så på hennes Grund och Gods ståndande nästan förfalna Capell och therpå mycket bekästat, nemligen Läktare och an- nan Inredning så wäl som Predike-Stol, Alta- re-Taffla och prydelig Måse-Strud, Gulwer-Talk, Paten, oblate-Åst och mera sådant. Efter hennes död är thetta lilla Trå-Capell af Fiske-Lågrets In- wånare wäl wid Makt hållit och mycket pååstadi.

Utom Mollösund och Fiskebäckes-Kil, som nu be- skrefne äro, finnes i Morlanda Giald åtskilliga an- dra Fiskeläger, nemligen.

1 Båringöen, på hwilken alltid bodt wälmaen- de Folck, jämwäl Sal. Ammiralen Strömstierna, så han war Capitain.

2 Gulholmen / en Folckerijf S.

3 Hallowijfs-Strand. 4 Stocken. 5 Råden.

6 Kroken. 7 Wårbo, 8 Grunneshund. 9 Rågårds- wijf, 10 Ellös, hafwandes störste delen icke mera Jord än hwar husen stå på, hwilka dock, måst äro bygde på Bårgs-klipporna. Om

Om Skiärgården är at märcka, at Inwånarne hafwa ingen annan Naring, än Fiskerijet med Skuter och Backe-Båtar i stora Båster: hafwet effter Långer och Kabliå och innom Skiärs Mackrill, Sil, Torff, Kålier &c. Skiärgården är nu i ett gancka fattigt tillstånd, medelst thet, at Fiskerijet står nu mycket felt.

Then 1:sta Präst och Kyrckherde i Morlanda Giåld, sen thet blef skildt från Tegneby, har varit Herr Björn Jönkon, ty så hans yngre Broder Herr Hindrich blef, effter Fadrens död, Pastor i Tegneby 1631, kom han samma år til Morlanda Pastorat, lesde alt til 1650.

Then 2:dra Herr Nils Holgersson Arctander blef år 1651 kallad af Amtmannen Herr Daniel Bildts Anke-Fru Dorothea Bielcke, ty bemålte Amtman Bildt, Herre til Morlanda Gods, bytte sig til Jus Patronatus öfwer Morlanda Giåld 1648 at så warande Kongl. Mayst: i Danne-Marek emot några Hemmans wederlag på Hisingen, them han thesöre affstod til Kongl. Mayst: och Cronan: Serdermera har, jämte Morlanda Herregård, jus Patronatus gådt i Arf til Manliga Bröst-arfwingarna, så at nu förtiden är wålbemålte Herr Amtman Daniel Bildts Sone-Sons-Son Wålborne Herren Herr Knut Reinholt Bildt Patronus Ecclesiae i Morlanda och ger, i Stället för Kongen, Fulmakt på Pastoratet.

Effter Herr Nils Arctanders död, som skedde 1667 i Jan. Månad, kom

Then 3:die Herr Lars Dahl 1668 effter Patroni Kallelse: Bref, men afwel at Norrige, så wår Swånksa Armée sig öfwerhanden här i Bahus-Lån och then Danska måste gifwa wijfn år 1679.

Then

Then 4:de Herr Paul Nöring blef Pastor 1680
oek dödd 1706.

Then 5:te Herr Paul Brun tilträdde Pastoratet,
effter århållen Fulmakt af Patrono, men dödde nä-
gra år thereffter nemligen 1710.

Then 6:te Herr Peter Bundi, wardt förlofvad
med Sal. Paul Nörings doter oek tänckte effter ho-
nom strax få Pastoratet: Men måste bli först Re-
ctor i Uddewalla oek sen effter Bruns dödd blef han
kallad til Morlanda 1711. Sedermera Probst öf-
wer Elfsjöbels Contract 1729, oek 1735, effter år-
hållen Kongl. Fulmakt, på Uddewalla Pastorat,
flytte tiit från Morlanda, men ledde ther intet län-
gre til d. 30 Maji 1737.

Then 7:de Herr Hans Hindrich Nöring, Sal.
Bundis Swäger oek Comminister i Morlanda
århölt, effter Sal. Probsten Bundis astråde, Kyr-
koherde Fulmakt på samma Gial, men dödde sam-
ma år d. 4 Aug. 1735.

Then 8:de nu warande Pastor Herr Lars Lach-
nius fick icke allenast Pastoratet effter honom i Sept.
1736, utan oek conserverade Sal. Nöringens
Inka oek Barn.

Thet Tredie Capitel

Om the i Sunnerwijken / dock i Elf-
Sjöbels Probsterij / belägna Pa-
storater.

1. Skredswijf i Lane-Härad.

S Hetta Härad synes ha sitt Namn af thet gam-
la Norska ordet Lana, hwilket betyder ett
starkt Nät til at fånga Äl oek Lax i, som
i thet

i thet Håradet mycket brukas ock fås ibland öfwerflödig, eller kan thet ha sin uprinnelse af landa eller anlånda, thet är komma til Lands, som thet sker med stora Skepp ock Fartyg rundt omkring, särdeles wid Saltkällan, hwaräst the landa eller anckra. Thetta Gial förer i sitt Sigill et Skepp med utspånde Segel.

Men hwar af Pastoratet har sitt Namn är swårare utgrunda: Thet går wäl en stor Wis in från Gulmaren (som fordom kallades Godmaren) men i senare Tjder Guldmaren, emedan, efter Berättelse, är i thenna Fiolen funnen en Guld-Crona, som en af Nåse-Rongarna under flykten har utan twiswel kastat tijt, af fruktan at bli fången, hållt emedan the stridande Rongar i Hedendommen altid hade sin Crona på sig til Rånne-Teckn. Eljest som Guld in compositione offta bemärcker then förnämsta, såsom Gulle-Gåse &c. så torde thenna Fiolen sådt sitt Namn kan hända thet af, emedan han är then förnämsta Fiolen i hela Bahus-Läns-Skiärgård, ock kallas Stredewijken, kan hända thet förre, at tå the fingo i sina Drätten stor ömnhet af Riff, sutts the i thenna wijken ock skrädde eller rånade sin fiff, ty skreda eller skråda betyder skåra up ock rånna, har altså thetta Pastoratet thet utaf sådt sitt Namn ock blefwit kalladt Stredswijf, bestående af 3:ne kyrkor: Harestad huswud-kyrkan, Stredswijf ock Högås Annex. el. Råde-kyrkor.

I gamla dagar bodde Pastorn wid Moderkyrkan

Hare-

Harestad, men på hwad gård har jag ej funnat utspana; Men efter thet war oroligt at bo wid wägen, har man flött Preste-Sätet til Skredswik ock sålunda kallat Gället ej mera Harestads-utan Skredswiks-Pastorat. Wid thenna förr omrörde wijsk låt en Fyrtte-Kong, som het Dynge, bygga ett Slott, hwilket sedan kallades Dynge-Slott, jämwäl ock en Skants uti et högt Bärge, lika mot Dynge-Slott, som hette Håltum, om thet varit Smöckfullen, eller thet Bärget strax ther wid, hwaraf Plaken har sitt Namn ock kallas Hålt, lämnar ther hån, ock wijsken intet mer Skredewijken, utan Dynge-Kiule, hwar åst nu för tiden Gulmars bärge är belägit, för Dom General Fält-Marskalk Aschenberg tilhörigt, men nu Herr Adessoren Lang, som fått til ättasal. Thammens Ancke-Fru.

En tid efter thetta Slottets Bygnad, blef thet krig emellan Sverige ock Norrige, då Kong A-mund regerade i Upland och Kong Håkan i Norrige, hwilken kom från Opslo, som nu kallas Christiania, med en stor Krigsmakt til Siöns under thes Fält-Herres Axel Torssons commando eller anförande ock landade med sin Flotta i Godmarens eller Gulmarens wid Dynge-Kiule eller Skredes wiken: Men då the stego i Land funno the Slottet allaredo wara af the Swänska Uplänningarna förstördt: Hwar på the rustade sig ä bägge Sidor och höllo es mellan Kyrfan och Wiken på en Slättmark strax nedan för Kyrfan ett Fältslag, då bägge Kong A-munds Söner föllo på Plaken ock på then Norriska Sidan icke allenast Kong Håkan son siels, utan ock Axel Torsson, hwar på gjordes fred ock tillsattes en Kong sunnan siäls ifrån, som hette Ingor, hwilken hemligen förbandt sig med en Jarl benämnd Rin-ger

ger norden fiäls ifrån, på thet Sättet, at samma Jarl skulle under ett Sken göra förbund med Kongen af Danne-mark, thet han ock gjorde fallskeligen, i ty så Kongen af Dannemark litandes på thena Jarl Ringers tilhielp, kommer med sina Skepp at, efter aftal, möta honom i Godmaren ock thet så af honom hielp mot Kong Ingor, thet han lag uti en Kille wid Nötesund i Högås Sockn, blef han warse, at Kong Ingor ock Jarl Ringer word i et följe ock hade lagt sig utan för Nötesund, thet råst the begynte skjuta på Kongen i Dannemark, som såtkade mot them i 2 dars tid, så thet blef Ingor på Ingor ock alt hans folk; Men Jarlen hade ännu 13 Man igen, the thet slogos med Kongen i Dannemark så länge, at han intet hade mer än en Koche-Dräng til sig ock en som hette Måster Hindrit, hwilken då han sködt brasin på Jarlens Skepp, bad Jarlen sina Män, at the skulle ge honom så godt Skott igen, men the swarade sig icke kunna, dock wilia förbiuda honom at skjuta mer, förthens skuld så Måster Hindrit spante åter sin Bog och wille skjuta, brast then af, hwar på Kongen talte honom til ock sade: hwad war thet som small? swarade Måster Hindrit: Danne-Marks Kile från tin hand; hwar wid Kongen ock Hindrit blefwo så modfalte, at the gøfwo sig i Siden, i Mening at simma til Lands och rädda sig. Strax thet på föll Jarlens folk in på Skeppet, hwaräst ingen mer war än Koche-Poiken allena, hwilken så han blef tilfrågad, hwar Kongen war? sade han: at han for ut åt Siden, at se efter thet, som syntes så rödt, i watnet, thet är han; Men så the efter sägo, funno the Kongen wara död, men Måster Hindrit fingo the lefwande, hade honom så in på Jarlens Skepp

Steypp, ther han blef dömd at halsbuggas med en Anten-Bijl, ock så Jarlen hade kastat Lott, hwilken skulle hugga hustrudet af honom, steg en fram ock bad Hindrik lägga sig ned på Andan af Råen, ock så han lade sig ned, hölt han thet ena ögat på then som skulle halsbuggan ock sade: Gör tin tienst med Glic: ock når Mannen högg til med al Makt, ryf- te Hindrik hustrudet ut för Andan af Råen ock yren blef så fast sittandes, at han sielf icke kunde få then lös igen: Men Hindrik sprang up ock ryfste yren lös ock högg så med then både Jarlen och alla hans Mån ibial och sedan reste han allena med then enda Rocke-Poiken til Dannemark, sedan 2ne Konga- Makter ock en Jarls Makt blewo på en gång uti Högås Sockn ödelagde.

På Befalnings-Mans Bostället Corp, fan man på ett ther beläget högt Bärge många Kyrkor på alla sidor och kallas Skredsås, hwaraf så wäl som af Skredewiken / Skredswiks Byrka sådt sitt Namn. I Skredswiks Sockn på Røds-Gård, hvars Ugare är Herr Lagman Sten Cederfelt, som then giordt med upodlande ock sköna Bygningar liksom til et Säteri, fast thet fordom war ett blott Ruffnings- ock Skatte-Hemman, fins thet namm- lunniga höga Bärget Smörkullan, som the söfa- rande ha sig til Rättelse, belägen mitt in i Gulmars Siolen at Salt-kiällan wäster mot Hafwet gräselig högt ock brandt wid 30 om icke 40 Famnars högd öfwer watnet: Aldrahögst på thenna Kullen, ther i alla Feigder står uprest en Wälfas ock hålles af Krigs- Makten wakt, äro 2ne märkwärdige Bärge-Brun- nar helt trinna, liksom swarfwade til widden, såsom sto- re Skorstenar; Then ena är några Alnar diup: Men then andre håller fullkomligen en Pifs-Längd: och

och äro these Bärge-Brunnar i Krigs-tiden 1711 af Soldaterna, som ther stodo wakt, uppränsade, emedan the rilsförene af walhion med grus woro upfylte på 1 Alln när, dock synes ännu icke råtta Boiten i them, utan mera Grus ock Stenar, som ej blifwet wid uppränsandet tillsyllest uptagne. När man nu kastar en sten ther ned, eller ropar i Brunsholet, ger thet ett stort dån, liksom utur en stor kopparskått. På samma Smörkulla finner man ock ett slags Fantiga Stenar hwhita och klara, såsom Bärge-Chrystall, (hwar af finnas ock i Tanum af 8kantig figur) the ther kunna tämmeligen rispa ock skära i Glas, liksom Diamanter, warandes ej olika Smiris eller Smirgelsten, som Glas-Mästare bruka.

I thenna Smörkullan såges ock af gammalt Folk, at en stor Orm eller Drake har haft sitt Bo, Ormskre kalladt, hwaräst dageligen utur holet rinner helt sin Sand ännu med Mustus ock Warlind bespyrdt åfwen ock twärt emot öfwer Fiolen, ther han lagt sig, twärs öfwer Gulmars Fiolen, at icke någon Båt, långt mindre något Skepp kommit in eller ut från Saltkällan, före en Wäse-Rong, utan twiswel på Stängenås, hwaräst han så wäl som i Tunge-Härad ödelade både Får ock Få, som öfwermodeligen kommo honom förnär, hittade på thet Råd at bestå hela tidlen på ett Skepp med Sägge-Blad, hwarefter han med en stark stående god wind från wäster lät segla på Ormen ock skar så honom mitt af, ther han lög en half fiardings wäg öfwer Fiolen lång, hwaris halftwa Resben, såsom af en stor Hwalfist, hänger än idag uti Skredswiks Rvfa til en Aminnelse.

Hela thenna Tracten eller Skredswiken ligger öfwer måttan wackert; En utom thet at Gulmars bärge

bärg, hvaräst är ett skönt Tegelbruk jämte många andra Härligheter, på then ena Sidan och Röd mitt öfwer wiken på then andra, se ut som 2ne Skansar och med then sköna wäl upbyggde Gården Gunnarby mitt i wiken belägen och Herr Rådmanen Helge Strömdal tilhörig, ge en skön Prospekt ut åt Hafwet, så wäl som åt Landet, theräst är stor Dofe-Eke- och allahanda Gran-Fall- och Löf-Skog, liksom ett Paradis medelst the ther på Herregårdarna anlagde Trågårdar, så är här och skönt Lar-fiske samt annat Slag, som iag i then första delen wid löstigare utfördt.

Förebemälte Skatte-och Rústeholts Hemmanet Gunnerby led en stor skada 1724 d. 30 Dec. af ett besynnerligt stort Jordfall wid the ther belagne 2ne Qwarnar, af hwilka then nedersta gick öfwer ånda, och kom aldrig sen mer ther at upbyggas, i ty om dagen i helt stilla, dock något regnaktigt wäder sunckte bort 2½ Plogs Arge-ång på en hög och ganzka slät Backa, innom ½dels Timma, afflytande Jorden och Leret ned i Gulmars Fiolen eller Skredswiken, som är 600 Steg ther ifrån, hwarefter blef en diup Grov eller Hola på 6 Fannars diup, i hwilken man fann en hel hopy Strand-Staler både stora och små, jämwal en Myckenhet af stora Snäckor eller Snigelhus, them Bönderna här på Orten kalla Rufungar, af hwilka några woro så store, at ½ Stop gick i them, som än äro til at finna på Bibliotheket i Göteborgs Gymnasio, tijt någre blefwo förårte.

Wid Gården Ormstad i Skredswiks Sockn, är uti Landshöfdingen Herr Harald Stakes Tid funnen en Guldkrage eller ett stort Guld-Smycke af en wall-Piga på et litet Bärg, under spinmandet med en
 Fen,

Ten, som föll under Värget, hwilken tå hon skulle uytaga, fick seffenet af Gullet ock thet sålunda uytga. Om thet har suttit i någon Nåse-Kongs Guld-Crona, eller thet med mera i Feigders Tid, blifwit thet förwaradt, wet man intet.

Til Prästegårdens förbättring i Skredswik haf Pastoren i Uddewald Herr Joannes Colstrup 1672, såsom Prästerkapets Fullmächtig för Elfsjöfel utwärfat, thet Pastoren i Skredswik icke allenast skulle få thet halftwa ödes-hemman Birche på Morfska eller Biörcke, utan ock Präste-Ången såsom ett Mensale beliggande ock med Gunnarby Uboer warit stridigt tils then Tiden, tå the efter Kongl. Maj:z Nådiga Resolution må then lämna til Pastor loci, at antingen then Ången sielf få hóbårga eller mot wist Contract i penningar lämna; hwilka Handlingar jag om händer hafwer, hålst the i minn sal. Swär-Förälbrars Tid woro bewakade, såsom Kyrko-Herde ock Ugare af Gunnarby, och sielfwa Prästegården war allenast $\frac{2}{3}$ hemman tilförene, men blef härigenom af Biörcke-ock Präst-Ången förbättrad ock sen skattlagd til $\frac{1}{2}$ dingar, hwilket alt ex Actis kan bewisas.

Angående härnäst then gamla Möder-Kyrkan Harestad, som nu är til ansende, såsom en Annex, liksom Brestad under Bro, så synes then hafwa fådt sitt Namn af Harar, hwilka til stor Myckenhet haft thet fordom sin Stad ock Ställe. Hålst i the Gamble Bref skrifs intet Hårstad, utan Harestad.

I Harestad är Maiors-Bostället Bårg som bebos af Wålborne Maioren von Hertz nu förtiden, och Capellans-Bostället Åker, samt Giästgiffwarre Gården tätt wid Kyrkan ock Lands-wågen; Sielfwa Kyrkan är wål försedd med Tegel-tak ock Trätor

torn rösfärgadt med en Klocka uti, eljest inga Bira-
ter til at nämna hwarfen utan eller innan til.

Doct må ej förgåta, (thet jag förr bordt nämna)
mina sal. Swärföräldrars Epitaphium i Skreds-
wif, på hwilket står Ryrkoherdens sal. Herr Johan-
nis Trogelii ock thes kårestas Emerentiz Schrö-
ders Namn ock åretal nemligen 1710, tå han sali-
gen affomnade ock hon 1711.

Then andra Annexan Högåas ligger på en hög ås,
ock berättar de gamle, at then, som först bygt theña Ryr-
ka, het Hög ock salunda fädt sitt Namn ther af.

I Högåas Sockn på Maiors Bostället Tångas
Ågor, in emot Rôte-Sund, är et stort Bårg, Haf-
sten benämndt wid salta Hafwet, wål 40 Famnar
högt, mycket brandt, hwaråst en stor Myckenhet
Fiske-Nåfwar ha sitt Bo, ther ock jänwål åro 2ne
Bårgs-Brunnar efter berättelse. För några År sen
har en Bonde Per Bengtson i Tångas, som ån skal
lifwa, gådt up på thetta Bårget ock sökt efter Fi-
ske-Nåfwe-ågg, men i thet samma fallit ned af hög-
sta Bårgsklinten ned i störtal Hafwets diup, doct
blef af Folk i en Båt strart uptagen lyckeligen med
Lifwet, utan then ringaste Skada, allenast han är in-
tet så stark i hufwudet som förr.

En Bonde i samma Högåas Sockn Anders Ander-
son i Christwit ån i Lifwet, har ock om kalla winteren
fallit utdrö en hög klippa på 20 Famnar ock blefwit al-
deles osskadd, i ty han föll just på en dödd Råring, som satt
ihjäl frusen under Bårget, hwar af han i förstonne
wardt försärad, i Mening, at han med sitt fall dö-
dat henne; Men som hon befants wid besiktigandet
wara stelsfrusen, wardt han dubbelt glad.

Hela Pastoratet består af 103 Hemmantal, doct
wet man af ingen annan Indelning, ån then nu
för.

förtiden är. Alla 3 kyrckorna äro af Sten med Trä-Torn, undantagande Skredswijf, som har allenast en stor stön Klocke-Stapel, med 2:ne härtilig Klockor, belägen på Gulmarsbärge-Ugor.

På Skredswijfs gamla klocka står sålunda skrefwit: Christen Christensson haver denne klocke lade stöbe til Skredswijfs Kirche, Hans Kämmer stöbte mig Anno 1620. Helsingör. Men på nya klockan står Past. Radellii och Insp. Woldauers samt Klocke-Giutarn Böfers Namn 1739.

Alla 3 Kyrckorna äro utstofferade innan til med wackra Altare-Taslor och Predike-Stolar, utom wackra Silfwer-kalckar förgylta på hwilka står allenast utstucket ett Lamb med en Fana, och these Ord: den: Ecce! Agnus Dei, qui tollit peccata Mundi. Altare-Taslan i Höggås är giord 1672. i Harestad 1673 och i Skredswijf 1684. utan twiswel med Gref Alchenbergs Bekostnad, efter thes Höggref. wayn står ther på.

Följande ha, efter Reformations-Tijden, warit Pastores eller Kyrckoherdar uti Skredswijfs Giäl, nemligen en som hett *Brynolphi*, men hans Nomen proprium wet ej, icke eller på hwad Tid.

Effter honom har kommit Herr Nils och thet år 1633. Sen Herr *Petrus Severini* 1646. Ther på Hr. *Claudius Brunowius* 1663. Honom succederade mitt sal. Swärfader och fordom trogna Præceptor Hr. Johannes Trogelius 1696, hvars Broder war then lärda Magistern och Lectoren i Giöteborg Herr Andreas Trogelius. I hans Ställe kom Herr Claes Brunowii Son Herr Torger Brun 1710, som åttade Trogelii enda Dotter Anna Maria Trogelia min nu warande E. hustru sen 1720 så Herr Berndt Wikström blef Pastor och sen Hr. An-

Andreas Radelius 1728 och nu 1744 Herr Lars Waller.

2. Bogenås Pastorat i Lane-Häråd.

Thetta Gial, bestående af 41 hela Hemman, synes hafwa sådt sitt Namn af en Boge / Arcus på latin, på tyfka Bogen, hålft på thetta Näset, som är skogrikt, ha Bogemån eller Skyttar brukat i gamla dar sitt Skytterij och Bogar at sfiuta med i Stället för Böcker, Lod och Krut, som the fordom intet weste af, och therföre ha the Norfka altid kallat thetta Pastorat både Dragsmarck och Bogenås. Thet förra Namnet Dragsmarck har thet haft alt sen Christendommen, emedan alle Pastores ha både före och effter Reformationen haft i thenna Socknen Dragsmarck sitt Säte på Gården Örtorp, alt til sal. Herr Lars Hanson fick Präste Sätet i Bogenås på Gården Swenserd och thet wid Swänfka Regeringens Begynnelse, hwaräst thet ännu är och förthensskuld nu kallas Bogenås Pastorat, liksom Harestads Gial nu kallas Skredswijks / effter som Pastor bor ther, äfwen och som Karreby Pastorat kallades i forna Tjider Rosmelands, så länge Pastor bodde ther, men af Begynnelsen war thet icke så.

Thetta Dragsmarcks Pastorat (som utan twifvel sådt sitt Namn af Drake, på Danska Drage, emedan Ormar och Drakar i then bärghaltiga Skogs-Bygden haftt sitt tilhåld och Boning mer än annorstädes) har warit ett af the äldste Pastorater i hela Bahus-Län; Ty (1) är Dragsmarcks kyrka (fordom *Mariae Hyeck* kallad) upbyggd i Wänerdömet af Kong Sakan Sakanfson i Norrige, hwilken så wäl som Axel Thoresfson, hölt then sköna Walborg mycket får, och thet år 1234, som lat

för hennes Skuld efter hon ther bodde, tijt för
 alla the sköna konstigt uthugne ock polerade Mar-
 mor-Stenar, som woro satte i alla kyrkans kante-
 dörrar ock fenster i ätskilligt Löfwärck, Bilden
 konstgiorda Lister från Dronthem i Norrige hwar
 af nu allena beklageligen ses några Qwarlestro-
 ock gjorde then samma icke allenast til en hustru
 kyrcka öfwer thesa 7 Socknar Drags-Marck
 Bogenäs, Skredswijk, Högås, Harrestad
 Ryr ock Båfwe-Socknar, som nu ligga under W-
 dewald, utan ock til en hustru-kyrcka öfwer hel-
 Bahus-Lån, emedan bemälte Konung låt ock
 bygga thesammastådes ett Augustiner-Kloster
 Mariae til ära, (ther ock sköna Walborg ligger
 begrafwen, hällst hon bodde på Håltås, nu K-
 menh-Qwarter-Mästare Bostället, hwar om
 i the gamle Rånpe-wisfor) ock thet så stort som
 Gymnasium, bestående af nödiga Lectoribus
 Theologiae ock Philosophiae, så at många för-
 me Måns Barn blefwo tijt försände at underwis-
 icke allenast från Bahus-Lån, utan ock från Danne-
 Marck samt Norrige.

Uthessa Lectors underhåld har bemälte Kon-
 såtan gifwit förthen skuld 30 Matebols-Giärder
 hwilka sedan blefwo mycket föröfke af Nobilitum
 ock Privatorum Testamenter så här i Bahus-Lån
 som i sal. Kong Gustavi 1:mi Tijd af Dals Land-
 rå Bahus-Lån hörde ock under Sveriges Crona
 hwar af klarligen kan ses, af them, som någon an-
 farenhet ha af sådana Kloster-Friheter, at the
 ster-Canicker ock Munckar icke allenast sielfwa
 rit råbände öfwer thet Pastorat, hwar uti the
 sin Stol eller Säte, utan ock haft jus Patronatus
 Apostolicae sedis gratia, som the i Catholiska
 der

derna kallade thet ock Privilegium Consistoriale
 till flera Pastorater thet i Lännet.

(2) At Drags-Marc's Pastorat har varit ur-
 gammalt, slutet ock thet af, at Canickerne wid
 Drags-Marc hafwa låtit sedan upbygga Boge-
 näs kyrcka ock thet i stiftat 2:ne Altare, thet ena
 stod ned i kyrckan ock kallades s. Bodolphi Altare,
 hvaråst then Måke-Pråsten, som thet betiente, ha-
 de sitt uppehålle af Drags-Marc's Closters In-
 komster.

(3) I Dragsmarck's Sockn, som nu allenast
 består af 7 $\frac{1}{2}$ Hemman, ha varit 2:ne kyrckor, then
 ena Closter-Kyrckan, som Munckarne ock *Augustini*
 Ordens-Bröder ha welat haft för sig sielsswa til
 thetas Gudstienst: Then andra kyrckan ha the låtit
 upbygga i Örewijken, som ånså kallas thet efter,
 til församlingens Beqwåmlighet ock förthen skuld
 hållit en särdeles Pråst til then samma, som nulär
 aldeles förstörd ock ödelagd.

(4) Uti Början af Reformationen förunte Kong
Christian then 3:dje Munckarna Drags-Marc's
 Closter at niuta sina förra Inkomster, dock med then
 Condition ock wilkor, at the skulle underhålla en
 Pråst af Augsburgiska Belånnelsen. Samma
 Pastor, som då war i: mus Ecclesiae Aug. Confes-
 sionis, i Drags-Marc's Pastorat, hette Hr. Nils
 Pederßon, bodde på en Gård Kiättorp thet same
 mastådes ock för sitt Ambets upwaktning wid Bo-
 genäs ock Drags-Marc's kyrckor, hade alla the
 Inkomster, som tilförne woro tillagde, efter Clo-
 ster-Ordningen, hwilka woro anseelige, som kan
 ses af Drags-Marc's Closters Råkenstaps-Bok,
 thet i upräknas Malt, Biugg, Miöl, Smör, Silfwer-
 penningar, Foringar af mångsalbige Hemman i alla
 fring.

fringliggande Gial, belöfande sig, efter uträkningen, til 747 Riksdaler i Swänfka penningar; in the fingo en Tunna Kåg, 183 Tunnor Malt, 22 Tunnor Biugg eller korn, 57 $\frac{1}{2}$ Tunna Miöl. 95 $\frac{1}{2}$ Riksdal. Smör: 1 Tunna Hafra: 48 Riksdal. Contant, 1 ton Fiske waror hwilket alt jag af sielfwa Jorden Boken utdragit.

Förbemälte Herr Nils dödde 1562 och ligger begraven i Drags-Marc's kyrka.

Efter honom kom Herr Peder Anderson Kong Friderici 2:de Tjod, till Munckarne i Danne-Marc och Norrige blefwo aldeles utdrefne af Closteren, Clostergodsen slagne under Cronom, så fick Herr Per likväl til wedergäldning i underhåll Tertial eller Crono-Tjonden af Skredswiks-Gård til solje af Högbevälte Konungs-Bref, daterat Schandenborgs-Slott d. 10 Dec. 1579, hwilket sedan confirmerades af Kong Christian then 4:de 1608 d. 21 Maji; af Kong Fridrich then 3:de 1653 d. 7 Apr. Anteligen och under Swänfka Riksdagen af Kong Carl then IX:de d. 23 Dec. 1672. item 1680 d. 15 Nov. så kom alltid sedan.

Wid thenna stora Förändringen med Munckarne och Closteren, dödde Herr Peder Anderson. Honom succederade Herr Jonas Gudmundson som förut varit Capellan hos sal. Herr Brynholt i Sarrestad, hwarifrån han strax blef kallad til Pastor i Dragsmarc, hwilken kallelse blef stadfast till alle nast af Biskopen i Oslo Herr Mag. Niels Glesstrup, utan och af Gouverneuren på Bahus å Kongl. Marits wagnar. Så bevälte Herr Jonas Gudmundson blef helt gammal och swag, så kom han sig en Vicarium Herr Lars Hansson benämnd som

son och förestod Pastoratet, in til thet Pastoren Herr Jonas dödde 1653 d. 28 Febr. hvarpå han sen efter århållen vocation eller kallelse af hela Almogén samt Biskopens och Gouverneurens Confirmation blef insatt i samma Pastorat.

När nu Herr Lars förestådt Församlingen i 29 år, anhölet han hos Biskopen i Göteborg år 1682 at få en Vicarium, emedan han var måst utsläpåd, then han och fick, nemligen sal. Herr Anders Wallin, som strax blef förordnad til vice-Pastor och föråfrad om successionen, i kraft af Confistorii öfna Fullmakt d. 29 Aug. 1682, ratificerad samma år d. 29 Dec. af sal. Fält-Marskalken och Gen. Gouverneuren Gref Ascheberg; och så Herr Lars 1668 d. 1 Febr. affomnade, blef Herr Wallins vocation confirmerad af sal. Biskopen Daniel Wallerius, jämte öfven Fullmakt, som blef ratificerad af sal. Gouv. Schönleben på Kongl. Maj:ts wägnar. Thenna hederwårda sal. Herr Anders Wallin lefde och ther i Bogenås en lång Tid nemligen i 36 år, dock wardt Herr Carl Kierulf nu förtiden Pastor i Kenneslöf uti Halland förordnad til Vicarium, medelst hans Alderdoms Swaghet the 6 sidsta åren, så han efter hans död 1721 wäl tänckte få Pastoratet, men så blef emot Förmödan Kyrkoherden Herr Johan Windruff med Kongl. Fullmakt 1722 benådad. Efter hans död 1744 blef en gammal wälförtient Mann och Commminister från Rommeland Herr Rodin på hela Församlingens enhålliga Kallelse af Kongl. Maj:tt förordnad til Kyrkoherde efter honom och får nu strax 1745 i Maji tiltråda, emedan sal. Windruff war Anckeman och hade inga Barn.

Sen thetta Dragsmarck's Pastorat blef reducerad

radt til 2:ne Socknar, i Stället för 3, ha Pastorerne i Skredswijf på åttfilige Riksdagar sökt at få Bogenås Pastorat, såsom en Annex til Skredswijf, på thet dels Cronan måtte therigenom få sin Förlåning eller 3:tiel Tijonden från Bogenås igen, såsom en Besparing för Riket, dels Pastor i Skredswijf måtte se sin utkomst, dock med then Condition, at thet Pastor på Bogenås lefwet öfwer Pastor i Skredswijf, skulle han få alt ock vice versa; Men sal. Herr *Anders Wallin* (hwaras ende Son är Probst ock Pastor i Ljungby i Halland benämd Herr *Sören Wallin*) skref så skarpt här emot med krafftiga Skiål, at thet måtte bli, som thet än är, i synnerhet beropade sig på sal. K. Carl then XI:tes nådiga Placat A:o 1680. hwar ibland stå thesa orden: Af then *Natur* ock i thet *postur*, som *Babus* Lån ock thet i begrepne *Ugodelar* har warit 10 år förn Lånet kom under Cronan Swertige, i then samma skal thet ock blifwa ständandes: I anseende hwar til *Dragsmarcks Pastorat*, som warit ett Pastorat för sig sielf i 400 år, bör niuta samma Kongl. Nåd ock Privilegier til godo.

Innan jag skrider här ifrån, wil jag än widare beskrifwa thetta *Mariae Closter* uti *Dragsmarcks Pastorat*, som thet nu til thes *Rudera* ock *Qwarles* wor finnes. (1) På östra Gassen fins än en Mur wid påß 30 alnar hög ock 20 alnar bred, i hwilken ännu äro hela ock tåmmeligen fullomlige Bluggar af 3 Fenster, som tyckas hafwa warit 25 alnar höga ock 5 quarter brede: These äro i kanterna murade af wäl uthugne Fällistenar ock äfwan til hwalstfurne Snijde:wärck, samt utom these af *Biltbuggare* uthugne *Blomwärc*, jämte 2:ne *Seraphims-Belåten*.

(2) Vid thet söd-östra hörnet, är til 2 $\frac{1}{2}$ alns högd en Grundmur af en tämmelig stor Sacrifstie.

(3) Af södra Sijdo-Muren står qwar 6 alnars högd och 8 alnars Längd.

(4) På norre Sijdan är en Mur 25 alnar hög och 16 alnar lång.

(5) Västergasten, som hänger ihop med bägge thesa nämnda Sijdo-Murar, är 18 alnar hög och 20 alnar bred: Mitt uti är Closter-dörren 14 alnar hög, öfwer hwilken är en stor trinn Fenster-Blugg af 6 Stenar uthuggen och 12 ther i ristade taggar: Är altså hela Closteret 40 alnar långt.

The nämnda dörren, med the runda Fenster-Bluggarna, är af Fäliesten, men the andre Murarna af gemen dock murhuggen Gråsten.

Uppe uti högsta Murarna af thetta Closter stå, förutan en listen Gran, mångfaldiga små Rönner 3 quarter tiocka: In uti så wäl som utan til thetta Closter är en stor Myckenhet af Askar samt allehanda andra slags Trä. Uppe uti wäggarna åfwan is från alt neder åt wäxer Malört, huslök och annat Gräs.

Nord-Öst 20 Steg fram om thetta Closter ligger Drags-Marc's kyrcka af Trä bygd och med Tegel täckter, hafwandes ett listet med kyrckan jämn högd Torn wid wästra Gasten, hwilket åfwen är kyrckans Förhus eller Bockn-hus, som man kallar.

Fram uti kyrckan står Martini Lutheri och Märten Biskops Belåten, ett på hwarthera Sijdan om en listen dock målader och wid wäggen fastnaglad Altare-Taffa. Belåten äro större än en Memmistios statur: Bägge stå målade med bara hufwuden i sijn swarta kläder.

Dragsmarck's kyrcka och Closter ligga på en

oförlifnelig wacker Man; ty rundt omkring äro här-
lige Åkrar ock mycket fructbärande, samt utom Å-
ker-Gårdet en trinn, slät ock jämn Äng, hwilken
slutas på then ena Kanten af en Kulle från salta haf-
wet, ther wänet för Frångflen skuld, är all-
mycket stilla ock på the 3:ne andra Kanterna af en
tät, luffig ock på sina jämhöga Bäck, stående
Eck-Bok ock Gran-Skog.

Ö Dragsmarck's Lyrdä är en Kalle, såsom en
tämnelig wiid Skäl ock i Patinet är utriktad en
uträkt Arm ock hand, ther på minsta ock Rings-
Fingren äro, innom längste-ock pek-fingren, täm-
meligen krökte, mot Tummen fins Solen ock mot
the 3:ne krökte Fingrarna Månen.

Hos Herr Hammar på Klofret uti Drags-
Marck finnes i Förflugan.

I En stor Fenster-Ruta af fint Glas helt oval
eller långlagd $\frac{2}{3}$ alm bred ock $\frac{3}{4}$ alm lång med Kong
Christian then 4:des wapn uti, öfwer hwilket wapn
är en inspirad förgylt Crona, som hålles af 2:ne på
båda Sidor om wapnet stående Willmän med sin
Hufwudbonad af Löss ock breda Skiägg, hållande
i handen ett ragg-loff Tråd, dock til Blygden skö-
te med Löss ock Buskastie wid Fötterna, liksom the
stå stämpelade ock afmålade på the så kallade Will-
mans Riksdal. ja Specie, hwilka hållas bland the
bästa Specie Riksdal. Med hwilken figur mig sy-
nes, at höghemälte Konung welat afmåla then wid
Kongsbäck i Lomsbäck's District ock Ant så ny-
ligen upfundne Giltwer-Grufwa 1623, hwar om
then berömmelige Danste Historiske Scribenten
ock Professoren Herr Ludvig Holberg skrifwit
1729 (O)

Omring thet förgylta stå ättillige figurer: öf-
 wer och närmast Cronan äro 3:ne Leijon at wänster
 (1) ett Leijon förgylt med en Boge (2) 3 förgylta
 Cronor. (3) ett blått Leijon med 9 hiertan i trekant
 stälte: (4) en gyllene Gripp (5) Agnus Dei, thet
 är Guds Lamb, Fåret hwitt, Korjet förgylt och Far-
 nan röd. (6) En blå hufswidlös Lar med en Crona
 öfwer sig: På högra Sijdan af the 3:ne Leijon är
 (a) en swart Gripp (b) Ett förgylta X. (c) thenna
 figuren (≡) emellan Strefarna förgyll, thet öf-
 riga rödt. (d) En blå Ryttere med
 draget Swärd i handen på en hwit häst. (e) En
 hwitt Swan med en förgylt Crona om halsen.
 (f) En röd wapn-boge med en nedränd hwit Pijl
 uti en hwitt Ros samt en hwitt upstående Pijl å om-
 sa Sidor af Rosen, och nederst af wapnet, dock i
 Ringen af äfwannämnde figuren äro 2:ne blå Lei-
 jon med thenna underskrift:

Christian thend Fierde medt Guds Nade
 Danimarekis, Norgis, Wendis och Gothis
 Köen, Hertogh vdi Sleswich, Holsten, Stor-
 maren och Ditmarschen, Grefewdi Oldhen-
 borrich och Delmenhorst.

hwilket ätt utwiffes af thenna understående figur af

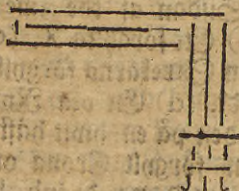
W. H.

2 Härnäst ser man öf thesa 3:ne Apostlar: S.
 Mat.

Matthias, S. Judas Thaddeus och S. Paulus:
hos the 2:ne förre åro Namnen utsatte; men intet
hos Paulum.

På then stora Spißens 2:ne Sijdor eller thet
yttersta ther af är på Bilthuggerijet i Sten uthug-
git å ömse Sijdor en Bild af thenna Figur.

Som thetta alt är märckwärdigt och knapt står
at, eljest finna, har jag thet til fullo welat införa.

2:do Om Wijkornas Probsterii
Dels i Sunnerwijken, dels i Norrwijken.

Thet Fierde Capitlet.

Om the i Sunnerwijken.

1. Fos Gial.

Förman jag rätt kommer at beskriwa thetta
Pastorat, är nödigt til uplysning at först in-
genere eller i gemen wid handen gifwa och
berätta hwad then Namnkunnige och widberömde
Doct. Oluff Rudbeck skrifwer om Fosis, (P) at
the i gamla Tijder bodt och ännu bo i thenna dag
på ömsa Sijdor om Gjöta Elf, alt up til Dals-
Land, hwaråst finnas förutan them, som D. Rud-
beck

(P) Atlant. 1:sta Del, p. 187.

beck i Wästergötland nämner, jämväl på Norska Sijdan uti Bahus-Lån, först sielfwa Håradel wid Bahus Fosse-Lårad kallad sedan Fosella kyrcka ock Pastorat ock änteligen thetta Fos Gial med flere andra Ställen, som jag intet behöfwer at upräkna, emedan Herr D. Rudbeck them antecknat hafwer. Men ett år förgåtit, som är thet aldrasförnämsta ock thessa Fosis mästa Lius gifwer, at Lagsagun här sammastådes behåller Namnet ännu i dag ock kallas Fosse-Lagsagu, ock Lagmans Ringet, som fordom hölt årligen med halfwa delen först af Bahus-Lån, nemligen södra ock norre Wijken, som egenteligen heter Fos-Lag-Ring: (9) Sen tingtade Lagmannen med then andra halfwa Lagsagun uti Bahus-Tracten, utan twiswel på Wedbacka Gåstgifware-gård, som nu måst kallas Färie-Staden in under Bahus-Slott, hållandes jag så före, at hela Lagsagun, nemligen så wäl then delen, som ligger emellan Göta-Elf, Bahus ock Uddewald, innehållandes en del af Hisingen, Fräkne, Eidrn ock Droust, som ock then norr om Uddewald belägne delen Söder eller Sunnerwijken ock Norrwijken, hafwa i gamla Tijder warit kallade Fos Lagsagu alla tilhopa, emedan bägge delarne hafwa altid haft en Lagman, fast än han war pligtig för Allmogens Begwåmlighet skuld at tingta en gång om året på 2:ne Ställen, til följe af Norrwijkens Lag loco citato. Hwilket til at tro förantlåtes jag theraf, at the mäste orterna, som af Fos ock Liffra Fos hafwa sina Namn, finnas i then Tracten från Bahus til Uddewald, ock så nämde warda af bägge Fosarne (Liffra ock nedra Fos at Lidi) uti hwilkas Neigd the bo, men är sedan så småningom

(9) Vid. Norska Lagboken Ringsare-Balden 1 Cap.

gom ut u wanan at kallas Fosse eller Foss sedan Bahus. Slott är bygt ock Bahus. Lån ther effter sedant kalladt i Men Wisken ther emot, såsom längre bort ta från Slottet beläget, har alt hith in til behållit sitt urgamla Namn, dock allenast hwad Lagsagun angår, ock wordet kalladt Foss: Lagsögu.

Nu kommer jag här på at egenteligen berättat hwad jag wet, hört ock läst om thetta Foss Pastorat, kunnandes i Sanning säga, at, ibland alla Pastorater uti Sunnerwisken, är wisserligen thetta thet bästa ock wackraste, dels i anseende til thes härliga Situation ock Belägenhet på en högd med Lundar ock sköna Frågårdar här ock ther särdeles wid selswa Prästegården ock Bäckewalla, ther Communiatern sal. Herr Anders Alander, en i Lifstijden hedertlig Prästman ock then äldste, om icke i hela Stiftet, dock här i Bahus: Lån, ther bodt icke långt från Landsvägen: dels i Betracktan af thet härliga Lare: Fisket, Säger ock Qwarnar, som höra mäst Uddewaldsboerna til, ock thes utall Saltkällan, theri Engelske ock Hollänste Skepp lägga til ock taga in Brädes: Last, Tuffer, Spisror ock Biätelar: dels i synnerhet för the högewälsmägende Härskaper ther äro på Thorby ock Bräland, som på alt Gätt hedra ock sagna sin Präst, särdeles när han them är til Nöije ock wälbehag, hwar af nu warande Pastor Herr Lars Eckersten, som är så lyckelig ock medelst sitt wackra upförande förwärfwat sig allas nyest ock kärlek, har sig at hierteligen hugna ock glädia gifwe Gud än många år til Guds Åro ock hela Församlingens upbyggelse ock Salighet.

Thetta Biäl är belägit i Tunge: Särud, som utan twiswel sådt sitt Namn af then udden i Foss Socken, som i södrväst skuter ut at Salt: Siden es

mellan bägge Siolarna Saltfråls Fårle och fiolen och
 fallas Tungenås, emedan then nästan liknar en
 Tunga, men ther emot fö-
 rer i sitt Sigill en häst utan
 twiswel therföre, at gode
 hästar ther påläggas medelst
 god Betesmarck och finnas
 til Satu, eller at the i the
 höga Backar ridit häste.
 Ste och wißt sig hafwa bä-
 sta hästar.

Sielfwa Håradet består af thetta ena Siäl, som
 fordom varit större til Hemmantalen, än thet nu
 är och består allenast nu förtijden af 149 $\frac{1}{2}$ Hemman
 i Stället för 158 Hemman, hälft 8 eller 9 hela
 Hemman i Fårle Gräns sen blefwo, medelst Kyr-
 koherdens Herr Owe Tegners bearbetande, lag-
 de til Bro Pastorat, medelst then höga Råd han
 stod i hos sal. Gen. Fält-Marskalken Gref Aschen-
 berg, hwilket skedde i sal. Kyrkoherden Claes
 Nilbons Tjid 1682.

Fordömdags har thetta Siäl, bestående nu för
 tijden af 3:ne Socknar Fos, Swarteborg och Hä-
 by, varit fördelt i 2:ne Pastorater, så at Fos
 Moderkyrckan och Häby Annex varit ett Siäl och
 Swarteborg Moderkyrckan med thes Annex
 Toke thet andra, hafwandes altså hwarthera haft
 sin Pastor. Men på hwad Tjid these 2:ne Pasto-
 raten äro reducerade til ett, antingen i Påstve-
 dömmet eller efter Lutheri Reformation, thet
 om kan man ingen underrättelse få. I medlertid
 betalar Swarteborgs kyrcka alla onera, liksom en
 annan Moderkyrcka, hwilket af Kyrcke- & Råken-
 skaps

Kaps Böckerna ses kan, sen Toße Stenkyrcka, Annexan under Swarteborg wardt raserad och ödelagd, så at allenast några få Rudera effter hemnsynas, lijkväl behåller Soeknen sitt Namn effter kyrckan och nämnes än i dag uti Jordeboken, Swarteborgs och Toße-Soeknar, samt thet $\frac{1}{2}$ dels Prästebols-Hemman, som ligger tätt wid Rummet, ther kyrckan städt, ljetet mer än $\frac{1}{2}$ dings wäg från Swarteborg Göder ut wid Lieut:s Bostället Bräcke, kallas Toße-Märd.

Man will och hålla före, at Swarteborgs Gilla något längre tillbaka haft then 3:die kyrckan benämnd Aspång, effter hwilken Aspångs-Gårdar än skola sådt sitt Namn, hafwandes Giästgifwarn Claes i Swarteborg, på!min förfrågan här om, mig berättat, thet han sedt gamla Skriffter om Aspångs kyrcka; Men som jag them intet kan få och Herr Kyrckoherden Eckersten, som mig mycket uplyst här i kan intet ge mig Besked eller wijsa något Spor, hwar kyrckan städt, nådgas man låta henne ligga i sin Mull och blifwa aldeles begrafwen i thet långa Tysthet Mörcker.

Här effter blef då Fos Moderkyrckan allena, som så kallas på Norska och swarar emot thetta swänska ordet Fors eller Ström, i anseende til then starkt strömmande Allfwen Öretijl, som then fordom kallades, men nu Qwistrums Alf, ther i Sörgorna med Miöl-Quarnarne stå til en stor Myckenhet, ända ned til Qwistrum at Saltkiällan. Eller kan hända at thetta Fos Gial har sådt sitt Namn af thet swänska ordet Fos $\frac{1}{2}$ stält, dierf och frjitalig, emedan the i Fos fordom boende på thesa hårliga Lägenheter blefwit ganska rijke och mäktige och altså Foße och store på sig, ty Guth macht Muth, säger Tysken.

Thette

Thenna Fos kyrka, som under Ofreds-åren war mycket förfallen, på gammalt Catholiskt Gätt byggd, är nu under Herr Pastor Eckerstens berömda värda Flijt och Örgfällighet så wäl som Swarteborgs och Håby kyrkor ombyggde och satte i godt Stand. Moderkyrkan Fos är icke allenast förlängd, med Tegel-tak försedd, innan til hwälsd och med nya Stolar samt Läktare inredd, utan och i Öter bak om Altaret fördröter med en ansenlig Sacrastia, ther i alla ornamenten af kyrkans Skrud samt alla 3 kyrkornas Medel under 3 Lås i wäl förwärdade beslagne Eke kistor stå tillika med Regimens Calfan för 2:ne Compagnier til en behagelig Tijd.

Thenna Fos kyrka är Altare. Tassan härlik och Altare-klädet galoneradt aff sal. Öfwerste Liliehök och thes Grefwinna förårdt, men Predike Stolen, Funten och Kyrke Skruden, af ringa värde, icke eller finnes ther på några Aretal eller Märckwärdigheter, utan allenast på klockan, som nu hänger i en förlorad Klocke Stavel, tills Tornet blie efter förslag upbyggt, står A:o 1613 af Christen Christensson Lemvig.

Men i Choret ligger ut med Altaret en gammal Graffsten med en nästan oläselig Skriff, then många lärde Män sedt, men ei kunnat utreda, förr 1728, då Doct. Eric Benzelius på visitationen, såsom war gode Biskop, besåg then så wäl som jag och förklarade samma Skriff, hwilken är sålunda:

HÆR: HWILIR: VNDER: BONA: THO-
RES: SYMVNDARSON: ÆRLOGH:
MANDZ. I: WIKINDI: ER: ÆNDADES:
ANNO: D:NI: M CCX--OCTAVA: EP-
TIR: LAVARTZ: MESSON,

Ⓞ

Chet

Thet år:

Här under hvilat Thores Sämunderfjons Beem, hwilken war en hederlig Man i Wisken, som döddes år 1310 på 8:de dagen efter Lars Måsa.

Hwar af slutes, at han utan twistwel warit Kongens Befalningshafwande jeller Länshöfdinge i Wisforna.

Thes utan finnes ock i Fos kyrcka på gången, så wäl som i Choret åtskilliga Grafwar, dock utan Lifstenar, men murade, uti hwilka förnåma Lif må warit begrafne, hållt Herr Pastor Eckersten berättat, at, wid en ock annan Gravs öfning, har händt, at icke allenast en stark och lufsig aromatiff Luft, såsom af balsamerade kroppar stigit up af Jorden, utan man har ock funnit undertiden Crucifixer gurne af Måsing, men warit fordom starkt försilfrade, hwar af Herr Kyrckherden har ett i förwar, samt Stycken af konstigt utarbetade och förgylte Måsings-Plåtar, jämwäl Stycken af starkt förgylte och försilfrade Eke-kistor &c. Hwilket allt å daga lägger, at förnåma Lif ha warit thet fordom jordade och begrafne.

Sått wid Fos kyrcka ha ock fordom stådt publice hus, theråst ock Fos Lag, Ting många år och Tider thet efter bles hållit, kunnandes man ännu se Tomterna, hwaråst husen stådt och kallas Tings Stögarna, hwar under låg fordom then stora Rongs-Ången (som nu brukas under Öfwerste Lieut:s Postället Bråland) hwilken gamble Mån berättat hafwa egenteligen hört til Lagstolen, then Lag-Mannen nyttiat för sina hästar.

Ellest finner jag af Norska Handlingar (r) huru som en Norsk Kong, wid Namn Osten Saraldson

(r) Snorre Sturlesson p. 459 & 460.

son år 1157 i Feigd mot Kong Ingt, blef af theß Höfswizman Simon Kalf dräpt wid Fos kyrcka på en Helge dag, tå han af the sina 1200 Man war förlåten ock stod sielf annan allena wid kyrckan, men fick likwål Lof at, effter Begäran, först be-
 wißta Gudstiensten, hwarpå Simon Kalf lät hug-
 ga honom i kors, som han begårte emellan Hålar-
 na ock begrafwa honom i Fos kyrcka i Wisken mitt
 på Kyrcke-gålfwet, som dock ej är at se eller finna,
 ock säges han ha warit en helig Man; ty ther som
 han blef huggen ihjäl ock Blodet kom på Jorden,
 språng en källa up i Öster, som kallas Kors-källa,
 ock en annan under Bårget stray wid kyrckan i vä-
 ster, ther hans Lijf stod om Natten: Af then förra,
 som kallas Östens källa, ha siuka Folck fordom
 druckit ock blefwit friska, warandes än i dag wid
 Mactt, dock utan wantro ock widskepelse, ock är
 ther öfwermåttan godt watn, thet jag offta druc-
 ket, tå jag warit i Fos, både kallt ock warmt til
 Théé.

I denna Socknen ligger icke allenast thet sköna
 Säterij Thorby eller Thoresby sal. Grestwinnan
 Aschenbergs, som hade öfwerste Liliehök ock
 dödde 1738 på sitt 96 år, hafwandes theß 4 doter
 Fru öfwerstinnan Meck thet nu fädt i Års effter
 theß död: Thet är öfwermåttan wäl belågit ut med
 Gultmarskiolen ock Salte-Siden mitt i en skön
 Skoge-Lund med stora Trågårdar ock andra här-
 ligheter beprydt, dock af Trå wäl upbygdt; utan
 ock fins här thet sköna öfwerst-Lieutenantens
 Poställe, som kallas Bråland ock thet ther under
 liggande Capitains Postället Salby, them nu föta
 tiden Herr öfwerst. L. Baron Georg von Köhler
 har på sin Lön: Bägge hafwa warit, för Redu-

tionen i Kong Carl the XI:tes Tijd, Gouverneuren på Bahus Harald Stake tilhörige ock öfwer måttan wäl belägne; ty Bråland ligger up wid Sägor na i Hrefjils eller Qwistrums Allf, hafswande 2:ne årligt gående stora Qwarnar både til eget Hus: Behof som ock mot Full at mala för andra, som är en stor Förmån, jämte god Åker ock Äng: ock Falby är beläget i Skogen wid Salt:kiällan, hwaråst sårdeles i torf: är fäs öfwerflödig skön Lay med Bad. Bägge äro i Herr öfwerst: Lieut:s Tijd satte i ett godt Stånd wäl upbygde ock rödfärgade med Tegel: taf jämte Trägårdar ock härliga Lundar.

Thes utan hafwa Uddewaldsboerne, the rijkaste ock mäktigaste Köpmännen, som äro ägare af the Sägor til största delen här stående, utom Herr Major Lilienschiöld, boende på sitt Odals: ock Rusthålds: Hemman Hede i en ansenlig Herrebygning, giordt stor kostnad på wackra hus hela Allfwen ned til Salt:kiällan.

Utom Giästgifware: Gården Qwistrum, hwaråst effter sista Feigden 1719 äro upbygde, jämte the höga, långa ock kostbara Broen öfwer Allfwen, til hvars underhåld the resande alt sen måst ge Bro:penningar, härliga stora Rings: hus med Tegel: taf mitt emot sielwa Giästgifware: husen, äro ock på Salt:kiällan ock Sanden, som så kallas alla the många hus hela Stranden ned igenom ut med Landsvägen, ther Skeppen från Holl: ock England utom wåre egne lägga til ock taga in Brålast &c: äro (säger jag) ock wackra hus upbygde, så at hederligt Folek kan the wäl giästa i.

Mera kan jag mig intet om Fosk Soekn århindra, hwarföre wil jag mig nu förfoga til Annexernas

Beskrifning och aldrasförst Häbys, som i gamla dagar kallades Häfby, kan sse therföre, at thet Kongelige Häfwer i Swarteborg hafst themna lilla Byen anslagen til sin Fatabur och Häf-Stat och alltså kallat then sedermera Häfby eller per crasin, abjecta litera l för thes lättare utmåle, Häby.

Thenna Socknen är ganska litten, särdeles sen 9 hela Hemman i Färle-Gränsen blefwo lagde til Bro Pastorat som förr bemålt är, så at hela Socknen består allenast af 26 hela Hemman, alla goda seminanter til Åker, Äng och wackra Lundar wäl belägne måst ut med Landsvägen emellan Fos och Swarteborg.

Thes kyrcka af Medellöshet war tilförne helt listen, mördel och förfallen, tills hon 1731, genom en öfwer hela Rikket i Nader bewiljad Collect, blef af nu warande Herr Pastor Eckerstens trogna bearbetande, drifft och sorgfällighet så godt som af nyo efter nyaste Maneret helt nått och wacker af Sten med Tegelstak på upmurad och försedd med en ny Klocke-Stapel, rödfärgad och zirlig uppå nästliggande Bäck, thet i hänger allenast en litten flocka utan Påskrift.

Jcke eller märckwärdigt ute eller inne i kyrckan finnes, hwaräst både Altare-Tassan och Predike-Stolen så wäl som sielswa Kyrcko-Skruden äro helt gamle och förfalne, warandes kyrckans Inkomster så ringa, at när Kyrckewården betalt the årlige utgifter särdeles til Wijn och Bröd samt wederhörandes aflöningar, är listet eller offta intet öfwer at köpa före til kyrckans Behof, ty har hon och måst låna wid stora Reparationer nu af Fos, nu af Swarteborg, hwarföre hon ännu något håsttar.

Thenna kyrckan Häby hade så när wid Biskops-

visitationen 1728 blefswit dömd til undergång, efter hon ligger ej mer än $\frac{1}{4}$ dings wäg från Moderkyrckan och så för tiden lutade til ruin och skulle antingen ödeläggas eller å nyo byggas; Men hela Församlingen i synnerhet sal. Capitain Ruda, som hade sal. Probstsen Seths k. doter til äkta och bodde på sin Gård Garsta ther i Socknen, stodo aldeles therlemot, efter the ther hade sina Förfäders Griffter, woro ther Christnade och upfödde samt wille ther med them och begrafwas.

Ungående härnäst then 2. dra nu så kallade Annexan Swarteborg, belägen i Mill North ut från Fos, så hette then fordom Kaneborg, emedan i gamla dagar war ther ett Slott eller Kongs-gård, hwilken bodde en vice-Roy el. Ståthållare wid namn Knut Kane, efter hwilkens namn icke allenast thesa kyrckan blef kallad iförstonne Kaneborg, hålst thes Huswud och Ansikte i Sten uthuggit år inemuradt öfwer kyrckedörren på Wästra Gassen, efter the gamlas Sagor och jag thet med mina egna ögon sedt, utan och hela Bahus-Lån kalladt Kane Rijke; Men sedan samma Slott blef af Drottningen i Gudt i Tanums Sockn om Natte-Tijd oförmodeligen lupbrändt, för thet Kong Kane hade giordt henne Orätt och öfwerwäld, sade hon wid sitt afwijsande ther ifrån: Nu skal thet ej mer heta Kaneborg, utan Swarteborg, hwilket thet alt sedan blefswit kalladt. Thenna Drottningens Namn med flera thes Dater fårdeles emot Skottarna, har jag nog sökt af gamla Bref och Pergamentz-dommar at upleta, men här tilz förgäfwes, utan twiswel har hon varit en af de Amazoniske Heltinnor.

I sal. Probstsen Seths Tijd Anno 1708, blef thenna försalna gamla kyrckan, så godt som af nyo
-iiiv

upbyggd efter nyaste Sättet med stora Fensster på bågge Sidor och Tegeltak, samt i Herr Kyrkoherden Eckerstens Tijd 19 år ther efter nemligen 1727 målader rätt wacker up i Hwalswet eller Tasset med allehanda Bibliiska Historier och Sinn. Bilder af Måster Schönfelt; Eljest är och en skön Altare-Tafel, men en gammal helt förfallen Predike-Stol utan ringaste zjrat och Prydnad icke eller något märckwärdigt.

Intet Torn är wid kyrckan ännu, som man länge tänckt upbygga, men blewit förment i thesa oroliga och swära nu (Gudi lof) förslutne åren, utan på kyrcke-gården i öster är upbyggd en listen för-lorad Klocke-Stapel, i hwilken hänger en medelmätig stor klocka, then Christen Christensson i lilla Foss-låtit stöpa 1618 i Köpenhamna af Hans Kemmer.

Tunga Säterier eller Herregårdar äro i thenna Socknen, utan allenast ett Capitains Boställe Skjærström, som nu förtjiden bebos af Herr Capitainen Johan Baptista Pinello, om hwilkens berömmwårda Frifostighet jag skrefwit wid Naswerstad och Mo, jämwal och Lieutenants Bostället Wåstersäter, hwilket innehafwes utaf Herr Rytte-Mästaren Hammar.

Intet märckwärdigt wet jag här mer, utan på Stenehed $\frac{1}{2}$ Mil Nore om Swarteborg, theräst Regiments-Möte hålles med Bahus-Låns Gröna Dragoner, så wäl som Mönstring måst hwart 3:die år, finnes en hop höga stora upreste Stenar, jämwal många i rätt ordning upkastade Jordhögar, hwarom jag i r:sta delen gifwit mitt omdömmе. Så är och en förträffelig skön Kiälla i en diup dal wid Dingle $\frac{1}{4}$ wäg från Swarteborg i Söder, hvars

Ålder är så stor, som en Arm och förthensskud rinner så starkt, at hon aldrig fryser eller blir låns eller tom, thes warn är så klart och wälsmakande, som jag thet på något Ställe kânt.

Ynga flera Pastores tilbaka har jag utur gamla Skrifter och Documenter, igenom Herr Ryres Foberdens Eckerstens goda tilhielp, funnat utleta, ån thesa:

1 Herr Amund, hwad år han kommit til, wet man inter, doel har han lefwat wid Slutet af Slotts-Herrens på Bahus Herr Claes Bildes Tijd nemligen 1540 til 51.

2 Herr Christen, som varit Pastor i Slotts-Herrarnas Ottensson Totts och Jöns Vlfwetands Tijd ifrån 1552 til 1566.

3 Herr Nils uti alla 3 Peder, Hindrich och Hannibal Gyllenstiernornas Tijd til år 1595.

4 Herr Mögens eller Måns therifrån til 1620.

5 Herr Jens Jenson från 1621 til 1646.

6 Herr Peder Lauritzen från 1647 til 1658.

7 Herr Christopher Iswarson från 1660 til 1668.

8 Herr Claes Nilsson från 1669 til 1695.

9 Herr Mag. och Probsten Andreas Seth, som hade varit Hist. & Poëseos Lector Gym. i Gidsleborg, kom til Pastoratet 1697, bles Probst efter sal. Probsten Pinck i Tanum 1709, lefde til 1725, honom succederade d. 10:de Herr Lars Eckersten år 1726, som ån lefwer med Församlingens Nöije och Wälbehag.

Efter ingen af alla finnes några Skrifter, mer ån efter sal. Probsten Seth, hwilken, såsom en god Poët, giordt åttskilliga Bröllops-verser och Graf-skrifter jämwal andra Slag på latinssk vers, bland hwilka i synnerhet fins hans Lulus poeticus in

Leo-

Leonem, in alias Siluas temerè irruentem & ab alio Leone strenuè repulsum, (Krestiven öfwer General Löwendahls Infall år 1711.

2 Bro Gård.

Thetta Pastorat består af ett helt Härad Stån-
genäs, på Norska Stannigenäs kallad, i Sun-
nerviskan belägit, hafwandes Häradet Stånge-
näs utan twifwel sådt sitt Namn i förstonne af sielf-
wa Landets eller Ortens Bessaffenhet, i ty thet lig-
ger, som en lång Stång eller såsom ett Näs, thet
år Udde, som så kallas af the Norske, men på la-
tin Isthmus seu Peninsula, emellan the 2:ne Fior-
dar Gulmaren ocl Aby, wid hwilckens ända mot
hafwet, them seglandom til Rättelse år en Stång
uprest på Stångehuswud eller Lyskijls-Udde/
som fordom kallades Stån-
gen / hafwandes i sice si-
gill 2:ne Långor, effter
ther, jämte Balck-Stutor
åro åtskillige Fiske-Stutor
at fiska Långor med utlagda
krokar på långa starcka
Snören til några 100:de
Famnar, 2 alnar emellan
hwar krok.

Hela Gårdet består af 130' hela Hemman ocl 4
kyrckor nemligen Bro, Brastad, Lys och Ca-
pelle Lyskijl: Men när ocl af hwilcken these
kyrckor åro bygde, har man ingen wiß underrät-
telse mer än om Bro, som synes bära thet Nam-
net af the otaliga många Påstas ocl Broer, som
ther åro medelst Landets sancka Situation, Väc-
kar ocl Ufwer, hafwandes fordom warit allenast
en Annex under Moderkyrckan Brastad, in ta
S 5 Biel

Niel Rosencrantz Herren på Brobårg, som war til Sates-Gården i Bro Sockn, lät ödelägga thet på Prästegårds Ödegård kala fordom belägna Cappellet, blef i Stället en Stenkyrcka upbygder, hwad är wet jag intet, men i sal. Herr Ovvés Tijd 1699 måst nedtagen och på nya Sättet wäl uprättad, är zjirad icke allenast med en wacker Altare. Tassla af skönt Biltbuggerij och Målning för kyrckans Nödel så wäl som sielfwa Läktaren, utan och med en kostbar Predike-Stol förårter af sal. Ammiralen Herr Oloff Strömsstierna Herren på Wese, tijt Säterijet från Brobårg, efter Rolencrantzes död, blef förskött jämte thes sköna Wapn, som på Muren wid hans Stol och murade Graf med en wäl uthuggen Bisksten ther uppå af år 1730. Rätte Argaren och Herren på Wese är nu förtijden Majorren Wälborne Herr Johan Caspar Greiffenschütz, som för några år sen kom ther at få til sin Fru Margareta Strömcrona sal. Ammiralens Frus Brorsdoter, then hon har upfödt ifrån spåda Barndommen och tagit för sitt eget Barn, efter thes sal. Fru Moders död i Carlscrona, som hade til åfta sal. Öfwer-Directeuren öfwer alla Lögarna i hela Rijsket benämnd Strömcrona.

Fast Bro Sockn, ther Pastorn bor, är långt större til Hemmantalen, än Brastad, sen Färlegårdarna blefwo tillika med hela Herre-Näset eller Wese gods, på Kong Carl XI:tes nådiga utslag 1682, tagne från Fos Pastorat och Häby Sockn i sal. Kyrckherden Herr Owe Tegners tijd och tijt lagde efter gammal hård, hålles dock Brastads kyrcka för Moderkyrckan ännu och ther efter wid kyrcke-Räkenskaperne altijd betalar alla onera och utlagor långt mer än Bro, hållt ther i Socknen

ligger thet stora Säterijet *Solma*, som under
 Norska Regeringen varit *Baggarna* tilhörigt, men
 sen Landet blef swänst, kom thet til sal. General-
 Gouverneuren och Fält-Marskalken *Rutger von*
Aschenberg, men nu besittes af thes doter, doters
 Barn sal. Öfwerst-Lieut:s *Virgins* f. Söner Herr
Arvid Bernhard och *Claes Virginer*, som äro Håf-Junc-
 fare och delat Säterijet mitt i tu, så at Herr *Ar-*
vid Bernh. Virgin bor på *Solma* gamla Sätess-
 gården och Herr *Claes* på *Dorp*, thet han nu giordt
 til en wacker Herregård, håst här äro många här-
 ligheter med Trägårdar, *Humble-gård*, *Lare-Fiske*
 &c. samt *Salt-Panna* på *Bornö* &c. hafwandes
 Herr *Arvid* til Fru *Vrica von Stahlen* Herr
 Major *Stahls* f. doter och Herr *Claes* Fru *Augu-*
sta Wilhelm. Kunckel Hr. Maj. *Kunckels* f. Doter.

Förteckning på *Pastorerna* har ej kunnat så mer
 än på

Herr *Peter*, som varit Pastor från 1523 i 40 år.

Herr *Marcin* från 1563 i 48 år.

Herr *Anders* från 1611 i 46 år.

Herr *Simon Matthiae* dödde 1657.

Herr *Olaus Andreae* från 1659 til 1675.

Herr *Ovve Torrman* dödde 1678.

Herr *Owells Tegner* 1679, som tilförne varit Pastor
 i *Speferö* och efter 7 års förlopp blef transporte-
 rad til *Bro*, theräst han lejde til 1702 och altså i
 23 år.

Efter honom kom nu warande älderstegne Probst
 och Kyrkoherde Herr *Anders Bornänder* 1703, sen
 han tilförne varit Regiments-Präst wid *Elfsborgs*
Infanterie-Regimente och hafst til äfta min sal. f.
 Moder Probstinnan *Elisabet Lander* i 40 år, som i Her-
 ranom i sligen affomnade 1737, hwars *Epitaphium*
 min

min Stiuffader til Ate Minne låtit i Bro kyrcka
upfåtia af thetta Jmnehåld: Tåncel på åndan
Sir. 7. 40.

Thenna Minnes-Laska är uprättad af Högåres
wördige och Högårdse Herren Herr Andreas Bor-
nander, för sig och sina twånne hustrur: han wa-
rit Pastor här öfwer Stångenås, Hårad uti 42 år,
och lefwer ån så länge Gud behagar.

Hans förra Måka war Fru Elisabet Lander
som afled i Herranom 1737 den 9 Sept. på sitt 77
år och warit Moder åt 8 Barn, 5 med sin första
Man Rådsmannen i Borås Udle och Högåstad Herr
Peter Ödman och 3 med Herr Probsten Bornan-
der, af hwilka en del äro i Herranom, en del lef-
wa ännu. Herren förlåne henne en frögdessfull up-
ståndelse genom Jesum Christum! Amen. Den se-
nare Måkan Fru Maria Elisabet Rungren lefwer
ån, dock utan Lifssfrukt.

På Gården Rön, ther min f. Swåger Herr
Capitain Claes Arrhen bor, såges af them gamb-
lom hafwa bodd en Nåse, Kong, liffsom på alla
Nåsen här i Babus-Lån, warandes thet och icke
olijft, hålft uppå then nåst in til Manhusen liggan-
de höga runda Rolle, Slottet kallad, synas åttfil-
liga Rånneteckn, af Grundwalat efter Murar,
Källare och Bygningar: Rundt om Slottet är en
mycket stor Graf med watn uti samt Jordwald u-
tanföre: Uppe i Slottet har man funnit stora Wår-
je-Fåsten, stora Håstskor och Stenkulor, utom mån-
ga andra Reliquier, som båra witne, at Nåses
Kongen på Stångenås ther utan twifwel haft sitt
Residence och Slott, hålft thet år wål belågit i
bland wackra Skogar och Lundar nästan mitt öf-
wer Åby stora Herregård ut med salta Hafwet.

På Bro Kyrko-gård ligger en Sten, then man
 fann i kyrko-mullen, så Ammiralen lät göra sin
 Graf och så kastade ut, på hwilken bland andra fi-
 gurer är ristadt ett åt ändan, en tvår hand, bredt
 Smård å 8 quarter långt med en rund handkaffe,
 hwilket kan hånda år funnit efter Långe. Ben
 Kefe och til äminnelse i thenna Grå Stenen utbug-
 git, hålst thenne Kefe eller Jätte såges förwisso lig-
 ga begrafwen wid gården Björkebräcka i Bro
 Sockn i en Graf (then jag sedt ther på utmarcken
 wid wägen) öfwer 20 alnar lång och bågge Armar-
 na 12 alnar, som allt äro med Sten besatte. I
 gamla Kämpewisforna står om honom, at han på
 Bratte Skog, wid Grytingen i Härstads Sockn
 och Skredswijfs Gial, theräst han sig i 15 år up-
 behöllt, såsom then argaste Röstware, utan at någon
 torde wäga sig emot honom, grufweligen huserade,
 tills Kong Thidrick upmuntrade en af sina unga
 Män och Riddare Vidrick Verlandsson at ge sig
 i kamp med honom, thet han och gjorde oförfäradt.
 Men när han kom in i Skogen, ther Långe. Ben
 Kefe hade lagt sig at sofwa, wäkte han honom up
 och bad honom slåta med sig, men så han föraltat
 de thenna Vidrick, tog han hästen med Spårarna
 och red så 3 Resben af Långe. Ben Kefe, hwar
 wid han först wakenade tog sin Stål-Stång och slog
 så hårdt efter Vidrick, som wel undan, at Stån-
 gen fastnade i Bärget, i thet samma fick Vidrick
 Mackt öfwer honom och sargade honom illa doct icke
 til döds, hwar efter så han wille gå in i sitt hus
 och wiisa Vidrick alt sitt Guld och Agodelar, högg
 han hufwudet af thenna Kesen: och altså synes klar-
 ligen nog, at icke allenast Långe. Ben Kefe här sitt
 lif ändat, utan och at thenna Stenen med Smård

det på, måtte wara Vidricks Sward, som til Areminne år fördt til Bro kyrcka ock i Stenen ut-
huggit.

Men här emot strider Mag. Jonas Floræus i sin Tractat kallad *Flores Antiquitatis Scanicæ* (S) ther åst han sålunda skrifwer: Ibland B. Thidricks kår-
par war ock Vidrick Verlandson i stort anseende. I Willands- eller Verlands- Hårad i Skåne skal han bodt, men säges wara född i Småland, ther hans Fader then konstiga Smeden bodt. Til åmin-
nelle hafwer han brukat Hammar ock Lång i sin Sköld, som ock än år samma Håradets ensksta Märcke. Hwaråst thenna Vidrick ej långt ifrån Si-
gars-Bått inrättat sin Graf-wård af öfvermå-
tan stor Stensättning: Med Vidricks Sköldes Märcke instämmer then Skånska Thurgisles wapn, som finnes på Stenen, then sal Hr. Prof. A. Stobæus lätit utur sielfwa Grunden af Helgöne kyrckan i Lund upgrafwa. Ther af man slutar at Thurgisle, som war Isgis Son, warit i Slått med Vidrick. Men ett af the största Tapperhets Prof, som han wiisat, war, at han nedlade then stora Slags-Kämpen Lång-Ben-Kese i Berrin-
ga Land (E) Ther år en almän Sagn, at thenne Kese blefwit slagen i Skåne ock Biers Hårad, ther åst wid wågen finnes en Stensättning, som skal ut-
wiisa hans Grafställe ock Skogen ther hos af hans Namn kallas Långe-Skog. Men huru thetta kan wara sannolijfare, lämna jag ther hån, men thet förra har jag sedt.

Ett Stycke wåg från Rön wid påst $\frac{3}{4}$ Mijl på Serrenäs i samma Soekn, år belägit $\frac{1}{2}$ Hemman Swea

(S) Flores Antiquit. p. 86. §§. 3 & 14.

(E) Vid. Vellej. 15. Lib. 1.

Swæa benåmdt, hwilket fördom kallades Lunnerhus / theråst ock i gamla dagar har skolat warit en Kongs-gård, dock synas icke några Rudera eller Känneteckn widare ther effter, än 2:ne huggna Gråstenar, som til dörr warit hwälfde eller satte, tåmeligen höga til 3 alnar, ock emedan samma Hjemman, strax effter Nås Kongarnas Tijd, blef af wådelw förbrändt, wardt thet sen kalladt Swæa, som thet än heter.

På Brobårg, som är belågit strax wid Bro Prästegård, har then Danske Riddaren Niel Rosen-crantz bodt, bestående af 3 hela Hjemman, som nu ligga under Wese Herregård, funnandes man högst uppå Brobårg se än idag Teckn af Murar ock Bygningar effter Herre-Husen. Men på hwad Tijd the äro sädte til Wese, wet jag intet.

Förbemålte Riddare har warit mycket rijsk ock ther til gis mild, i ty han icke allenast förärte til Präste-Gåte alla the Agor, som äro på wåstra Siidan om Men, utom Nol-ången mot wis Landskyld, hwilket ännu finnes af gamla Dommar i Bro Prästegård (håst rätta Prästegården war förr på Prästorp wid Moderkyrkan Brastad) utan ock har af egen Bekostnad upbyggt på sin Agendom Bro kyrka, then han i förstonne wille hafwa hygder närmar, ta, then han i förstonne wille hafwa hygder närmar, re til sin Gåtesgård Brobårg wid Alfwen, hwaräst än i dag ligga några uthuggna wackra hörne-stenar: Men af fruktan, (kan jag täncka) at Alfwen skulle ståra sig ut ock förorsaka Jordfall, blef hon upmurad, ther hon nu står, af en Mure-Mästare wid Namn Toppel Thure, hwilken så snart kyrkan war færdig, kastade sig ännu ned af Stålvågen, effter thet han hade sådt forgen af Rosen-crantz.

crantzes Viga, then han welat äkta, ock i thet samma han för utföre, sade han thesa orden:

Effter Jungfrun i Bure ej wil ha

Tippel Thure:

Så skal Jungfrun i Bure aldrig mer se

Tippel Thure.

På Prästegårds Ången i Bro finnes en stor Fordulle, som kallas Tings-Lögen ock berättas at man thet fordom hållit Ding under baran Himmel, som så brukligt war, ock när the för oräder ej thet kunde wåra, ha the flött sig til en wå eller Bårgsflutning under Bro-fjäll strax thet wid. Swilket som man i the senare Tjder fann alt förbeswårlikt, höll Ding ån på Hallind, ån på Brobårg ock sidst en lång Tid på Målby strax wid Wese Herregård, liksom på Åd wid Åby med Sotenås-Häråd. Men för några år sen blefwo bägge these Ding-Ställen indragne til Öwisfrum, thet nu 4 Härader möta ock hafwa Dinglag ihop nemligen Sörbygdén, Tunge-Stänge ock Sotenås Härader.

Thet oss omnämnda Brofjäll, belägit på Prästegårds-Ågor, är så högt, at man på thet kan se ut at hafwet, ock utiiradt med 2:ne sköna Fisserdammar, en stor af Naturen såsom en Insiö ock en listen af sal. Herr Owe Tegner anlagd, bägge med stora Carusser uti, jänte allehanda slags Trä öfwer alt ned til Fotén af Bårgét, thet åst jag min ungdom, så jag om Sommaren fick wåra hemma hade mången rolig ock förnöjelia Stund med mina kåra Syster Herr Daniel Ödman, som at Probst ock Ryrkoherde i Gialstad, Herr Peter Bornander, vice-Landsbödinge i Skåne ock min enda Syster Fru Capitainstan Arrben, som (Gudi Lof) ännu med mig lefwa, effter Guds behag, särdeles för

för then sköna Prospecten ock utseendet öfwer hela
 Weses, Brobärgs, Målbys ock Prästegårds, Ågor
 tillika med kyrkan. På thetta Brosial har Pastor
 sina Midleke-koer ock hästar, såsom i en god Be-
 tesbage om Sommaren. Lätt ut med Prästegår-
 den, then min Stiuffader Herr Probsien Bornan-
 der i sin Tid lätit wäl upbygga til Mann-ock La-
 du-husen, rinner en liden All ämma i hafwet, thet
 man höst ock Wår plår så i Målar wackra Lådor:
 Så ligger ock til Prästegården, utom 2:ne Qwar-
 nar ock nödtorffigt Skogs-bränne, hela Sala Ång,
 thet Capellet fordom stod, til förtigande af andra
 Förmåner, hållt Hårskaperna så på Solma som på
 Wese altijd wißt sig wåra Åskare af Guds Ords
 trogna Tjenare ock rätt liberala emot Guds hus,
 ty Fru Ammiralinnan Strömltierna har, utom
 Predike-Stolen i sin Herres Tid, nyligen förårt ett
 wackert Altare-klåde igen, tå en Tiuf för några år
 sedan thet förra af hennes sal. Herre förårta bort-
 stal, warandes knapt någon kyrcka fri från Stöld,
 sen som bewilhades, at Regimens, Casse, Ristorna
 med Medlen skulle thet förwaras; Ty i Tanum
 ha Tiufwarne 3 gånger brutit sig in ock giordt stor
 Skada åfwen så i Ske, i Swarteborg, i Fos, i
 Mastwerstad jämwal ock i Qwille, som alt bewis-
 ligt är, så at thet wore önskan wårdt, at slike Me-
 del sattes på säkrare Ställen, hållt kyrckorna här-
 igenom medelst stora Reparationer, effter giord
 Wåld ock Trång in uti, komma mycket at lida,
 hållt ingen årsättning sker.

Junan jag går från Bro Soc'n (hwar wid wore,
 kan hända ännu mer atil at märcka) wil jag ock för-
 måla, at i Bros nya wäl upbygda ock rödfärgade
 Trå-Torn, thet i hänger allenast en liden flocka u-
 tan

tan Påskrift, som i många år hängde i en förslorad Klocke-Stapel, sen som i thet gamla Tornet Kyrke-wården mycket hederlige Mannen Peder Bryngelson från Målby, en Söndags-Morgon skulle se til Klocke-Stapelen ock Tornets Brisfällighet 1706 i Junii, om jag mins rätt, föll ännu ned ock slogs ihjäl, hålft gånsvet war förutnadt, wid hwilken Tijd jag war hemkommen från Academien ock sielf såg thetta ynckeliga ock högstbetslageliga Spektakel, är (såger jag) en kyrcke-kista af Eek med Järn-Plåtar klädd på alla kanter, så hög ock lång, at knapt 10 karlar kunna få henne af Stället, ther i många 1000:de dal. skönt Plåtar kunna förwaras. Om någon kyrcke-eller Casse-kista skulle synas wara säker, hålft hon är med 3:ne starcka Låsar försedd, är wisserligen thenna, så at om någon Tiuf skulle biuda til then upbryta, ger hon en sådan klang wid hwart Slag, at thet höres til Prästegården.

Nu går jag alltså här ifrån til Moder-Kyrckan Brastad, listet öfwer $\frac{1}{4}$ Mil från Bro, wid hwilka kyrckor altid sker Fördubling i the längsta dagar.

Thenna kyrckan synes, efter mitt ombömmie, warit fordom kallad antingen Brastad eller Bragestad, men på Norska Brasetter (u), antingen therföre, at sielfwa Herren på Holma warit en Bras thet är stor ock mäktig Brage, thet är Hielte (x), som jämte Tapperhet, utan twiswel geder bra Skäncker til Kyrckan wid thes Bygnad, ty thet gamla ordet Bragd på Gidtska ock Norska har wisserligen warit Moder til the allstrade orden, Bras, Brage, Brage-Stald ock betyder hwarjehanda Beröm, som förwårswas med Ord eller går

(u) Rami Morriges Beskrif. p. 52.

(x) Spog, Glossarium.

gärning af then som kan Bravera thet är hålla sig wäl, ock altså sådt sitt Namn af en sådan Herre, liksom Brabus wid Jönköping har wisserligen sådt sitt Namn af then Hög: Grefl. Brabeska Famili- en, som utan al Motsägelse varit Braswe ock Yp- perlige Herrar ock Hieltar; Eller effter kyrkan, som på Norrka kallas Brasetter, ock alla the ther i Socknen bo, Brasettingar, blef bygd på ett bra Säte, thet är Stad eller Ställe, som hon ock står på en wacker Plan med Bondegårdar rundt om- fring, så lærer hon sådt sitt Namn ther af.

Thenna Brastads kyrcka är wäl innan til i godt Stånd, wacker målad både i Taket under thet dubbla Hwalfwet ock på Läktare, utom then wackra Altare-Taslan, dock ej at nämna Predike-Stolen, som är helt gammal, rått ock slätt. Men utan til behöfwer både Tegeltaket ock Tornet Förbättring, dock hänger Klockan, som för många år sen föll ned ock slog af Maljernerna, at ej länge ringdes med hen- ne, nu i en hög Klocke-Stapel, som börjar ock förfalla.

In i kyrckan fins allenast ett gammalt *Epitaphium* med thenna Swerskrift:

Her ligger begravnen Erlig oc Welbyrdig Mand
Peder Bagge til Solme-gaard, som dödde den 8
Febr. 1606.

Sammaledes hans kiere husfru Erlig oc Wel-
byrdig Fru, Fru Karinna Peders daater,
som döde den 14 Martii 1578 med begis deres
Fier Börn: Gud deres Sieler hafwe.

Wid thenna kyrckas södra Chors-dörr, är i Mu-
ren å ömse Sijdor en rustad Sten, then ene har på
sig ett Seraphim med Run-Bokstäfwer å Sijdan
men helt oläseliga.

I Brastads Sockn på en Gård Ryt har fordom bodt under Danska Regeringen en *Ammiral*, som varit Ugare af en hel Gräng ther jomkring, then ännu kallas Ryls-Gräng, ock medelst thet, at at samma *Ammiral* råfåde i onåde hos sin Kong, blef både Säterijet ock hela Godset slagit under Cronan: Men thes Fru förmätte så mycket med sin Bön hos Kongen, at hon fick halfwa Godset, dock så, at hwar annan Gård skulle Cronan tilfalla ock the andra, som förr, höra til Frälse, hwilket än står wid lifa.

På thenna Ryls-Gårds-Ugor fins ett hus af mycket stora Hallar ock Stenar, ock kallas Dyrhus 7 $\frac{1}{2}$ aln långt ock 4 $\frac{1}{2}$ aln bredt, så högt at en Karl kan gå raker ther i, utomkring fins en Jordwall allt in til wäggarna: utom thetta finnes ock 2:ne sliffe Dyrhus, ett i Lyse ock ett i Brastad, dock ej så stort; I thesa Dyrhusen ha Hedningarna haft sin Helgedom ock Gudstienst ock ther omkring sina döda begrafwet: hwar om med mera på sitt Ställe är afhandladt.

Then andra Annexan heter Lyse, men i Norska Chronickan kallas then Lius-ön, hwilket är underligt, effter then ligger på fasta Landet, men kan hända i gamla dagar varit en Lius ock klar S, ta warnet, effter Syndafloden, öfwerflödade ock gjorde the Land en lång Tijd til Djar, som nu äro Peninsuler eller halföjar, ja fasta Landet.

Thenna lilla Kyrckan, af Sten wäl upbygd, har en Klocka ock Frå-torn ock Tegeltak samt innan til målåd både til Altare-Tassa, Predike-Stol ock Läktare med ringa Bekostnad, effter theras wärde, hwar på finnas inga Märckwärdigheter. Inga Herregårdar, ney icke en gång Capellans-Boställe äro här,

hår, utan bor nu *Comministern Herr Borg* på *Nust* håldet *Lyse*, liksom then utgamble, dock mycket iårde *Comministern Herr Hans Refsal* på sin egen *Gård Lasse-Saga*, ther han ifina unga dagar höll *Schola* ock gjorde många vackra *Måns* *Barn* til bras *Karlar*, hålft han war i *Ebræiskan*, *Grekiskan* ock *Latin*, särdeles i *latinska Poësin* mycket snäll, thet jag sielf esomofftast med *Nöije* hörde ock läste hans vers, hwar med han mig ock behedrade wid ett särdeles *Silfålle*. Mera wet ej at skrifwa om thenna lilla *Coeknen*.

Jag förfogar mig altså til *Lyse-Lijls Capell*, så som en *Udde*, *Stång* eller *Nås* beläget yterst på *Stängenås* *Kijle*, hwar på ännu står en *Stång*, them *Sjöfarande* til *uplysning*, hwar om i *Början* för bemålt år.

Thenna lilla *Trå-Kyrcka*, som fordom för 200 år tillbaka stadt på *Saltö* ock af *Fiskare* upbygd, men flytter hit, är rödfärgad ock eljest wäl försedd så wäl utan som innan med *Altare-Tassa* ock *Presdike-Stol*, dock af ringa *Arbete*, är på *Strand-sitiarens* egen *Befölnad* i *theras wålmakt* så upbygd, som hon nu är med *Zegelestaf* ock en *lijten flocka* i ett rödfärgadt *Torn* af *Trå*, hålft *Inwånarena*, som tilförne i min *ungdom* för 40 år sen hade 16 *Skuter*, dels *Balcke*, dels *Fiske-Skuter*, särdeles then hederlige *Præste-Wännen Peder Nilson*, hwilken utan *lijten* eller *ringa wedergålning* altid tog wåle mot sina *Præster*, så ofta the ther *predikade*, men nu äro, medelst *Handelens* ock *Fiskerijets* *ringa Nåring*, måst *utfattige* ock kunde knapt hålla *kyrckan* wid *Makt*, som eljest inga *Inkomster* har, ther *Sjöfarande* icke sticade *Föråringar* til *kyrckans* *undersköd*, utom *hwad Hårskaperna*, särdeles på

Wese, som af Cronan köpt Skatte-Rättigheten öfwer Lyse-Kiil, kunna hielpa til thenna kyrckas Reparation.

I Stället för Tionde &c. så ger thenna lilla Församling äntå til sin Präst icke allenast 3:ne Ösferdagar, utan ock 36 dal. Smt i Lön ärligen samt hwar Man en Länga af then fångade Fischen, dock then största ock bästa som fins, hwilka kallas Präste-Länger; dock har Prästen så mycket Arbete wid thenna kyrckan, som någon af the andra, utom then faran han måste i Storm swäwa uti både hem ock bort, emedan han altid måste fara til Guds från Lyse. Under Kusan til Lyse-Kiil, hände thet sig i Hr. Owe Tegners Tid 1701, at i Bro-floen wid Hästfiär mot Hammarwiks Land war genom Storm ock thet på strax utfallit wain, en stor Hwalff inkommen, som mitt i Farwatner stannat, hwilken blef före Gudstiensten, fast then dymedelt drogs sent ut, wäl belagder ock sen efter Gudstiensten i Land dragen och tagen.

3 Sotenås Biäl.

Ar eit Hårad för sig self, i Summerwikken belåget, bestående af 3:ne Socknar, Mober-kyrckan Tosenne ock 2:ne Annexer, Askum ock Båwendal, som nu kallas Båffendal.

Hwad aldrast Håradets Namn widkommer, som från urminnes Tid ännu förer i sitt sigill en Klundra icke just af the små, utan stora Helge Klundror, som thet wancka, så synes thet efter mitt omdöme, blefwit kalladt Sotenå.

tenäs, på Danska Sodenäs %. thet är en Udde eller Ort, som sticker ut åt salta Hafwet, hwaråst genom strandande esomofftast särdeles i fordna Tider, många sika ock sotliggande bleswit ther upbrakte; ty Soot %. Siukdom ock Soot: död %. af Siukdom död, som än offta timar wid then farliga stora Utklippan Sote-huswud, förthenksuld kallad, wid hwilken i Storm, mången satt lifwet ock hålsan til. För hwilken ordsak skull Sal. Fru Margreta Hvitfelt, låtit anlägga en kyrkogård wid Stranden Kongs-Hamn i Askums Sockn, med strång Befallning, at ho som finner någon död strandad kropp ock låter honom ligga obgraswen, then samma Strandfittare skal strax bli förwist från Stranden, som förthenksuld nu kallas Graswen. Angående härnäst Socknernas Namn, först Moder.kyrkan Tosfene, som kallas på Danska Tosunge, utan twiswel af Thufar eller Tosar, thet är Jättar, som så kallades fordomdags (y) ty thufa på någon, til Exempel thufa hunden på en, thet är higa hunden på en, ock emedan i thetta Giallet woro en hof Tosungar %. Unge Jättar, har kyrkan ther af sådt sitt namn, så wäl som 2:ne ther wid liggande hela gårdar, hwilket dock är en gifning af mig. Nu warande Kyrkoherde Herr Probstsen Kilander, har berättat mig i anledning af 2:ne dommar, om Algo:twist på gården Stocke-bro daterade 1446 ock 1448, at Tosfene kyrka hette fordom Aby Sockn, hållt then war belägen in på Aby Herregård, hwaråst är nu wedbacke, ock til bewis här af, har man sunnit ock än årligen finner the dödas Ben, Knofar ock Huswud. Skallar; Men effter thenna kyrkan stådt för när in på Herregårds-husen, kan hända warit

Härskapet tillika med otägligt medelst öfverlopp af främmande hwar Predikedag, är hon, som war så belägen ytterst i Socknen och för största delen mycket aflägen, blefwen flött til Fosene, 2:ne Gårdar mitt i Socknen; Men tör skedt, at begge varit på en gång wid Makt och Uby kyrcka, såsom mindre nödig, särdeles så Härskapet måst bodde på Sundsby, är lagd til Fosene kyrckas Förbättring. I thenna kyrcka finnes en skön Altare-Tafel med Ducate-Guld stofferad, gifwen år 1634, af en Borgmästare från Malmö, wid Namn Ledebur, til Tacksamhets Tecken, för thet Religions-Probsten Herr Vitus Persson, låtit bemålte Borgmästares Son, som war en Lieutenant, under Skepsbrott drunknad, på Sotefjorden, uptaga och i Fosene kyrcka begrafwa: Men Predike-Stolen är förärad til thenna kyrcka af en Skeppare, som hett David Slaman år 1660, hålft han bodde ther i Socknen på gården Uleberg, hwaräst är en kostelig hamn, fördom i Danska Tider bebodd af många rika Skeppare, som haft Spaniesfarare och andra Fartng, bland hvilka thenna Slaman icke varit then ringaste, dock then sidsste; ty sen Bahus-Lån kom under Sverige, blef befalt at alla Skeppare, som bodde wid Stranden, såsom här på Gribbestad och Sannäs i Tarnums Giäll och hade Spaniesfarare skulle flötta til Städerna, Mastrand, Kong-Elf och Strömstad, på thet the som i kriget varit mycket förstörda, måtte igenom these rike Kidpmännen komma åter up igen i Stånd och Cronan så thesto mera til Full.

Åskums kyrcka, belägen på Annex-Hemmanes Prästebäckas Ågor, är måst af grunden upmurad 1708, synes hafwa fådt sitt Namn, af then thes wid liggande Byen, som heter Åskum, utan thes

wel, efter som i gamla tider warit en stor Uffe-
Skog ther. Thenna lilla kyrckan, wid hwilken inga
ornamenter finnas som skrifwårdige äro, lärew in-
tet warit så gammal som the andre: ty i the Danska
Chroniker nämnes then intet, utan ihar Giallet
fordom hett Öfwerby efter Prästegården, ther Pa-
stor bor ock Moderkyrckan ihar hett tå Sodenås ock
Tofunge eller Tofene, samt Båwerdal eller Båffen-
dal warit Annex: synes altså, at tå Sodenås hufwud-
kyrcka bleswit förfallen, är Uffums kyrcka, närmast wid
Sodenås belägen, upbyggd i stället, men, för thes aflä-
genhet, bleswit en Annex ock Tofene Moderkyrcka, som
ligger mitt i Giallet ock strax wid Prästegården.

I thenna Uffums Soekn ligger Trygg-Den med
ett litet Sund affild från fasta Landet, på hwil-
ken O Kong Trygge af Norrigeligger begrafwen,
öfwerst på en högl kulla mitt uti ock rundt omkring
honom 12 hans förnämste Herrar, hwilka tillika
med Kong Trygge bleswo ther i ett Sid-Slag
dråpne på iffundigt Sätt ock Wis af Kong Gud-
rod, hwilken tå han seglade innom Skiärs, öster
öfwer Golde Fiorden (thet är Opslo eller *Christianiae*
Fiorden) ock sände bod til Kong Trygge / at han
wille komma til honom ock följa honom i Österlanden
at strida: Kong Trygge behagade thetta tilbod
wål; Men tå han kom til Kong Gudrod ock talte
med honom, strax öster wid Sodenås, lupo Kong
Gudrods bewäpnade Mån på honom ock dråpte
honom tillika med 12 hans Mån på thenna Den, som
sedermera bles kallad Trygger Den, efter han med
them ther ligger begrafwen: Om hvars ock ens Bes-
grafnings-Platz finnes ännu 5 til 6 stycken stora af-
långa ock fyrkantiga Stenar (2). På hela thenna

25

ful

(2) Vid. Sturl. pag. 95 & Ramus pag. 52.

fullan äro sammanburne rundt omkring en otrolig Myckenhet af Stenar lagom runda, hwar med the frigat mot Fiendens Infall: Men the största Stenar äro sammanburne til en Wäl eller Kännetecken til then märckwärdiga Händelsen ock Begravnin-garne, som ther sedde äro.

Båwerdals kyrcka, som synes hafwa sådt sitt Namn af Båwer. Diur Castor, hwaräst i gamla dagar Båswern blewit til stor myckenhet fångad, för hwilken orsak skud i Danska Historien intet skrifwes som nu, Båffen utan Båwerdals kyrcka, hwilket är rättaste, ligger på Abn-Gods Ägor, är wäl liten, dock af Sten murad så wäl som Tofse-ne ock Askum, är försedd med ringa Predike-Stol ock Altare-Tafel, utan någre Märckwärdigheter, allenast thetta är at akta, at på Sidan af kyrckan är en Runsten inmurad, men wrångan utwänd, at man Skrifften innan til på andra Sidan icke får läsa: En dylik Runsten fins ock i Tofene Kyrcko-Mur. På Sidan som roeter ut finnes ingen Skrifft, utan the wanlige Ring-ormar ock andra Kringingar i Bräddarne ock finnes på them intet förs uthug-get, hwilket hwar thet fins, plågar wara tecken (som Probst Kilander med mig håller före) at the äro uthugne, sedan Christendommen blef här införd ge-nom Ansgarium: Lära altså these ock andre så-danne Runstenar wara uthuggne under Hedendom-men, men förstörde i Oluf Skott-Konungs tid, som ock hade inne Runna-Rike, ock tå han här så wäl som öfwer hela Swerige, sökte på thet ifriga-ste fortplanta then Christeliga Religionen ock Lä-ran, som war fuller på then tiden Påwiff, men långt renare, som then nu är, lät han tillifa med förstöra Runstenarne, effter på them fans mycken

Hed:

Hednisk Wantrö och Widsképelse, och sålunda äro
Kunstenarna komne i Förakt och wid Kyrko-*Arbe-*
te fringwände; men ther igenom äro många *Anti-*
quiteter, til Historiens uplysning i grund gångne,
hwar om jag och något rört i Beskrifningen om
Krofstads Gård.

I *Tosene kyrka* fram i *Choret* fins en *Graf-*
Sten af följande inscription eller *Öfverskrift*:
Christoffer Galde vor fader med ære: *Fru Birgitte*
Bilde vor moder keere: af *Oby* gaar lod hand
sig skrifve: her at begrafven lod de og blifve:
Jomfru Birite oc *Ellien Galde*: Gud lad os af
werden kalde. Anno 1555. Af hwilken *Graf-*
skrift kan slutas, at thenne *Herren Galde*, som haft
en *Fru* af *Bildtiffal* urgamla *Familia*, har varit
Ägare af ther sköne *Äby-Gods*, som sedermera
genom *Arf* eller *köp* kom til salig *Thomas Dyr* och
Fru Margareta Hvijselt, hwilken i krafft af thes up-
rättade *Testamente*, har jämwäl skänkt thetta här-
liga *Säteri* med underliggande *Gårdar*, utom
Sundsby Gods på Tiörn, til then från *Bahus-*
Lån wid *Siötheborgs Gymnasium* studerande ung-
dommen, särdeles *Pastoris Söner* i *Sotens*, ther
om jag widlöftigare handlat i *Beskrifningen* om
Tiörn. På thetta *Godset Äby*, som är til *Sätens-*
Gården för några år sen helt å nyo upbygd, dock
af *Frå*, bor *Inspectoren* nu förtiden warande wid
Namn Fehman, then berömmwärde, sal. *Justitiae*
Canslerens Thomae Fehmans Broder-Son, som
upbår *Näntorna* ärligen af bägge *Godsen* och om
Kyndels-Näso-tid, så *Stipendium* blir utdelat uti
Siöteborg, under *Respective Herrar Curatorer-*
nas upseende, som äro *Landshöfdingen* och *Bischo-*
pen i *Siöteborg*, *Lagmannen öfwer Bahus-Lån* och
Borg

Borg-Mästaren i Giötheborg, samt Gymnasii Gothoburgensis Rector; hwarföre Gymnasii Fogden ock Inspectoren har i Urfwode begge Sättes-Gårdarne Sundsby ock Åby at få bo på ock besittia: dock skal han ge til Gymnasium årligen 150 dal. S:mt i arrende för hwar Sättes-Gård, tillsammans 300 dal. S:mt, hwad sen begge Bruken mer kunna kasta af sig, thet anses som hans Lön för alt Besvär: hafwandes thes utan til hielp en Bokhållare, som har i Lön årligen af Råntorne 100:de dal. S:mt.

Thetta Åby Gods eller Herregård, är öfvermåttan wäl belägen på en hög Bärags-kulla, med diupa Dalar ock härlig Skog af allahanda Trån rundt omkring, hafwandes utom Insidar ock Fiske-Dammar, sielskog Salt-Siden, som kallas efter Herregården, Åby-Fiorden, rinnandes ännu til Sättes-Gården, hwar ifrån the icke allenast kunna få dageligen färsk Fisk af allahanda Slag, utan ock med Fartyg, Fakter ock Båtar föra til ock ifrån alla Orter, hwad som behöfwes såltas ock köpas, så at man bor ther liksom i ett Jordiskt Paradis, hållt thet ock är försedt med wackra Trågårdar på begge Sidor ock giöra Bönderna ännu som förr sina Dags-Wårken ock gifwa Stådska på Hemmanen så ofta någon döer; hwilken ej uptages i Räkning med Godsets Råntor, utan är en Hand-Penning för Inspectoren.

Utom thetta är ock en liten Herregård, dock ett Ruffhåld, Stensjö benämnd, sal. Schautbeynacht Gyllenskrub tilhörigt, hwar på thes minsta Barn än äro boendes, är ock wäl belägit ned ut med samma Åby-Fiord, föga mer än $\frac{1}{2}$ Wäg från Åby Herregård, dock wet jag intet märkwärdigt här om at andra.

Men

Men wid Fältwäbels Postället Sunnebo i Toftes
 ne Sockn är en klyffta i ett stort Bäck, litet stycke
 från Hafwet belägit, hwilket på 3:ne Ställen är
 aldeles igenomsprängt, dock sålunda, at på thet es
 na Stället är vägen så bred, at Postkap kan drifwas
 therigenom, ock står Hälle-Berget, såsom en 12
 Alnars höger Mur på begge Sidor, warandes
 Vägen helt slät, med Gräs här ock ther bewuren:
 dock är at i aft taga, at mitt i gången äro ständan
 de 2:ne Columner eller Pelare, af hel Sten, al
 deles trinna ock öfwer 20 Alnar höga: Men orsa
 ken här til kan man ej rätt utgrunda. Salig An
 karström, som war sinnad thetta mig nu lemnade
 Wärf under händer taga (så hans Högwördighet
 Herr Doctor Eric Benzelius war, såsom så
 warande wår Biskop 1728 på Visitation, ock gaf
 Inledning ock Uppmuntring til thenna Beskrifning,
 hwarföre wi ha Orsak honom therföre högeligen
 tacka ock berömma) mente at när Bergen i Synnas
 Floden råmnade, har Watnet thet stycke Berg,
 som i sönderbrakandet kommit stå emellan, så länge
 omkring stödt, at intet mera blef qwar ock thet öf
 riga gick utaf, slogs sönder ock blef til små Stenar.
 Men jag tror, at i gamla dagar har ther varit en
 Malm-Grufwa af Silfwer, Koppar eller Jern, eff
 ter ther mitt i Berget stå the uthugne Columner
 eller Stoder, som finnas wid alla Bergs-Gruf, at
 icke Berget skulle falla ned ock slå ihjäl Folket, un
 der arbetet ther nedre; Sen ha Näse-Kongar ock
 andre i Krigs-tider betient sig af thenna löngängen
 igenom Berget ock alltså giordt både Pelarne ock
 Vägen släta ock wackra.

I Askums Sockn, som wäl som i Tanum wid
 Midleröd, finnas efter gamla Mäns utsago,
 Står

Skår och Stenar, öfwer hwilka man har fordont rodt och sealat, särdeles omkring Midskeeröd Herr Major Stahl tilhörigt, theråst nu är allenast en liten smal Bäck åt Land: Sidan, medelst Watnets utfall ärligen allt mer och mer, så at the i Knem boende ther wid, så många Låß Hö, ther för war wil da Hafwet, hwilket kommer öfwerens med H. Hr. Adlessorens i Bergs Collegio Immanuel Svedenborgs Tractat om Ebbe och Flod i Sverige, dock ej som Utomlands, särdeles wid Ost och Wäst Frisland, hwaråst jag varit och sielf erfarit 6 timmars Ebbe och 6 timmars Flod hwart dygn, utan långsamt och beständigt, undantagandes när Storm är, ther i han wisar, at nästan hela Sverige i forna tider stådt under Watn, och som thet efter hand utflutit, öpnat sig til ett Land eller Ö (Atlas Land, Nfwerbornas Ö kallad) hwar efter Landet ärligen allt flera och mera Inbyggare tagit efter utflutandet, at här på bo, som nu är Folkrikt och ett helt Konga Rijke. Sin Sag at bewisa tager han Skjäl, bland andra af Bahus-Lån, hwaråst finnes högst up i Backar, som wid Uddevalla och an norstådes Musle-Ostron och Snäcke-Skaler, hwilka ther än wåra, men utan Mat in uti, utantwifel af Mangel på thet salta Watnet, the fordont haft tå Hafwet stod ther öfwer; Sen af wåra Bergs-Brunnar, som skola wid Watnets swallande af en Sten som uti en hola kommit at stadigt kringrullas af Watnet, wåra gjorde; Anteligen af Skeps-Rölar och Master, samt Hwal-Fiske och andra stora Fiskars Ben, som äro fundne diupt nedder i Jorden: Jämwal af sielfwa Jordmänens Blandning af Ler, Mull och Sand, några Allnar emillan hwart Slag, hwilket allt genom Jordfall

och Strömmar och Hafvet Flödande, synes vara förorsakat: Thetta är wist, at Watnet årligen går alt mer och mer undan och ger Inbyggarena här på flera Platzer och Ungar, år nånsin tillförna: Men hwart hån thet tager Wågen, år swårt at dömma, hållt lika mycket Watn år ännu, som från första Skapelsen.

Til at stadfåsta Adressor Svedenborgs oförneliga och måst sanning-rika Sag, tror jag, at wid Södre-Polen har varit i Dörjan högre Land öfwer Watnet än här Norr, hwilka tid effter annan, genom Wattu-Floder, Eldspjutande, Bärge-tårande och Jordfall, ther af blewit förminskade och Watn i Stället, som då fallit här ifrån, kommit och gjordt, at Landet här i Norden alt mer och mer blewit större tillika med Bärge och af Folk bebodt (a). I Neapolis blewo 6 Byar på en gång i Grund gångne 1712, om jag mins rätt.

Herr Probstén och Kyrkoherden Kilander, har igenom sitt wackra Communications-Bref, ithetta Mål upmuntrat mig at raisonera här om, thet jag gjordt, effter mitt af Gud förlånta Pund; dock som jag år en Theologus och måst glömt Philosophien, effter 38 års Förlopp, jag kom från Aca-demien, wil jag alt lemna thetta til Physicorum utransafning och Omdömme, huru wida thetta kan vara Samningen list eller intet.

Gmedlertid wil jag gå tillbaka och berättta, huru som på Sotenås emellan Tosene kyrcka och Präststegården ligger Walla-Hed, theräst i forna dagar varit hållit ett stort Fältslag; men emellan hwilka wet man intet, teckn här til gifwa the åtskillige stora Jordhöggar: på samma Hed icke långt ifrån ligger Präst

(a) Vid Munsteri Cosmographia p. m. Nicæa pag. 1312.

Prästegården Öfwerby, som är $\frac{3}{4}$ Hemman, dock ringa til Utsäde, Åker och Skog, men wäl upbyggd i Herr Probsten Kilanders tid, som och bratt fyreforna i godt Stånd, hwilka nyligen äro målade af Måster Schiönfelt, sen the wid sidsta Feigd blefwo mycket försälne.

Utom Offer och Smör, niuter Pastor loci then wanliga Landshyden af Annexer och Mensal. Hemsman, allenast några Tunnor Item Tertial Zionden = 64 Tunor 3. Sk. allenast, emedan hela Pastoratet består, efter nya Forde-Bokens noga uträkning af 103 hela Hemman; dock har thet altid här warit wälmägende Präster, hållt thetta Biäll ligger långt ifrån Wägen, som och är swår och beswårlig at resa.

The Präster och Kyrckoherdar, man har af Kyrcke-Räkenskaps-Böckerna kunnat upleta äro följande, nemligen.

- 1 wid Namn Herr Jens 1590.
  - 2 Herr Hans
  - 3 Herr Lauritzon
  - 4 Witus Perffson, som blef Religions Probst 1625 och war här Pastor til 1647 från 1623.
  - 5 Herr Jens (Secundus Jens hujus loci) Lauritzon 1647.
  - 6 Herr Helge Bruhn Wiljamsson 1663.
  - 7 Herr Nils Ström 1686.
  - 8 Herr Nils Oberberg, som fick sal. Strömmens Ancka 1705 och dödde 1722.
- J hvars Ställe, kom Kyrckoherden
- 9 Herr Oloff Kilander 1723, som war så giff, men några år ther efter blef Ancke-Man och tog så salig Oberbergs Ancka: Blef Probst öfwer sin Församling A:o 1735, sen han tilförne warit Capel-

pellan i Halmstad och tillika Pastor i Holm alt i
från 1709 til 1723. Har wäl i 10 år haft Poda-
gra, at han ofta måst hålla wid sängen, dock fö-
restår han sin Församling med största beröm, som
en rätt Heders Man.

4 Om Krokstads Giäl.

Thetta Pastorat, som är belägit i Sunnerwijken
och Sörbygdens Hårad och gränzar dels in til
Dal i Öster och Norr, dels mot Maswerstad i
Wäster, dels och til Häby Sockn i Fos Pastorat
i Söder, består af 3:ne Socknar och 96 hela Hem-
man; Moderkyrkan heter Krokstad och Annexer-
ne Hede och Sanne.

Hwar af Håradet så wäl som kyrkorne hafwa
fådt sina Namn, går på gifning ut: At Håradet käl-
las Sörbygd, kan wara antingen ther af, at thet lig-
ger respectiue i Söder emot the Håradet i Norr-
wijken, (hwilket nog är troligt) eller, som Herr
Kyrkoherden Höök menar, af Söder eller Får,
effter ther i Bygden har altid varit och än är godt
Bete ther i Skogsbygden för Getter och Får, som
ther på Landet, och öfwer hela Bahus-Län, kallas
Söder, per crasin vel contracte Sör, hwarföre
och en Gård thesammanstädes heter Sörbo, hålft
på thet stora och goda Hemmanet är god lägenhet
at föda Sör och Getter,
som med ett ord ihop kallas
här Fånad, men the store
Creaturen, Boskap: För-
thenksuld är och Håradets
Sigill en Bo eller en Öre;
ty hwar mycken Boskap är,
ther är och mycken Fånad af
Sör och Getter, eller Får
och Boekar.

Lufwud-kyrckan Krokstad (på Danska Krog-
stad) har utan twiswel sådt sitt Namn af Krok, på
latin hamus, som the Danske kalla Krog, emedan
fordomdags, innan the weste af Not ock Nåt, ha
the dels i then stora genom Pastoratet flytande All-
swen (som ther i slåtas alt Timmer ock Såge-Stoes
far ned til Qwistrums Sågar, hwar om mer wid
Jof. Pastorats Beskrifning) dels i the fiskeriska
Söwar, brukat mer än annorsådes Fiske med Krog
på Danska, eller Krok på Swänska, så at för Fi-
skarena ther uppe har varit råtta stad eller Stället
at fiska särff insid. Fisk med Krok, ock så är thet, eff-
ter mitt ombömme, kommit at kallas Krokstad, el-
ler Krogstad, thet är ett Fiskeriskt Ställe at fiska
i: Men Herr Kyrckoberden HÖök menar at thet
heter effter then krokota Allswen, som rinner twårt
igenom Giallet ned til Sågorna, eller ock för thet-
ta Pastoratet ligger så affides bort i en krok från
Landsvägen ock at inga många resande komma tijt,
utan the som ha ärende til Krokstad, hwar til jag
wål gofwo mitt Bisfall, om thet icke på Danska skref-
wes med g Krogstad för Krokstad: ty fast krokot
på Danska skrifwes kroged ock kraged äfwen med
g för k, som måst brukligt är, i alla ord, så synes
dock thetea wara mer twungit, än thet förra; men
lämnar alt i sitt fulla wärde.

Lede Kyrcka, som är belägen på en utmarck,
har wål sådt sitt Namn ther af; ty thet man kal-
lar up i Sverige utmarck, kallas här på orten en
Hee eller Hed, ock är ej owanligt nämna kyrckan,
så hon är upbyggd, effter Nummet, ther hon står
uppå.

Sanne Kyrcka har wål sådt sitt Namn antin-
gen af Sion, som så kallas Sanne-Siden medelst
the

thet rena Sandbotn, eller ock för thet hon är up-
bygd på en Sandmo.

Man kan ej få weta, på hwad Tijd ock af hwil-
ken thesa kyrckor, som til intet Helgon finnas wara
inwigde, äro upbygde: dock är troligt, at thet skedd
i thet 900 året effter Christi Födelse uti Kong Ha-
rald Galdanþsons Tijd, som sen kallades Harald
Haarfager, medelst thes wackra hår, som Abscha-
lon, ock war then första Enwälds-Kong i Norris-
ge (b).

I hans Tijd bygdes måst alla kyrckor up hår i
Bahus-Lån ock altså these i Krokstad med. Men
som the woro små ock mörcke i förstonne bygde, så
blefwo the i sal. Kyrckoherden Jochum Plates Tijd
satte i godt Stånd, nemligen:

Krokstads Stenkyrcka större bygd på nytt Ma-
néer både til Chor, ock sielfwa kyrckan, 1702.
samt Sanne-kyrcka af Trå aldeles å nyo igen ups-
bygd ock 1727 blef Gede-kyrcka af Trå rätt wack-
fert upbygd med Tegel-tak ock af Herr Probsten
Bornander inwigd d. 15 Oct. 1730.

Krokstads Kyrcka är hwälfd ock wackert målad
der jämwal Läktaren, lika så Gede-kyrcka, dock ut-
tan Måning hit tils, men intet Sanna af Medel-
löshet: dock äro the alla försedde med Altare-Taslor
ock Predike-Stolar i ringaste Måtto, samt Klo-
ckor, dock små en wid hwar kyrcka, förutan Kalekar
ock Patener, på hwilka intet märckwärdigt finnes,
utan står allenast äretalen på then gamla i Krok-
stad, at hon är giord 1587 ock then nya 1625, till
Kyrckan ock blef 1:sta gången målad.

Inga Epitaphier, Run-eller Grastenar finnas,
af hwilka något märckwärdigt kan hämtas, utan
nä

några Riktningar, som fordom kallades *Will. Runer*, men sedan Doct. Olai Celsii Jar Professor Magnus Celsius, genom ett fulcrum eller Strek, som han lade til hwar Bokstaf, hittade på öfvermåttan artigt at låsa them, kallades the Runae Helsingicae, eller Helsingelands Runer, hwar om nu warande Bergm. i Skåne Hr. Eric Benzelius *nepos* i sit wackra berömeliga Wärf, kalladt *Periculum Runicum* (c) förmåler; ty kan hånda, at thenna Tracten intet warit för Wärg och Skog skuld af någon then Tijden bebodd, at the west af några Runer, och om ther några warit, så äro the så wäl som up i Sverige, effter K. Oluf Skottkonungs tijd, Wästwen til wiljes antingen nedgräfne eller bakwände i Kyrcko-Murarna insatte, på thet the nys omwände Hedningar til then christeliga Cron icke skulle å nyo intagas eller ther af förargas.

Fordom bestod hela thetta Pastoratet af 110 hela Hemman, dock Prästegården inneberäknad samt alla små 16: och 8:dels Hemman; Men nu äro the förmedlade til 96 $\frac{1}{8}$, som förr berättadt är, hwilka gifwa årligen i Tjonde 82 $\frac{1}{2}$ Tunna så til Cronan, som Kyrckan och Prästen, samt i Landskyld i ett för alt contant å 3 dal. Tunnan til Kyrckorna 26 dal. 7 öre S:mt och lika så mycket til Prästen.

The Präster, som man kan minnas hafwa warit i Krokstad, äro följande.

Then 1:ste effter Reformationen har warit Herr Nils Fors, hwars Namn man funnit på en Tage-Bedel af år 1575 d. 5 Apr.

Then 2:dra Herr Per Ubbenei, som war en liden Tijd Pastor i Krokstad.

Then 3:die Herr Nils Bagge, hvars hustru hette Anna Fredriksdöter, som fölgde sin Man til thet mordiska Barnsolet på Långöen, thet han af en Wonde blef dödad med 5 å 7 knifstick, hwaröfwer hans hustru Anna Fredriksdöter blef så förskräckt, at hon fick Missfall med sitt första Barn och hade altså inga Barn med sin Man Herr Nils Bagge, hvars Bror har utan twifwel varit sal. Probsten Baggas Far i Mastrand.

Thenne Mördaren, som så jämmerligen mördat sin Präst, kom änteligen then gången undan på Flykten; Men blef fredlös så wäl här i Bahus-Län, som öfwer hela Dal och Wärmeland, och uppehölt sig i stora Skogar med skjutande af allehanda Wildt, som förefom: Omfider kom han i följe med en annan fredlös Man, som hade stulit ett Gille: Nåt wid Mastrands stora Gillefänge i gamla Tjnder och thesöre, efter the två warande Förordningar, blef fredlös; och som thenne senares Misgärning icke hölj wara så grof, som then förres, hade han något tryggare omgånge med Lands-Folket, än then förre (Mördaren menar jag) och altså försälde alt thet wildt han sköt. Änteligen uptåkte han hemligen sig weta hwar Präste-Mördaren hade sin Kula uti Skogen, ty thenne brakte til Mördaren alt sitt uppehälle, hwarpå honom försåkrades, at thet han kunde skaffa thenne Präste-Mördaren lefwandes i Menniskjors händer, skulle han genast komma på frij Fot igen och aldrig bli tiltalter för Gille-garnet han hade stulit; i anseende här til samråddes han med 10 st. stora starka Karlar, som fölgde honom något ljetet efter uti Skogen til Mördare-kulan; och på thet the thesto bättre skulle kunna råka wägen tijt efter honom, hade han förskaffat sig några arter

ter, them han under gångandet låt så småningom rinna ned på Jorden til Rättelse hwart hån the skulle gå ock stanna, ther han hade lagt en hand full årtter; ther effter gick nu han först in i kulan til Mördaren med then förskaffade Provianten til uppehälle, ock the andre effter aftal stodo så länge utan söre; Men då Mördaren, som hade på Bordet liggande 3:ne st. laddade Böfkor ock försebbe med nytt Fångkrut samt under Bordet 2:ne skarpa yxar, gick affides i ett annat litet Rum til at tappa Slät sin Cammerat, spottade han på Fångkrutet i alla 3 Böfkerne ock wid Mördarens återkomst suckade ock sade: Uck huru länge skal thetta wårt usla Leswerne ock Tilstånd wara? Jag tror bäst wara, at wi godwilligt gå til Prästen ock bekänna för honom ock Dommaren wår Synd hwar för sig, då Straffet blefwo lindrigare kan hända. Swer thetta Falet häpnade Mördaren ock sade: Jag tror, at tu wilt förråda mig ock i thet samma tog til Bösan; Men then andre sade: Huru wil jag förråda tig, som är i samma Fördommelse? Ock då Mördaren ther på låt up Fångkruts-Pannan, blef han warse Fångkrutet wara wått, lutade altså ned at taga yxen under Bordet, men i thet samma hade then andra sin nya wid handen ock slog Mördaren i hufvudet, at han stupade, samt tillika ropade at sina mestående bestätte Karlar, hwilka strax kommo in ock fångslade Mördaren, som sedan med förhårdadt hierta sade til then andra: thet tu gaf mig, hade jag ärnat tig. Han blef altså af Swerheten dömd at råbråkas ock steglas, hwilket ock skedde wid Hajjums Bro uti Sörbyghden ock Krokstads Soekn.

Ordsaken til thetta grusweliga Mordet ock ther på följande saneliga, dock wälförtienta Straff, har then

thenna varit: Mordaren, som hade varit en Tid
miftänckt för en annan Mans hustru, kom til olyck-
ka på thetta Barns-ölet med Herr Nils Bagge,
skönt han samma dag varit wid Guds Bord, så
Prästen tog sig tilfälle at tala öfwer Bordet til then
Bonden, som honom om Afstonsedan mördade:
I dag ha 2:ne unga drängar, så wäl som I, wa-
rit til Herrans Natward, hwilka woro hwar andras
lika, som the hade bågge en Far, nemligen tin Son
ock tin Brannes Son; hwilka ord så rörde hans
hierta (jag menar Bondens) at han, som hade
giordt thet ena onda, dubbelt hor, blef strax af
Satan ock then miftänckta Qwinnan upäggad at för-
öfwa slikt Mord på sin egen Präst ock Siälesörja-
re för Sanningen skuld, hwilket alt Herr Kyrkos-
herden Giädda i Naswerstad hördt af sin sal. Far
ock jag sen af honom såsom en sansfärdig skönt wæs-
felig Tragœdia.

Then 4:de Herr Anders Wingård, hwilken tog
Baggens Ancka ock aflade med henne en Son ock
några döttrar: Men efter Sonen wid Namn Gun-
ner hade intet Lust at läsa, blef han en Bonde ock
war Far at salig Herr Hans Wingård, som war
Capellan i Qwille ock dödde 1734.

Thenna Herr Anders Wingård mötte en Påska-
Morgon, så han skulle resa til Hede kyrcka, 2:ne
Drullkonor ridande, then ena på Prästens bästa
Plog-Ore, then andra på en Warg: then förre
hette Elin i Löfrij, then senare Borta i Bot-
tels- eller Bodolfsröd. Prästen wände på sin häst
ock såg efter these underlige Ryttare, men i thet
samma kringwärfdes af en särdeles orcan ock wäder-
wiewel, dock kom han lyckeligen til Hede kyrcka
ock förwäntade wäl i Början Gudstjensten, men så

han i Predikan kom at tala om Christi Upståndelse ifrån the döda ock kallade Guds Barns Resa med Christo en Salighets Resa til Himmelen: Men Satans Barns Resa med Diefwulen en Resa til Helwetet; 3 dag (säger han) mötte mig 2:ne Qwinnor, som jag wäl kände ock woro mina Gran- hustrur, then ena red på min Plog-Ore, then andra på en Warg; ock fast Prästen intet nämde the- ras Namn, kom i thet samma han thetta talat, ett sådant hisseligt wäder in igenom Kyrckedörren, at Stofft ock Sand blåste hela kyrckan full ock kring- rände Prästen i Predike-Stolen så beflagetigt, at han blef Mällos ock måste bäras ned af Predike- Stolen ock föras hem, hwar effter han på 3:die dagen affonnade. Wägge these mistänckte hustrur woro wäl i Kyrckan, waftadt Prästen sedt them samma Påstedags-Morgon på förr omwörde Sätt i Hajjums Stogen: Men thenna theras Truldoms konst ock diefwulskap har ej förr blefwit uppenbart, förn i then följande Pastorens Hr. Didrich Achenii Tijd, som ock fick Wingårdens Ancka Anna Fredriska doter, hwilken ock hade haft Herr Nils Bagge förut ock altså 3 Männer, then första, som blef mördad, then andra förgjord ock then 3:die war också på wägen at förgöras ock fördränckas; tytä sal- Herr Didrich Achen skulle fara til Sanne-kyrcka at förrätta Gudstiensten, blef Prästens häst på wägen wid Löfri Bäck, ther then ena Trull-Packan bodde, så hufwudyr, at han loyp så länge omkring tils han stupade med Prästen i Bäckten. Om icke Gud hade bestärmat Prästen ock hans gamla Klockare Swen Rasmuson varit honom til hielp, hade Prästen druncknat ock satt Lifswet til i samma Bäck, men sent omsider blef thenna Pastor, som likwist tient För-

Församlingen ifrån 1645 til 1680 i runda 35 år, äntå förgifwen i en Stål nytt Öl, som kallas Buska, så at han wäste äntå, medelst Guds tillöfelse, mista sitt Liff, genom sådana Trull-Pactor, hwilka om the woro tecknade, woro the mer än the 12000:de.

Efter thenna Achen, kom Herr Jochum Plate och blef Pastor i Krokstad 1680 och tog sal. Achens Stiuf-dotter Anna Andersdotter Wingård til äfta och efter theß död then hederliga Matronan Maria Arctandra sal. Kyrkoherden Herr Claes Bruns Esterleswerkska i Skredswijk, om hvars Frågö och Wett hela Landet witne bär. Thenna Herr Jochum, som inga Barn hade med sina hustrur, lesde här i Krokstad Pastor i 28 år tils 1708, under warande Tijd lät han 1705 måla Krokstads kyrka.

Eil Efterträdare fick han sin egen Broder Herr Bernhard Plate 1709, hålft han ther i många år warit Capellan och tillika Regimentz-Präst wid Bahus Låns gröna Dragoner: Men dödde efter 5 års Förelopp 1714. Hwar på Pastoratet, som i 180 år hade haft til Präster alla innom Slåkten, kom til främmande nemligen sal. Pastoren Herr Bengt Dahlberg, som hade förut warit Reg. Pastor och sen Capellan i Uddewald en lång Tijd och blef benådad med Kongl. Fulmakt 1715, men dödde 1726.

Therpå kom åter en främmande Vplandus, nu warande Kyrkoherde Herr Peter Schwante Höök 1728, sen han förut haft åtskilliga Bestållningar i Stockholm wid S. Clarae Schola, wid S. Oloff Adjunctus: Håf-Predikant uti thet Höggresl. De la Gardiska Håfswet och sen Regimentz-Pastor wid Bahus lännska Dragone-Regimentet, hafwandes med stor Flijt och omsorg satt thetta Pastoratet så wäl som theß Antecessorer i tämmelig wackert Stånd, med

delst god. Kyrcke-Disciplin, i synnerhet är han til at berömma för thet han låter sal. Past. Dahlbergs Ancka få 30 dal. S:mt, hållt sal. Bernhard Plates Ancka än lefwer ock bor på Ancke-Sätet, hafwandes ock låtit nyligen upbygga Prästegården så wäl som sin egen Fräsegård Kneckeröd näst in til Capellans-Bostället Rö, ther hans gode ock trogne Commminister Herr Johan Appelberg bor, hwilken icke allenast lefwer i godt Förtroende med sin Kyrckoherde utan ock troligen upwaktar Guds Församling.

Femte Capitlet

Om the Gial i Norrwijkan/

I Qwille Gial ock Hårad.

SÅR i Bahus-Lån äro små Hårader, bestående offta af ett Gial allena, som uti Tanum ock i Qwille, hwilket fordomdags bestadt af 4 Socknar, nemligen Qwille, Wrem, Botna ock Swenneby, men nu ej mer än af 3, sen Wrems kyrcka blef ödelagd, utan twiswel tå Hårskapet ther i Feigder ej kommo til at bo, efter wanligheten på sitt Gods Wrem, om hwilka kyrckor hwar för sig, jag nu wil gjöra utförlig Berättelse, särdeles efter then uplysning sal. Herr Mag. ock Kyrckoherden Peter Eekman i Qwille behagat lämna mig.

Om Håradet Qwille har sitt Namn af Kyrckan eller Kyrckan af Håradet, kan wara lika mycket; Men hwar af begge så kallas, är ej så lätt at utgrunda. J. D. Spegels Glossario, finner man wäl, at thet Ordet Qwill, betynder ett litet stycke Angthe,

thet Stigjötarna kalla Hump och Bahus-Länningar-
ne en Teg.

Men thet gör intet tilfyllest, ty på thet Sättet,
skulle alla Gial så kallas, utan mig synes, at Qwille
har fädt sitt Namn, antingen af the ther många
qwillande eller rinnande Strömmar, Ner, Qwil-
lor eller Riällor, eller ock (som nog troligt är efter
min Gifning) af the i gamla tider strandade och
förolyckade Menniskior, hwilka under olyckan,
jämwäl ther wid Sidkanten i Pastoratet Qwille,
qwillat, thet är jämrat och klagat sig jämmerligen;
ty Gud tröste then som är i Nöden och Faran: För-

thenskuld förer
thetta Häradet
Qwille ett trä
i sigillet, til ett
teckn, at thet i
fordna tider wa-
rit mycken skog,
men så Skotter-
ne här grassera-
de, och thet sto-
ra Gille-Fisset
stod på, ödelade
theskogarna, bå-
de i Tanum och
Qwille.

Hwad nu Moderkyrkan Qwille anbelangar,
så är hon af Sten murad, såsom en Kors-Kyrka,
dock med litet Chör, hwilket dock efter Beslut
skal nedtagas och göras ett med Storkyrkan, hälft
ther är en stor Folkrik Församling; Hon är belägen
på Prästegårdens Ågor och altså Crone-Grund. I
gamla tider, så Wrems Soekn, som bestod

af 16 hela Gårdar, war i Wålmaft, woro i Qwille Soekn ej mer än 111 Heiman, men nu 127, dels Frälse under Säterijet stora Wrem, dels Skatte ock Crone, så wål som i the andra bägge Soeknarna.

Thenna Qwille kyrcka är wål målåd nyligen af Måster *Schönfeldt*, så til Taket, som Låstaren 1727: Men Altare-Tassan ock Predike-Stolen äro mycket gamle, ringa ock släte, jämwål Funten. Altare-Tassan är uthuggen med Bilthuggare-Wärck År 1671 ock mitt uti är målåd Historien, om Nicodemus Ankomst til Christum om Natten, utom Skriftenes Språk.

Predikestolen är giord i salig *Johan Jenson Gieddes* tid 1650, i Anledning af the Bokstäfwer, som finnas ther på J. J. S. G. P. Men hwad the andra ther stående Bokstäfwer betyda, kan ingen weta säga mig, nemligen P. A. K. W. 1650; utan twiswel lærer thet warit en hederlig Soekne: Man *Peder Andersson* Kyrckewård, ock thes hustru *Karin Wetles* dotter som kan hända något ansenligt gifwit til thenna Predike-Stol.

På Funten Crone, står åter salig *Herr Johan Jenson*s Mann ock *Peder Andersson*s, hwilka såsom Kyrckones Föreståndare, låtit giöra thenna Funten 1652, hwilket Åretal står på Funten dörr.

På Balcken är utstuckit Guds Lamb, med *Sege* Fanan ock omkring står: *Ecce Agnus Dei, qui tollit peccata Mundi, miserere nostri* A:o 1704.

På Balcke-Blådet, som är wackert sydt ock af *Herr Mag. Eekman* förårdt, stå these Bokstäfwer in uti en Krantz I. H. S., P. E. M. G. J. D. 1728.

Måste-Saken, som är nu utgammal ock utsteten, har *S. Daniel Bildt* ock *Dorothea Bielecke* förårt 1662, emedan thesas Mann ock Wapn stå therpå sålunda:

FÖR-

FÖRBARME. DIG. OFVER. OS.

I. LOST. OCH. NOD.

I. LIF. OCH. DOD

Daniel Bildt. DOROTHE BIELKE. 1662.

Junga Epitaphier eller Graf-Stenar finnas, antingen in eller utom kyrckan, icke eller Sacristie, ther i Kyrckoherdarnas Lif kunnat bleswit begrafne.

Icke eller finnes i thet wid Kyrckan upbygde Brädes- och Zimmer- och Tornet, mer än en liten flocka, på hwilken man intet mer kan läsa än Maria: Nu nyligen är ock en stor flocka tit förskaffad 1742: På hwilken står: Soli Deo Gloria.

Quille Kyrcko - Klocka guten Åhr 1742, till varande Stichtets Biskop Herr Doct. Jacob Benzelius, Kyrckoherden Herr Mag. Petrus Eekman, Kyrk-Intip. Wolfdauer.

Til Quille Kyrkakom Guds helga ord at lära,
At tu må blifwa from, Ock lefwa Gud til åhra:
Wänd af tin synd igen, Ock læt Guds ord tig
tuckta,

Så blifwer Gud tin wän, Till lär tu Honom
fruckta. Ps. C. L. 5.

Guten i Giötheborg af Arved Bööck.

I thenna Socknen, fins allenast en Herregård Stora Wrem benämd, bestående af 3 hela Hemman, samt Rå och Rör, eller ther under lydande 11 insokne Frälse-Hemman effter Förmedlingen. Thes Agare är nu förtiden Fru Generalskan Rosenstierna, som thet nyligen fädt i Arf effter sin saliga Fru Mor och Grefwinna Sabina Margareta von Aschenberg, salig Öfwersten Liljehöks Ancke: Fru, hvars första Man och Herre war Herr Christian Daniellson Bildt, och effter ende Sonen dödde ogiffit, kom Högbemalte Fru Grefwinna at thet få i Arf effter
sin

sin salig Herre, hwilken utan twiswel sådt thetta Guds, effter sin sal. Herr Jar Daniel Bildt, som hade til åkta Fru Dorothea Bielke, hwilken år 1650 bygt til Sätos-Gård, ett stort grundmuradt Stenshus 3 Wåningar högt här på Wrem, hwars like intet finnes i hela Bahus-Lån: Men hon kostade therpå all sin Medel.

Mer än för 100:de år sedan, war theröfwer råddandes en måkta rik och myndig Dansk Adels-Man, wid Namn Christopher Galde, som och ägde Åby Guds på Sotenås, om hwilken såges at han ägt hwar 3:die Gård här i Landet med Kongen. Från honom år thetta Guds genom Arf tillfallet Herr Daniel Bildt, emedan Herr Galde hadet til Fru Birgitta Bildt, som fins af en Graf-Sten i Dofene Kyrka år 1555, hwar om jag wid thes Beskrifning utförlig Berättelselemnat.

Utom thetta enda Säteriet i hela Pastoratet, äro 2:ne Öfwer-Officerare Postållen Ledum och Bårg, på thet förra bor nu förtiden Herr Capitain Hertel, som har til åkta Fru Baronessan Macklier, salig Landshöfdingen David Mackliers k. Doter: På thet senare bodde salig Lieut. Hermelin, hwars salig Jar war then widberömda Professorn och på sidstonne salig K. Carl then XII:tes Stats-Secretärare och Cancellie-Råd, som wid Pultava måste lifwet tillfättia, hafwandes til Fru salig Öfwerste Veinholtz Doter; Men nu bor, effter hans död, Herr Lieutenant Balck ther på.

Hwad härnäst Annexerna widkommer, så är wid them måkta litet at märka; ty Annexen Botna består allenast af 17 $\frac{1}{2}$ Hemman och Swennesby af 23 dito. Botna, som har sitt Namn af Botn, hwilket betynder ett stycke March, eller sancfer

fer Ang, som ther ock fins ännu igenom, så at Prästerna hafwa tit en finär ock farlig Kyrcke. Wäg för Hängedy, är belägen från Moderkyrckan Quille, wid påß $\frac{3}{4}$ Mil, strax wid salta Hafwet, är af Sten murad, ock igenom salig Kyrckherdens Mag. Eekmans Omsorg effter Kriget, i godt Stånd satt, ock med en ny flocka försedd 1736: På hwilken jämte salig Magisters, Kyrcko-Inspectoren Wolfdauers ock Klocke-Giuraren Bööks Namn, stå these wackra verser som salig Mag. Eekman af Gudelig Andakt, låtit sätta ther på:

När tu får höra ljudet mitt,

Så kom til Botna Kyrcka:

Guds Ord ther röre hiertat titt,

At Siälen må få Stycka:

Wändt af tin Synd ock bättra tig:

Låt Herrans Ord tig tuckta:

Les trogen ock rättfärdelig,

Ein Herra Jesum frukta.

Eljest är wid thenna kyrckan intet märckwärdigt, icke eller wid then andra Annexen Swenneby, som utan twiswel såde sitt Namn, af en som hett Swen, på hwilkens Grund ock By hon lårer warit upbygd, består allenast af 23 hela Hemman (som förr bemält är) ock är belägen 1 Mil från Huswud-Kyrckan, helt när wid salta Hafwet. Hwarfen in uti Kyrckan, eller utom på Kyrcko-Gården, äro några Märckwärdigheter; Förthensuld, som ock begge these Annexer ej ligga mer än $\frac{1}{2}$ Mil från hwar andra, sökte icke allenast Sal. D. ock Biskopen Carlberg i sin tid 1693 tå han war på Visitation, utan ock Sal. Doct. Eric Benzelius 1728, at af begge Annexerna giöra en stor fullkomlig, både til Prästernas Lisa ock Församlingens större

större Nyttä ock Upbyggelse: Men Allmogen stod aldeles ther emot.

Uti intet Pastorat finner jag så långt tillbaka, om Kyrkoherdarnas af- ock tilträdande, som här i Qwille, hwar om sal. Mag. Eekman varit så god ock gifwit mig grundelig ock utförlig Handledning, af the gamla Kyrko-Böcker ock Skrifter han haft om händer: häst ifrån Reformations-tiden, har ingen främmande, utan antingen Son eller Måg kommit til Pastoratet, hwarigenom inga Documenter äro förtegade, förslagde eller förskingrade, som på andra Ställen, hwaräst jag har haft mycket at gödra, innan jag funnat århålla någon uplysning.

Then I. Lutherska Präst i Qwille, har varit Hr. Gude Axelsson Giädde, som säges haftwa kommit, effter then sidste här warande Muncke-Prästen Hr. Gudmund, hwilken så han måste här ifrån ock hade wid Hiälbacka-Strand, uti Qwille Sockn, packat in sina Saker på en Båt at gå öfwer til Norrige, hölt han på Sid-Stranden, för then ther til en stor Myckenhet församlade Allmogen, sitt sidste Afskieds tal, ock ibland annat önskade: At om thet icke woro then rätta Lärän ock Tron, som han för them predikat hade, han så måtte förgås wid nästa Skiär ock Klippa; hwilket ock hände, i ty han i hela Folkets Afsyn af en stark Wåderilning, fullseglade på ett litet Skiär, ej längre än ett Canon-Skätt, från samma Hiälbacka Strand. Hwilket Skiär, som i lungt Wåder ock lågt Watn, står wid pass i Alln öfwer Watnet, men så Stormår, aldeles öfwerhöljes, kallas än i dag Gudmunds Skiär. Men at Herr Gude Axelsson, ej varit Herr Gudmunds närmaste Effterträdare, thet wisar ett gammalt Do-

cument, af år 1592 d. 1 Julii uti Stora Qwille, som ännu fins i Prästegården, hos sal. Herr Mag. Eekman, i hwilket står at läsa these Orden: thet sal. Herr Torger varit i Qwille Soane Präst för hannom nemligen Herr Gude Axellson; Men på hwad tid, antingen strax före eller efter Lutheri Reformation, wet ingen säga wist, utan twiswel har han varit then förste. Men effter han strax dödt, utan twiswel i thet samma then Lutheriska Religion infördes, har man räknat ifrån then tid Herr Gude blef, hållt han varit Pastor i Qwille, från 1534 til 1573, som ses af Bref ock sättra relationer, ock altså varit en utgammal Man.

Thenne Herr *Gude Gieda*, har varit af gammal Adelig Släkt, från Drontheim i Norrige, studerat i Wittenberg, ock varit Lutheri Discipel. Fänckte sedan wid sin hemkomst, genom Swärdet återwinna sitt Adelskap, thet Fadren *Axel Gieda*, genom ett ofri ock wadeligit Gifte, med en Klöpmans dotter bortmiste ock tiente sig up til Lieutenant: Men när Kong *Christian* den 3:die anlade Reformationens Wärelket, upsöktes all studerande ungdom, som hade god grund i Lutheriska Låran, at befördras til Prästa-Åmbetet, så blef ock thenne Herr *Gude Axellson* förordnad til Pastor uti Qwille, samt sedan Religions Probst, som the i forna dagar så kallades här i Wiken. Han har varit en mycket alfwarsam ock nitälskande Man om Religionen, samt hållit slitig Bref-Wärling med sal. Doct. *Luther*; hwilket ock slutes theraf, at effter han sökte aldeles utrota then Påwiska Låran, har han til sin Säkerhet måst i förstonne altid rida med Wäja ock Pistoler, at förswara sig mot the ännu Påwisst sinnade. Hans Wäja ock stora Slag-Swärd,

Z

som

som han förde wid Sadelen, såges wara Kommit med theß Sone: Son Herr Per Jenson til Naswerstad, ock thet i en Wärdeld förkommit. Denne Herr Gude Axelsson, som war en uteswad Man ock på Alderdommen blind, är Stam-Fader til thenna här i Bahus-Län nu warande Giedde Familia. Hans Son then 2:dra Lutherska Prästen, wid Namn Herr Jens Gudesson Giedde, fick Pastoratet efter honom 1573 d. 3 Maj på Församlingens kallelses-Bref, then tid han studerade på Univeritetet i Köpenhamn, ock hade thet några år warit med stor Flit ock Beröm, at komma sin gamla Fader til hielp, han har ock warit en alfwarsam ock berömmelig Man, som lemnat ett godt Lof-Ord efter sig i Församlingen. Uti hans Tid har en Skotsk Kong (utan twiswel *Jacobus* then 6:te) rest härigenom, ock kommit til Dwille Prästegård, hwaråst så han fick weta, at thet war en så högt bedagad blind Präst-Man, begärte han änteligen, at få se ock tala med honom. Sonen Herr Jens, hade mycket at göra, innan han fick öfwertala then gamla blinde Fadren, at komma in til Kongen, hwilken så han såg honom, förundrade han sig högeligen, öfwer hans stora Alderdom; Men Gubben blef sticken öfwer hans tal, ock för thet han wardt hällen för ett widunder, sågandes: Nu har jag lefwat alt för länge.

Denne Herr Jens Gudesson, gifte sig med en wacker Bonde-Piga, Ingeborg Asmunds dotter från stora Fore i Dwille Soekn, ock hade åtskilliga wackra Barn med henne, nemligen Herr Per Jenson, som blef Kyrckoberde i Naswerstad; Hr. Hans Jenson, Probst ock Kyrckoberde i Uddevalla; Herr Johan Jenson, Probst ock Kyrckoberde efter sin sal. Far i Dwille; Axel Giedde, Borgmä

Måstare i Marstrand, och Gude, som blef en Smed.
Sen Herr Jens nu varit Präst och på sidstomne
Religions-Probst i Wiken i 5 år, dödde han 1624.

Hans Son Herr Johan Jenssen Giedde, then
3:die i Ordningen, hade samma Lycka, och kom
i sin Fars Ställe på sitt 24 år, dock sen han wist
Prof på wackra Studier i Helsingör och Kiöpen-
hamn, som hans heberliga Testimonier wid han-
den gifwa. Så han war hemrest 1623 i täncka at få
besöka Academierna i Tyskland, blef han medelst
thess salig Faders Alderdoms Swaghet, enhälleli-
gen både af Herren på Wren Herr Christopher Gal-
de, som och af hela Församlingen kallad til Präst
effter sin salig Far, som och dödde Året ther effter
1624. År 1647 blef han förordnad til Religions-
Probst i Wiken, och thet för thes härliga Unbes-
Gäfwor och heberliga upförande. Han gifte sig
1628, med en rik Mans Dotter Maria Michels-
dotter på Huseby wid Drammen i Norrige, hwar-
åst hennes Far war Kongens Ki-Fogde. Han af-
de med henne 10 Barn, af hwilka 5 Söner och 2
Döttrar, sen öfwerlefde Fadren, en Son allenast
studerade en tid i Kiöpenhamn, theråst han lät kalla
sig i Stället för Giedda, Petrus Johannides Lu-
cius, blef Capellan 1668 och dödde ogift, sen Fa-
dren 6 år förut med döden afgadt.

4:de war Herr Oluff Erichsson, född 1625 d. 14
Nov., på Hermans Deni Morlanda Sockn på Östf,
hwaråst hans Far war en ärlig och wälmående Bonde
och Seglings-Man, wid Mann Erick Anderson,
som hade til åtta en Borg-Mästare-doter, från
Uddevalla Margreta Gregers doter höls uti
Scholan först i Uddevalla och sen i Malmö i 10
år;

är ; ther ifrån han reste 1648, til Kiöpenhamns A-
 cademie: ock så han ther wäl anlagt sina studier
 i 4 år ock wid sin hemkomst præceptorerat först hos
 Kyrckoherden Herr Peder Jacobsson, i Måsinge 2
 År; Sen hos sal. Probstens Hr. Johan Jenson i Qwil-
 le i 8 År, blef han af honom kallad 1662 i April
 til Capellan i Qwille och ordinerad i Carlstad, af
 så warande Superintendent M. *Svenone Benedicti*.
 Gamma År efter sal. Probstens död, år han d. 2
 Julii af hela Församlingen enhälleligen kallad til
 Kyrckoherde i Qwille, särdeles som han hade för-
 lofwat sig med sal. Probstens Dotter Ingeborg
 Johanadotter Giedda, wid hwilken han sen år
 ret efter 1663 d. 4. Octob., lät sig wiga ock ther
 efter blef wälssignad med 2:ne Söner ock 1 Dotter:
 Sonen Johannes blef Pastor efter honom, ock
 then andre Sonen *Erich Olsson*, lefde för $\frac{1}{2}$ år sedan
 ock war Klokkare i Qwille: then enda Dottern *Elfa*
 Olsdotter, blef gifft med Kyrckoherden Hr. Nils
 Ström på Sotenås. Denne Herr Oluf har wa-
 rit en gudfruktig ock förnöjelig Umgänges-Man,
 förordnades 1685 af Ven. Consistorio i Carlstad
 til Vice-Probst, efter sal. Probstens *Lars Bagge i*
Tanum, men afbad sig then hedren, för sin Älders-
 dom ock swära Wäg at Carlstad, hwarunder thet
 ta Probsteriet så lydde. Han förestod wäl Pastora-
 tet in til 1700, fast Sonen redan några år tilfö-
 re, hade therpå erhållit Kongl. Fullmakt; Men af-
 stod thet aldeles bemålte år, ock dödde så thet följ-
 jande år 1701 d. 7 Febr. så han war öfwer 75 år
 gammal.

5:te Herr Johan Oluffson *Quildahl* hans Son,
 född 1665 i Augusti af förenämde hederlige För-
 äldrar i Qwille Prästegård, kom efter privat In-
 for-

formation hemma, til Helsingörs Schola 1682
 ock til Academien i Kiöpenhamn 1685, hwar i-
 från han reste samma år til Lund i Skåne, ock så
 han på alla Ställen hade förvärfwat sig wackra
 Testimonier, om sina studiers flitiga idkande, blef
 han 1688 kallad hem af sin sal. Far ock hela Föde-
 samlingen til at wara Capellan, til hwilken ånda,
 han blef samma år Prästwigd, af Superint. Mag.
Erland Broman i Carlstad: ock som han then tiensten
 med heder förestod, blef han benådad med Kongl.
 Fullmakt, til sin Fars Glädje, 8 År före thes af-
 lidande, nemligen 1693 d. 6. Oct., hwar på han
 2 År ther efter 1695 gifte sig med Berg. Må-
 starens Doter *Johanna Hermans - Doter Koltzhoff i*
Carlstad, hwilken sedermera 1720 gifte sig med så
 warande Regimens Pastoren Herr Johan Krok,
 som några år therefter blef Kyrkoherde ock på
 Slutet Probst i Frodarii Wärio Stift, han döds-
 de år 1737; Men hon til Qwille flödt, lefwer än-
 nu, beklageligen blind för några år sedan. Ehe 3
 Barn 1 Son ock 2 Dötrar, som hon aflade med
 sal. Herr Johan Quildahl, lefwa ock äro wäl för-
 sörgde. Sonen Oluf är nu bleswen Kloekare i
 Qwille ock gifft up i Wärmeland: Ehen äldre
 Doteren Agneta Quildahl, blef först gifft, med
 sal. Herr Nils Oberberg på Sotenäs, ock så hon
 måste therifrån, när Probsten Kilander, såsom
 gifft, kom til Pastoratet, efter thes sal. Mans
 död, ock sutit Ancka, in emot 8 år, samt förbe-
 målte Herr Kilander wardt Ancke. Man 1734,
 blef hon wigd wid honom ock än lefwer: Ehen
 yngre *Margreta*, fick Herr Magister *Peter Ekman* til
 äkta, hwilken såsom then 6:te i Ordningen kom til
 Pastoratet, efter sal. Herr Johans död 1719 d.

19 Febr., nemligen Året ther efter 1720 i Maj, sen han hade sådt saglig kallelse och Kongl. Fullmakt d. 25. Nov. 1719, han är född på Östads Herregård i Alle-Härads wid Gjötheborg 1685 d. 8 Martii, thes salig Fader war Arendatoren ther sammastådes, en mycket hederlig och förmögen Man, *Anders Eekman*, som blef sedan Mantals-Commisarius, och war Bror med salig Berg-Mästaren *Håkan Eekman* i Gjötheborg, har studerat både wid Gjötheborgs Gymnasium (sen hans salig Far hade hållit private Præceptorer hemma åt honom allt till 1704 och sedan wid Kongl. Academien i Upsala i 9 År, hwarifrån han intet reste förr än han hade Magistrerat med Heder och Beröm: hwilket hans wackra Disputationer utwisa, then ena de primis Gothorum e Scandia expeditionibus af år 1709 i Dec., then andra pro gradu, de Synagogis 1712 och i Dec. Wid sin hemkomst præceptorerade han i några År i Halland, för Herr Probstens *Nökmans* wackra Struf-Söner Dalinerna, af hwilka then äldste är Kongl. Bibliothecarius i Stockholm; såmväl war han i Gjötheborg hos Herr *Commissarien Cederlycht*, hwarifrån han så kom till *Öwille*, som förbemänt är, theråst han sig altid upfört, som en waksam, god och nitålskande Prästman både i Särq och Lefworne, i anseende hwar til han och blef wald 1737 på Präste-Mötet, at wara Riksdags-Man för hela Bahus-Län.

Thenne trogne och nitålskande Herrans *Sienare*, är til stor hiertans Sorg och affaknad död blefwen d. 23 Oct. 1744 på sitt 61 År. Kunde nu thet bedröfwade Sorgehuset bli conserweradt Modren eller äldsta Doteren af särdeles Kongl. Nåd, wore thet högstönstfeliget och en särdeles Lycka, *Hielp* och *Tröst*.

2 Tanums Gial och Hårad.

Hwar af thetta Hårad och Kyrcka har sitt Namn fins ingen underrättelse: Alla Böcker och sådana Monumenter äro i Feigder förkomne: The gamle Bref och Dommar ge så mycken uplysning, at effter och the äldste gubbar mot 100:de år, än tala och kalla Tanum Tanhiem, synes thet mig wara ett vocabulum compositum, bestående af 2 ord Tann $\cdot$ Fall och Hiem $\cdot$ hem, så at Tanum betyder them, som fordom varit hemma i Tann- eller Fall-stogen, hwar af i gamle Tijder, som ses af Måsar, utur hvilka än i dag grafwas många Rötter måst af Furo eller Fall, varit en stor Myckenhet, som, igenom thet stora Sillesfånget i gamle Tijder från Holl-och England, blewit nedhuggen, at nu äro bara Bärgen. Bervis här på gifwer of thetta Hårads Sigill, hwar i står en Båt med Sillegarn fullt med Fiff. Se pag. 315.

I thetta hela Hårad och Gial äro allenast 2 Kyrckor, nemligen Moderkyrckan Tanum och then ena Annexan Lur, belägen $1\frac{3}{4}$ Mijl Landsvägen och $1\frac{1}{2}$ Mijl gent öfwer Fjällen från hwar andra.

Moderkyrckan Tanum är then största, om icke wackraste och kostbaraste i hela Bahus-Län. Hon är af Sten hög och lång, at thet 2000:de Menniskior kunna så Rum, är försedd med ett kostbart Blytak, stort Chor som en liten kyrcka, hwar ifrån man går i en wacker Sacristie hwälfd af Sten, med Tegeltak uppå, hwilken och är försedd med en af Järn-Stenor helt rätt beslagen dörr, samt dubbel Lås, allenast med ett långt smalt Fenster, sen tiufwar 2:ne Resor, nu innom 8 år, genom dörren med borande och sågande, sen the på en Söndag

lätit sig stänga inne i stora Kyrkan, så ock genom the 2:ne stora Fönstren, oaktadt the med dubla Järngallror woro försedde, sig inbrutit, hållt ther inne äro Casse-Ristan ock Kyrke-Ristan med Kyrkans Skrud ock Medel, under 3:ne Lås förwarade, så wäl then ena, som then andra. In under thenna Sacrastien, som weter at Landswägen i Norr, är murad en Präste-Graf i sal. Probstens Baggers Tid wid thes Död ock Begrafning. Ches utan är ett stort högt Sten-Torn (hwars Spir, som stådt öfwer 80 år, skal nu göras å nyo wacker ock ansenslig) i hwilket hänger i stor Klocka på 5 Skeppund ock en liten nyfligen giord på 2 ½ Skeppund. På then stora gamla Klocka står thenna Skrifte ock åretal.

Kommer til Herrans hus I unge och gamle,
glæder oc fryder eder, waar I eder försammel.
Gud wille vi äre oc lofue med min Klang ock eders
sang. Hålesuja. I. L. S. W.

Campana sum Tanum: Parochiae: Me fecit Jantus Laurentii Junekopensis A:o 1674.

På then lilla Klocka står Salvator Mundi ock Jehonah med en Sol omkring. Sen står thetta Distichon.

Laudo Deum verum, plebem uoco, Sabbata pango:

Vox mea, vox uitae, uoco uos, ad Sacra uenite.

Facta 1739, sumtibus Ecclesiae Tanum. Pastore loci & Praeposito Wikensium Magistro Johanne OEdman & Eccles. Insp. Johanne Wolffdauere ab Aruido Bök.

Så är här ock en wacker Kyrke-Gårds-Mur med rödfärgadt Brådes taf, sköna stora murade Portar med Tegel taf 3 til Talet ock med Järngallror, at icke någon Boffap, ta Portarne stå öf-

ne, må komma in på Kyrkogården, som är liksom en Trågård om Sommaren med vackert högt Gräs och åtskilliga Trä utskrad, som dock i denna sista starka vintern af Kiölb dödde bort på 3 när.

1723 så hela Kyrkan utan och innan til, efter Ofreden i 20 år, stod under reparation, blef hela Kyrkans Inrede och förbättrad: 3 Stället för Mellan-Muren, blefwo 2:ne höga Pelare, som i en Stads-Kyrka, uppsatte, then kostbara Altare-Tafelan af år 1686 blef renoverad så wäl som Predike-Stolen och Läktarn jämwäl nya Stolar och Golf antagde, hwilket then i kyrkan hängande Tassa utwijsar så lydande: Biennio post

DeVs paCeM eX aLto attVLIt:

8 FRIDeR ICVs In SVEClA IMperaVIt:

nec non

PaX CVM Dan & RVIIIs FaCta.

Columnae hae lapideae vna cum toto templo

ex turri intus & extra erectæ sunt, Pastore

Mag. Joh. OEdman, à Schiönfelt.

Under samma Tid fans i Mullen smått Bly och stora Brander af Eefe-Planckor under gålfvet, the ther witna, at Kyrkan varit afbränd, särdeles så wid Kyrkan städt ett stort Fält-Slag, emedan Almogen än i dag kallar then wid Kyrkan stytande Väcken Blodbäck; Iheslikes fans i Mullen gammalt Mynt, såsom Danska 2 och 4 schillingar, them man kallar bracteatos, som synas varit myntade i Norrige under Amundo och Sverchero i Sverige, så slikt Mynt war tilfännandes, thet hans Högwördighet Herr Doct. Niekenck på ett Präste-Möte mig berättade, hwilken, efter åstundan, wid mitt tilbod, fick och thesa bracteater af mig til sitt förträffeliga Mynte-Cabinet, såsom en liten tillsat, hwil

hvilken Præsent han högt estimerade för rariteten och antiquiteten skuld.

Inne i Kyrckan äro allenast 2:ne Lijfstenar, then ene up i Choret, under hvilken sal. Probsten Mag. Christen Studt hwilar sina Ben ifrån år 1673: under then andra ned i Stor-Kyrckan sal. Pål Nilson på Kleswe, som war tå Kongens af Danmark Rissfogde eller Crono-Befalnings-Man, ganska mäktig och rijk, sårdeles på Guds och Gårdar öfwer hela Jurisdiction, hvilken och lät bygga Sten-Tornet, fast ej af egna, utan Kyrckans Medel, hwar på han tå dödde 1666 i sitt 80:de År.

Ejest finnas åtskilliga Märckwärdigheter här och ther i Pastoratet. 1. Har jag nyligen fådt om händer en Sten-Knijf af bästa fjnaste Flint, 8 Tummar lång med Skafftet och 2 Tummar närmaste wid Skafftet i Bredden, men sen smalnar af allt til Udden och är tweäggad, hvilken är för 8 år sen funnen i en Atte-hög eller Offer-Ställe wid Håkeby-torp i Tanums Sockn. Om then varit en Omstärkes-Knijf, som Zipora Exod. 4. 25 och Josuae Sten-knijfwar lämna jag. Men jag tror, at Hedningarna, som woro Guds Folcks Apor ha brukat wid sina Slactt-Offer, efter Abrahamsexempel med sin Son Gen. 22. 8. 9. sådana knijfwar. 2. höga stora uprätta Stenar både wid Utängen, Knem, och Greby samt Grebystad: Någre af them stå just i en Triangel, lika distance emellan them, på en af them wid Utängen finnes allenast i then ena Kadentheka Bokstäfwer E. L. I. på then andra står först H, men the andra äro förångne af Måse, hvilka utan twiswel beteckna the ras Atte-Griffter i gamla dagar eller och Fältslag. Ibland finner jag 12 Stenar i en Kees, hvilka efter

ter mitt ombömmen ha sitt affeende på thetas Dom-
 ställen, hälst the gamle Hedningar dömdo sub
 dio % under baran himmel, ock är märetwärdigt,
 at then ena Stenen af the 12 är in emot | i aln hö-
 gre, thet Dommare. Sätet warit, särdeles som fram
 före then Stenen allena är en rundelsten satt, liksom
 på en gata, tijt parterne utan twiswel framträd
 för Dommaren.

Men hwaräst stora runda Högar ock många små
 såsom wid Tanums Prästegård ock lilla Ulfswessed
 Capellans. Bostället, samt upreste Stenar stora ock
 små oordenteligen satte, thet betecknas hafwa stådt
 ett Slag, såsom wid Graby ock Grabystad, hwar-
 äst finnes så stora Stenar, at the äro 4 ja
 5 alnar öfwer Jorden, alt som the warit förnäme
 til, som thet bleswit slagne ock begrafne, hwar af
 bägge thesa orter sådt sina Namn, som är ändradt
 något litet, ty i Stället för Greby, som thet nu
 heter, har thet fordom warit kalladt Grafby ock
 Grebystad Grafwestad, efter the gamlas trolig-
 ga utsago, utan ock, tå Schottarne föllo in här
 på Landet, stod ett så häftigt ock blodigt Fältslag
 wid Tanums Kyrcka (som förr bemält är) at the-
 ras Kong blef slagen uti Präste-Myran wid Andan
 på Tanums Prästegårds-Ugor $\frac{1}{2}$ wäg från Grib-
 bestad, hwaräst än i dag synes thet Graf-Ställe,
 som nu kallas Stenkista, ock är uprest af mätra sto-
 ra, breda dock jämna Hällebärgs-Stenar, samt
 wäl tillsammansatt, wändandes hörnen mot the 4
 Wäder-Strefen samt hafwandes emellan Sido-
 Stenarna en mellan-Sten i N. O. men i S. W.
 ett öpet Gap eller Ingång. Afwen på både Sido-
 Stenarna ligger enganska stor måst fyrhörnig Sten
 såsom til Tak $\frac{1}{2}$ aln tiöck. at S. O. Sjidan, men $\frac{1}{2}$
 aln

aln wid N. W. Sijdan, är 4 alnar lång: Sijdo-
Stenarne äro jämntiocka til $\frac{1}{2}$ aln, dock något tioc-
fare ned wid Grunden. The stå 1 aln ästwan före
Zorden; Men innan til, hwaräst Fylnaden af Hö-
gen synes vara utgräfwen, af elaka Mennistior,
som tänckt ther finna någon Skatt, är ifrån Bot-
nen up til Takstenen måst 2 alnar: wid den emellan
Sijdo-Stenarna i N. O. är 2 $\frac{3}{4}$ aln, men wid sö-
dra Gaket 3 $\frac{1}{2}$ aln.

Strax wid thetta stora Graf-Stället, ther i så-
ges förwiso, at en Kong af Skottarna wid
Namn *Walbret*, skal ligga begrafwen, stå i Söder
3:ne stycken andra upreste Stenar then ene större
än then andra, som utan twiswel bemärka Kongens
Wapn-dragare, som ock ther blefwit på Plazen,
the öfriga tänckte wäl at komma undan på sina Far-
tyg wid Grebystad ock Kuseröd, men när the kom-
mo tiit, funno the för sig så starkt Motstånd af the
Noriska at icke en kom undan, icke eller Skottarnas
förnämsta ock tappreste General wid Namn *Busen*,
som ned wid Kuseröd watn blef slagen ock ligger ther
likfom lefwandes begrafwen, i ty både hans Hufwud
Armar, Bröst, Lår ock Ben äro med små Grå-
Sten affskildrade ock theß utan 4 höga Stenar up-
reste, en wid hwar hufwudet, en wid hwar utsträkt Arm
ock Hand ock en wid Fötterna, hafwandes Gården
Kuseröd sådt af honom sitt Namn: ock så en yngling
för 50 år, som jag kânt ock talt wid, men nu är
död, blef af sina elaka Cammerater uphittad at ö-
rena thetta Graf-stället, hände thet sig, at han in-
tet kunde komma af Pläcken förn han hade gjordt
Grafwen ren igen. Om sådana Stenar, likfom
fordom the Egyptiske Pyramider, skrifwer *Arcke*,
Bisshopen Olaus Magni mycket wackert (C) . . . . . Ut-
(C) *Hist. Gent. Septent. p. 22 hoc modo; Obelisci verò, seu*

Utom en Slag-Klocka bak om Altaret, samt en på grönt Sammet Guld brodderad Pung med ett långt tiockt Ostindiskt Rör helt svart spräcklot, som jag ock min f. hustru Anna Maria Torgelia förårt, fins en wacker Kyrcke-Strud bestående af 2:ne Måse-Hakar ock Skiortor, then mycket gamle, dock med kostbart arbete på rödt Sammet är giord, som synes, i Catholiska Tijder: Then andre helt ny för-färdigad 1735 af grönt Guld-moir ock kantad med åtta breda Guld-galoner samt förswijs med the samma på Ryggen.

Sen af ett hwitgrådt Sijden-moir Altare-klåde med åtta Silfwer-Frankar samt stora Silfwers Bokstäfwer ock Crona I. H. S. thet är Jesus Her-rans Son, nedan före står afledne Öfwerste Nils Posses Wapn af tiockt Silfwer, hållt han thet förårt.

Utom

sublimia Saxa, viribus Gigantum ac pugilum erecta nulli frequentius, quam apud Ostro- & Vestro-Gothos, ac Superiores Sueones, in biviis seu triviis conspiciuntur, atque etiam in vastis Solitudinibus, quæ dudum peste, fame & bellis, habitatoribus evacuata. Habent hæc Saxa in plerisque locis erecta longitudinem X vel XV, XX aut XXX & amplius, ac latitudinem quatuor vel sex pedum mirabili situ, sed mirabili ordine, ac mirabilissimo Characterè, ob plurimas rationes collocata: literato rectoque & longo ordine, videlicet pugilum certamina: quadrato turmas bellantium: & sphærico familiarum designantia sepulcras: ac cuneato, equestrum ac pedestrium acies ibidem, vel propè fortunatius triumphasse, Et. p. 24 dicit, quod bonorum Principum Obelisci & Saxa, multis seculis ante plantatam fidem Catholicam in Septentrionalibus Regnis Signo crucis insignita, adhuc videantur, similem habentia inscriptionem: Postquam demonum fallacia Seductus erraveram ad Christianorum Deum conuersus morior & hic sepultus iudicium ejus expecto, Germundus.

Utom thetta fins ock en förgylt Kalck på 50 Lod år 1705 giord til Guarnizons-Kyrckan i Gidteborg så Fersen war Öfwerste, hwilket the ther på stående Bokstäfwer R. I. V. F. Reinholt Johan von Fersen betefna: Men på Patenet, hwilket wäger 9 Lod, stå thesa orden: Ecce agnus Dei, qui tollit peccata Mundi. Item 1 Oblat: Af förgylt på 13 Lod, 3 quintin med en förgylt Silfwer-Sked giord 1698 i Öfwerste Gustav Macklers Tijd. All thetta, utom en Altare-kanna förgylt på 1 Stop, som medelst theshon war förlisten ock otienlig, blef försald, samt en swart Sammek men nu aldeles utsteten Pung at ther med upåra Collecter, blef på min underdåniga Ansöfning af hans Kongl. Maj:it 1722 skänckt til Tanums Kyrcka, sen jag icke utan största Lifsfara thenna Skruden under Wismariska swåra Belågringen 1715 & 16 bewarat, utom ock ofkadt til Sverige fördt. Hwilken Skrud blef med Församlingens glädie lifsom på en Tackfå-gelse-dag lagd til Tanums Kyrcka ock then gamla hår använd til Annexan, som war försedd med gåncka ringa Skrud.

Thenna enda Annexan heter Lur, utan twiswel af Lur, som Balhionen hår i Stogs-bygden år i dag bruka at blåsa i ock ther med skrämme bort wargen ock andra skadeliga diur, som hår håfftigt graf-tera ock göra årligen stor Skada, hwarigenom mången behållen Man blir offta så slagen, at han får öfwergifwa både Gård ock Grund.

Lurs Kyrcka war urgammal ock med the äldste i Hänet, innan hon, såsom aldeles förfallen, blef upbyggd så godt som aldeles af nyo på bästa ock nyaste Sättet 1726, med nytt Torn, nya Stolar ock Gålf samt Läktare. Theß Predike-Stol är rätt ock flätt

flått, jemwål Altare-Taslan, som är giord 1663,
 men skäncker från Tanums Kyrcka 1686, så hon
 fick en ny kostbar Altare-Tasla i Stället. På Lurs
 Klocka, som har ett rätt skönt Liud liksom Skee
 Klocka, står thenna Skrift: FRVCHT DES
 HERREN IST DER WEISHEIT ANFANG
 VND ENDE. 1576. von G. V. L.

Ungående Lurs Kyrcke-Skrud, så fins ther en
 stor förgylt Kalck, wägende 67 Lod med Patenet,
 som kom från Tanums Kyrcka, i Stället för then
 förårte. Theß utan är en liten gammal på 46 Lod
 med Patenet, som nu brukas til Socknebods-Kalck,
 dock är en theß utan rätt hederlig och wacker för-
 gylt Socknebods-Kalck, giord i sal. Borgwalls
 Tijd med hans Namn och Kyrcko-Lusp. Thelins
 1712, som wäger med Patenet 11 Lod, af Tanums
 Kyrcke-Medel giord, hwar af så wål Communi-
 ster som Adjunctus och Pastor sig beriena.

Nåse-Haken, som är af swart Sammet med
 Silfwer gage eller galoner på Ryggen och rundt
 om lanternerna, börjar at gå sönder allt mer och mer.
 Så är och Altare-klädet från Tanum kommit i Stäl-
 let för thet förårta af ringa wärde.

The märckwärdigaste Saker ithenna Socknen ä-
 ro thesa: På en Gård Abellsäter blefwo Ribun-
 garna år 1221, så the grasserade här i Wikorna,
 af Skiul Farel Oster slagne til 90 Mån, i ty han
 satte efter them wid Wetlanda Bro och fick satt
 them på Abellsäter, ther Högen ut med Åkergårdet
 än synes, hwaråst the blefwit begrafne. (d)

Så fins och en Gård i Lur Kanebo, ther en
 af the små Nåse-Kongar har haft sitt Slott och
 Säte, belägit mitt i bästa Skogs-Bygden, dock
 up

(d) Rami Morriges Beskrifwelse p. 51 & Sturl. p. 629.

up i Sjället wid en stor Siö, Bol-Siöden, emedan
 alla the Bol och Bräder, som sägas wid Legen och
 andra Sagar i Bullarn, föras om winter-Tijden
 ther öfver ned til Salt-Siöden wid Abelsäter. Thes-
 ta kan bewissas af ett Skifte-Bref på Pergament,
 helt urgammalt och fins på Torbal, ther jag thet
 fädt och läst men med största Swärhet sö: thes Ur-
 ålder. Thes Innehåld är, at Lagman Skactaffel
 och 6 Männe-Män på Skiårbo i Tanums Sockn
 uti Kong Eriks 28 Regerings-år, giordt Skifte-
 Bref på en Mans och thes Hustrus aftal och Bekän-
 nelse, thet the på egne och 2:ne Syskons wagnar
 hade upburit af theras Swäger alt thet Arf, som
 them efter theras Fader war tilfallet och thet i 10
 marker smidt Silfwer och 40 marker Contant, hwar-
 före the nu sade hwarannan qwitte och ledige. (*)

Så

(*) Olom Mannom theim som thetta breff sea eder
 heira, sända Henrik Skalt, Olaf Andrefson, Sig-
 gurder Olafsson, Sweinunger Olafsson, Biorne
 Gunnarson, Thidstolfuer Ammunsen och Jon Gau-
 tafun qwedn Guds och sina, Kunnikt gerande at a
 Odensdaghen i annare wiko ffasto och a VIII are och
 XX rikis wars wyrdaler Herra Herra Erik meth
 Guds Naad Norex Konongher warom mer a Skyre
 bodum i Tuncims sofn sagom och heirdum a at thau
 heldo handum saman aff einin halffuo Jon Anunds-
 son och Margret Helgha dotter eighin hustru hans
 a sina wagna, och a Erik Helgha sunar wagna bro-
 dor ffyrnemde Margrete, och i ffullu hans Umbode
 en aff Annare thorbjorn Helga sun och Sigrid Jons
 dotter eighin hustru hans meth thi skilorde, at ffyr-
 nemd Jon och Margret keindis at thau haffdo upbo-
 ret aff ffyrnemdom Thorbjorne och Sigride swa mys-
 Ein Arf, som theim sysskynom ffyrnemdom Erik och
 Margrete bar at haffwa eiptir ffadur sun och sysskini
 sun hade Jarver och lausa goods, och thau ffyrnemd

Så ligger ock wid Gården Amundröd i Lurs
 Sockn en stor ock wijd Kula i ett Bårg, hwaråst
 7 Rödsware sig i gamla dagar ganska länge uppehål-
 lit ock ifrån Munksteröds Dalen til sig tagit en
 Wall-Piga, then the stuckit ut ögonen på, men än-
 teligen igenom en från Gifleröd bortstulen Öre rögs-
 de ock uppspanade, samt ther på bleswo en Jule-Helg
 af Lurs Almoge omringade ock ihjälslagne samt be-
 grafne i ett Moras, strax ther wid, som kallas
 Manna-Myran, ock Rödsware-kulan, Frilles-Hil-
 lern, theråst jag ock war 1738 med 3:ne andra Präst-
 Män, nemligen min Commminister Herr Johan
 Fagerström, Adjuncten från Qwille Herr Grun-
 dell ock min Hjelpe-Präst Herr Olaus Montin,
 men kom titt öfwer Fiäll, tiöck Skog ock Moras
 icke ut an stort Besvär, ock då jag alt besiktigat, sån jag
 henne wara 15 swänsta alnar långa ock 8 $\frac{1}{2}$ aln bred, för-
 utan ett rundaktigt Rum på Västra Sidan til 4
 alnars Längd ock ther emot på Östra Sidan in-
 nerste i kulan en öpning til en Eld-Stad eller Spijs,
 som går up igenom Bårgen i en Klofwa, ther hö-
 ga Trån stå til Rökens Betäckning: Hwalswet mitt
 uti år 6 alnar högt ock wid Sijdorna merendels 5
 alnar:

Thorbiorn och Sigrid haffdo innibafft och waro tha
 metner Piffens peiningar Livit fyrnemds ffioratigi
 märker fforgildar och war her i metet sextan märker
 gildar i smidat sylfwer, och Thioflokffwae Ama-
 mundson ffyrnemder ein meth theim nesta ffadug
 frændonum stod til med sino insigli som her er ffiriv
 særet at thau haffdo tha sün lwt och arff allan fullan
 aff theim och aff thi gave tha ffyrnemd Jon och Mara-
 gret ffyrnemd Thorbiorn och Sigride och theira Arff-
 wa Ewitta och liduga ffiriv ffyrfadnan arff och til sa-
 ninda seittam mer wor insigli ffiriv thetsa bress er
 gjort 8 deigi och are som ffyr seighir.

alnar: Öfwer Ingången, ther en afdelning synes
 vara såsom til ett Förmål 6 alnar wiid och 4 alnar
 hög, är en lång öpning genom Värget til något
 Plus i Kulan, när then varit tillsluten. Efter mitt
 omdömme har jag ej kunnat annat se, än thenna Kulan
 har varit i urminnes Tjid antingen en Järn- eller
 Siltfwer-Grufwa likare, medelst thet Siltfwer-
 Glitter, som än ther lysar i Värget, hwaras sen
 thesa Röstware sig berient.

The Kyrckoherdar och Probstar, man kan min-
 nas, som ha varit i Tanum efter Lutheri Refor-
 mation, äro följande:

Then 1:ste Herr *Rasmus Jensen*, som varit för-
 ut 20 år Pastor i Naswerstad från 1574 til 1594,
 thet jag fick se under min visitation i en gammal
 Kyrcke-Råkenfaps-Bok hos Herr Kyrckoherden
 Giædda, så han blef Pastor i Tanum och tillika
 Probst ja Religions-Probst öfwer hela Bahus-Län
 alt tills år 1608. Hwar efter

Then 2:dra wid Namn Herr *Hans Kom*, hwilken
 varit vice-Probst 1624. Efter honom kom

Then 3:de Herr *Hanses Son Herr Torbjörn*,
 som blef Pastor 1630, dödde 1638.

Then 4:de war Probsten *Mag. Christen Stude* 1639,
 dödde 1673, thet hans Listten i Choret utwijsar.

Then 5:te Probsten *Mag. Lars Bagger* 1675. död-
 de 1685.

Then 6:te Probsten *Mag. Jesper Pinck* 1686,
 hwaras 1:ste Disp. Philol. war de Concurfu causæ
 1:mæ cum 2:dis Præside *Lundersten* 1687, så han
 war Pastor i Brumby i Skåne 1684. Sen han ha-
 de varit några år Pastor i Skåne, studerat i Eng-
 land och Disputerat de Prouidentia diuina under
 Biskop *Papke* i Lund, dödde han 1709.

Then

Den 7:de Kyrkoherden Herr *Andreas Borgwall*, som til Pastoratet 1710: war född i Göteborg 1683, studerade i Lund och Upsala. 1707 d. 1 Junii disputerade exercitii gratia öfwer Propheten Malachiam med theenna Titel: *Commentarius Rabbi Aben Esra in Prophetam Malachiam*, dödde 1719 i Apr.

Den 8:de är jag *Mag. Johan OEdman*, som blef benådad med Kongl. Fulmakt samma år 1719 d. 12 Junii och tillträdde strax Pastoratet d. 2 Julii, efter ingen Anka eller Barn woro: har bewistat Academierna i Upsala, Lund och Rostoch, disputerat 1709 i Martii först de Scepticismo, sen i Maji pro Gradu Magisterii in Rabbinicis super Cap 2. *Esaia*, blef strax therepå i samma Månad kallad til Adjunct hos sal. Dom. Probsten *Mag. Eric Löfgren* i Göteborg: 1710 blef förordnad til Regiment. Pastor wid Kongl. Maj:ts Lijf-Regimentet i Wismar wid hemkomsten til Sverige, efter utstånden små Bombardering 1711 & 1712 samt Beslagring i 4 år therepå och fölgde Stadens öfvergång, som til Tanums Pastorat som förbemålt år 1719, och då jag in synodo anniuersaria präsiderat för min egen Disputation de Ecclesia Dei Christiana, ut Lutherana adeoque Anti-fanatica 1735 och orerat de Turbis à Turbatoribus in Ecclesia motis, blef jag förordnad til ord. Probst öfwer Wisforna efter min Stiuffar i Bro Herr Anders Bornander, som medelst ålderdoms Swaghet måste affsaga sig Ambetet och thet lämna til mig, som är lesfwer på mitt 63 år, så länge Gud behagar, gifwe Gud til hans äro, min och hela Församlingens Upbygelse, Omvändelse, Fröst och Salighet!

Ibland the nyaste Märckwärdigheter äro these:

År 1711 tå the Danffe eller Norffe föllo in här i Vä-
hus-Lån, under General Löwendahls anförande,
blef icke allenast Tanums Prästegård, medelst sal-
Borgwalls bortflyktande til vår Armeé, som Ge-
neral Burenschiöld anförde, utplundrad ock för-
förder, utan ock Kyrckorna härstädes brukade til
Magaziner eller Förråds-hus, hålft här war sielf-
wa Sedes belli tå så wål som 1719, men äro nu
(Gudi Lof) under thesa 26 Freds-Åren satte i så
godt Stånd, som man wil önska ock begåra.

I thenna Prästegård blef then 1719 i Febr. hals-
hugna Baron Görtz tagen först i arrest, tå han
1718 skulle resa til sal. Kong Carl then XII, som tå
bombarderade Fridrichshalds Fästning ock hade
tagit in Gyllenlöwes Skans; Men tå then sal-
Herren blef om Natten under stutandet, igenom
ett olyckeligit Skott i hufvudet dödad ock förder
Liff öfwer Land til Stockholm, stod han ock Liff
här i Prästegården en Natt.

Här äro ock så wål som i Skee Gial åtskilliga
Salt-Pannor uprättade til husbehof ock the fattig-
gas underhåld, af Mangel på Salt, hålft i thenna
dyra Tijden.

Eljest är thenna Prästegård tått wid Landsvä-
gen belågen, ett rätt hufvud-quarter för the resan-
de til ock ifrån Norrige, hålft Giästgifware-Går-
den ligger långt Stueke från wågen, hwar wid
Pastor loci, som är liberal ock god Giästgifware,
knapt kan komma ut med sina Inkomster, särdeles
ther han ej hade at hugna sig af the i Wåder förum-
te Mensalier eller Landskylder stigande til 15 Tun-
nor i $\frac{2}{3}$ Sk. Malt, $\frac{2}{3}$ Maceril ock 3 Skin, dock
Anck-Sätets Landskyld ther i beråknadt, som he-
ter Hogen wid Annexan Lur, utom Prästegården
som

som består af 2:ne Helgiårds-Hemman och 4 Torps
Ställen, belägne innom Handt och Stör, med 40
Tunnors utsäde, samt 165 Tunnor i Tjonde Korn
af bägge Socknarna bestående af 178 hela Hemman.
Hwar wid Kyrkoherdarna här i Bahus-Län, som
taga Tjonden i Skeppan lika ärligen, lida stor
Skada mot them som i Skåne och Halland och an-
norstädes så i Skafftet, men så wäl kännas wid
Hemmantalens Myckenhet, så Riksdags-pennin-
gar och andra publique onera, efter Hemmantal-
len skola utgifwas.

3 Maswerstads Pastorat i Bullarns-Häräd.

Bullarns-Häräd eller Skeprede (ty så kallades
Häräderna fordomdags, hålft the måste utrusta en
Stjårbat eller litet Skepp med så många ärar och
Manskap, som Härädet war stort til i Leding,
thet är Krig) kallades i gamla dagar (som än ses
af Bref och Documenter) Bördalen, i the yng-
re Borellen och i the senare Tjider Bollerne. För-
rer i Sigillet en Otter eller Bjur med en fisk i mun-
nen. (*) Igenom! detta Häräd rinner en stor lång
Siö, Bullare-Siön eller Bullare-watnet kallad,
som är en stilla stående Siö, helt nedrig under diu-
va Dalar och höga Bårg på bägge Sijdor, i hwila-
ken flyta många Bäckar stora och små, och i the sama
ma stå en hop samalte-Dwarnar. Then största och
namnkunnigste Bäck eller Ström här ibland är
Ridne-Siäl, som flyter igenom ett stort Fiäll, kal-
ladt Ridne-Siäll, medelst en Ört Tidning, som
ther til en stor Myckenhet växer och af fattigt folck
brukas i Stället för Humble, men är gruswelig
stark och gör en strax galen i hufwudet, dock wid god
handtering är intet skadelig at bruka i swår Tjid för
Humbla,

2 3

(*) Sigillet står p. 315.

Humbla, thet goda här warande Hushållerffor pra-
ticerat ock betient siglaf til Arbets-Folcket.

Thenna Tiorning (som ock kallas Pors) wäyer
på ett slags Stialckar, likasom grofft Liugn. Om
Wären plockas Tiorningen med thes små knoppar
af Stialckarna, til utseende såsom små spåda Fur-
ru-kottar, hwilka om Sommaren utspricka effter
theras Art ock Natur, ja liksom blomstrar, hwar
på om Hösten then samma wisar sig i små trinna
Frö, hwilka kallas Pors ock drickat ther af, som
blir grusweliga starkt ock brukas allenast af fattigt
Folck, kallas Pors-Öl.

Rönne-Å har sin utgång från Korn-Siden, som
på wisa Stålen skiljer Krofstad-Sockn från Mas-
werstads-Sockn samt Töftedals-Sockn på Dal
från Maswerstad uti Öster ock Nordost. I then-
na namnfunniga Rönne-Å är allenast en Säge-
Qwarn, merendels förfallen, löpandes Norr ut i
genom Långewalds-Ålswen, belägen mitt i Bulla-
re-watnet, hwaröfwer ligger en stor Bro för resan-
de från Dals-Land til Stranderna ock en del Sock-
nens Allmoge til ock från Kyrkan, boende på an-
dra Sidan om watnet.

I samma Långewalds-Ström har Borg-Mä-
staren i Strömstad Herr Jacob Strömdahl 1740
lätit upresa en kostbar Säge-Qwarn, utan twiswel
med god Nytto, men eljest finnes inga Sägar eller
Mjöl-Qwarnar i sielfwa Bullare-Siden.

Bullare-watnet är delt uti 2:ne Sidor, thet Sö-
dre ock Norre: thet förra har sin Början wid Was-
Anden i Swarteborgs-Sockn ock Fos Gial ock
ändas wid Långewalds-Broen Norr ut 2 Mijlat
långt: Thet senare eller Norre Bullare-watnet
sträcker sig från Langelands-Ålswen Norr ut til Nor-
sta

ffa Grånghens Full-Masch Wasböden 4 Misl, men sedan har sin Communication igenom Länninges Dalen med Yde-Fiolen wid Fridrichshald, hwaräst Salt-Hafwet i Norrige tar sin Början på thenna Sjdan.

Men Bördalen synes hafwa sådt sitt Namn i förstomme af Bräder, them the Norska kalla Bor eller Bol, emedan i thes Strömar warit fordom ock än äro (som förbemäلت är) en hop Säge-Quarvar, särdeles så Stogarne woro i Flor, men i Feigder ock genom mycket kolande tåmmeligen utvöde nu förtiden, hwarifrån mångaldiga Bol eller Bräder slätades alt igenom Yde-Fiolen til Fridrichshald. Här utgiffar än en Kote i Maswera stads-Soeckn sitt Namn ock kallas Bördals-Koten: Men hwaras Bollerns-Härad är kallad Bördellen, kan jag ingen kundskap få. Men at thet nu kallas Bullern, torde vara af thet myckna bullrande i Skogen med högge, eller för thet Folket ther uppe i Fiällen boende, som fordom warit mycket bullersamt, trätt ock slagits, så at the warit mer wid Ting, än eljest andra.

Men innan jag går widare, wil jag berätta, at uti then förbemälte Korn-Sjden är en stor D kallad Flöremarcks-Den fringsluten, hafwande 2:ne utlopp neder at Rönne-N, thet ena kallas Stensund, thet andra Upsund, söder om Den: På thenna Flöremarcks-Den berättas hafwa i forna Tjnder bodt 2:ne Jungfruer. Rudera effter theras Bygning synes ännu ock 2:ne fullomna Stenar upreste wid Tomten: På then ena Stenen står utbugit D. B. ock på then andra E. B. lifasom the warit Systrar, then ena *Dorothea Bagge* ock then andra, *Elsa Bagge*, hästt samma Tomt kallas än i dag

Bagge-Tomten, antingen efter thesa Jungfrurs Namn, eller af thetta Folket, som kallades *Baggar* eller *Nord-Baggar*.

Angående nu hieswa *Nafwerstad*, så gränzar thet söder ut til Swarteborgs-Sockn, södost ock öster til Krofstad, nordost til Wärmelands Dal ock Yde-Pastorat wid Fridrichshald ock helt Norr til Edinge-Dalen i Norrige, med norwåstra Sijdan til Lurs Sockn, med wåstra til Tanum ock til Qwille med södwåstra kanten; Thet består af Hemman ock 2:ne små Socknar, *Nafwerstad* ock *Mo*, men fordom af 3:ne nemligen *Edingedalen* til, som gief ther istån med alla Prästebol ock Rättigheter, så Landet efter *Pacta pacis* blef Swänst ock rehwadt, men nu torde efter sidsta Freds-Fördraget komma at återställas.

Thetta *Nafwerstad* har utan twiswel fådt sitt Namn af *Nafwer*, hålt i forna Tjider efter Sagn deponerades stort quantum *Nafwer* af Uplånnigarne på Dal emot saltsjö-Fjff, såsom ett Nederlag ock kallas i gamla Jorde-Bref *Nafwerstad*.

Men *Mo* kyrcka, belägen $\frac{3}{4}$ Mil från Moderkyrckan på en slätt Sandmo, synes ther af fådt sitt Namn; ty *Mo* betynder en Marck, som är torr ock ofrukttsam, såsom Fågre-Mo, Wårma-Mo i Småland eller ock en Skog på en slätt | Sandmarck liksom här.

Så wål i *Nafwerstad* som i *Mo* Kyrcka står ånnu *Mariae* Belåten, men gamla ock helt förfalne ock är troligt therföre, at these Kyrckor warit til thetta Helgon inwigde.

Nafwerstads-Kyrcka är mycket gammal af Sten bygd ock warit i Ofreds-tider mycket förfallen: Men i sal. Kyrckoherden *Per Giæddas* tid, som

som ther war öfwer 40 år, dock albramäst af then nu warande Kyrckoherden hans f. Son Herr Gude Giäddas stora Flit är hon wäl utstofferad med Målning öfwer alt samt med ett Trå-Torn wäl försedd, ther i hänger en stor klart liudande Klocka, utan någon Skriff uppå, men säges wara förårad af en rik Bonde på Nor- Sem, som henne låtit strax ther wid gården stöpa uti en stor diup grop, som kallas än i dag Klocke-Backen.

Men Mo Byrcka är en liden Tråkyrcka bygd för Kyrckans Medler 1664 igenom tå warande Kyrckoherde Jörgen Jenson ocl Kyrckewården Franz Gudefson i Grimmeland, belågen på ett Skatte-Hemmans Frelannas Ågor. År 1729, igenom nu warande Kyrckoherde Giäddas ocl Kyrcko-Inspectoren Johan Wolfdauers goda föranstaltande, försedd med en liten skön Klocka, på hwilken fins thenna Skrifften:

Salvator Mundi & Gloria in excelsis Deo:

Kring Brädden stå thesa versar:

Hörer tu mitt Kop ocl Liud, Lyffe titt hier
ta up til Gud.

Gack til Byrckan / fall ther ned / Hör Guds
ord, siung / läs ocl bed.

Guten af Arvid Bökk.

I Inga Graf-Stenar eller Epitaphier finnas ther wid Kyrckorna, emedan inga Hårskaper ha ther fordom bodt, utan allenast gemene Bønder, utom Låns-Mannen, som har mycket hos them til at säga: dock wil ej förgåta at berätta, huru som 1731 en Capitain på Lieutenants-Postället Wåstersäter, i Swarteborgs-Sockn belågit, wid Namn Johan Baptista Pinello, född Catholic uti Italien, men nu en god Lutheran, har af egna Medel bekåstat en

ny wål målåd Altare, Saska och Predike Stol och förs-
 ärt til No-Kyrcka, titt han för wagens forther måst
 reste och bewistade Gudstiensten, så länge han ther
 bodde.

I Stället för thenna No Kyrcka, innan hon blef
 upbyggd, såges hafwa fordom warit ett Capell på
 östra Sijdan om Bullare-watnet, belägit på Ram-
 weh-Moen, som nu är med Liung öfwerwuxen och
 synes nu intet annat än en stor Stenhop, dock teekn
 til gamla Graf-Ställen, genom the många smala
 upreste Stenar: hafwandes man sunnit på samma
 Plas en stor Nyckel af Järn, hwilken än är i be-
 håld på en Gård Ulsröd och brukas til Bo-Nyckel,
 som förmenas ha warit Kyrcke-Nyckelen til Ca-
 pellet.

I thetta Giäl finnas Qwarleswor af ett Kongs-
 ligt Slott, som kallas äni dag Olsborgs-Slott, belä-
 get på ett rundt högt Bårg $\frac{1}{2}$ Milj från Nafwerstads-
 Prästegård eller kyrcka strax ned wid Bullare-wat-
 net; ty ther synes än Jugängen, hwar Porten har
 warit, grunden til Slotts-Muren, samt öfwerst på
 Bårgs-kullen en grund murad stor Källare i Jorden
 grafwen, thet jag alt med egna ögon sedt, beled-
 sagad af Herr Kyrckoherden Giädda.

I thetta Slott blef uprättadt eller förbättradt i
 thet krig, som war 1522 uti B. Johans Tijd af Danne-
 marck, då wåre Swänske grasserade här i Wijsor-
 na och hade sitt Retirade, wårn och förswar här på,
 efter thes årofring; Men då the en Jule-Afftonha-
 de efter wanligheten med Jule-drick och god Mat
 sig, mer än eljest, wål plågat, kom R. Johans Bes-
 fältnings-Man Otto Rudt eller Rud på Norrka, från
 Bahus med ett Partie klädt i hwita Skjorter och es-
 mot

mor ällas Förmodan äröfrade Slottet och tog thet tillbaka, som lätt kunde ske, så the på Slottet warande woro wäl beskänckte: Slotts-Herren retirerade sig wäl i thetta Allarm på ett Torn och försvarade sig med Sten, thet längsta han kunde, men måste omsider gifwa sig.

Thetta Olsborgs-Slott är alltså ingalunda Elfsborg efter Herr Cederbourgs Fancfa(e) icke eller hette han *Otto Råd*, som han skrifwer, utan *Rud*, ty Meursius berättar om honom sålunda in Hist. Danica (f) Men Professor Holberg än bredare (g).

Kong Johan uti Norrige tyckte så wäl här om, at han gaf sin Befalnings-Man eller som han nu kallas, Landshöfdinge eller Länshöfdinge *Otto Rude* thetta Slott til ewärdelig Egendom, hwar om Prof. Holberg (h).

På thetta Slott har bódit en Slotts-Fogde 1418, som kan ses af en gammal Pergaments Resolution gifwen Stockholm af Kong Gustav 1530, är wäl swär at låsa, dock wil then här införa Ord från Ord.

” Wi *Gustaff* medh Guds Nåde Swerie och Göt-
 ta Konung, Góre witterligit, at tenne breswihaf-
 ” waren *Keder Erikson* hafwer lagt ga beredt för
 ” of hwad Sidh wår Foget på Olsborg Tilf-
 ” Rin-

(e) Stöteb. Beskrifning p. 125.

(f) Per id tempus *Otto Rudius* Bahufiæ Praefes 1503 arcem Olsburgum (non Elfsburgum) stuctam à Suecis ad defensionem agri adiacentis, ac praefidio non exiguo munitam, clam de nocte, quæ Natalem Seruatoris antecedit, stragagemate quodam cepit. pag. 127 & 128.

(g) Dannemærcks Hist. p. 824.

(h) Dannemærcks Hites Hist. p. 325.

” Kinneſon tog ifrån han någon Jordh och Ahle-
 ” fiſke, then tidh wi Norſkin ifrån wår rätta fiende
 ” Kong Chriſten ſtiure medh wålduga hand ifrån
 ” tagit hadde och tå wi ſamma tidh Olsborg odils-
 ” gat hafwer och förb:de Keder Eriks Son nu de
 ” bref och godh ſfiäl bewiſa, at ſå denne Jordh och
 ” Ahlefiſke war och är hans rätte Arf och egit: haf-
 ” we wi af ſynnerlig Gunſt och Nåde unt och tillå-
 ” tet, ſom wi och nu medh thetta wårt närwarande
 ” öppna bref, unne och tillåte, at han må och ſkal
 ” behålla förda hans Arfdejordh och Ahlefiſke, för-
 ” biudande allom, ſom för wåra ſkuhl ueta och ſko-
 ” la giöra och låta, at the förb:de Keder Erikſon
 ” här emot något förfångh giöra och mot wårt öpp-
 ” na bref förb:te Jordh och Ahlefiſke wid wåra os-
 ” gunſt och bonga niſet Liff. Til wiſo låte wi tryc-
 ” ka wårt Secret på Ryggen å theſa bref, gifwet
 ” på wår Gårdh Wiſby Warfrudagh ut ſupra
 ” år 1530.

En gammal Tradition är, at thetta Olsborgs
 Slott ſkolat warit bygt af en Kong Oluff benåmd,
 ſom warit fördrefwen och fädt Kong Olofs dotter
 i Sverige til Drottning. Hwarmed twifwels utan
 menas Kong Olof den helige i Norrige, ſom ägde
 wår Swenſka Olof Skotkonungs dotter til Drot-
 ning.

Jefe långt från Slottet har warit Slottets rät-
 tare-Plas, theråft i Manna Minne funnits döds-
 Skaller och allehanda Menniſko-Ben på ett högt
 Bårg, ſom kallas Yrne Galaa-Bårgen.

Strax wid Waſwerſtads Kyrcka är uti en ſlått
 Bårgshälle ſåſom ett Steg eller Tråd efter en Men-
 niſkios barfot, $\frac{3}{4}$ aln långt, ſom ſåges af the gamla
 ſkolat ſtedt ſtrax efter Synna-Floden, tå the mente
 Bårgen woro blöta, ſom länmas ther hån. Som

Som hwart ock ett Härad har sitt sigill, så har ock thetta ett med en Bjur eller Båstwer uti, hållandes en Fiff uti Munnen, emedan många Buzrar hemligen fångas af gemene Man i thetta Buzlare-watnet, för Båstwergiäldens skuld, som the sälja ock så bra Penningar före utom hären, hwar af hattar göres, som kallas Castor-Hattar.

Sen Edingedals-Kyrcka ock Sockn med 5 St. Prästebols-Hemman, utom flera härliga Förmåner, kom ifrån Naswerstads Pastorat wid Gräntze-Skildnaden, då Bahus-Lån föll til Sveriges Crono, under Prätext ock föregifwande, at then Socknen Edingedalen låg med Crone-Rättighet til Ugerhus-Lån och Christiania Stiff, men med Präste-Rättigheten til Bahus-Lån, har Pastor loci nu ej mer än $\frac{1}{2}$ Tunna Malt i Landskyld, 4 kannor Råg, 10 Kalkskin ock en Lopp, samt ett litet dock helt Hemman Torre Tingwalla, som han dock får lämna, då någon Präst-Äncka är i Lifwe, men eljest sielf bruka mot årlig Skatt ock Räkta, hwar före thet ock är fritt för Rusthåld, Knechte-ock Båsmans-Rotering.

Norr om Naswerstads-Kyrcka ser man ganska många Jordhögar, liksom wid Tanums Kyrcka ock Prästegård, hwar af stutas, efter the gambas Saga, at thet stedt ett stort Nederlag med Skottarna på bägge Ställen, theräst the slagnas kroppar blefwit begrafna ock thet i Nässe-Kongarnas Tijd, hwilka, när the märckte them vara landade med sina Skepp, Båtar ock Hålkar wid Gribbestads Strand ock fingo weta, huru thesa Skottar igenom sina utfände Partier up i Bullarn dock wåster om watnet plundrade, härjade ock brände (ty Öster om Bollare-watnet kunde the

the intet komma, efter Almogen på then Sidan ha-
de til sig taget och ruinerat alla Farkostarna, at in-
gen kunde komma til them) sammansatte sig strax
Nåse-Kongen på Hållungstad i Krokstad med
Nåse-Kongen uti Signeböden i Edingedalen samt
Nåse-Kongen i Kaneborg, som nu heter Swar-
teborg, hwilka icke allenast gjorde then goda an-
stalt, at alla Fartyg med Pråmar och Flottar
(hwar på the eljest kunnat fatt sig öfwer Bollares
watnet) blefwo aldeles sönderslagne, utan och bewa-
rade Vafet wid Långewals Bron (hwaräst än
syns en lång Sten-Mur 100:de alnar) at the icke
kunde komma öfwer, utan blefwo dels omsider i-
hållslagne, dels flyktande til Wösterhafwet, och så
the wille til Gribbestads Strand, blefwo the wid
Tanums fyrefa af Kongen på Lude i Tanums
Sockn med Kongens tilhielp på Weclanda, så
hårdt angrepne, at icke allenast the gemene blefwo
totaliter slagne, utan och theas Kong slagen och
begrafwen wid ändan på Prästegårds-Nyran, som
hörer til Prästegårds-Ngor, hwar om bredare fins
wid Tanums Befrisning.

Eljest är thetta Pastoratet, bestående af 82 $\frac{1}{2}$
Hemman, i synnerhet sielfwa Prästegården öfwer-
måttan wäl belägen på en sund Ort med Skoghög
rundt omkring, diupadalar på then ena och Bolla-
re-watnet i Prospect på then andra Sjidan, utur
hwilket han kan måst dageligen belä Sommarn öf-
wer ha fåstt Fisk på sitt Bord, nu Giäddor, Abbor,
Braren, Mört, Siif, Löijor, Nors eller Stum,
M och Foreller, ibland och Lar som kommer från V-
de-Fiolen i Norrige, dock när mycket watn är, men
är likwäl rar at se och få.

Man förmenar och kunna få Pärl-Musflor i
Län

Långewals Allfwen, allenast någon hade Förstånd
 söka ther efter på wisa årstider; Sammalades fin-
 nas ock Musflor uti Sögårds Allfwen, uti hwilka
 varit Pårlor fundna.

Uti sielfwa Dollare-watnet finnes ock ett Hafs-
 djur, kalladt then store Ormen, hvars Kropp är
 så stor, som en Urs-gammal Kalf med 4 Fötter li-
 ka som Gåse-Fötter, hafwandes en Sciärt icke an-
 norlunda, än en Fyrfota, samt ett bredt Hufvud ock
 in uti Runnet gul, såsom en Fogel-unge: Swants-
 sen är så tidel, som en 6 Quins-Huse-stoek samt un-
 gefär 6 alnar lång, hwilket Herr Kyrckherden
 Glädda mig sielf berättat at han then med egna
 ögon sedt, jämwäl många andra trowärdiga Menni-
 skior, hwilka mena, at han gör ända på mycken
 Tiff til sitt uppehälle i Dollare-Siden, ther han har
 sin Boning under en fringsluten Dö, som kallas
 Saneuwlis Öen, en Mil från Maswerstads Prä-
 stegård. Märckeligt är, at thetta Hafsdiur intet of-
 rare ses än emot bedröfweliga-händelser uti Pasto-
 ratet, såsom Eldswåda ja ock mot Krig, dyr Tid ock
 stora Siukdommar, men gör ingen Menniska Skada.

Ufrån Lutheri Reformation til 1574 kan man
 ingen underrättelse få om Pastoreernas antal i Mas-
 werstad, liksom på andra Ställen här i Bahus-
 Län, medelst ättskilliga Feigder ock Wädelbar, så the
 til Antiquiteten hörande Documenter blefwit dels
 borttagne, dels upbrände.

1574 har varit en Pastor i Maswerstad benämnd
 Herr Rasmus, som, efter 20 års giord Tienst,
 blef transporterad til Tanum, thet man funnit af
 en gammal Attest ock bland gamla Gårds-Bref,
 theräst ses, at han varit i Maswerstad än qwar
 1590.

Men

Men 1601 har redan *Peder Jensen Giædda* varit Pastor i *Naswerstad*, som uti en gammal *Kyrcke-Räkenskaps-Bok* ses, men hwilket är hans antråde skedde, wet man intet. Han har varit gamla *Religions-Probstens Gude Arelsons* Sone-Son i *Qwille* ock kallat sig *Norvagus* i sina unga år, af orsak, at efter ingen *Academia* war i *Danz nemarck*, utan the *studerande* reste til *Wittenberg*, jämwal the *Norska* Studenter, kallade the sig til *atsskildnad* *Norvagi* ock the *Danske Dani*, ock altså kom han til at behålla thet *Namnet*, tils han blef *promoverad*, tå han kallade sig efter sin *sal. Farfar Giædda*, som härstammade af then *urgamla Norska Adelige Familien*. Blef död 1645 på sitt 90:de år.

A:o 1646 kom thes Son *Gude Persson Giædda* til *Pastoratet*, sen han varit några år sin *sal. Fars Hjelpe-Präst*.

1659 förordnades efter honom til *Pastor Joræen Jensen Naur*, som åktade *Gude Perssons* *Ulnka* ock, *afsonnade* 1671, tå hans *Stiuf-Son Peder Gudeason Giædda* året efter fick *Fulmakt* på *Pastoratet*, i anseende ther til, at han varit sin *Stiuffars* *Medarbetare* i *Ordet* några år, hwar wid tå han ther *trålat* med stor *Flit* ock *Veröm* i 44 år, blef han i *sidsta Ofreden* på *Högssal*. *Kong Carlthen XII:tes nådiga Wilja* ock *Befalning* transporterad 1716 til *Walmås Pastorat* upi *Oster-Giötländ* ock *Linföpings-Stift*, theräst han dock *arbetade troget*, tils 1728 d. 10 Aug. tå han i *Herranom* dödde.

I hans *Ställe* til *Naswerstad* förordnades *strax* *Regiments-Præsten Johan Westadius* 1716, men dödde 1719 d. 28 Dec.

Och så kom åter, igenom Guds underliga För-
 sön och Giffelse Giäddde-Familien til Pastoratet i-
 gen, i ty sal. Per Gudeshons Son, nu warande Pa-
 stor i Naswerstad Herr Gude Persson Giädda,
 som varit icke allenast sin sal. Fars Hjelpe-Präst i
 från 1709 til 1716, utan ock i Fos, samt i We-
 stadii Tijd, blef benådad med Kongl. Fulmakt 1721
 och lefwer ännu med Nöije, Heder och Wälfresnad
 in emot sina 70 år: Kan nu hans Son, som ock
 heter Per Gudeshon, är Student, men nu kallad
 från Academien til sin Fars Hjelpe-Präst, så
 then Nåden och Lyckan af Gud at bli efter önskat
 sin Fars Efterträdare, så har Giäddes-Familien or-
 sak at innerligen tacka Gud, som them och theas
 Barn, Son efter Son nu snart i 200 år wid thet
 Pastoratet bibehållit lika såsom uti Qwille.

Märckeligt är til Slut, hwad om sal. Per Jen-
 sen Giädda thes Sone-Son Per Gudeshon berättat
 fort före thes saliga Hådanfärd, nemligen så
 han sidsa gången skulle predika i Edingedalen up-
 penbarades honom i Sönnen Natten förut många
 af hans gamla Förfäder, liksom hade han alla til-
 sörne sedt och känt, hwilka, under Samtalet, för-
 såkrade honom snart skola komma efter åstundan til
 samma glädie och härlighet, hwilket också skedde, i
 ty så han fast frisk om Morgonen upstod och hade
 förrättat sin Gudstienst, dock wid Slutet märckte
 krafterna så aftaga, som skulle han aldrig mer or-
 ka at predika, tog han ett kärligt Afsked af För-
 samlingen, äfwen i Naswerstad efter Fördublingen,
 och ther på lades han strax ned och efter några da-
 gars Förtoryp sal. affomnade. Lika händesse är ock
 införd i sal. Per Gudeshons Giäddes Person-
 alier, som i sitt 80:de ålders år saligen affed på Wäl-

nås Prästegård i Östergötland 1728 d. 10 Aug. hvars Anka, som war en Rudamed 2:ne sina ogifta Döttrar flötte efter Nåd-året til sin Födelse-Ort ock enda f. Sonen i Nafwerstad, ther Modren en Håradshöfdinge. Doter lesde med Nöije til sin dödedag 1732 d. 15 Julii ock then äldste Doteren Wiwika äfwen så tils 1740 d. 27 Martii.

4. Skee Gial.

Uti Wätte-Hårad ligger thetta härliga ock wäl belägna Pastoratet Skee, som på Norrka skrifwes Skieen af then Äfwen Skieene från Tillemarcken (1) ock är belägit i Norrwijkens Jurisdiction ock fannerligen thet ypperligaste, dels therigenom, at ingen Dragone-Indelning är ther, dels at thet ligger när wid Norrige, hwaråst the kunna så sälja thet minsta med thet måsta, utom thet the bo i Skogen, när wid Strömstad, theråst the kunna få wända i Penningar al Trälafst af Bräder, Biälskar, Juffer ock Spijror, är alltså ett förmöget Pastorat.

Hwar af Håradet ock Giallet ha sina Namn, kan jag intet, utan på gif, säga: Håradet synes wäl så kallas Wätte-Hårad, i anledning af Håradets sigill, som förer en Båt i watn, full med Fiskar, (*) at efter Inbyggarena särdeles fordom Tid, ta mycken Fisk til stor ömnoget gick til Lands, blefwo af Fiskandet wäta mer än mycket, i synnerhet Djiebönderna ock the wid Strömswatnet ock ut med Wetlanda Alf boende, så ha the kallat thet Wätte-eller wattusult Hårad, efter thet ock ligger mycket sanckt i watn; Men emedan thet på Norrka kallas Weita-Hårad ock Weitaland/ ock Weita

(1) Vid. Ramus p. 102.

(*) Sigillet står p. 315.

ta betyder så mycket som hielpa och påfosta, synes troligast, at thet betyder ett hielpesamt Folck och Land, som ha hulpit sin Kong i alla Feigder och ej ättat hwad the skulle kosta på Kriget för Seger skuld.

Men hwi Pastoratet kallas Skiee, thet är ej så lätt at utgrunda; dock efter man finner i ett gammalt Dansk: Gärde: Brev år 1548, at thet är kalladt Skedhåf, jämwäl i ett gammalt Skifte: Brev af år 1563: Skedhog, tror jag säkert, at thena orten och Prästegården thet affadt sitt Namn, efter then ligger, som ett Håf, på en stor hog eller hög, hwilken är wäl bebyggd med Tegeltak i Herr Mag. Schougs Tijd, som, efter Branden 1727, medelst sin goda hushållning och berömmwärda Flit, anlagt thet wid både en wacker Trågård och en stor nyttig Humlegård jämte Dijken och Fiske: Dammar, hwaråst the resande til och från Fredrikshald genom Bahus: Lån hafst sin Samle: Plaz, hwarifrån the resande, efter god Wälfågnad och Wågnad, somicke eller tryter hos the nu i Lifwet warande goda Präste: Folck, hafwa utan twiswel kappat Skiee, såsom up i Swerige så godt Före år på Stephani dag, i synnerhet, til at wisa, hwilken haft bästa hästen, har sålunda fådt sitt Namn; hwarföre en gård här strax wid belägen heter Håste Skiee; men Kloockarn i Skiee, Aller Silwander, som är thet upfödd och boren, berättar, at Kummert, thet Kyrckan war i förstonne funderad, herte Skedde och Prästegården Skedehog och thet af blefwit så kallad. Eljest säga gamla Män, at Prästegården war förr på öfre Egst, nu Ancke: Säte, och så en Pastors Son Prästegården wille flyttia thet han nu är, och Allmogen sade til en del, at thet går ej wäl an för Myrer och Mo-

ras thet omfring samt tiock Skog, som thet omfring tå war, at thet intet låter sig göra, sade han: Jo thet skal skee. Man kanta här af, hwad man wil.

Eljest är berättadt af en 70 års gammal Man, för 2 år sen dödd, thet Skee Kyrcka, efter hans Farfars utsago, ej heft Skee, som Prästegården, utan S:te Anna, hållt ocl thes Bild, i Sten utbuggen, såsom ett Fruntimmer med ett litet Barn på Armen öfwer stora Kyrckedörren wåster ut, thet finnes; Men hon lårer wara til thet samma Helgon inwigd.

Thenna Skee Kyrcka, som så kallas efter Prästegården, är af Sten upbyggd, ett Stycke ifrån Prästegården ned under ett Bårg, med ett kostbart Bly-tak öfwer alt, som 1726 blef til hållften omlagat af Stollenberg ocl åter år 1738 af Blytäckarn Balzar hela then Norra Sijdan, som kostat af Kyrckans Medel stora Penningar, thet Kyrckens Räkenskaps-Böckerna utwisa, warandes förthensskuld i hela Bahus-Lån inga flere Kyrckor med Bly, mer än Tanum til thenna.

På hwad tid hon är bygd är ingen wis på, ty alla Documenter i gamla tijder äro i Feigder ocl tå Landet blef Swånskt, förkomne.

Thes Inrede är wackert, så i anseende til Altare-Taflan, med skönt Biltbuggerij målad ocl förgylt, innehållandes åtskilliga wackra Bilder både Mosis ocl Aarons i gamla Testamentet, Christi ocl Apostlarnas i Nya, jämte thenna Påskrist: 1686 Hoc Altare impensis Templi renouatum est, Pastore Petro Tolsonio Congelviensi; som i anseende til Predike-Stolen, hwilken är icke allenast med Biltbuggerij ocl Målning utgjrad, uti General Major Sven Rancks tijd 1671 hwaras U-

deliga wagn så wäl som theß Fru Anna Bergengrens stå ther utsatte, utan twiswel thesfore, at the thenna Predikestol til Kyrckan förårt, efter the tā woro ägare ock boende på Blomsholm; utan ock har Herr Inspector Widberg förårt ett hederligt Timmeglas med 4 dubbla glas i, stående på en för-gylt Stolpe, med en Dödskalle försilfrad ock en Stiärna öfwer, hwilket wid theß ankomst til Skee Prästegård, hwaräst han, fast främände från Stockholm af gammal Bekantskap sökt så wara hos Hr. Mag. Schoug til döde dag 1743, blef skänkt til kyrckan 1734.

Hela Kyrckan til Taf, Läktare ock Stolar är ock wackerlyt målad. I Chors-taket står med en artig figur hela i en S. Trefaldigheten i en Triangel afmålad, samt Cherubim ock Seraphim omkring. I sielwa Kyrcke-taket är ock en skön Målning om uppståndelsen, ther i Sal. Pastor Tolsonius låtit sig med sin Hustru listigen afmåla, at man them kånna kan.

I Funten, som är af Tälje-Sten uthuggen, är ett stort krusadt Måfings-Bäcken, hwilket Sal. Probstien Johan Baggerus i sin tijd 1720 förårt.

Men en kostelig Pung til Collecters insamlande af Gull-galloner med en försilfrad Dum-biällra på Stången är skäncker af nu warande Kyrckoberde Herr Mag. Johan Schoug 1730.

In uti Kyrckan är allenast en Gräften til at se; under hwilken mitt på gången i stora kyrckan ligger sidsta Danska Prästen begrafwen, hwars Öfwer-skrift lyder så: HER. UNDER, HUILER. HEDELIG. OC. VELLARDE. MAND: HER; CHRISTOPHER. LAVRIDTZSON. BARNFÖDD. I. BOGENSE. I. FYEN. ANNO. 1592. VAR. SOGNE-PRÆST. I. SKIEDID. SOGN.

I BAAHUS LÆN. I WYGEN. 45. AARS.
 TID. OC. SALIGEN. HENSOF. ANNO. 1667.
 DEN. 3. OCTOBER. I. SIN. ALDERS. 75.
 AAR. OC. 8. MAANEDER. GUD. GIFVE.
 HANNEM. EN. ÆREFULD. OPSTAN-
 DELSE.

Inga flera Grästenar finnas in i Kyrckan icke
 eller ute på Kyrckegården, mer än en strax utan för
 Choret med en Rygg långst efter uthuggen och wid
 ändarna en tunn rund Sten, en wid huswudet och
 en wid Höfterna med ett Kors på, hwat under the
 gamle säga, at Kyrcko Byggaren liager begrafwen.
 Wid thenna Kyrcka är murad i Norr en stor he-
 derlig Sacrifitia med wacker Målning, ther i Kyrck-
 fans Skrud och Medel ligga förwarade, fast tiuf-
 war söft them bortstjåla. I Söder är icke allenast
 ett stort Wapenhus med Binningswårk och Tegel-
 sten ihopsatt jämwal målning under Taket, utan och
 strax bredewid af Tegelsten, ett upmuradt Benhus.
 In i Kyrckan hänger en Luse-Crona af Måsing
 med 8 Luse-Pyror, item 6 stora Måsinge-Luse-
 Plåtar, upsatte på wågen 3 på hwar Siida och
 äro ständte af thot nu på Blomsholm boende Ranc-
 kiska Hårskap 1737.

Så finnas och in uti Kyrckan en Urmböfva öf-
 wermåttan wål beslagen, hwilken är af Hr. Mag.
 Schoug upfatt til the fattigas Förnödenhet.

Jämwal äro 2:ne wackert målade Brude-Sto-
 lar med Simbilder och Skriffthenes Språk på.

Men på Kalken och Måsehaken fins intet skrif-
 wärdigt.

Ett litet Stucke från Kyrckan på en Vårgs kul-
 le är ett stennmuradt Torn med Spes på, ther i
 hänga 2:ne sköna Klocker.

På Stor-Klockan står thenna gamla Strift, utan äre-tal:

* Petrus * Tridini * Lanonicus * Acclaentis
* Fecit * me * Fieri * Anno * D * M * D
F M *

Men på then lilla Klockan stå allenast these Bokstäfwer: H. T. Anno 1671.

Thenna Kyrckans Inkomster bestå dels i Tjionde, uträknad efter 3 dal. S:mt Tunnan til en summa af 14 dal. 2 $\frac{3}{8}$ öre S:mt, dels i Landskyld, som stiger til 59 dal. 3 öre S:mt, utom hwad hennene extra tilfälla kan, hålft thenna Socknen består efter Förmedlingen af 129 hela Hemman.

I thetta Gial fins allenast en Annex, Tiårnö benämnd, eller rättare Kiåröden, som ses af gamla Bref, hålft ned för Kyrckan äro många kårer, träsk och moräsker, hwar af och en Skatte-Gård synes hafwa sådt sitt Namn, som ligger strax ther wid och heter Tiårnebo, fast med tiden, som lätt skedd af them okunnogom, at k år förbytt i t.

Thenna Kyrcka, af Sten upmurad och belägen på samfält marc blef mer än för 100:de år sen i Pastor Fris tid af en håftig Skogs-Eld til alt Inrede och Tråvärcke upbränd: Men wardt strax ther på uprättad, then tid Gal. Kyrckoherden Christoph Lauritzson Fris än lesde, som kan ses af Aretalet 1632 och the 3 Bokstäfwer C. L. F. som stå ther på Altare-Taslan och betyda hans Namn, hwilken Altare-Tasla, och Predikestolen en Bithug-gare, så förtiden warande Giästgifware på stora Hogdal, wid Namn Hans Underkon försårdigat.

Efter Herr M. Schougs ankomst, blef thenna Kyrcka, som efter Wåd-Elden til Murar och Tornet, under then långsamna Feigden ther til, war myc-

fet förfallen, åter satt i godt Stånd 1730, både med nytt Tak och Torn på Klocke-huset, som och med ett nytt Fenster på Norre Sijdan, för bättre Ljus skuld, dock skedde thenna reparation igenom Lån af Skee Kyrkas Medel med höga wederbörandes Samtycke, emedan thenna Kyrkans Tjonde år allenast i penningar til 10 Dal. 3 $\frac{1}{4}$ Öre och Landskylden til 5 Dal. 8 Öre Smt, utom thet som kan til Kyrkans Behof falla i then ther uprättade Blåcken eller Fat-tigbøfan. Thess är här intet märkwärdigt hwarken in i eller utom Kyrkan, mer än under Taket i Kyrkan hänger ett wäl utbygget Skepp med tackel och tåg, hwilket, medelst en ther i inlagd Magnet eller Säger Sten, wijar ut Wäder-Ströten, hafswander en hederlig Man på Tjärnebo thet förårt, hwars Namn Pöden Erikson står ther med förgyfta Botstäfwer B. E. S. så wäl som åretalet 1675.

På thenna Kyrkans Klocka, som hänger i Tornet, stå thesa orden allenast: Si Deus pro nobis, quis contra nos. Anno 1688.

The Pastors Namm, som man af gamla Bref och Skriffter efter Reformations-tijden, kunnat upleta äro följande:

Then 1:sta Herr Amon Ihwad är thesa leswat,

Then 2:die Herr Alf J är omist.

Then 3:die Herr Torger Lauritzon, som leswat 1548 och varit Probst i Norrwiken.

Then 4:de Herr Nils, om hwilken intet är.

Then 5:te Hr. Christer Clemmentsson, som blef Pastor i Skee 1594, hwars alster och afföda ön är til i Skee Seckn.

Then 6:te Herr Christopher Lauritzon Fris kom til thetta Gial 1622, blef död 1667 d. 3 Oct. på sitt 75 år, sen han Församlingen med heder förestådt i 45 år.

Then

Then 7:de Herr Mag. Oluf Bårg tiltrådde 1668
oef dödde 5 år ther efter 1673.

Then 8:de war Herr Per Tolsonius, som kom til
Kallet 1675 oef dödde på sitt 60 år 1700, war altjä
Pastor med godt Beröm, Slit oef Balsambet i 25
år, i thet han lät sig wårda både om Kyrckorna,
Prästegården oef Församlingarna, som ses af A-
cterna oef Kyrcke-räkenskaps Böckerna, hålft han
oef inga Barn hade mer än en enda Son Herr
Tolle Tolsonius, som war Slotts Präst på Ba-
hus oef ther dödde för några år sedan.

Then 9:de Herr Fridrich Bagge Sal. Probsten
Mag. Fridrich Bagges Son, kom hit oef blef Pa-
stor 1702 oef tå han här warit i 15 år, blef han
1717 d. 1 Maji förslytter på Sal. Kong Carl XII:es
gifne Fulmakt til Stora Åby i Östergötland, ther
han oef blef Probst oef lefwer ännu.

Then 10:de war Sal. Probsten Johan Bagge-
rus, som af samma nådigste Konung blef med Ful-
makt benådad på thetta Pastorat efter Herr Fri-
drich, sen han några år warit Pastor i Påsinge:
Men blef efter 4 års Förelopp död 1721 på sitt 47 år.

Then 11:te Herr Mag. Johan Schoug tiltrådde
1723 d. 5 Maji, lefwer ännu med Heder oef allas
Nöije i Församlingen, hwilken oef såsom en stor ra-
ritet här i Norden har Wäntanker wid sin wål an-
lagde Trå oef Humble-gård.

I gamla Tider under Norska Regeringen ha
inga Capellaner warit, utan måst Hus-Präster, sär-
deles ther ej, som här oef i Tanum äro mer än 2
kyrckor; Förtbensful war oef här i Skee ingen or-
dinarius Comminister förn i Sal. Tolsonii tijd,
tå Sal. Herr Lars Weffendahl blef antagen til
Capellan oef dödde 1725 på sitt 73 år.

Efter honom kom theß Måg Comministern Hr. Bengt Badenius, som dödde 1742. Honom succederade Herr Lars Engström.

Junga Säterijer finnas här mer än ett Bloms-holm benämndt, bestående af 5 hela Gårdar, the 3 heta Böjen och the 2 Fogårdar. I sidsta Feigden war thet aldeles förstördt, dels af fienden, dels af våra egna som thet hade sitt Lazareth: Men af nu warande Hårskap aldeles satt i godt stånd med sköna Bygningar, dock af Trä och Tegeltak, utom 2:ne anlagde Trågårdar, Dammar och Diken, som igenom Fru Öfwerstinnan Biörnschiölds Sal. General Rancks Doter Doters och förtrutna Flit och Sorgfällighet äro wäl anlagde.

Bemålte Säterij är upbygdt och faststaldt 1620 af en Udels-Man Herr *Andreas Blom*, af hvars Namn, jämte the wid Gården belågne *Qwarnar* och *Säg* med *Holmar*, om *Bäcken*, the utan twiswel sådt sitt Namn, hwilken sen thet sig afhändt til en annan Udels-Man från *Norrige* wid Namn *Borde*, från honom är thet såldt til en *Junker* Herr *Wilhelm*, från hwilken thet är sen kommit til *Fröken* *Anna Cathrine Nettelhorstis*, som skrifwer sig til *Bloms-holm* i et *Köpe-Bref* dateradt *Hafslund* 1655 under *Daniel Bildtz* Förmynderskap, som thet lämnat til köp åt en Udels-Man Herr *Simon Nipson* och han har stält samma Säterij til sal. Gen. Ranck 1665. Hwarsk. Doter Fru *Eva Ranck*, som ägde sal. *Envoyeen Gröner*, jämwäl och theß f. Doter: Doter Fru *Öfwerstinnan Biörnschiöld*, som hade til äkta sal. *Öfwersten* och *Commendanten* *Rebhinder* på *Babus-Slott*, är ännu boende på samma wäl upbygde Säterij dock utan *Barn*, hafwandes testementerat alt (som säges) Herr Gen.

Gen. Major Rancks Son, som med sin Fru Mor
 efter sin sal. Herr Fars död, är än i Hamburg
 boende.

Wid thetta Säterijet står på theß Ång en stor
 aflång Ring med höga Stenar, i Norr ock Söder
 är en högre än then andra: then södra Stenen är
 6 alnar ock then Norre är 7 ock 1 quarter högre än
 the andra, ock äro alle, som nu ther stå helt raka
 i en Ring 45 til Valet, men 3 theß utan, bland
 hwilka 1 lutar i Wäster, men the 2 äro aldeles ned-
 falna ut ifrån Ringen, 1 i wäster ock 1 i Öster: Å-
 ro altså the i Ringen ännu stående 21 på Östra Sids-
 dan från then ena höga Stenen til then andra, ock
 på then Västra Sidsdan 22. Men 1 Sten står 8
 Fot långt utan för the andra i Wäster, ock säges,
 at theße Stenar äro upreste för en Brudofårds
 skuld, som ther omkommit, til en Aminnelse.

Witt i Ringen af thessa Stenar står en stor 4 kant
 Sten 1 $\frac{1}{2}$ aln lång, hwilken $\frac{1}{2}$ Myl ther ifrån sal.
 General Ranck lät flyttia ock tijsfäta med sitt ock
 sin sal. Frus Namn på, thet sal. Comministeren
 Lars Westendahl sielf uthuggit, så han war på
 Herreaården Præceptor, som synes än:

SVEN RANCK. ANNA BERGENGREN.

1665.

Innomkring thessa Stenar begrof Krigs-Folket
 sina döda i sidsa Ofreden.

Wid Fos Öwarnar äro 3 höga Stenar upreste,
 öfwer 3 alnar långa.

Emellan Skee Prästegård ock Häradsffrisware-
 Bostället Kellen thes Holger Lundström bor, äro
 några högar ock Ljung-Moar, hwaräst man har rä-
 nat 18 Ställen, på hwilka rundt omkring små Hö-
 gar finnas nedfätte Stenar alt i Ring om hwar
 Hög,

Hög, ock i hwar Ring är gemenligen en udda Sten: then största Ringen består af 17, ock then minsta af 7 Stenar.

These Liung Moar kallas Därskilds-Högar ock säges, at ther sådes har bodt en Konung, wid Namn Därskild ock ligger ther med sitt Folck begrafwen.

Gnornomkring thesa Stenar har en stor Brudskara fordom, efter the gamlas Sagor, dankat ock förthenskund kallas icke allenast thenna Plan Dantzlarar utan ock Bruda-Värget, hållt ner under står en tiöck Sten, som the kalla Bruden, efter hon ther blef förwänd, så hon skolat gå in i Värget.

I Gården Håsteskje bodde fordom en Rese eller Gätte, som hette Wrål, hvars afföda än lefwer, dels här, dels i Näsinge Församling, dock äro än af stora kraster fram för andra, dock ej til at likna emot theas Försäder. Om thenna Wrål berättas, at när han blef död, wille hans anhöriga ha honom begrafwen i Kyrko-gården: Men när the kommo til thet Rummet han nu ligger, så kunde the sedan intet längre förnä at bårän, hvarsföre the wille föra honom til Kyrkan: Men så the satte hästar före, thet ena Paret efter thet andra alt tills thet 10:de Paret, fingo the honom antä intet utur Släcken, förthenslud måtte the begrafwan på Håsteskje Alfrar dock på en Hög, thet nu Liung står wurit, hafwand des satt en Sten wid Huswuder, ock en wid Fötterna, samt en wid hwar Sijda; ock kallas än i dag then Högen Wråls-Högen.

Thetta år i Sanning berättadt för några ock 70 år sen af thenna Wråls Släkte, som kunnat upräkna sina Försäder efter honom.

Ibland andra Gårdar här i Giallet är wisserligen

gen Wätteland, på Norrka Wetteland kallad, then nämnfunnogaste (som i förstone war Rytters mästare Poställe, men sen, efter Indelningen, anslagit til Crono-Fogdens), i ty hela Norrvisken ock Wette-Härad har sitt Namn af Wetteland, hwilken Sättes-gård Kung Oluf Haraldsson then helige gaf en rik mäktig ock förständig Bonde år 1015, wid Namn Brynolf Elephant, som för sin Ero es mot Kung Oluf blef icke allenast behedrad med Titul ock Rätt af Landshöfdinge, utan ock fick til Skändes ett af Silfwer förgylt Swärd (i)

Thenne Wettelanda Gård blef bränd af Kung Hakan Sigurdsson, då han stridde med Kung Inge år 1160 ock Geldor Brynulfsson Kung Inges Landshöfdinge på Wetteland blef slagen med alt sitt Folck; hwilket då Gregorius Dagson fick weta, kom han strax från Fos at undsätta them, men blef af Kung Hakans Folck omkommen i Wäster-A tillika med 20 Man (k)

Ejlest säges ock, at på Wetteland warit ett Rungeligit Slott, ther Wettelanda Kungen bodt, som fördt Krig med Kongen i Raneborg, hwilket nu kallas Swarteborg.

Jcke långt här ifrån ligger ock en Gård Skår, på hwarsthalgor synas än tåmmeliga Rudera eller Dwarleswor, efter ett Closter, som ther städt i Catholiska Tiider, ock kallas än i dag hela Bylaget, som under samma Skårs Closter legat, Skårsbygden.

På Skee Sacristia ock Klocke-Torn blefwo upbyggde, ha the tagit från themma gamla Closter-Bygnaden the största, mästa ock bästa Stenar ock anlagt ther.

För

(i) Scurl. p: 200 & 201.

(k) Scurl. p. 469.

För några år sen tog Pöttomakaren Oluf Zimmerman up ett Tegelbruk strax emellan Bloms-holm och Strömstad, ut wid Strömsvatnet på $\frac{3}{4}$ Cronen och $\frac{1}{2}$ Skatte. Hemmanet Rogstad belägit, hwilken det nu sedermera sålt til Adjutanten Peter Laurentin, och han nyligen til Väns-Man Simon i Hustrufft, af hwilken thet nu brukas och wid Makt hålles, så at han inter kan så fort tilwårcka Takpannor och Murssten til Närwer-Skogarnas Besparing, som han nu kan få affätia. Hwarföre och förbemälte Adjutant Laurentin har på sin halftwa gård Rebal satt jämwäl up ett annat Tegelbruk närmare Strömmen, hwaräst och godt Tegel skal tilwårckas.

Til thetta Pastorat ligger hela Norr-Sjidan af Strömstad, dock allenast med Präste-Rättigheter-na; Förthensskuld sökre sal. Kyrckoherden Jacob Werner, så Kyrckoherden i Skee sal. Per Tolsonius war död 1700, at så then ifrån Skee, eller och at Skee och Strömstad kunde slås ihop och bli ett Pastorat, som thet war under Danska Negeringen, til hwilken ända han supplicerade til så warande Gouverneur och Ammiral Eric Siöblad, at han måtte bli Pastor öfwer bägge Själlen, på thet Cronan måtte innehålla och ha i Besparing the 50 Tunnor Spannemål, som til Pastoris underhåld i Strömstad i Nåder blefwo anslagne. Hwilket gick först til Kungas och sen til sal. Biskop Callbergs och Consistorii Förklaring d. 19 Julii 1700: Hwarpå Kungl. Maj:t resolwerade, at alt skulle bli i sitt gamla esse och Stånd, som hans sal. Herr Gader Högstlöf. i Aminnesse Carl XI:te i Nåder giordt och förordnat hade, hwarwid thet och nu så är, warandes bäst at hwar och en låter sig nöja med thet Gud och Kungen enom i Nåder har förunt.

1703 sökte fuller och Herr Fridrich Bagge, i år
 efter århållen Fulmakt på Sko, at få från Ta-
 numns Pastorat och Lurs Sockn 12 $\frac{1}{2}$ helt Hemman,
 under föregifwande, som hade these Hemman i Ge-
 tebygden och Lurs Sockn legat fordom til Skee,
 efter the stå i gamla Jorde-boken i Wätte-Härad
 och betala Crone-tijonden thesamstädes. Hvilke
 ken Sak drefs så hårdt, at hon icke allenast blef up-
 tagen och ransakad wid Ringet af tå warande Hä-
 radshöfdinge Gudmund Nordberg, utan och, es-
 ter många Bref-waxlingar och Förklarningar af
 Sal. Probsten Mag. Jesper Pinck nu med Gou-
 verneuren Siöblad, nu med Consistorio, blef
 Saken i Kongl. Cammar Collegio afflutader 1704
 i Oct. på the starcke Skäl Sal. Probsten framför-
 de, som in actis finnas och jag har, i synnerhet, at
 efter intet i 20 Kongars Tid/ tillbaka Kunde bewijs-
 sas, at these omtwistade Gårdar nänsin med Kyrc-
 ko- och Präste-Rättigheter legat til Skee, utan til
 Lur (1); ty fast i gamla Danska Jordeboken står, at
 thesa Gårdar ligga i Wätte-Härad och ge the Cro-
 ne-tijonde, som ofta sker och fins på många Stäl-
 len, så skal man och här jämwite weta, at fordom
 togs Wätte-Härad så late. at the med förstods
 hela Norrwiken, som ses af Sturl. p. 200 (m) och
 Ramus (p. 50,) förthensfuld blef beslutadt, at
 hwar skulle låta sig nöja med sin del, som thet varit
 och ännu är och wäl til ändan förblifwer.

5 Om Hougdals Giel.

J Norrwikens Jurisdiction och Wätte-Härad,
 är thetta Pastorat belägit, så wäl som Skee, be-
 stående af 3:ne Socknar, nemligen Hougdal Mos-
 der-kyrkan, Wäsinge och Lommeland Annexer,
 som

(1) Sturl. p. 200 (m) Ramus pag. 50.

som giöra 51 hela Hemman med Prästegården.

Hogdals-Kyrka (som twifwels utan fädt sitt Namn, af the höga diupa Dalar ther finnas i Mil alt til Swinsund, icke utan the resandes stora Beswår ock Olågenhet, i ty the må esomoffrast stiga utur sina Wagnar ock gå) är bygd på Odels-Hemmanes, stora Hougdals Ågor, som nu är Gåstgifware-Gård. Men son Hougdal skrifwes på Danska Håfdal, ock man wet, at Håf betyder ett stort ock hårligit bus-håld, såsom Kongens ock andra stora Herrars; är troligast at thetta Hofdal warit fordom then ther tå boende Nåse-Kongens Håf, som thet kalladt Hofwetzdal eller Hofdal per Crasin.

Thenna Kyrkan wid Landsvägen belågen blef i sidsta friget måst förstörd, ock giord til ett Magazin, alla Ornamenten af Predike-Stol, Läktare, Stolar &c. utkastade ock upbrände, särdeles tå Krigs-Folket marcherade från Norriget 1718 i Dec. therföre blef Kyrkan merendels ombygd å nyo 1724 ock större giord af then Collect, som Kyrkan benådades med 1719 på Riksdagen: Är altså nu utan til i fulkomligt godt Stånd, men in uti år hon hwarfen målåd, ej eller med Altare-Tasla ock Predike-Stol, som sig bör utzirad, hålft hennes egne Medler äro få, ty hon har allenast i Tionde Arligen,

Dal. Öre
17 Lunnor 2 $\frac{1}{4}$ Skeppa å 3 dal. Lun:n, thet giör 52:22
ock i Landshyld i Penningar = = = 7: 8

Wid kyrkan är ett litet Brådes-Torn, ther i hänger en helt gammal Klocka, som dock har ett godt ljud, på hwilken intet Aretal finnes, utan upomkring sådana Wokstäfwer.

† GA. DOE. IGE. DEL GENITRIX. VIRGO.

Ne

Neder omkring på Klockan står:

† IHV XPGE FILI DEI VIVI MISERERE NO-
BIS i. e. Jesu Christe Fili Dei Vivi miserere nobis.

I denna Sockn är ett Frälsehemman Dyne/
Crono. Fogden Herr Erich Engström tillhörigt, öf-
vermåttan väl belågit, icke allenast försedt med
allehanda Slags Skog liten och stor, tienlig til
Skepslast, som såriligen skepps ut af thes Grannar,
jämväl rundt omkring, så at the sig theraf kunna
nära och föda, samt Cronans Skatter betala; u-
tan och både med Insidar och salta Hafvet, som
fallas Dyne-kilen, theräst skeppen från Holl- och
Engeland, anfra och taga in sin Last, sen the först
giffwit det an wid Strömstads Full-Kammare.

I Strömmen från färst-Sidarna äro jämväl
upbyggde 2:ne Qvarnar och 1 Säg med sina Häll-
Dammar, så at han kan både betiena andra och sig
sielf til Husbehof med Måld och Säge-Bräder.

Uti denna Dyne-kilen, som ligger allenast ett
Stycke Skott från Gården (helt ny upbyggd med
Tegel-Tak, både Ladu, och Mangården, såsom en
Herre-Gård) stod thet olyckelige Sid-Slag, med
sal. Ammiralen Strömskierna och Danska Ammiralen
Tornschöld 1716, i ty denna kom med en flygande
Wind oförmodeligen på våra, som dock tämme-
ligen försvarade sig, så at han måste gå tillbaka,
fast med vår skada, dock hade så när blifwit in-
nestängd och nederstuten af 2:ne Regimenter, som
dock blefwo försent posterade wid Gapet eller Uts-
loppet, the icke Winden så ut som in, hade så fa-
voriserat honom. I denna Socknen är och en
Gård benämnd Torby, the salig Kong Carl then
XII:te hade en tid 1716 sitt Husvud-Qvarter.

A 2

I Dan

I Danska Regeringen, hade then Säteries Frihet, hvarigenom Uboerne på thenna Gården varit helt walmående, ock så then äldste gamla Mannen sal. Kongens Wård Oluf Erickson dödde 1733 på sitt 81 Ålders År, lemnade han i fast Egendom efter sig 1200 dal. S:mt til sina 8 Dötrar.

Hogdals Kyrkas Predike-Stol upbrändes 1718 af Krigs-Folket, som marcherade från Norrige, hållt han tillförene såsom liten ock gammal war utkastad tillika med Stolarne &c. ock Kyrkan brukt til Magazin then Tiden, för Fiendens Skuld, ockadt then nu warande Kyrkoherden, Herr Per Lomberg af berömmelig Flit ock Sorgfällighet, icke allenast sökte i Klocke-huset förwara the utkastade ock febermera upbrände Kyrkans Inrede, utan ock efter Ofreden skaffade från Uddevalla en gammal Predike-Stol i Stället, then Kyrko-Rådet, på Herr Kyrkoherdens intercession, lemnade utan Wedergållning.

På Altare-Tafeln, som är ganska slätt, fins intet, utan allenast några Skriftenes Språk på Danska: Icke heller på Funten ock Måse-Haken, som är utfseten, är något märkwärdigt; dock säga gamla Män, at then är köpt för Kyrkans Medel, hållt ingen Adel eller Stånds-Person är i thenna Soeknen, mer än Prästen ock Crono-Befalnings-Mannen Erich Engström på Dyne, hvars Ugare i förstonne varit Norska på Fridrichshald, sen Probbsinnan uti Tanum *Christina Häf. Gård*, som thet köpte 1706, efter hennes död kom thet til thes Son, sal. Probbsen Bagger i Skee, sen til thes Swäger Herr Dwerst-Lieut. Isaac Browald 1726, som thet sålde til Fakt-Lieut. sal. Johan Flybach 1730, hwilken sig thet ock afhände 1740 til Crono-Befalnings-Man Erich Engström.

I thenna Hogdals Sockn $\frac{1}{2}$ Mil från Fridrichshald ligger Swinsund, rättare Swenasund, efter en gammal Chronica, hwaråst alla resande til och från Norrige, färjas öfwer med en stor Präm, som tar in både Hästar och Careter på en gång, och är ej längre än et Musquets Skott öfwer. 1716 hade sal. Kong Carl låtit lägga en Länckes Brygga ther, på hwilken wår Swänfska Armée marcherade öfwer, in åt Norrige, tå och ther på Klipporna bygdes åtskilliga Baraquer, Proviant Brygg, och Bakare-Huser, jämwäl små Stangar 12 til Antalet, efter wiså numrer, såsom Grundwal til Grånge-Fästning, tit många stycken fördes från Dynes-Kilen, som hindrade all Sidfart och Tilförsel åt Fridrichshald, och blefwo kallade med ett ord Sundsborg, hwar på bogdes i 2 samfalte År: Men tå the Norffe, efter sal. Kong Carls död 1718, wid Slutet på Året, föllo in i Bahus-Lån 1719 uti Julii, blefwo alla the Wårcken nederrefne, dock synas qwarleswor ther efter. Ehuruwål Hogdal är Moder-Kyrckan, dock bor Kyrckoberden altid i Nåsinge, på en i thenna Pastorens tid wål upbygd och upodlad Prästegård. Ehenna Nåsinge Kyrcka belågen på Prästegårds-Agor, ut med Odals-Hemmanet Bräckö, synes hafwa sådt sitt Namn af Nås, thet och hela Giallet är, strykande ut såsom en spizig Nåsa emillan Swinesund och Idesforden, som går åt Fridrichshald, och emedan en Nås-Kong utan twiswel ther bodt, som på flera Ställen här i Bahus-Lån, hwilken jag tror hafwa hetat Inge eller Ingo har Kyrckan ther af sådt sitt Namn.

Ehes Dionde är ganska liten nemligen 16 Tunnor $\frac{1}{2}$ Sk. och Landstöld 1 Tunna 3 Sk., hwaraf på årligen blir tagit til Tryckeri 1 Tunna, War-

lius Penningar, Biskopens Cathedraticum, Probstens Lön, item Kyrko-Inspectorens, Kläckarens, Stödens och Kyrkowårdens, jämnväl til Communion, Bröd och Vin, blir ej mycket öfver, at hålla henne wid matt med, hwarföre hon och i många år stådt förfallen alt til 1724, då Cronan betalste Kyrkorna the lånte Penningar och Tionden til Arméens förnödenhet, hwarpå Herr Kyrkoherden Lomberg arbetade, som stod i stor Nåd hos sal. Kong Carl XII och kom til Pastoratet 1717, under swåraste Krigs-lågan, särdeles ther ytterst wid Gränken, hwaräst Sedes belli war, hållt han i många år warit Krigs-Präst wid Elfsborgs-Infanterie-Regimente, och icke allenast warit på Flottan at *Petersburg*, utan och war med Arméen wid *Helsingborg* och *Gadebusch*, sen uti *Tönningen*, och änteligen uti *Norrige*, i anseende hwar til sal. Kongen, som med sina stora Herrar och Ministrer ofta spisade hos honom på *Näsinge*, loffte honom bättre Pastorat efter Kriget, hållt han med flygande *Mercurius*, fölgde sal. Kongen öfver *Berg* och *Dalar*, såsom en owägar *Wäg*, och wiste honom alla wägar och stigar.

Hans Majst:t gaf äftwenwål 1718 Bisfall på tillfrågan, om han icke skulle få Gallejer och Stycken från *Strömstad* til *Jdefiorden*: Nemligen ifrån salta *Siöen*, up uti *Ströms-Watnet*, på *Norre* sidan om *Strömstad*, i hwilket the flöto til *Blomsholms* ågor, (om hwilken Herregård, fins utförlig beskrifning, uti Beskrifningen om *Skee-Giäl*) sedan bleswo the dragne på then stora Kongens enständiga befallning öfver *Land* til *Blomsholms* *Dwarnar*, hwaräst the åter ett stycke fram om *Dwarnarna* kommo i stora *Färings-Siöen* igenom ett

ett Sund eller Lopp emellan stora och lilla Färings-
 siden, uppå Näsings Prästegårds-ågor, hwar-
 åst är dels Morast, dels branta Klippor och Berg,
 neder uti en liten Siö wid Näsinge Prästegård,
 som kallas Präste-Batnet, och sedan in under åkrar-
 na wid Näsinge Prästegård, uppå gårdens Sund,
 by åfergiärde och skog in til Långsidan, therifrån
 the åter fördes öfwer en ganska hög bergaftig brant
 Backa och Morast in til Elf-Siöden, hwaråst båd-
 dades under med Granris, Timmer-Stockar och
 Skeplankor, samt Kullar wäl 2 Alnar högt, öf-
 wer hwar och ett Morast, hwaröfwer Gallejorna
 och Stycken blefwo dragne in alles til Lands och
 Batn wäl $2\frac{1}{2}$ Mil, genast igenom at råfna. När
 the kommo öfwer Elfsiöden blefwo the ståendes på
 Nisegårds-ågor, ther war och ett litet Morast, och
 så kommo the uti Jdefiorden, som är salta Siöden
 och skidnad millan Bahus-Län och Norrige: Men
 Wiken, som Gallejerne fördes uti, kallas Hällis-
 marks-Kyrcka, som så kallas af en Sten eller Berg,
 hwilket liknar en Kyrcka. Huru många alla Gallejer-
 ne woro kan jag ej så weta, dock är märckwär-
 digt, at när then största Gallejen kuren wid namn,
 kom öfwer lilla Färings-Siöden, på Näsinge Prä-
 stegårds-ågor, kunde samma Galleja intet komma,
 som the andra små, emellan 2 Bårg, utan måste
 dragas en annan Wäg, öfwer en dyftig diup Må-
 se, på Odals Hemmanets Negårds-ågor at Wäs-
 by Osby, til Langesiöden, up öfwer en ganska hög
 bärig Backe, til Hällismarks Kyrcka i Jde-Fior-
 den och thet alt i 7 weckors tid, hwaröfwer Herr
 General-Quarttermästaren Dahlheim hade com-
 mando, som med the andre Herrar Officerare spi-
 sade, och hade sitt Hårbärke måst i Prästegården
 hela then Siden.

The största Canoner med ganska mycken ammunition fördes ifrån Strömstad Landvägen til en del, en del ock öfver Ströms-Watnet, til Bloms-holms-Ågor up igenom Stee-Sofn, dels at Går-darne Hee, Rogstad, Buwald, Agellserö, Sko-geli in på Näsinge Prästegårds-Ågor, öfver Näs-inge Åsen, Kyrkan ock Gården Osby öfver en Bro ock ganska diupt Moras, samt bergaktig Wäg, in til Pilegården. Ibland the höge Herrar, som rå woro wid Pilegården med sal. Kong Carl, rå Gallejorna togo in Canonerna i Jde-Fiorden, war Hans Kongl. Höghet Fursten af Hollsten Carl Fridrich, General Fält-Marskalken Mörner, Ge-neral Düker, General Sverin, Görtz, Lieutrum ock Hierta.

Uti Jdefiorden föreföllo en ock annan gång små Drabningar, många blefverades, någre gemene dödfutos, dock uträttades så mycket här med, at Jdefiorden blef ren ifrån alt fiendeligit ock en fri öfverfart på Norska Jdelandet. Åtskillige batterier woro ock upkastade, så på Swänska, som Norska Sidan, af hwilka åtskillige blefwo skadade, tills våra aldeles woro komne öfver på Norska Sidan, ock begynte belågra Fridrichs-Sten, eller Fridrichshalds-Fästning ock togo in Gyllenlöwa Skans, emillan hwilken ock sielfwa Slottet, Sal-Kong Carl then store, tappre, ock oförlifnelige Hielten, til Arméens ock hela Rikets oförlifneliga Sorg ock Ussaknad, måste så lideligen lifwet tillsät-ta, rå han mitt om Natten i en aproche blef sku-ten 1718 d. 30 Nov. på 1 Adventz-Söndag, se-dan han med Gudelig Andakt bewistat Guds-Tiens-ten, både För- ock Eftermiddagen. Under waran-de tid, rå Fridrichshald belågrades ock bombar-dera

derades, öfverfördes från en Bil i Jde-Fiorden, kallad stora Bogen, under Gården Hälle, all Ammunition och Proviant från Strömstad til Krigsfolket, liggande i Eistedalen och ther rundt omkring, på hwilken tid war så stort Regn, Blöta och diupa Wägar, at thet syntes, som sielfwa Natursens Herre wille strida mot thetta påsyftade Andamål.

Sen thetta farliga Kriget blef ändat, har Kyrkoherden Lomberg ej försummat, at sätta alla Kyrkorna i godt Stånd, som the och nu wäreligen äro, thet jag wid sidsta visitationen såg; ty the icke allenast utan til äro wäl försedde utan och innan til, fast både Predike-Stol och Altare-Tafelan äro ringa, jämnväl i Näsinge, på hwilka intet finnas mer än några Skriftenes Språk och på Kalken står allenast Näsinge Byrka 1693: Men ingen ting står skrifwit på Klockan, som är liten och hänger i ett litet Trå-Torn, som står affides på Berget.

Junga Syster finnas i Kyrkan, som blef målåd öfwer alt 1730 af Christian Schönfelt, mer län then afledne Kyrkoherdens, Herr Christen Christopherssons Klootz Epitaphium, hwar under står:

Anno	Obitus
Chr. 1692	1700
Ætat. 62	70
Minist. 27	34

Och på thes afledna Hustrors Epitaphium:

Nata 1643.

Picta 1705.

Christense Peders Doter Lemmich

Edin

Then andra Annexen Lummelands Kyrcka, på Danska rättare Lummelands, medan then ligger i Skogen och bland wackra Lundar är belägen, på samfält Mark, är liten och af inga Medel, mer än hwad i Blocken och eljest mycket af the Norriska blir gifwit, hålft then har ej mer än 7 Tunnor 1 ½ Sk. i Qionde och i Landskyld 1 Tunna 3 ½ Sk., som räknas allt i Penningar a 3 Dal. Tunnan är ligen. Thena Kyrcka blef mätad samma år, som Wäsinge 1730; På thes Altare-Tafel står XCII thet år Kong Carl XII:tes Namn och thetta är eral nederst 1665. På Kalken stå these bokstärwer CK 1668, hwilka betyda sal. Pastor Christen Christensson Klot, som then tid gedt Kalken til Kyrckan. På Kloctan står rundt omkring:

Jacobus Knugle in Amsterdam 1695.

På then ena Sidan står:

UDI JESU NAMN.

SEREN. KAROLO XI REGNANTE

MIG TIL

LUMMELANDS KYRCKIAN

MED MENIGHETERNAS COLLECTER

OC MÅNGA ANDRA GUDS BARNES

RUNDE GÅFVOR

BEKOSTADE

† LOCI PASTOR CHRISTEN KLOODT

ANNO 1695.

LAUS DEO.

Af Kyrcke-Räkenskaps-Böckerna, har jag tillika med Herr Pastor Lomborg, som här wid warit oförtruten mig uplysa, söljande Pastores utletat, som här warit nemligen.

Then 1:ste Herr Pourwel war Präst 1599.

Then 2:dra Per Jacobsson war Pastor 1648

Then

Then 3:die Christen Kloot, blef Past. 1666 ock döddes
de 1700, efter honom kom

Then 4:de Hr. Hans Erasmi Brun, honom Succed.

Then 5:te Hr. Johan Bagger, som blef 1716 be-
nådad med transport til See, ock så kom

Then 6:te nu warande Pastor Hr. Peter Lomberg
1717 til Nåsinge, theräst han nu warit i 28 År, med
Församlingens stora Nöje ock Upbyggelse.

GRUSE.

JÅ har jag änteligen genom Guds Nåd med krafft
ock hälso, ära ware Gud! skönt på mitt 63 år,
under många Farligheter, stora stötur i många
mål samt ogement Besvär wid mina Tienster hint
til Slut på thetta nästan Herculeiska Arbetet, hvil-
ket fast jag thet nu i 10 År under Händer haft ock
troligen thet på arbetat under många sömnlösa Nät-
ter ock trötta dagar, jag wäl wet ej sådt äntå efter
önskan then Perfection ock Fullkomlighet, som sielf-
wa Wårcket borde äga; Men then kan så mycket min-
dre winnas här i Lifwet, som sielfwa ofulskomlighets-
ten hos oss alla, jämte många felaktigheter finnas, i
synnerhet hos them, som något börja, thet ej warit
förr: Nam difficile est inuenire, sed facile est
inuuentis addere, quod Posteritati relinquo.

Terminus hinc operis, hic quoque Finis erit.

Coronidis loco hocce votum addo:

Terra Bahusensis sit flos, dos vrbibus, opto,

Regni Suediaci ciuibus atque Decus!!!

h. e.

Florera Bahus-Lån i Städer ock på Land!

Dig skydde Gud ock Kong, wälsigne hwart ett Stand.

S. D. G.

Når

Sic det började lida til slut med
 Erckningen hände sig/ at Kongl.
 Secreteraren Wilborne Herr An-
 ton von Stiernman behagade
 communicera med mig följande
 urgamla document skrifwit på
 pergament, som intygar at
 Swijnggå Holmarne af ålder
 lydte under Sweriget; hwarföre
 jag icke undgå kan thet samma här
 til slut ord ifrån ord införa.

Alle meen thetta breff see eller hö-
 re läse, helste Wij efter screff-
 ne Rammwnder Basä Häretz-
 höffding i Flwndehäretz. Bennt
 Underfon i Kiärre Häretzhöffdingh i Alle-
 Häretz, Eric Bejntfon i Gupsaas,
 Brynthe Bertelsson Häretzhöffdingh i
 Collands-Häretz, Rolandh Magenfon i
 Rudh Häretzhöffdingh i Altiems-Häretz
 oc Joon Base Wepnere kerlige medh
 wor Herre; Oc göre alle witterlicht medh
 thetta wort nerwarende opne breff, at aar
 efter Guds byrdh MCDXC Sexto Tijs-
 daghen nesth efter Sancti Botulphi dagh
 tha Thing stodh i Altiems-Häret uppa
 retten thingstadh, kom paa for:ne thing
 Er-

Erligh oc Welbyrdigh Mantz Niels Cla-
wefons Fogot Axel Gregerson, oc be-
spworde sigh ineth menå Almoghe oc Dan-
de meen som thår til things woro om
en Holme som kalles Hwiinggå, om no-
gen hadhe noghen tijdh annet hørt, an
han haffuer lighet til Swerigis Rüghe
aff allers tiidh, oc begherdhe thår Dande
meentz uithnå vpa &c. Til huilkå for:ne
årende meneghe almwe swaretde oc en-
drächteligå uithnetde paa theres gode tro
oc sanningshen, at for:de Hwiinggå medh
flerå skiår haffwer lighet aff gammel al-
der oc aff hedhen höds til Swerigis Rüg-
ghe oc til Elffuesborg pa Cronenes weg-
nå thet ingen man kan lenggre spöria,
oc the som thår loghe oc fisketde ther sil-
den togs, gaffwe ther toll aff til for:ne
Elffuesborgh, som mange Dande meen
witerlicht är, oc ther vpa giorde tesse
XII. effrerisreffne Dande meen theres
Helghens eedh, som äre Beynt Ander-
son i Langhebergh, Anders Käbbå i A-
stiem, Peder i Kanebeck, Niels Swens-
son paa Styres-den, Torctil Siggesson i
Toralletorp, Albrecht Skidttå i Frölan-
da, Anders Erickson i Mölendall, Tordeh
Erismanhson, Olaff Torlaghson i samme
stadh, Swen Swinnerhson i Kiårre, E-
ric Christiernhson i samme stadh oc Olaff
Greffwe i Tønnerlijth. At the saa en-
dräch-

drächtelighā uithnatde oc sworeth haffwe
paa for:de thing i wores oc manghe Dans
de menz nerwaro i alle madhe som fores
scriffutt staar, thet uithnā Wij for:ne meth
wore incialā niderligā hengende nethen
fore thettā bress. Datum anno, die & loco
supra.

(L. S.) (L. S.) (L. S.) (L. S.) (L. S.)

Obs. Af dese Sigillen äro 3 någorlunda i behåll.

At denna affskrift är aldeles lika lydande med
det upwiste Huswudbresswet på Pergament,
betngar

CARL HAGELBERG.

Transl. Reg. Archivi Antiqq.

Då
Probssten i Wiskornas Contract i Ba-
hus-Län,

Den

Hög-Ehrewördige och Högl. Herren /

H E R R

MAGISTER JOHAN P.

Ö D M A N,

Lät i dagsluuset utgå sitt Lärda, Wackra
och Wittra Wärf

Om

Bahus = Söhu,

Och

De där uti befinteliga Antiquiteter
och Märkwärdigheter /

Lämnades

These enfalliga Kljnn

Uf

P E T. S C H V. H Ö Ö K E.

Past. i Krökst. Sande, & Hede.

S En säj mig / Min Herr Probst, när han I tids
at skriva
Så många wackra wärf, och dem i luuset
gifwa?
I ha ju natt och dag omwårdad om Ehr Hjord /
Som oftast lämnar Ehr/ej Naturo wid Ehr bard.   Eh

Ey åter hör jag / att J ha ett Wärf för händer /
(Ett Wärf / som fordrar tid / Förfstånd / och starka Länder)
Om Babus=Låhn, och hwad märckwärdigt ther i fins
Alt ifrån Hedenhöds; som näpplig någon mins.

Wähl hafwa andra och sig fliskt ett Wärf påtagit /
Och lofwadt förat ut; men handen ha de dragit
Från Wärfet ganska snart / och varit glade / att
De fått lagt pennan ned / och fått ett annat / fatt.

Men si! jag undrar ej / att J gått ut til ända
Med thet J bdr;at på: Ey rätt Ehr tid anwända /
Samt skarfwa natt wid dag / i boken ligga jämnt;
Det är Ehr största lust. Jag säger utan skämt.

Och ther af händer, att Babus=Låhnsstora Zeder,
Som legat länge dold / nu Kristwen blir i Ceder:
Gud unne lifwet än i många / många år;
Så tror jag af Ehr hand man flera Skriffter får!

Zmedlertijd / Herr Probst, så skall Ehr fliskt och mdda /
Som J wid thetta Wärf lagt an / så länge gröda
Wår uti Babus=Låhn / berömmas af hwar mänd /
Och Ehrs beröm bli qwar til werldens sidste stund.

Gud unne of / som här i Babus=Låhn bo mände /
Wij ware Adels=Män, Präst, Borgar / eller bonde,
Att niuta rolig frid i alla våra dar /
Och sidst en ewig frid i himlens boning klar.

Momumifi Veridici Tanckar

Om

Högärevördige Herr Probstens
MAG. JOH. ÖDMANS

Prisvärda Nit för Fädernesbygden,

Vid thes

BAHUS - LÅNS

Kiänning 1745.

V TI Fädernelandet å blygd vara främme
tölper,

Skönt man Ilium kände få grant, som

Skalden Homerus,

Kunde berätta hvad Indihä gjort i vråldriga tider,

Samt hade hufvud'e fylldt med tiden'er från

Garamantis:

Hållt them ämne til arbete gies så rundt som i

Norden,

Hemman'e för måst ryckbara ting på beboddare

Jorden.

Scanzia som givit seder å Folk flera verldenes

delar:

Fålt at tumla år i för fler veltgiruga hiernor:

Styckevis afmåta vård af många betienter

Habaldurs (a)

Nöd'it om ei namnkunnige ting sku stympade

blifva,

Som uti hela (b) begrep kunn' ei så acktade

varda;

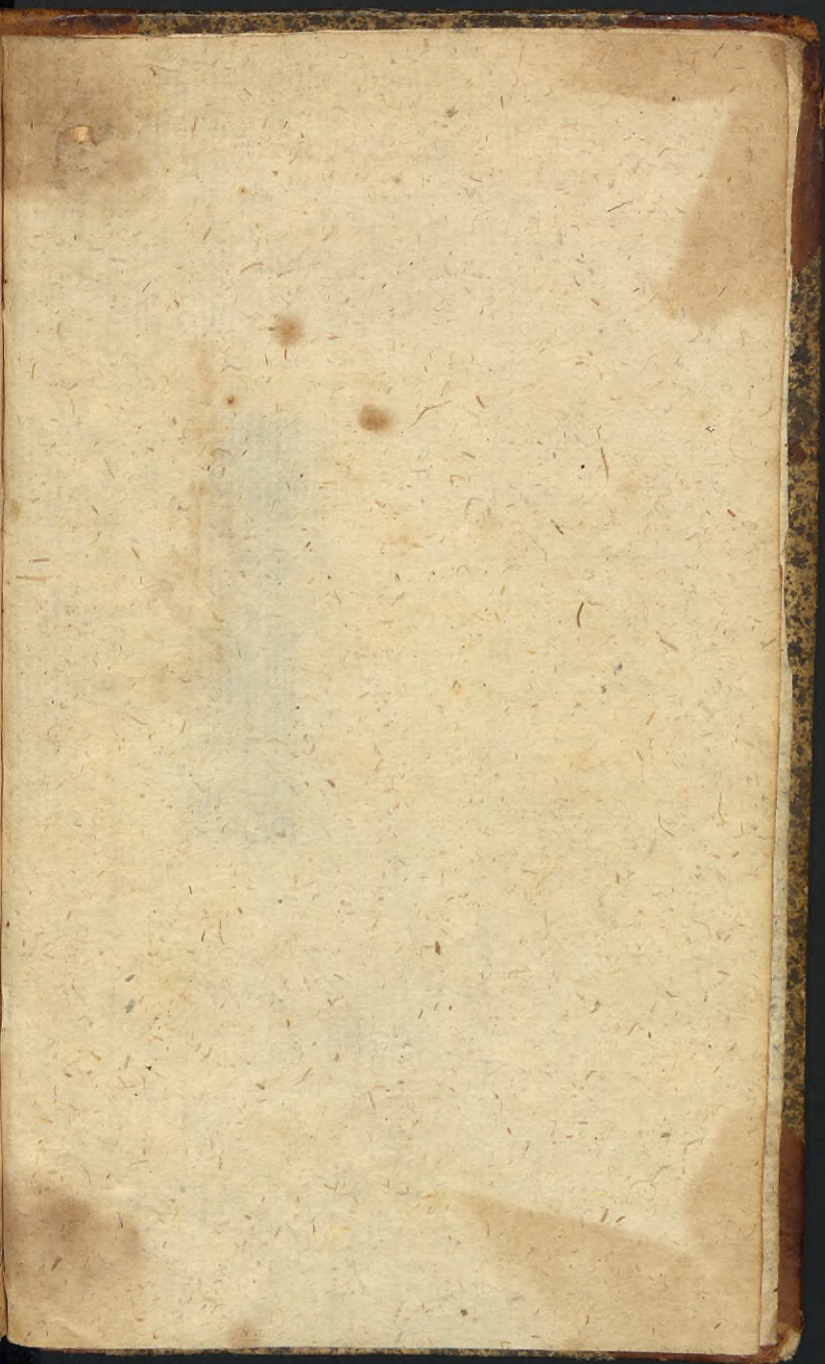
Då

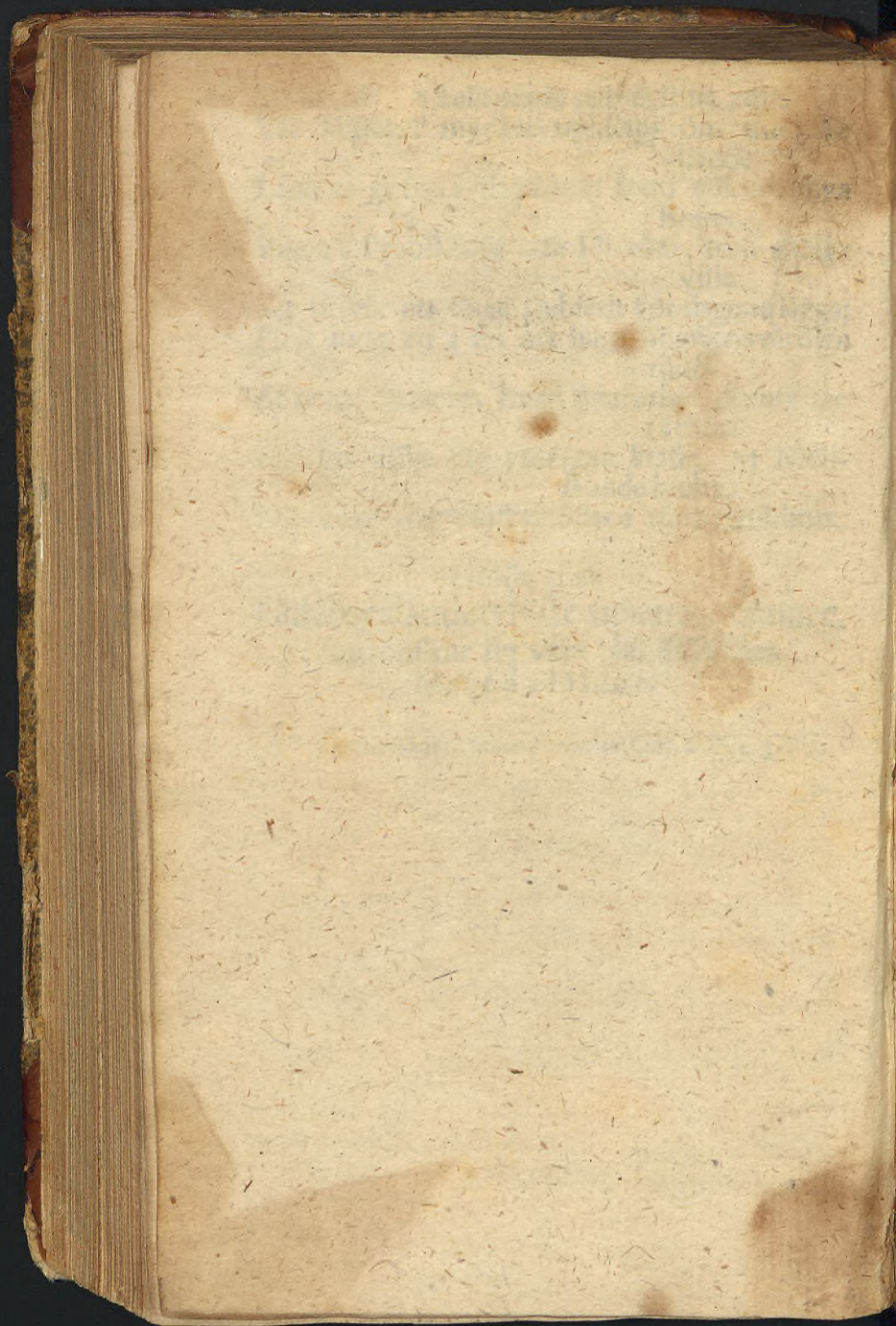
(a) Græci Ἀπολλων Latini Apollo sublatâ aspiratione & mutatione literis æquivalentibus. (b) Conceptus s. idea totalis,

Då likviff det hela oreds når dela'ne halta. (c)
Vår Historia mycket uphielps om therföre
hvarje
Lansort gofvo i dagsliufet fram märkvärdiga
Runor.
Vikon'e Probst have tack å beröm, som antaga
ville
Sig besvär ett Suea Gebieth för dagene lägga;
Följe hvar en i sin ort hans högstprisvärdiga
möda,
At urmörkene te, hvad långreme' glömskone
fåcktat.
Himlen gifve dig ymnigan kraft, tu Nitäl-
skande hielte,
Lik den otrytan'e luft at åflas i värdigan Idrott.

Utöste af en
Fäderneslandets lystr upofrad tienare,
som önskar sig vara bland Carlars
Manna - Minne.

(c) Vbi partes labant, summa turbatur, Curt. L.III. c. 3, Vlc.

6000100653

Göteborgs universitetsbibliotek

M -

